

יתד נאמן | גיליון השלושים

שבתי קדש

בס"ד, פרשת וארא כ"ה בטבת תשע"ח

והאבן אשר שמתי מצבה

זו אינה אבן מצבה. זו אבן דרך...

צילומי רחפן שער וגב: שוקי לדר

ככלות ימי האבל

שלושים יום חלפו מאז אותו יום מר ונמחר בו התייתמנו והתייתמה היהדות החרדית כולה. אנחנו עומדים ליד אבן המצבה שלא אומרת דבר, ולא מספרת כלום. אבינו מורנו וזכר צדיק לברכה ממשיך להתחבא, להסתתר בחגווי האבן. בית העלמין פוניבז' ככלות השלושים מגלים מצבה, אך הפעם מכסים טפחיים, כצוואתו המרטיטה. "טועים ב'", כך כתב – וככל שחולפים הימים אנחנו מבינים עד כמה טעינו בו, במובן ההפוך. עד כמה לא ידענו. האבן כומסת סוד. אבן קרה שאותיות שמו של מרן זצוק"ל רותחות בה. האבן האילמת זועקת בשתיקתה את תמצית חייו של האיש קטן הקומה אך הגדול שבענקים.

כל כך יפה לו האלם, כי מה כבר יכולות המילים לספר. לא רק בגלל ההצפה שהולכת ורושמת עכשיו גאות אדירה של מעשי רב, אלא בעיקר בגלל שמילים יתקשו לתאר את מידת הענקים. רבינו הגדול, האמיתי, שהותיר אותנו לאנחות, התחיל במקום שבו נגמרות המילים. לכן כל כך מתאימה כאן השתיקה, ה"זידוס", ה"שוויגען".

מה עניין לגלות במקום שבו שלטה תמיד ההסתרה? מה יועיל לחשוף – ועוד במילים שלעולם לא יוכלו לגעת – במקום שבו משלה ההחבאה שלטון – ללא מצרים? פיסות שלמות של חיים, לא דובר בהן ולא יסופרו, כי הוא ביקש. יריעות ארוכות של מערכות למען קודשי ישראל, יישמרו בכספת הזכרונות, כי חשיפתן עדיין יכולה להזיק – והאחריות שלו מחייבת אותנו. סודות של תורה נצנצו מבעד לחלונות דבריו ורמזים דקים סייעו לנו להבין שהם נחבאים שם, בפנימו, באוצרותיו, אך אין לנו השגה בהם כרי לספר. אמנם החלק הגלוי בתורתו ופועליו היה כל כך רחב, אך הפנינים האמיתיות היו במצולות, במעמקים שאין להם קץ ורק פה ושם וכינו לרגעים של חסד, כשפתח לנו שער ונתן לנו יד מסייעת לשלות אותן.

שלושים יום לבד, אנחנו ניצבים ליד האבן, ליד האבנים של תקופה חדשה, אחרת, שונה. האבן לא מספרת דבר, כמו בחייו, ולא אומרת כלום על חייו. שוב דבר לא כתוב כאן, אבל הכל כתוב כאן. "ר' אהרן לייב" – כך פשוט. אלה היו חייו. זו לא אבן מצבה, זו אבן דרך. זו אבן דרכנו.

גליון השלושים לא מנסה לפענח מי היה איש האלוקים שהיתה לו רמות הגוף אך לא היה לו גוף. גליון השלושים לא יצליח לחשוף את סודו. גליון השלושים ינסה רק לעשות סדר במה שכן ידוע, בעיקר ינסה לנסח את משנתו.

ישראל פרידמן

6

8

14

25

30

33

36

40

44

52

55

60

ושם חביון עוזו'

שיחה במעונו של תלמידו כ"ק האדמו"ר ממודז'ץ שליט"א
ההסתופפות בשיבת פוניבז' לצעירים בצלו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל

פסגות ה"הרים" בשווייץ

במעונו של הגר"ב סולובייצ'יק שליט"א בן הגאון הגדול רבי משה זצוק"ל,
יחד עם הרב יצחק רוזנגרטן שליט"א - נאמן ביתו של מרן זצוק"ל

שובר שתיקה

הרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א נכדו ואיש אמונו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל,
על משנתו של מרן זצוק"ל בסוגיות הצבוריות הקשות שעל הפרק

למות בתוך האהל

תלמידו המובהק הגרמ"י שניידר שליט"א על העמל סביב השעון
ועל הימים ללא פת וללא מלח, על השעורים ועל זריחת אילת השחר

ראש כולל פוניבז'

לרוחב הש"ס ועומקו.
תלמידים מספרים על "המשהו הנוסף" שבשעורים

מסתרים שמו'

תקופת ההסתר האמיתית היתה דווקא
בחמישים שנות כהונתו בשיבה לצעירים

יורה יורה, ידין ידין

"אינני רב", השיב לפונים, אבל עם הגר"צ פלמן זצוק"ל
ויבדלחט"א הגאון הגדול ר"י זילברשטיין שליט"א, ליבן והכריע שאלות קשות

הקברניט

על משמר המחנה וטהרתו.
עם האנשים שעומדים בקרבות הבלימה וההגנה. דבר לדור

מסעות לתקן עולם

על המהפכה הצרפתית האמיתית.
רבני הקהילות מסכמים ממרחק השנים את ההשפעה והתוצאות

ישיבה חדשה על קברו

הגאון רבי משה גולדשטיין שליט"א, ר"י "אילת השחר"
על שביל האמת שסלל אותו זקן

סביב שלחן עגול:

על עצמאות החינוך

ראשי ה'חינוך העצמאי' ומנהליו
על אביהם של ילדי ישראל
שהסתלק לבית עולמו
והותיר רבבות ילדים יתומים

השומר והשוער

פאנל מיוחד עם מנהלי הסמינרים
שליט"א על מתווה הדרך,
מגיף התריסים לרווחות זרות
ופותח השערים לחניכות

צילומים: שוקי לרר, דוד זר, אלי קובין, משה גולדשטיין, בעריש פילמר, חיים גולדברג, יהודה פרקוביץ, ברוך יערי, אריה גלר

וידום אהרן

מאת : שמואל בן מרדכי

נטפי הוד, נהי ובכייה, על קודש הקדשים מרן ראש הישיבה
רבי אהרן יהודה לייב שטינמן זי"ע א

הביטו בין ההמון ודמעוניהם,
אל עלם ונער שהוריקו פניהם -
על ישיש שהכפיל וחמש ימיהם,
אך הבין יותר מכל לרחשיהם.

נשא את עול אברכי הכוללים,
ירד אל נבכי נפשות עוללים,
ולבו לאחים לקרב בנועם-מילים
מושבו עם צעירים, ושיגו עם גדולי-גדולים.

ולצד אותה ענווה מרטיטה,
ידע גם תקיפות וזרועו נטה,
לתקן לסדר לחדד השיטה,
החזיר הנחר אל מקורו ממהמורות אליהן סטה.

ולא חש להם, לדברים בטלים,
רק כבוד שמים ביקש להשלים.
ניווט הספינה בטח בזודן הגלים
ויש שכמו לסבול כלל דורו, גם הדלים...

מאה וארבע של תורה באו לקיצם.
מאה וארבע שהעטיר וצם.
מאה וארבע שעינו לא עצם
שדאג לכלל, וכאב את הבן רצם.

הורם אורחות תורה בתפארתה,
אילפם נחלת גאון יעקב בטהרתה,
שמר החותם והמסורה כנתינתה,
והיווה מופת של אמת לאמיתה.

ומפרוודור קלוף - טיח וקיר צהבהב,
עם תורת עמלו בה ישגה ויאהב -
נתעלה לו לטרקלין של זהב,
להמשיך בתלמודו עלי סטנדר של שנהב...

ועם העומדים על מצבת ציונו,
אשר אך שמו - ושם אביו עליה כרצונו.
עומד הוא בתחינה לפני קונו
שיחוס ירחם ויגאל את צאנו.

והן אילת השחר היא סוף אשמורות,
משולה לתקופת סוף הצרות.
תיכף יקיצו וירננו שוכני עפרות
והוא בראשם בהדרו, באור יקרות.

ראו הם את השכינה שלמראשותיו,
את מלאך ה' צ' ואת כוחותיו,
את תורת אמת שבפיהו בדרשותיו,
נאה דורש ומקיים - מאלף ועד תי"ו

ידעו שחוחי הגו, מאות האלפים
כי על אף לשדו הצנום מסיגופים,
ברוחו פי שנים החייה הגופים,
וקדושתו הנשגבה גנבה התרפים.

לפיד אש היה, ניצב בגבורות,
לעבות פתיל - הקשר בין הדורות.
ובמילותיו, פשוטות וחודרות -
זעזע לבב וניפץ שגרות.

מה הן חמדות תבל כולן,
למול אברך שבעמק הלכה לך?
ובהרמוניית הבריאה לא הר ולא אילן -
בן-העלייה הוא לבדו סולן!

ומה לה לקנאה בבעל-ממון,
בהוגי כזה ודעת-המון,
הן מקומם בפרוודור באין-כניסה לארמון,
ואף לא דף אחד להם באמתחת למטמון.

היטה אזנו לנסיגות התקופה,
לגרועה שבדורות, מעורפלת וטרופה,
ובאצבע קטנה עצר סער וסופה -
עורר וזעק 'געוואלד, שריפה'!

דמותו לעד בלב הקהל חקוקה -
עוצם עיניו, בוער כאבוקה,
הווייתו כולה בדרכי בורא אדוקה,
שיחתו חרישית ומהדהדת זעקה.

לחישתו נשמעת בכל העולמות,
שתיקתו מחדרת עז ותעצומות.
ברכותיו משנות טבעים ומתקיימות,
תוכחתו - נשיקה, מחלוקותיו - שלומות.

כל בא אל ביתו ביום, מעונן,
נתפעם והכריז: "מה אתנו לך רבנן!"
באבהיות פשט, בפקחות שגן,
'ונהנין ממנו עצה ותושייה' נתן.

אחזו בארון אראלים ומצוקים,
מלחמה ניששה בקולות וברקים,
ועם-ה' במר-נפשם היו מצעקים,
רצופות בהיכלות, קבלות וחיוקים...

וכל שנודע כי בחסדי שמים הטבה,
בא עלצון על פני אלף ורבבה.
לא מאס א-ל תפילת רבים באהבה,
מלומד הוא בניסים, מרן ראש-הישיבה.

והנה פתע - ארון האלוקים איננו,
לוקח אדוננו מעל ראשנו.
בשאננות הפוגת - רגע תפילתנו
"ורוח קדשך אל תקח ממנו".

באחת, עידן 'רבי אהרן לייב' תם.
כסאו, בלי משענת, שמש, מיותם.
באר מים חיים של תורה נסתם.
ויבכו כל ישראל פרק - הוד שנחתם

חגרה תורה שק ובהתייפחותה היא נשמעת,
התפלשו באפר ספריו שלא הסיח מהם דעת.
ויראה נוקבת תהום בנהי קולה ובוקעת,
ואמונה יוקדת מבכה על יחיד שעמל אותה לטעת.

ואחר האסף, ויהי בנסוע הארון,
ויחרד כל העם לעוצם החיסרון.
ולשמע צוואתו געו בשברון,
בטלה ענווה, שלא היה בו אף לא עשרון

ברום המדרגה, במקום גדולתו -
שם אתה מוצא ענוותנותו.
בין אנשים פשוטים איווה מנוחתו,
בלא כרוז ומודעה, באין 'תולדותיו' ו'תמונתו'

לא הספד ולא עצרות להסתלקותו,
רק דברי חיוק נאמרו לפני מיטתו
לא 'צדיק' או 'ירא שמים' לכנותו,
ודי בעשרה גברי שיבואו ללוותו.

ועל-שום שמשווה לרבים 'טועים'
מייעץ שלא על-שמו יהיו קוראים.
אבל הנח להם לישראל, הם יודעים.
אם אינם נביאים, הם בני נביאים.

לאו אמתא דא חזקתא על גאליה רק פלן דא אמתא יאליה דה נח צדק ושלום

וזאת התורה

הרב רפאל ברלזון

מנין שפרעה 'אגואיסט' היה?

"רך - כברזל"

"והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל: לב והחטה והפשתה לא נבו כי אפילת הנה" (ט, לא-לב) מכתבי הגאון האדיר רבי אברהם גניחובסקי זצוק"ל (פנינים משולחן רבינו): רבים שאלו מה שייכות הפסוקים הללו לכאן? כותב רבי עקיבא איגר.

ויש לפרש, שזהו המשך ישיר לתוכחתו של משה רבינו שאמר לפרעה בפסוק הקודם "ואתה ונעבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלקים" פירש"י: "ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלוקלכם".

ומהו הגורם לכך? גאוותו. ורמז לו כאן משה רבינו כי מי שמקשה ליבו, הרי "נאזות אדם תשפילנו" (משלי כט, כג) ויבוא שבר לגאונו. משא"כ להיפוך, הרך בליבו הרי הענווה תגביהנו למעלה ראש וידרם כבודו.

והביא ראיה לכך, כי הפשתה והשערה מפני שהם גבעול שעומרת בקשיה, הוכח מהברך, משא"כ החיטה והכוסמת שאפילות הנה, לא הוכח. "ומזה ניקח מוסר לאחוז במידת הענווה, ואז לא יוכח החיטה והכוסמת - וזהו כלל לא לכל אדם".

מקום קא גרים

"ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ד'" (ט, ט) כפי

פירש"י: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גילולים". אומר מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א: במקום שיש טומאה לא שייך תפילה, ותפילת משה רבינו לא תוכל לעזור כל עוד הוא נמצא בתוך העיר. ולמרות שמשא רבינו נשאר בדרגתו ולא הושפע מזה, בכל זאת אינו יכול להתפלל בתוך עיר שיש בה טומאה.

וידוע שהיו מעשים שאדם בעל מדרגה התפלל באיזה מקום, ולא הצליח לכוון בתפילה כמו שהיה מכוון תמיד, והתברר כי באותו מקום היה פעם אדם רשע, והשפעת הטומאה נשארה שם, וגרמה שלא יוכל לכוון את לבו כראוי. וכן היה מעשה הפוך עם הגר"ש ויינשטיין זצ"ל שהתפלל באיזה מקום והרגיש שם התעוררות רוחנית גדולה במיוחד, ושאל ובידד אצל גבאי בית הכנסת, וגודע כי באותו מקום התפלל פעם הגר"א מוה"ל, ורישומה של הקדושה נשאר באותו מקום גם לאחר שנים רבות.

וכמו שהמקום מקבל את השפעת הקדושה, כך גם להיפך אפשר לטמא את קדושת המקום וכפי שמצינו בגמרא (יבמות צו:) מעשה שהיה בבית הכנסת בטבריה שנחלקו בהלכה ונקרע ספר תורה בחמתם, ואמר רבי יוסי בן קיסמא תמה אני אם לא יהיה המקום הזה בית עבודה זרה, וכך הוזה. וכתב שם המאירי: "אף על פי שמידת הכעס מגונה בכל מקום ובכל זמן ובכל אדם, בתלמיד חכם ובמקום המיוחד לדברי תורה ובמשא ומתן של הלכה מגונה ביותר ועתידיים ליתן את הדין", והיינו שהכעס במקום קדוש מטמא את קדושת המקום, עד שנעשה בית עבודה זרה רחמנא לצלן (דרכי החינוך)

פרעה אומר שאינו צריך לנקביו - אבל הוא עצמו הלוא יודע את האמת?! איזה שעבוד נוסף היה על בני ישראל במצרים מלבד עצם עבודת פרך? מאיזה סוג בשר היה עשוי הלב של פרעה? מדוע מצווה ר"י החסיד שתרגולת שקראה כמו תרגול ישחטנה מיד? מנין שפרעה 'אגואיסט' היה? פנינים יקרים מרובי תורתו של מרן הגר"א זצ"ל.

שהרפ"ס! - ואין זה אלא כאמור, שבכל מה שנוגע לאמונה היה מבטל ומתבטל בפשיטת מוחלטת.

"הנה אנכי מכה במפתח אשר בידך על המים אשר בַּיָּאֵר וְהָיָה לָדָם" (ז, יז)

פירש"י: "לפי שאין גשמים יורדים במצרים, ונלוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עובדים לנלוס, לפיכך הלקה את יראתם." וצ"ב מדוע זה נקרא 'הלקה' והרי היאור הוא דומם ולא מרגיש שמכים אותו?

וי"ל שכל דבר בעולם שלא ממלא את תפקידו הראוי לו מטבע יצירתו הרי זה 'הלקה' עבודו.

והנה, מובא בצוואת ר"י החסיד (אות נ"ג) תרגולת שקראה כמו תרגול ישחטנה מיד, וייתכן שזה משום שלא צריך להשאיר דבר מקולקל שלא עושה כפי טבע יצירתו.

"ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם לד' אלקיכם במדבר רק תרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתירתי אל ד' וְסָר הָעָרִב מִפְּרַעַה מִעֲבָדֶיךָ וּמִעַמּוֹ" (ח, כד-כה)

פרעה מבקש במכת ערוב: "העתירו בעדי". משה משיב לו: "העתירתי אל ד' וְסָר הָעָרִב מִפְּרַעַה מִעֲבָדֶיךָ וּמִעַמּוֹ". פרעה חושב רק על עצמו! - -

הנה יצא המין" (ז, טו)

פירש"י: "הנה יצא המימה. לנקביו. שהיה עושה עצמו אלוה ואמר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנלוס ועושה שם צרכיו".

נשאלת השאלה: אבל פרעה עצמו הרי ידע את האמת! אך זהו "כח הדמיון" - - -

[ובהודמות הגדיר שעם כח הדמיון אפשר להגיע לרברים הגרועים ביותר]

"לכן אמר לבני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם ממצרים" (ז, ו)

היה די לומר 'הוצאתי אתכם ממצרים' מהו 'ממצרים'?

אלא שבשעבוד מצרים היו שני חלקים א) עצם עבודת פרך. ב) זה שהמצרים פקדו עליהם את העבודה. כי יש דברים, גם קשים, שאדם מוכן לעשות מתוך החלטת עצמו - אך אינו מוכן שאחרים יצוו עליו לעשותם.

זהו שאמר הכתוב "והוצאתי אתכם ממצרים" ממצרים, שיוציא אותם הן מהאנשים שפוקדים עליהם עבודה, והן מעצם העבודה.

ה'שטיק'ל' המפתיע הבא נידון כבר בהרחבה בעבר במדור זה ('וזאת התורה' - וארא תשע"ג), והוא מובא כעת בתמצית משום דבר שנתחדש בו:

"כבדו לב פרעה" (ז, יד) מובא במדרש רבה (ט"ח) "מה הכבד כועס - אף ליבו של זה נעשה כבד".

סיפר מרן זי"ע: "אחד הגיע לשווייץ בשנת תרצ"ט וסיפר כי הפרופ' של המוזיאון מלונדון שנמצאים בו הגופות החנוטים של מצרים אמר שבשעסן בגופו של פרעה ראה שליובו עשוי מבשר כבד והשתומם - וא"ל את המדרש הנ"ל... עכ"ל".

אמר חב"א שליט"א: צא וראה איך מרן זי"ע היה ההיפך הגמור מטיפוס ה'מאמין לכל דבר', וכלפי כל סיפור ומעשה שהשמיעו בפניו התייחס ב'חשדנות' ובחוש ביקורת חודר כליות ולב, והיה שואל ומבדד פרטים ולא פעם פסק ואמר "אינני מחויב להאמין לסיפור". אמנם, כאן שסיפר לו אחד שהגיע לשווייץ סיפור כזה מופלא ולא נתפס, מכל מקום קיבלו. מדוע?

אין זאת אלא מחמת שבכל מה שנוגע לאמונה היה מבטל שכלי ודעתו בתכלית אף נגד טבעו. ולא עוד אלא שאף קבע את הסיפור הזה בספרו - וכנודע כמה דקדק לפני כל דבר

מעשה למעשה

ישראל למברגר

מעשה:

לפני שהגיע ראש הממשלה ב.ג. להיפגש עם מרן ה'חזון איש' צוק"ל, קרמו ובאו אנשים רבים אשר לחשו באוזניו עצות ורעיונות מה לומר לראש הממשלה. בין השאר הגיעה גם אלמנה קשת-יום אשר ביקשה לפעול אצל ב.ג. שיאשר עבודה סיוע בסך 300 לירות... נענה מרן החזון איש צוק"ל ואמר: "היחידה שדיברה לעניין היתה האלמנה!"...

למעשה:

סיפר זאת מרן זי"ע באוזני מספר מחנכים מחו"ל אשר נכנסו אצלו, ובפיהם הצעות כבירות וגרנדיוזיות לשיפור המצב הרוחני בארץ מגוריהם. הראשון טען בלהט שיש לעשות כך וכך, ושני הציע בהתלהבות לפעול באופן כזה וכזה. הצד השווה שבכל ההצעות: הוא לא ראה אותן ככרות מימוש - -

מעשה:

נכנס אברך מ'מודיעין עילית'. אשתו רוצה מזוג אך דא עקא הוא חי תמיד בחשבון מדוקדק ואין לו כסף בצד עבור מזוג. נכון, אם יקנה בתשלומים יצליח לעמוד בזה - אך זו תהיה פריצה של המסגרת הכלכלית הרגילה שלהם. לעשות את זה עבור מזוג?!

למעשה:

-מה אתה עושה במשך היום? נשאל האברך. לומד בכולל!
-ושם, בכולל, יש מזוג?
אָהמם...כן. שם יש מזוג - -

מעשה:

מרן הגרי"ז סולובייצ'יק צוק"ל שהה פעם בעיירת הקייט וההבראה 'דערמאטשווע', ושם שהה גם נובהרדוקאי אחד. היה זה במוצאי שבת כאשר הבריסקער-רב שלח לקרוא בדחיפות לנובהרדוקאי, הורה למזוג לו כוס חלב וביקש ממנו לעשות לעצמו הבדלה בוריות!

למעשה:

סיפר מרן זי"ע שהלה התפלא לפשר כל העניין ומרן הבריסקער-רב הסביר: "נובהרדוקאי ער שנוסע לקייט - הוא בוודאי בגדר חולה מוכּוּכָן..." (ויש לדאוג לבריאותו!)

"הגאון הגדול"
"ראש הישיבה"
"מרן"

"רבן של כל בני הגולה"

כל התארים האלו נקשרו בשמו של מרן ראש הישיבה רשכבה"ג הגראי"ל שטיינמן זי"ע - ולא זכו להתייחסותו. עם הסלקות מן העולם לעולם שכולו טוב, משנפתחה הצוואה, נמצא כתוב: "לא לכתוב על המצבה שום תארים, רק פ.ג. ר' אהרן יהודה לייב ב"ר נח צבי שטיינמן..." "אבקש לא להוכיחני בשם צדיק, או ירא שמים, כדי שלא אתבזה עי"ז בעולם האמת..." שני סעיפי הצוואה הוו, מתמזגים בצוואה הייחודית שכל כולה ענווה ופשטות. ודווקא מתוך כך צימחת השאלה: הוא, שכה בזושא את הכבוד מרדע בחיי-חיותו שתק על התארים? והרי זה אותו אחד שלאחר הסלקות שואף לתואר המינימליסטי - ר' - על המצבה? שאלה זו נשאלה בבית המדרש באוזני המשגיח הג"ר ראובן לייבטר שליט"א.

מעשה:

נאמן לדרכו לבחון דברים בעיון-מוסרי ביאר כך: דבר מופלא מובא ב'נפש החיים' (שער ר' פט"ו) ביחס לחכמי התורה, וזה לשונו, "הגם שהוא עצמו ודאי בורח מהכבוד וגדולה, כי בלא זה בלתי אפשר בעולם כלל להיות עוסק בתורה לשמה, ולא תתקיים אצלו כלל, כמו שאמרנו"ל בפרק מעלות התורה (אבות ו, ה) "אל תבקש גדולה לעצמך, ואל תחמד כבוד", כי האדם אסור לו לפנות דעתו לזה כלל". "אמנם גדול העצה יתברך שמו, נותן לו שמחה וגדולה בעל ברחו, כמו שאמר בתנא דבי אליהו שם (סדר אליהו רבא פרק י"ח), ברוך המקום ברוך הוא, שבחר בחכמים ובתלמידיהם כו', כמו שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בכל יום, וקורין ושונים לשם שמים, ויראת שמים בלבבם, ומחזיקים דברי תורה על פיהם, ומקבלין עליהם בשמחה עול מלכות שמים, כך כביכול הקדוש ברוך הוא נותן להם שמחה לצדיקים בעל כרחם שלא בטובתם".

למעשה:

וצריך עיון גדול, מרדע מעניקים לו לחכם-התורה כבוד "בעל כרחו" ו"שלא בטובתו"?! הוא הרי לא מעוניין בזה, הוא אפילו בורח מזה! או למה לכפות עליו? להכריח? הביאור שיש צורך בכבוד התורה כדי שיהיו דבריו נשמעים. אם האנשים יתייחסו אל החכם כפי שהוא היה מעוניין מצד עצמו, הרי יקראו לו בשמו הפרטי... וכיצד יהיו דבריו נשמעים? ממילא שולח הקב"ה לחכם כבוד "בעל כרחו" ו"שלא בטובתו" כדי שיוכל למלא את תפקיד הנהגתו בעולם הזה.

מעשה:

אבל כיוון שהגיע "הוא יומא" נתן מרן זי"ע צעקה: עד כאן מעתה אין לכבוד שום תפקיד, כתבו-אם-כן על מצבתו את התואר ר' ותו לא! - -

למעשה:

אל תספידו! אל תקיימו עצרת מספר - "או כל מיני שמות שבורים והכוונה בהם להספיד!" אל תכתבו עלי מאמרים "בעיתונים יומיים, שבועיים, חודשיים" אל תדפיסו מודעות אבל! אל תודיעו "על ידי רמקול או רדיו!" "מספיק שהיו רק עשרה אנשים בהלוויה!"

למעשה:

"האם גם המפתח של הרכב בצרור?" נשאל - כאשר משמעות השאלה חדה ויוקרת...

חומר מתאים למדור - מוקע אישי או ששמוע מבלי ראשון
ניתן לשלוח לת.ד. 1008 מיקוד 9100901 ירושלים. דוא"ל: 8126214@gmail.com

מרן ראש הישיבה
זצוק"ל על יבדלחט"א
כ"ק האדמו"ר שליט"א:

A portrait of Rabbi Shlomo Glick, a prominent Orthodox rabbi. He is shown from the chest up, wearing a black top hat and a long, full white beard. He is seated at a desk, with his hands resting on a book. Behind him is a large wooden bookshelf filled with many books, likely Torah volumes. The lighting is soft, highlighting his features and the texture of his beard.

הרב גרשון טברסקי

ענוות חן של אצילות התורה נסוכה על פני כ"ק האדמו"ר שליט"א ויצוקה על שפתותיו. בתוך לוח זמנים עמוס לעייפה של קבלת קהל והרבצת תורה וחסידות, וכינו לשעה קלה של דברי הכרון מימים בהם זכה לחוות בנועם ד' ולבקר בהיכלו, מעת היותו תלמיד בישיבה של מרן ראש הישיבה זצוק"ל ולאדור המינים והשנים.

בערב ראש השנה פקד לאחר שהוכתר כאדמו"ר של חסידות מעטריה זו, מיד האדמו"ר שליט"א את מעונו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל. כמו ביקש הורמנא לעמוד בראש

ה הליכה אל מעונו של כ"ק האדמו"ר ממורו"ז שליט"א, הינה צעידה על בהונות בפרודור אל טרקלין של עולם אצילות. כניסה למפתנה של מורו"ץ היא נגיעה במיתריה העדינים של עולם רוחני נאצל, דווקא משום כך יש מעין הור קרומים במפגש הזה בין היכלה של חסידות שעשתה את דרכה מעבר לערפילי עשנה של אירופה הישר לתל אביב של פעם - היכן שהוטלה עונג ספינתם הטורפה של שבוי עולמות טמירים שעלו מן הגולה, לבין עולם התורה שהוקם בהינף ידו המנצחת של מרן הרב מפוניבז' זיע"א. כ"ק האדמו"ר שליט"א, דור שלישי לחצר מורו"ץ המשתקמת כאן בארץ, היה הינוקא שהובל על ידי אביו האדמו"ר זצוק"ל, לעולם התורה, לעשות אוזן אפרכסת לעיונה של תורה. נצר לגאוני עולם של חסידות פולנית זו, ניטע בערוגות הבושרם של תורת גאוני ליטא. שם בישיבה קטנה לצעירים שעל ידי ישיבת פוניבז' בבני ברק, עימלה על התורה, שימש את ראשי הישיבה זצוק"ל ושתה בצמא את דבריהם.

אנו הרגשנו כל הזמן
ש'איש קדוש עובר
עלינו תמיד, חשנו
יראת הכבוד, יראת
הרוממות ממנו.
מרן זצוק"ל היה יושב
אז בספסל הראשון
בטור המקומות שפניהם
למזרח, הוא לא ישב אז
בכותל המזרח, זכיתי
לשבת לידו בספסל.
הגני זוכר ששמעתי את
תפילותיו מילה במילה,
במיוחד זכור לי שהיה
אומר את תפילת 'אין
כאלוקינו' בניגון מיוחד
במינו

לשמירת המצוות. ההצלחה הביאה לכך שיישובים נוספים
ביקשו לקיים ביקוש כזה אצלם - כדברי כ"ק האדמו"ר
שליט"א "אני עצמי קיבלתי חיזוק מהמראה הזה של קיום
הייעוד של 'לא ידח ממנו נדח'..."

***

**שאלנו על הימים הראשונים, תקופת הלימוד בישיבה
בפוניבז', האדמו"ר שליט"א חזר לימים ההם:**

"כאשר הגעתי להיבחן בישיבה כילד בן שנים עשרה
מתל אביב מלווה באבי מורי האדמו"ר זיע"א, נכנסתי
להיבחן אצל רבי שרגא גרוסברג זצוק"ל שכינה כמשגיח
רוחני. לאחר שנבחנו ביקש רבי שרגא שאפנה להיבחן
גם אצל מרן ראש הישיבה זצוק"ל. רבי שרגא התלווה
אלינו מביתו, הוא התגורר אז במבנה של הישיבה הממוקם
שמאלה לבניין הפנימיה וחדר האוכל, שם בדירה שבקומת
הקרקע היה קבוע מקום לתפילה ומרן זצוק"ל התפלל שם
באותו יום מנחה. בדרך שמעתי את הגאון רבי שרגא זצוק"ל
אומר לאבי מורי זצוק"ל דברים על גדלותו של מרן זצוק"ל
והוסיף משפט ש"הוא מרן ראש הישיבה זצוק"ל עוד ינהיג
את כלל ישראל"... זכורני שלאורך תקופה ארוכה שמרתי
בזכרוני את המשפט הזה ותהיתי איך זה כלל אפשרי שמרן
ראש הישיבה בפרישות שלו, בהצטנעות שלו, בהסתגרות
הפנימית שלו, בהצטנפות שלו לר' אמותיו - יעסוק בהנהגת
הכלל וענייני הציבור, אבל כיום אנו רואים שרבי שרגא
זצוק"ל ידע מה הוא אומר..."

**האם היה קשר אישי עם מרן זצוק"ל בישיבה, שאלנו.
האדמו"ר שליט"א:** "כלמדנו בישיבה קטנה לא היתה
מציאות של היכרות קרובה מדי אל מרן ראש הישיבה
זצוק"ל, הוא היה אומר את השיעור, הוא היה בתפילות
כסדרן, אבל אנו הרגשנו כל הזמן ש'איש קדוש עובר עלינו
תמיד, חשנו יראת הכבוד, יראת הרוממות ממנו.

מרן זצוק"ל היה יושב אז בספסל הראשון בטור המקומות
שפניהם למזרח, הוא לא ישב אז בכותל המזרח, זכיתי
לשבת לידו בספסל. הגני זוכר ששמעתי את תפילותיו
מילה במילה, במיוחד זכור לי שהיה אומר את תפילת 'אין
כאלוקינו' בניגון מיוחד במינו. היה פעם כינוס רבנים של
'קופת העיר' הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
התכבד לומר את תפילת השל"ה בקול רם כשהרבנים
מצטרפים אליו בלחש, כשסיים אמר לו מרן זצוק"ל

הימים, כאלו יש הרבה, אלא העניין הוא שעד היום הוא
מרגיש עצמו תלמיד..." "מעניין" - אומר לנו עתה כ"ק
האדמו"ר שליט"א כשסיפרנו זאת "מהיכן מרן ראש הישיבה
זצוק"ל ידע את זה".

היה זה בעת שארגון 'איילת השחר' על ידי הרב שלמה
רענן יזם מסע תשובה בהשתתפות של כ"ק האדמו"ר
ממורדז'יץ שליט"א במושבות וקיבוצים רחוקים מרת.
כ"ק האדמו"ר שליט"א החל בביקור ראשון במושב כנרת,
מעוז חילוני משכבר הימים. עתה נפתח פתח להתעוררות.
השתתפותו של האדמו"ר שליט"א חוללה פלאות, הוא נשא
דברים בפני בני הקיבוץ, הם לראשונה נפגשו עם דמות
בעלת הור של תורה וחסידות. הם ניאטו לקיים כינוס
עם מחיצה והפרדה מלאה, לאחר דבריו פתח עמם בשיד
וריקודים 'קרשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך' במלודיה
עממית ידועה, והם הצטרפו בהתלהבות.

זה היה בערב פסח. באותה שנה - סיפר אחר כך הרב
רענן - היו יהודים מתושבי המקום שהעידו על עצמם
שכתוצאה מהכינוס הם לראשונה אכלו מצות. לאחר מכן
היה מי ששלח מכתב לכ"ק האדמו"ר שליט"א בו הוא סיפר
שהוא למד בנערותו בישיבת פוניבז' הוא שמע שיעורים
ממרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל. "סברתי" כך
כתב "שהתנתקתי מזה לגמרי, אך הביקור של האדמו"ר
שליט"א עורר בי אהבת קרומים, הכול חזר אלי מחדש!!!" עם
זאת לאחר הביקור, שקל האדמו"ר שליט"א האם להמשיך
בביקורים נוספים בשל דברים בכינוסים שלא היו לרוחו.
ראשי 'איילת השחר' שחשו את גודל השפעתו, שחו את
הדברים בפני מרן ראש הישיבה זצוק"ל, והוא העביר מסר
שהיה שמח אם האדמו"ר שליט"א ייכנס אליו. אכן האדמו"ר
ממורדז'יץ שליט"א מיהר לבוא לבית מרן זצוק"ל. מיד
כשנכנס הגיש לו מרן זצוק"ל מכתב ידידות בו הוא מגלה
את דעתו שהשפעתו חשובה ונצרכת למסע התשובה, אמנם
הוא לא מצווה עליו אבל הוא ישמח אם יקבל את דעתו
להוסיף ולהגיע לאותם כינוסים על אף אותם נקודות שהיו
לו לזרז.

האדמו"ר שליט"א נענה וקיבל את בקשת מרן זצוק"ל
והוסיף להשתתף באותם כינוסים. התוצאות היו מבורכות,
בכל מקום בו הגיע רב האדמו"ר שליט"א ראו תוצאות
ברוכות והרבנים הניבו פירות של ריבוי תורה וקירוב

ש'תפילת השל"ה' אין אומרים בבכי אלא ברגש של שמחה.
הזכרתי אז למרן ראש הישיבה זצוק"ל שהגני זוכר שהוא
היה אומר את תפילת 'אין כאלוקינו' בניגון מיוחד של 'רגש
ושמחה'. מרן זצוק"ל נהג לעבור לפני התיבה בימי התעניות
קולו היה משתפך והיה נעים לשמוע את חיתוך התיבות
בנעימה ורגש.

מרן ראש הישיבה זצוק"ל היה יושב והוגה שעות רבות
בחדרו בשביבה, זכורני שפעם החרד נותר פתוח, בחורים
פתחו את הארון שם וראו הרבה מחברות שנרשמו בהם
חידושי תורה שעליהם היה מועבר עליהם קווים אלכסוניים
כמי שבאו לסמן שהוא חוזר מהם ושאינו דעתו להרפסם".

ולדבר בלימוד?

"היה לא אחת פעמים שניגשתי לדבר עמו בלימוד על
הסוגיות הנלמדות, על אף שלא נמנתי עדיין על בני
שיעור ג', לי זה היה נדמה שהוא מתייחס רק לנושא הנידון
ולא אלי כבחור, אך באחת המקרים שמעתי אחר כך מהר"מ
הגאון רבי ישראל בן שלום זצוק"ל שמרן זצוק"ל ניגש
לדבר עמו אודות מה ששאלתי, התברר שעל אף שלא הראה
זאת כלפי אבל הוא בחר והתייחס אלי, למצבי, ולא רק
לדברים הנדרשים.

אני זוכר שסיימו מסכת בבא קמא בישיבה בלימוד שיעור
ב' ואחר כך בשיעור ג', זה היה הספק נפלא. לאחר סיום
המסכת עשו מסיבת סיום במעמד ראשי הישיבה ורבניה
הגיעו לכבד את המאורע. מרן הרב מפוניבז' זיע"א שהתכבד
בדברים הוא ריבר על סיום המסכת על 'מתא מחסיא', הוא
הביא שרש"י אחרון במסכת כותב על מתא מחסיא "מקום
מרעה טוב", מבאר המהרש"א למה היה צריך רש"י לומר לנו
שהיה זה מקום מרעה 'טוב' לא די בכך שהיה כותב שהוא
מקום מרעה? אלא מבאר המהרש"א שאם היה מסיים את
המסכת במילים מקום מרעה, סופי האותיות הם 'רעה' כדי

המשך בעמוד 29

אחרון יהודה ליב
 שטינמן
 יג' ע"ד כסלו תש"ה
 ת"נ ז' כ"ה
 גוסער'ס פוילן
 ר' אהרן יהודה ליב שטינמן וזל"ה

פסגות ה"הרים" בשוויץ

דבי וולף ריזנגרשן זצ"ל עם מרן זצוק"ל

היה ותיעד: הרב שמואל בראון

ראש ישיבת "תורת זאב" שנוסדה בעירודו של מרן זצוק"ל עם נאמן ביתו של מרן זצוק"ל. בנימין על אבות.

**הגר"ב סולביצ'יק:
כבר בילדותו היה
מרן ילד מאוד מיוחד,
וכשהגיע לגיל בר מצווה
כשכבר היה בחור
בישיבה, סבר הגאון
הגדול רבי שמחה זליג
ריגר זצ"ל הדיין דבריסק,
שצריך לעשות לילד זה
סעודת בר מצווה ומרן
הגרי"ז סבר שלא יעשו
עבורו מחשש עין הרע.**

"עדין לגדול בישראל"

על השולחן עולים מכתבי המופלאים של מרן הגרי"ד מקמניץ זצוק"ל להנהלת הישיבה במונטרסה, שתפנה קריאה לשניהם לשמש כרמי"ם בישיבתם, כדי שיוכלו להציגם כדרושים למדינת שווייץ לצרכי לימודים. מרן הגאון רבי ברוך בער כתב שני מכתבים, אחד בתשרי תרצ"ו, ושבו טבטת אותה שנה, וכתב על שניהם בתארים רמים ונשגבים, ובמכתב השני מכנה את שניהם כ"תלמידנו" כאשר בשניהם מדרק מרן הגרי"ד לכתוב דווקא על מרן זצוק"ל בין יתר התוארים הנשגבים, את התואר "עדין לגדול בישראל", ויהי לפלא.

הרב רוזנברטן: "אמרתי פעם למרן זצוק"ל את מה שאומרים כי הגר"מ זצ"ל עזב את קמניץ משום שמרן הגרי"ד כיבדו באופן מופלג כשהיה קם לפניו כנכדו של רבו הגדול, והוא לא יכול היה לשאת זאת. מרן זצוק"ל אמר כי לא זו הייתה הסיבה שעזב שם, אלא בגלל שעקב מעשה של הצלת נפשות שהתגלגלה לידו, הוא עזב את הישיבה לתקופה של מספר שבועות כשהוא שוכר אופניים והסתובב מעיירה לעיירה כדי לחפש את הנערך, ולכן לא חזר אח"כ לישיבה. מרן זצוק"ל הפליא תדיר את מסירותו של הגר"מ זצוק"ל לאחרים. הוא סיפר כי בן משפחה שלהם שנתפס לבונדיסטים, ועצרו אותו, הם הלכו להביא לו אוכל לבית המעצר."

הרב שוב: "מרן זצוק"ל סיפר כי הוא בעצמו הלך עם הגר"מ זצ"ל לכך."

הגר"ב סולובייצ'יק: "מאאמו"ר זצוק"ל לא שמעתי על תקופת לימודו בקמניץ, מלבד מה שראינו במחברות שלו שנראה מהם שלמדו במשך זמן אחד כשלמדו נדרים, או קצת יותר. אך כשאמרו לו את הסיפור שסיפרתם שמרן הגרי"ד היה קם לכבודו בביהמ"ד, הוא הכחיש זאת. אמנם שמועה שמעתי שמרן הגרי"ד פעם המתין בתחילת שיעורו שהוא יכנס, באמרו שהוא מחכה לנכד של הרב... אף שלא שמעתי זאת מאאמו"ר זצ"ל, אבל אם אכן זה היה, לבטח דבר זה הפריע לו מאוד, אך איני יודע אם זה היה הסיבה שעזב את הישיבה."

פעם אחרת שמעתי, ואיני זוכר אם שמעתי זאת מאאמו"ר זצוק"ל או ממרן הגרי"ל זצוק"ל, שהסיבה שהוא עזב את קמניץ הייתה בשל כך שבקמניץ הוא התקשה להיזהר באיסור חדש כפי שהיה יכול להיזהר על כך בביריסק."

שמעתי פעם מאחי הגדול הגאון ר' ישראל זצ"ל, שידע לספר כי מרן זצוק"ל כבר בילדותו היה ילד מאוד מיוחד, וכשהגיע לגיל בר מצווה כשכבר היה בחור בישיבה, סבר הגאון הגדול רבי שמחה זליג ריגר זצ"ל הדיין דבריסק, שצריך לעשות לילד זה סעודת בר מצווה. באותם ימים לא היו עורכים סעודות בר מצווה, רק מרן הרב ערך סעודות בר מצווה לילדיו כרוב העיר, אך הגרש"ז סבר שלבחור זה צריכים לערוך סעודת בר מצווה, ומרן הגרי"ז סבר שלא יעשו עבורו מחשש עין הרע.

הרב רוזנברטן: "למעשה מרן זצוק"ל אמר שלא עשו לו שום דבר ביום בר המצווה, רק בלילה קודם בר המצווה נתנו לו ללמוד עניין עמוק מספרו של הגאון רבי אייזל חריף, ובבוקר הוא אמר זאת לראש הישיבה האמרי משה זצ"ל."

הרב שוב: "הדין ודברים היה בנוגע לקריאת התורה. מרן זצוק"ל בשבת אחרי בר המצווה שלו, שבת פרשת תולדות, הוא קרא את הפרשה במניין קטן של הגרש"ז ריגר, והגרש"ז נהנה מאוד מקריאתו, ומאוד רצה שהוא יקרא כל שבוע, והאמרי משה מאוד התנגד לכך בטענה שהוא צריך רק לשבת וללמוד. מרן היה אומר שמרן הגרי"ז גם אמר דעה על כך, אך לא זכר מה הייתה דעתו. לגרש"ז הייתה בכך מטרה נוספת, כי רצה שהוא יקבל בכך בקיאות הן בתורה שבכתב והן בנביאים ע"י קריאת ההפטרות. בסופו של דבר התקבלה דעתו של האמרי משה. מרן זצוק"ל בענוותנותו הפטיר על כך: 'בסופו של דבר לא יצאתי תלמיד חכם ואפילו לא בעל קורא...'"

הטבה מתוך חסר

הרב רוזנברטן: "מרן זצוק"ל סיפר ברגש על העניות הגדולה ששררה בבית משפחת ירדו הגר"מ זצ"ל, כשתאיר שאת הירקות היו לוקחים מהירקן מהשאריות המעטות שנתרו אצלו בסוף היום, וזה מה שאכלו. כל גם מהרגים היו לוקחים מהנתנות בסוף היום את הדגיגים הקטנים שנשארו וזוהו אכלו בשבת קודש."

הגר"ב סולובייצ'יק: "אאמו"ר זצ"ל היה רגיל לומר לנו, כמה שאתאר את העניות זה לא יוכל לתאר מה שבאמת היה, הרבה יותר גרוע. עם זאת היה מספר, שאמא שלהם הייתה נותנת לאכול ממה שכן היה לאכול, אבל האבא הגר"י ישראל גרשון טען שאת המעט שיש צריך לתת לאחרים שגם את זה אין להם. וכך כשאמא הייתה מביאה להם את האוכל, הורה להם אביהם לקפוץ עם האוכל מהחלון בלא שהאמא תרגיש בכך, ולהביאם לנזקקים יותר מהם..."

מה היה אחרי תקופת לימודם בביריסק?

הרב שוב: "מרן זצוק"ל למד תקופות בקוברין אצל הגר"פ פרוסקין זצ"ל, ובקלצק אצל מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל. הגר"מ זצוק"ל למד תקופת זמן מסוימת בקמניץ אצל מרן הגרי"ד זצוק"ל, אך לא להרבה זמן. בהמשך שניהם חזרו לביריסק והמשיכו בלימודם שם. מרן זצוק"ל עצמו שהה מספר פעמים בקמניץ, כשמשפחתו הייתה נוסעת בתקופת הקיץ לשהות שם, וכך וכה להכיר מקרוב את רבי ברוך בער זצוק"ל."

האם בלומדם בביריסק הם שמעו שיעורים ממרן הרב זצ"ל?

הגר"ב סולובייצ'יק: "הם היו צעירים מדי בשביל להיכנס לשיעורים, שנאמרו לבחורים מבוגרים יותר שכבר למדו שנים רבות בישיבת מיר."

הרב רוזנברטן: "מרן זצוק"ל סיפר, כי אביו ביקש ממרן הגרי"ז שיקבל אותו לשיעור, ומרן הגרי"ז שסבל מאסטמה, אמר שבחורשי החורף שהחורר כבר מלא באנשים הוא לא יכול שיעור אחד יכנס, אבל בקיץ שהוא אמר את השיעור בחצר הבית, הוא יוכל כבר להיכנס לשיעור. למעשה מרן זצוק"ל התבייש מאוד לבוא לשיעורים, כיון שכל משתתפי השיעור היו הרבה יותר מבוגרים וגדולים ממנו."

הרב שוב: "לימים אמר מרן זצוק"ל, כי הוא חש צער על כך שלא זכה לשמוע את שיעוריו של מרן הרב זצ"ל, אך מצד שני מן השמים נסתבבה בכך הצלתו, שכן אם היה נכנס לשיעורים של מרן הרב זצ"ל, כבר היה מוצא דרך אחרת להסתדר בביריסק, וגורלו היה כגורל כל בני משפחתו ורוב משתתפי השיעור היו, ומן השמים הסתבב כך שייאלץ למצוא מוצא אחר, ובכך ניצל חייו."

בהגיעם לשווייץ בבחורים צעירים בערך בני 22, הם מיד התקבלו כמגידי שיעורים?

הגר"ב סולובייצ'יק: "איני יודע אם זה היה באופן רשמי ככה, אך בפועל הם העמידו תלמידים. הבחורים מאותו זמן

הרב רוזנגרטן: "אמרתי פעם למרן זצוק"ל את מה שאומרים כי הגר"מ זצ"ל עזב את קמניץ משום שמרן הגרב"ד כיבדו באופן מופלג כשהיה קם לפניו כנכדו של רבו הגדול, והוא לא יכול היה לשאת זאת. מרן זצוק"ל אמר כי לא זו הייתה הסיבה שעזב שם, אלא בגלל שעקב מעשה של הצלת נפשות שהתגלגלה לידו

סיפרו, שהגיעו כאלה שני בחורים תלמידי חכמים, שכבר או שלטו בחלקים גדולים בש"ס ולא רק בסדרי נשים נזיקין, בעוד בשווייץ לא היה בכלל תלמידי חכמים ברמה כזו, ממילא הבחורים דבקו בהם והחלו לשאול אותם את כל שאלותיהם ולקבל מהם בתורה בהערצה גדולה. בתקופה מאוחרת יותר הדבר אף הפריע להנהלת הישיבה במונטרה שלא ראתה זאת בעין יפה, והצרה את צעדיהם עד שנאלצו לעזוב את הישיבה ונאסר על הבחורים לקבל מהם.

בהמשך השנה הם עקרו לעיירה "בה" השוכנת במרחק לא גדול ממונטרה שם הם שהו כקבוצה של תשעה בחורים בני עלייה בנפרד. מספר בחורים שדבקו בהם בכל עון, מצאו צעה איך לעמוד עמם בקשר של תורה, כשהיו לוקחים את הרכבת האחרונה שיצאה בלילה ממונטרה, ושהו כל הלילה בבה כדי לקבל מהם בתורה, ועם שחר יצאו ברכבת למונטרה והתייצבו בישיבה כדי שלא ירגישו בהם... את זה שמעתי מיהודי שהיה אחד מאותם בחורים".

הרב רוזנגרטן: "בר"ה שנת ת"ש, כשעדיין שהו בעיר מונטרה, הם עשו מניין נפרד לתפילות, כשבקושי היה להם מניין. גם מרן הגר"א שר זצ"ל והגר"מ שולמן זצ"ל התפללו עמם. מרן זצוק"ל סיפר, שהגר"מ זצ"ל היה בעל תוקע מומחה, אך באותה שנה לא יצא שום קול מהשופר כמה שניסה, וכך כל המתפללים ניסו את כוחם, ולא עלתה בידם, והיה מפטיר שאולי לא יצאו ידי תקיעת שופר דאורייתא. היה זה סימן מבשר רעות על מה שהתרחש באותה שנה בשמי אירופה".

ארץ ציה ושממה

הגר"ב סולובייצ'יק: "בשווייץ של אותם ימים לא היה כמעט ערך לתורה. יהודי נכבד שמקור משפחתו משווייץ, סיפר לי מעשה שממחיש קצת עד היכן הגיעו הדברים. אחרי ששניהם באו לשווייץ, הם היו צריכים לנסוע לציריך ולשהות שם כמה ימים בכדי לסדר את המסמכים שלהם בשגרירות הפולנית. אותו אחד למד אז בישיבה ואמו התגוררה בציריך, והיא הייתה אישה חשובה ובעלת יראת שמים, והוא סבר שזה יהיה כבוד גדול ששני תלמידים חכמים אלו ישוהו אצל אמו, ולכן הוא כתב לה שתכניס את אותם בחורים תלמידי חכמים לחדר מיוחד שהיה לה לפני הדירה שלהם, שיתאכסנו שם. אני עוד זוכר מצעירותי את הבית של אותה אישה עם החדר הזה שבו היו מכניסים אורחים.

עם הלילה התקשר אותו אחד לאמו, בכדי להתעניין כיצד הסתדרו. אמו נחרדה למראיהם שהיו לבושים בעניות גמורה, והפטירה לו, שלחת לי תלמידי חכמים?

צוענים מחוסרי דיור שלחת... עד כדי כך הם נתפסו בעיני בעלי הבתים בשווייץ.

למחרת נשברה אצל אמו מכונית התפירה, אאמו"ר זצוק"ל היה מוכשר מאוד בכל התחומים, וידע גם לסדר דברים כאלה, וכשראה שבעלת הבית לא מסתדרת אמר לה שהוא יסדר את זה, והוא אכן עשה זאת. בערב היא דיברה שוב עם בנו, ואמרה שהיא רואה שהם כן שווים משהו... אלו היו מושיגים, וכך היה נראה אז תורה בשווייץ.

עם זאת, הם שקעו בלימוד התורה יומם ולילה לפי דרגתם כמו שהורגלו קודם לכן ברמה הגבוהה ביותר, כפי הניכר מהכתבים המעטים ששרדו מאותה תקופה. אמרתי לבחורים בישיבה, שאם נתאר זאת היום, זה היה כמו לשלוח שני בחורים לכפר באפריקה, בלא שום משפחה ובלי שום סביבה שמתאימה לרמתם, וכך הם התמודדו והמשיכו להתעלות ולהעלות אחרים עמם, על אף הכול.

העניות שלהם באותם ימים, בעיקר בשנת ת"ש בשווייץ ב"בה", בלתי ניתנת לתיאור. אאמו"ר זצ"ל סיפר לי, כי לפני יום טוב הביא להם יהודי יקר עוף ליום טוב, ומעוף זה הם הכינו 36 מנות כדי שיהיה להם לסעודת יום טוב לכל ימות החג! מן הסתם מאותה תקופה למד מרן ראש הישיבה זצ"ל לאכול כל כך מעט... אחרי זמן בעיצומה של מלחמת העולם, הם שהו במחנה עבודה שבה ריכזו את כל הנתונים הפוליטיים. אאמו"ר זצ"ל כמעט לא סיפר ממה שעבר עליהם שם. אבל אחרים סיפרו, וכבר התפרסמו הדברים, על התמדתם בלימוד התורה בכל רגע בשווייץ שם".

במחנה העבודה

הרב שוב: "מרן זצוק"ל סיפר כי הגר"מ זצוק"ל עשה את עיקר העבודה גם בחלק שהיה מיועד עבורו, ורק את החלק האחרון הותיר למרן זצוק"ל לעשות. הדברים כבר התפרסמו".

הרב רוזנגרטן: "מרן זצוק"ל בשנים האחרונות סיפר, כי למנהל המחנה הגוי היה דרך ארץ ויראת כבוד

מהגר"מ זצ"ל, שהיה רואג לכל מחסורם של הפליטים היהודים ששהו שם. ואם הגר"מ לא היה שבע רצון ממשו, הוא לא בירך לשלום את המנהל, ובאותו יום המנהל היה לגמרי לא בן אדם..."

הגר"ב סולובייצ'יק: "על העבודה במחנה הם היו מקבלים סכום פועט למחייתם. ביום שישי הראשון שהיו אמורים לקבל את השכר, המנהל אמר להם שיבואו לקבל את השכר, אך הם ענו כי הם לא יכולים לבוא עכשיו, כיון שהם עסוקים כבר בהכנות לשבת. המנהל שלח לומר להם, כי הם לא יבואו כעת, הם לא יקבלו את הכסף. הם ענו לו, שלא ייתן, הם עכשיו לא באים. אמנם כשהם באו אח"כ הוא נתן להם, היה לו יראת הכבוד מהם".

הרב רוזנגרטן: "לפני למעלה משנה הייתי בשווייץ, וכן דודי הראה לי מכתב שכתב באותם ימים חותנו שהיה אחד מפליטי השואה מהונגריה ר' ראובן הכהן שפיצר ז"ל, שלאחר מכן התגורר בעיר באול, ובמכתב הוא מזכיר את מרן והגר"מ זצוק"ל בהערצה גדולה, והוא סיפר שהם היו חתומים על הכתובה שלו. זה הזכיר לי שבעבר אמר לי מרן זצוק"ל שהוא היה פעם אחת עם הגר"מ זצ"ל בעיר באול כשהיה עד בחתונה, אך לא אמר באיזה חתונה. אחרי שראיתי מכתב זה, אמרתי למרן זצוק"ל, כי אני כבר יודע אצל מי מרן והגר"מ זצ"ל היו עדים. מרן הגיב לי: "הוא היה כהן?", כשאשירתי זאת, אמר לי מרן, אכן. זה היה הנקודה המרכזית שמרן זכר מאותה חתונה שבה שימש כעד, שהחתן היה כהן..."

הגר"ב סולובייצ'יק מזכיר כי המכתב המדובר נרפס בקובץ שהמשפחה הוציאה בשם מראה כהן, וכך נכתב באותו מכתב בשנת תש"א (שנכתב במקורו בגרמנית): **"בכפל בפלים התעצמה שמחתי כאשר נודע לי כי זכינו שהר' סולובייצ'יק והר' שטיינמן יהיו אורחנינו לשבת. על שניהם כבר שמעתי בעבר הרבה הלל ותשבחות... ולא שבני אדם מפוג נעלה זה טרם היו מוכרים לי עד הנה, אלא שבאן היה לי מזל נדיר להכיר שני אנשים אשר חדרים עד לשד עצמותם בתורה,**

הגר"ב מקריא את המכתב של ה' ברבית שמואל" עדין לגדול בישראל" באוזני הרב רוזנגרטן והרב איסר שוב

באופן שלא מותר כל מקום לדברים אחרים. אשר התורה יוקדת בהם, ומכוח זה כל דבר זר נשרף כליל. הופעתם הותרה עלי רשם וחשתי רוגע מן הסוג שחשתי רק אצל הרבי שלי שליט"א (הרב משופראן זצ"ל) בהונגריה".

ביצד מרן זצוק"ל השתחרר ממחנה העבודה אחרי זמן קצר?

הרב רוזנברג: "מרן בהיותו במחנה חלה בדלקת ריאות, וקיבל שחרור וחופשת מחלה, והרופא האריך את זה מספר פעמים, עד שאמר שזה כבר ייראה מזור להאריך עוד. יהודי בשם יבנר, שריחם על מרן זצוק"ל, טען לרופאים שהוא חולה שחפת, וביקש מחולה שחפת שיגשוף למבחנה שלו, ושלח זאת למפקדי המחנה כאילו זה של מרן. אבל כשהרופא ברק אותו הוא ראה שאינו נקי לגמרי. הרופא כתב בדו"ח שבבדיקת המבחנה נראה היה שהוא חולה שחפת, אבל בבדיקה אינו רואה כלום, כנראה שהיה כאן טעות והתחלפה מבחנה".

הרב שוב: "מרן זצוק"ל סיפר שהתלבט מה לעשות, והחליט לשלוח להנהלה את המכתב של הרופא, והם ראו שיש כאן חשש של שחפת, והם שחררו אותו. וזה היה נס. הוא הביע שמחה שהוא עצמו לא הוצרך לשקר וזה שעשה לו את זה, לא שאלו על כך, והקב"ה סובב בכך את שחרורו. לאחרונה התגלה מכתב שכתב מרן זצוק"ל בחודש אב תש"א ובו גולל להגר"מ זצ"ל את קורותיו באותם ימים שנשלח לבדיקה הרפואית. בתוך הדברים כותב מרן: "אני נמצא בעת כעת, יום ד' לסדר ראה תש"א, בינתיים נתחדשו הרבה דברים לטובה והנה קיבלתי מכתב מהצענתראל לייטונג כי היות שאני נמצא בלעזין אפשר שאני חולה ואם הדבר כן הם מבקשים שאשלח להם תעודת רופא ממזב בריאותי בהיותי, ובמה אודה לה' על חסדו כי גבר עלי כי באמת לא הוכרתי שום דבר מבריאותי והם בעצמם מבקשים כזאת, ואקוזה כי אשיג תעודת והקב"ה יטיב חסדו לגאלנו ונודה לשמו כי גמל חסדו עלינו והציאנו למרחב..."

לאן הלך מרן משם?

הרב רוזנברג: "מרן הלך ללוצרן, וריכוז קבוצה של בחורים, והוא אמר להם שיעזרו בבית הכנסת המקומי. יש ברושנות מכתבים רבים מאותה תקופה, שמרן כתב בעיקר לתלמיד הרב יצחק הערץ זצ"ל, שבו הוא מעודד את הבחורים לשקוד ולמסור את עצמם כליל על חיי התורה. אח"כ הוא חזר עם קבוצה מהם למונטרטה לתקופה של שנה או שנתיים שם למד עמם בנפרד מהישיבה.

באותה תקופה כשהיה בלוצרן, מרן שהה רבות בבית זקני חותן אבי זצ"ל, הרב יעקב ארלנגר זצ"ל, ומשם בעצם נוצרה ההיכרות הראשונית בין אבי זצ"ל, למרן זצ"ל. זקני זצ"ל דאג הרבה למחסורו של רבינו, ואף הוא היה זה שהוליד אותו לחופתו. במרוצת השנים התהדר הקשר גם עם אבי זצ"ל שהיה בן גילו של מרן זצוק"ל ושל הגר"מ זצוק"ל, והיה ביניהם קשר של תורה, והיו תקופות באותם שנים שהיו שלושתם יחד לומדים שעות רבות לתוך הלילה בבית אבי זצ"ל. בהמשך השנים כמובן המשיך הקשר ההדוק, בצרכי מצווה רבים, ופעולות גדולות ונצורות שנעשו מאחורי הקלעים.

"לא חסר לנו כלום"

השבוע מצאנו מכתב, שמרן זצוק"ל כתב לאבי מורי זצ"ל בשנת תשי"א מכפר סבא, בבקשת טובה לעזור לצרכי מצווה של הכנסת כלה עם בן תורה חשוב, וזאת לאחר שנועץ בדבר עם הגר"מ זצ"ל. כמו כן יש מכתבים נוספים ברושנותו מתקופות נוספות, שמרן זצוק"ל פנה לאבי זצ"ל

בבקשות שונות, ומציין כי הוא כבר בא על כך בדברים עם הגר"מ זצוק"ל.

בהמשך המכתב כותב מרן זצוק"ל דברים מפליאים שמבקש ממנו שיפסיק לשלוח לו עזרה, כיון שהוא אינו זקוק לכך, וזאת בזמן שידוע כיצד הייתה העניות המרובה בבית מרן באותם ימים במושגים בלתי ניתנים לתפיסה בזמננו.

המילים מרטיטות ומפעימות ומדברות בעד עצמן: "בן הגנו בזה להורות לך על כל הטובות והמתנות המרובות שאתם מעניקים אותנו כמעט בתמידות בלי הפסק, אבל למרות כל זה הייתי מבקש מכם שלא לשלחם, כי אצלכם זה עולה כ"כ הרבה כסף וטרחא, ואצלנו ב"ה יכולים להיות גם בלי זה. ובפרט הדברים שאתם שולחים דרך אוויר, ראשית זה עולה המון כסף הרמי משלוח, וגם אצלנו אנחנו צריכים לבטל בשביל זה הצי יום לנסוע תל-אביב בכל אופן אנחנו מודים לך מאוד על העבר ובקשתנו על העתיד שלא תרבו להטריח ולהציא כסף, כי באמת אנחנו לא צריכים, כי אם אינם ב"ה לא חסר לנו כלום".

הגר"מ סולובייצ'יק: "הקשר של אאמו"ר זצ"ל עם הרה"ג ר' וולף זצ"ל נמשך כל השנים, כשהבכח הם פעלו יחדיו. בין בהקמת וניהול הישיבה בלוצרן ובתקופת חייו האחרונה בישיבה במוסקבה, ובין בכל דבר שבקדושה בעיר ציריך, כשרבי וולף זצ"ל היה הברית התיכון בכל מפעלותיו. הם היו נוהגים כל יום להסתובב עם אנשים בביה"כ לצרכי צדקה, בהתחלה הם הלכו ביחד, אבל כשנתרבו הצרכים, הם התחילו ללכת בנפרד.

אאמו"ר זצ"ל לא הסתכל כלל על מעמדו, ועסק בכל מצווה שהיו צריכים לעשותה. כשנוצר צורך במתנדבים לחברא קדישא, לא היסס להצטרף כמתנדב מן השורה, ועסק בכל הדברים שעושים גבאי החברא קדישא, והיה גם בתורניות להסתובב עם קופת הצדקה בלוויית בהכרות צדקה תציל ממות...

איני יודע מהיכן אבי זצ"ל התעסק בכך, אבל כנראה שכבר בבריסק היה איזה עניין כזה. פעם הוא אמר לי על מנהג כלשהו בטהרה, שבבריסק נהגו באופן מסוים. איך מגיע בחור בן 22 לעסוק בדבר כזה, זאת לא ארע".

הרב שוב: "גם בשעותם במונטרטה לפני המלחמה הם התעסקו בעבודה. היה בחור בישיבה שאביו הגיע מחוץ למדינה לבקר, והוא חלה במקום ונפטר, ומרן זצוק"ל יחד עם הגר"מ זצוק"ל עסקו בטהרה שלו".

***

הסיפורים קולחים מעניין לעניין כמעין מתגבר. הדיברות נפתחים. הדברים הבאים גבוהים מדי להשגתנו. אנו ישובים ומאמינים בדממה, ומעבירים את הקולות כפי שהם.

נקיות מכל סרך ממון שאינו שלו

הגר"מ סולובייצ'יק: "אחד מתבורת הבחורים שהיו יחד עם אאמו"ר ומרן רה"י זצוק"ל בעת שהותם ב"כה", היה ר' יוסף וונדר ז"ל. הרבנית מפוניב' ע"ה, בזו"ר הייתה נשואה ליהודי משווייץ באיוור "כה" והכירה את היהודים משם, וברכות הימים היא דאגה להעלות את עצמותיו של אותו ר' יוסף לקבורה בביה"ח פוניב'.

היה זה כשלמדי בישיבת פוניב', והרבנית קראה לי ולאחי שלמדו בישיבה, ואמרה לנו שהיות והיא מביאה לקבורה את ר' יוסף שהיה יחד עם אביהם באותה תקופה בשווייץ, אנו צריכים לבוא לקבורתו. כדבריה אכן עשינו, וכשהגענו לשם, ראינו כי מרן הגר"מ זצוק"ל גם נמצא שם.

לאותו ר' יוסף הייתה בת יחידה שגרה כאן בארץ בקיבוץ

כלשהו. והנה בעיצומו של הלוויה, מרן ניגש לחתנו של הנפטר, ומספר לו כי בעת עלותו לארץ הוא עלה עם מכשיר תספורת ידני ישן שהיה שייך בשוהותם ב"כה" לכולם, והרהר בלבו שהוא הרי לא שילם לשותפים את חלקם, וחלק אחד היה שייך לחתנו, לכן הוא מבקש לפרוע לו את שווי חלקו במכשיר, כי זה מטריד אותי מאו.

אותו אחד לא הבין את כוונת מרן, והפטיר "אני מבין שדבר רוצה לתת כסף לעילוי נשמת חותני". אך מרן זצ"ל הסביר לו שוב ברוגע במה דברים אמורים, כי היות ואשתו היא היורשת היחידה, והוא כבעלה אחראי על נכסיה, לכן הוא מבקש כעת לפרוע דרכו את החוב שלדעתו יתכן והוא נותר חייב לחתנו. לא ברור לי עד כמה אותו אחד הבין את משמעות הדברים, אך בסופו של דבר התרצה לקחת את הכסף שמרן נתן לו כפירעון לחוב שהיה לו לחתנו, והיה ניכר על מרן קורת רוח רבה מכך, כאילו אבן גדולה נגולה מעל לבו ואורו עיניו. נדמה לי, כי זו הייתה כל סיבת הגעתו של מרן לאותה לווייה.

בשעת מעשה קצת התפלאתי, מדוע אכן מרן זצוק"ל לקח את אותו מכשיר בלא לשלם לשותפים. אך מיד אח"כ מרן בעצמו ניגש אלינו ואמר כי אותו מכשיר כבר לא היה תקין, רוב סכיניו כבר היו שבורים, והתבטא: 'זה היה תולש את השערות לא חותך'. עם זאת, כנראה שלאחר זמן נקפו לבו שמא לא קיבל רשות מפורשת משותף זה ליטול עמו את אותו מכשיר שכבר לא עבד, ורצה לשלם את חלקו שהיה ממש זעום ביחס לשותפות, ועם לא היה במנוחה...

לאחר מעשה זה הבנתי סיפור אחד שהיה לי עם מרן תקופה קצרה לפני כן. היה זה כשאחי הגדול הגאון רבי ישראל זצ"ל התארס בעיר בני ברק, ואאמו"ר זצוק"ל התקשר אלי ליישיבה משווייץ, וביקשני שאלך למרן זצוק"ל להזמין להשתתף בשמחת האירוסין ולשמש בה כעד. כשהגעתי למעונו של מרן וסיפרתי לו על בקשת אאמו"ר, הוא הגיב ברצינות רבה, כי הוא אינו יכול לשמש כעד כיוון שיש בידו גזלה... השתוממתי ואמרתי למרן שאאמו"ר מכיר אותו היטב, ואם הוא אמר לי להזמין לעדות כנראה שהוא יודע שהוא נקי מכל חשש.

בשעתו לא הבנתי מדוע אומר כך מרן על עצמו, והיה נראה שאומר כך בכל הרצינות, ולא כמתחמק בעלמא. אחרי שהיה את הסיפור הזה בבית העלמין, הבנתי שכל עוד שהוא לא הצליח להחזיר את הפרוטות המעטות בחלק השותפות של המכשיר השבור, עליו חשש שמא הוא לא קיבל את רשות השותפים עליו, הוא לא היה רגוע בעצמו!

הרב שוב: "בתקופת שהות מרן זצוק"ל בעיר לוגאנו בשנת תש"ד, הוא עבר ליד בית של גוי כלשהו, וברוך הילוכו בהיותו מהורהר בלימוד דרכו הוא קטף משם פרה בלא משים. לפני שנים ספורות, עשרות שנים מאוחר יותר, כשסיפר לו הרב ישראל פרידמן שהוא נוסע ללוגאנו, מיד ננער מרן זצוק"ל, וביקש ממנו שכשישהה בעיר ילך לרחוב פלוני לבית מספר פלוני, ויביא לבעל הבית מספר יורו, כדי לשלם על הפרה שקטף עשרות שנים קודם לכן מחצר של גוי ללא רשות ומבלי משים, זה הרי גזל עכ"ל! הרחוב אמנם עדיין היה קיים, אך הבית כבר לא היה קיים, ובמקום היה מגרש חניה, ומרן הצטער שלא עלה בידו לפרוע לגוי את אותו פרה..."

מתנה בחשש הלוואה

הגר"מ סולובייצ'יק: "לפני שנים ספורות היה הדבר, כאשר התקשרו אלי מבית מרן זצוק"ל, ואמרו שמרן אינו שרוי במנוחה על איזה חוב שהוא חושש שנותר לו לאאמו"ר זצ"ל, והוא מבקש שכאשר אגיע לבני ברק אכנס. כך היה

כל התורה על מנת לקיים

לקראת סיום ביקש הגר"ב סולובייצקי שליט"א לחדר מסר, בדרכי העבודה המשותפים שראה אצל אביו זצוק"ל ואצל מרן זצוק"ל. זה לא רק מסר, כי אם הגדרה ממצה של גדול בתורה, הגדרה מגובה: "האמת היא שביקשו ממני בכמה מקומות להספיד, אך אמרתי שמאוד קשה לי להספיד את מרן זצוק"ל. הסיבה העיקרית היא, כי בעצם אפשר לפתוח כל חז"ל, ולומר עליו שכך נהג. כך הרגשתי בזמנו גם אצל אאמו"ר זצ"ל. ההסבר לכך פשוט, לנו נדמה שלימוד על מנת לקיים מתבטא בלימוד אורח חיים והלכה. אך אצלם זה לא היה כך, כל מה שהם למדו, מ"בראשית ברא" ואילך, הכול היה לימוד על מנת לקיים. ממילא פשוט שכל מאמר חז"ל מתאים עליו, כי כל מאמר חז"ל שהוא למד הוא קיים זאת בפשוטו.

אך לא רק זאת, הרבה פעמים חשתי זאת, שמרן זצ"ל בתשובותיו עונה על המקום תשובה מדברית חז"ל, כאילו שהוא חיכה עם הלימוד הזה רק לשאלה שתבוא לפניו. מה הביאור בזה? זה לא רק הגאונות לזכור ולמצוא כל דבר בחז"ל. אלא משהו שבהוא למד את הגמרא, או כל מאמר חז"ל אחר, הוא מיד תירגם זאת איך מקיימים את זה, וממילא כשבאה השאלה לפניו הוא כבר ידע להורות את התשובה, כי הוא כבר למד זאת מלכתחילה כדי לקיים."

הרב שוב: "אחד בא למרן זצוק"ל והתלונן כי הוא שוכח את לימודו. מרן ענה לו שיקשקש על כך בברכת חונן הדעת. השואל התפלא, מה השייכת בין חונן הדעת לשכחה. מרן אמר כי כך כתוב ברא"י ע"ז ופ' ח' ע"ב שמי ששוכח לימודו יבקש על כך בחונן הדעת. ואלו היו מעשים כסדר."

הגר"ב סולובייצקי: "הייתה כאן עוד נקודה מופלאה, במיוחד בשנים המאוחרות ראו זאת. אנשים שאלו והוא ענה מיד בתורות. לפעמים הייתי תופס את עצמי אחרי כזה דבר וחושב הרי התשובה כל כך ברורה, מה בכלל היה כאן השאלה.

היה לי מקרה לפני תקופה, שאחד ביקש ממני להעביר שאלה ככדת משקל למרן זצוק"ל, ולפני שבאתי עם השאלה לפניו הפכתי בה מכמה צדדים, ולא הגעתי להכרעה. והנה תיכף משהצגתי את השאלה, מיד הראה לי מרן זצוק"ל את הנקודה האמתית עליה נסוב הנידון, שייתר את הספק לחלוטין. הייתי נדהם מהפשטות והאמיתות שבה תפס את העניין ברגע אחד.

חשבתי לעצמי, זה לא נבע רק מגאונות, הוא פשוט חי ישר, האלוקים עשה את האדם ישר, לכן הוא ראה את הכול ישר. אנחנו אלו שמבקשים חשבונות רבים, לכן לא מיד אנו תופסים את הישירות.

עמו בלימוד על אותם עניינים עליהם דיבר, והיה ביניהם ריתחא דאורייתא. שאלתי פעם את מרן, מדוע הלך לשם. ואמר לי, 'איך אינך מבין? הרי כבר כמה שנים מאז עזיבתי את בריסק שלא ראיתי אדם גדול'. הסיפור הידוע עם נסיעתו של מרן אל האדמו"ר מסאטמאר לפני נסיעתו לארץ, היה כמה חרשים מאוחר יותר. מרן עצמו לא סיפר על כך, אבל שמעתי זאת מהרבנית ע"ה כמה פעמים. כיון שהיא באה מבית חסיד, היא ביקשה לפני עלייתם לארץ בקיץ תש"ה לנסוע לאדמו"ר זצ"ל ששהה בגענף - ג'נבה כדי לקבל את ברכתו, ונסעה לבדה. האדמו"ר זצ"ל שאל אותה, 'איך נוסעים בזמן כזה לארץ ישראל כשמי יודע מה יילד יום, ויש שם כל כך הרבה השפעה של חילונים?'. היא ענתה לו, 'שהיא הייתה מדריכה לפני השואה, וכבר נלחמתי בהם בכוח רב'.

האדמו"ר זצ"ל פנה וביקש ממנה, שלפני שנוסעים שבעלה יכנס אליו. ואכן מרן זצוק"ל הוא נסע אליו, ושהה שם שלוש שבועות אצלו. הרבנית לא ידעה לומר על מה הם שוחחו כל כך הרבה זמן, אך דבר אחד היא כן ידעה, שאחרי שהוא בא לארץ הוא הסתובב בירושלים עם הגרי"ד סולובייצקי בנו הגדול של מרן הגרי"ו, ואחרי תקופה קצרה הוא ישב לכתוב מכתב ארוך לאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, ואמר לה שהאדמו"ר זצ"ל ביקש ממנו לבדוק אם ירושלים מתאימה לו עצמו להתיישב שם, והוא ענה לו את חוות דעתו.

השבוע שמעתי בשמועה שהישיש הרב דוד רובינפלד שליט"א בנו של ר' לייביש זצ"ל, סיפר כי כשמרן זצ"ל יצא ממעונו של האדמו"ר אחרי שלוש שעות השיחה, נשאל מרן זצ"ל על מה שוחחו בה הרבה, ומרן ענה באופן סתמי: 'ס'האט זיך דורכגעווארפן כל התורה כולה [נזרק שם כל התורה כולה]...' אציין שאחרי פטירת כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, התבטא מרן זצוק"ל באוזני, כי האדמו"ר מסאטמאר היה בקי בכל התורה כולה. כיון שידעתי על אותה שיחה, העזתי ושאלתי את מרן מנין הוא יודע, ומרן השיב לי כמתחמק, ככה אומרים...

אגב, אציין שמרן זצוק"ל אמר לי פעם ביחס לאבי זצ"ל, שהוא היה היחיד שניתן היה לדבר עמו בלימוד באותם ימים כששהה עמו.

השיחה מתפתחת ועוברת לקווי דמיון מקבילים בעבודת ר' ובדרכי הלימוד וההנהגה שניכרו אצל מרן זצוק"ל והגר"מ זצוק"ל.

אמת עד תכליתה

הגר"ב סולובייצקי: "היה להם הרבה דברים משותפים בהנהגתם. באופן מיוחד ניתן לציין את מידת האמת עד קצה הגבול, והריחוק מכל נדנוד שקר שהיה אצלם מהדברים הברורים שרק יכולים להיות. ושקר זה לא דווקא היפך האמת, אלא כל משהו שיש בו קצת ייפוי ותוספת.

כידוע הרבה פעמים היה מרן זצ"ל עונה לנעיר בר מצווה ששאלוהו מה לקבל על עצמם, שיקבלו על עצמם לומר רק אמת. כשהייתי אצלו עם בני שיחי' לפני בר המצווה, הוא שאל אותנו בבת שחוק, נו, למה אתם לא שואלים מה לקבל? כשלא ענינו דבר, הוא אומר, מה פירוש מה לקבל? תרי"ג מצוות צריך לקבל. אבל לפני זמן קצר היה כאן בר מצווה ששאל מה לקבל על עצמו, וכשמרתי לו שיקבל עליו לא לומר כל

שהוא קיבל מאבי כסף אחרי חתונתו, והוא חושש שזה לא היה מתנה אלא הלוואה וביקש לפרוע את החוב. אמרתי למרן זצ"ל, שאני יודע מה הסיפור, ואין כאן שום חוב. אך מרן לא נרגע, ואמר לי שאני היורש היחיד, ואף אם אני מוחל, אינני יכול לדבר בשם כל אחי. בהתחלה מיד התקשרתי לכל אחי, וכמוכן שכולם אמרו שאין כאן שום חוב. אך מרן לא נרגע בכך, ורצה שאקח ממנו את הכסף.

בסופו של דבר אמרתי למרן, שאני יודע גופא דעובדא, וכך וכן היה המעשה עם פירעון החוב לר' לייביש שלא רצה לקבל את הכסף בחזרה. מרן זצ"ל נזעק מיד וקרא בקול, אוי וויי, קעת אני בעל חוב של יורשי ר' לייביש... הוא שוב נהיה לא רגוע, עד שאמרתי לו שאדבר בעצמי עם בני ר' לייביש, ורק אז נרגע."

הרב רוזנברטן: "זכור אותו האיש ר' לייביש זצ"ל לטוב, שבזמן קשייו של מרן זצוק"ל בשווייץ כאשר נדר בחוסר כל ממקום למקום, הוא הכניס אותו לביתו ומצא אצלו מקום להניח את ראשו."

הרב שוב: "מרן גם התבטא כמה פעמים, שמאז שהלך מליטא כמעט לא היה לו עם מי לשוחח בלימוד ברחבי הש"ס, מלבד הגר"מ זצוק"ל. אך כשבא לבית ר' לייביש רובינפלד, שהו שם שני חתניו למשפחת שרייבר, בני הרב מפרשבורג נכדי מרן החת"ס, שהם ידעו ללמוד כראוי, והוא יכול היה לדבר עמם בלימוד."

"כל התורה כולה"

הרב רוזנברטן: "אחרי נישואיו מרן נסע פעם לציריך לשמחת ברית של אחד מתלמידיו, וכ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שימש כסנדק, ולאחר מכן הוא התכבד לומר דרשה בבית הכנסת, ומרן הלך לדרשה שהייתה בנושא של פרה אדומה וענייני חזקה, ואחר כך שוחח

דרכו, שהוא לא ביקש שיבואו אליו, אלא רק שאם נמצאים באזור ממילא שיכנסו...

אני הבנתי מיד על מה כוונת מרן זצוק"ל, כי את עיקר המעשה כבר שמעתי מאמי הרבנית ע"ה, וכך סיפרה: "כשמרן התחתן לא היה בידו פרוטה לפורטה, ומספר בעלי בתים סייעו בידו, אך אאמו"ר זצ"ל סבר שאין זה מספיק לו כדי להתחיל את החיים כנדרש, אחרי ששניהם היו פליטים מחוסרי כל, ולכן הלך להרה"ר ר' לייביש רובינפלד זצ"ל, מיטיבו של מרן זצ"ל מלוגאנו, וביקש ממנו הלוואה של 500 פראנק, שהיה סכום גדול באותם ימים, והעניק אותם למרן זצוק"ל, בלא שהוא ידע מה מקורו של הכסף.

לאבי מורי זצ"ל כמוכן לא היה בידו מהיכן לפרוע חוב כזה, אך משהתחתן עם אמי ע"ה מספר שנים מאוחר יותר שהייתה יתומה מאב ומאם, היה בידם סכום כסף שקיבלו כירושה מקרובי הוריה, ואבי זצ"ל ביקש ממנה שאת הסכום הראשון תיתן בידו בכדי לפרוע את אותה הלוואה שנטל בזמנו מר' לייביש. אמנם ככל הנראה ר' לייביש בעצמו מלכתחילה הבין לאיזה צורך אבי זצ"ל נטל את ההלוואה, ומראש נתן את הכסף כמתנה ולא חשב לקבל את הכסף הזה לעולם בחזרה, ואכן כשהגיע אאמו"ר זצ"ל לר' לייביש לפרוע את החוב, הוא הכחיש את קיומו של החוב, ואמר שאינו זוכר כלום...

כעת עשרות שנים מאוחר יותר, החל לבו של מרן לנקוף, שמא אאמו"ר זצ"ל לא התכוון להעניק לו את אותו כסף בשעתו במתנה, אלא רק כהלוואה עד לכשירוחה, ולכן ביקש עכשיו לפרוע את אותו חוב, ואף חישב כמה שווה הכסף לפי זמננו, וביקש להעביר לי סכום גדול של כסף. כך הבנתי מיד עוד טרם שבאתי למרן זצוק"ל.

וכך אכן היה, כשכנסתי אליו הוא החל לומר לי

בריחה מכבוד

אזכיר עוד מידה - מוסיף הגר"ב סולובייצ'יק - שראו באופן בולט בשניהם. כבוד היה אצלם כזה דבר מאוס בצורה בלתי מצויה, שאי אפשר לתאר זאת. כשאמרו "ר"צ"ל היה בחברא קדישא כאמור, היה שם סדר שפעם בחודש הם התכנסו לשמוע שיעור בחכמת אדם כדי לחזור על ההלכות, ואחר בעלי הבתים מסר את השיעור. אמרו "ר"ב בא והשתתף עמם בשיעור כמו כולם, למרות שמוסר השיעור לא היה תלמיד חכם, ובוודאי שלא התקרב לדרגתו. זה היה אצלו טבעי לגמרי".

הרב שוב: "פעם נערך אירוע בישיבת גאון יעקב. בבוקר שאל מרן זצוק"ל את הרב"נ הגר"ו ברלין שליט"א, אם יהיה במה באירוע, והפטיר אם יהיה במה אני לא מגיע, לא חייבים תמיד להיות גבוהים יותר מהאחר..."

למדו זה מזה

הרב רזונגרטן: "לפני שנים רבות כשלוויית את מרן זצוק"ל לאחר שיחה מוסרית שמסר בישיבת "גאון יעקב" אמרתי לו כי הנני שומע בת קול של רבי משה. אמר לי מרן, מזה השאלה, אני באמת תלמיד שלו".

הגר"ב סולובייצ'יק: "לי אמר מרן כמה פעמים, כל מה שיש לי זה מאביכם".

הרב שוב: "אחד פעם ביקש ממני לשאול את מרן, אם אפשר להכניס ילד פשוט פחות מבן שלוש לגן מעורב עם בנות. הוא ענה, עדיף שלא, והסביר את עצמו כך: 'הנה מרן הגר"ח מבריסק נלב"ע בתרע"ח, כשנכדו הגר"מ זצ"ל היה פחות מבן שלוש. למרן הגר"ח הייתה הנהגה שלא יצא מהחור באמצע סעודה יהי' מה שיהי' מחשש שיגנו מקום, ונכדו גם נהג כך תמיד כיון שראה כן אצל זקנו מרן הגר"ח. הרי לך עד כמה יש השפעה ללימוד של ילד אפילו כשהוא עוד לא בן שלוש... למעשה, גם מרן זצוק"ל עצמו הקפיד על כך".

הרב רזונגרטן: "זה היה כל דרכו של מרן זצוק"ל. גם מעשה רב, הוא התבונן בזה ולמד מזה אורחות חיים. לא אשכח את ביקורי בציריך בפעם האחרונה לפני

החיים שקר, הוא לא הבין, זה הרי דבר פשוט, אך באמת מי הוא זה שאומר רק אמת?"

הרב רזונגרטן: "אני נזכר במעשה שהיה בשמחת שבע ברכות אצלכם, שאבי זצ"ל דיבר, וסיפר ששמע ממרן הגר"ב בלמרו בקמניץ, שכאשר היה יורד שלג גדול בוולאז'ין, היו מרנן הנצי"ב והבית הלוי מתחלפים, והם עשו תורנות שכל לילה מישוהו אחד מהם היה הולך הלוך וחזור בשביל המוביל לישיבה, כדי שבבוקר יהיה השביל פנוי לבחורים. כשחזרתי לבני ברק, סיפרתי זאת למרן זצוק"ל בנוסח זה שכל לילה הם עשו תורנות. מרן הגיב אמר, 'כל לילה? זה קרה פעם אחת'. הוא לא סבל גזמאות".

הגר"ב סולובייצ'יק: "אם רוצים להבין מה זה מידת האמת אצל מרן זצוק"ל, ניתן ללמוד זאת מההספר שאמר בהלוויית אאמו"ר זצ"ל. איני יודע אם עוד פעם אחת הוא דיבר בכזה גדלות כמו שדיבר עלי, והדברים ידועים עד כמה הפליג בגדלותו. עם זאת, בסוף ההספר הוא הוכיח שכתוב בספרים שיש לכל אחד דינים גדולים, והקב"ה יעזור שיזכה בדין... זה בא ממידת האמת, לא לאבד את הראש בשום מצב.

בפעם האחרונה שהייתי אצלו - מוסיף הגר"ב סולובייצ'יק ברגש מיוחד - בחוה"מ סוכות השנה, כשהדיבור כבר היה בקושי, וכשאמר לפניו נכדו נאמנו הרב דוד שפירא, שמרן זצוק"ל הכניס אותי לבזך בירושלים, ואני צריך ברכה להצליח, הבין מרן זצוק"ל מהדברים שכוונתו למה שאני מכהן כראש ישיבה. והוא הגיב מידית, אני לא הוריתי לו לפתוח את הישיבה. הר"ר שפירא לא הבין את כוונת מרן, וחזר שמרן זצוק"ל שלח אותי. ומרן חזר שוב ואמר, אני לא שלחתי אותו לישיבה. עד שהוא חזר והבהיר למרן שכוונתו לכך שבהוראת מרן זצוק"ל הצטרפתי לשמש בוועדת הרבנים של דגל התורה בירושלים, ורק אז בירך. וזה היה אמת לאמיתו, אף ששאלתי אותו כמובן לפני שפתחתי את הישיבה, אבל הוא לא זה שדירבן וכיוון אותי לכך, והיה חשוב לו לדייק שהוא לא שלח אותי לכך".

עם ידידו ורבו הגאון הגדול רבי משה זצוק"ל בישיבה מיוחדת בישיבת גאון יעקב. תפילת ערבית נדחתה בגלל התאריכות ההתקיימות הנורמה ב"דיני נפשות"

הרב שוב: "מרן התבטא כמה פעמים, שמאז שהלך מליטא כמעט לא היה לו עם מי לשוחח בלימוד, מלבד הגר"מ זצוק"ל. אך כשבא לבית ר' לייביש רובינפלד, שהו שם שני חתניו למשפחת שרייבר, בני הרב מפרשבורג נכדי מרן החת"ס, שהם ידעו ללמוד כראוי, והוא יכול היה לדבר עמם בלימוד".

שהגר"מ זצ"ל אושפז, פגשתי אותו בביהמ"ד אחרי מנחת. הגר"מ זצ"ל עמד וחקר אותי במשך זמן ממושך, על כל הנהגתו של מרן זצ"ל בענייני הפרט והכלל, ואח"כ עלה למונית ונסע לביה"ח, ומשם לא יצא עוד עד לפטירתו. הרגשתי הייתה - הרב רזונגרטן מתקשה להמשיך בדברים, מתוך סערת בכי נרגש - שהיה בזה כעין הבעה של שביעות רצון לפני שהשיב את נשמתו הטהורה, שהנה הוא העמיד לכלל ישראל את ההנהגה הדרושה להם...

ומהצד השני ידוע שהגר"מ זצוק"ל עצמו התבטא בפני אברך צעיר שהוצג לפניו כתלמיד של מרן, שזו חוצפה לומר כך, כיון שהוא עצמו אחרי שהם כבר ששים שנה יחד, הוא רחוק מלהשיג אותו".

ה"מרן" שנחקק והחשש של הרבנית

הרב שוב: "פעם ראיתי אצל מרן זצוק"ל מכתב שכתב לו הגר"מ זצוק"ל לבשר על אירוסי בנו לפני למעלה משלושים שנה, בשנת תשמ"ה בערך, והוא כתב עליו את התואר "מרן", ורבינו זצ"ל קשקש ומחק תואר זה במכתב".

הגר"ב סולובייצ'יק: "גיס הרב קרליבך שליט"א סיפר לי, שלאחר נישואיו, כמדומני בשנת תשמ"ג, הוא היה פעם אחת לבקר יחד עם אבי ואמי שעלו לבקר את מרן זצ"ל והרבנית. בסיום הביקור, אמרה הרבנית ע"ה לאמי ע"ה, שהיא חוששת שבעלה כבר מתחיל להיות גדול, יש כבר מדי הרבה אנשים שדופקים על הדלת עם שאלות... באותם שנים הרי מרן היה עונה בדלת, כוכור בראש מושפל מחשש שמה אישה היא זו העומדת בפתח, ובדרך כלל לא היה מכניס את השואלים, והיה מקצר מאוד ועונה תשובות חרות, כיון שחש על זמנו ולא ראה את עצמו כאחראי לכך. רק ברבות כשהרגיש שזול הציבור עליו, הכניס את השואלים והאריך יותר עמם. בעבר מרן זצוק"ל לא האריך כלל בדברים עם אנשים, ולא סיפר סיפורים ממה שהיה עמו בצעירותו, ויכול היה לשבת במקום עם אנשים ולשתוק ולהמשיך עוד בשתיקה. כשהייתי אצלו בבחורתי מספר פעמים, וגם בשנים לאחר מכן, הוא כמעט ולא דיבר כלום מעבר לנצרך. רק בשנים האחרונות החל לדבר ולספר. אמרו "ר"צ"ל גם היה מרבה לאחוז בפלך השתיקה. היה הרבה דמיון בדרכי העבודה.

הגר"ב סולובייצ'יק שליט"א מאריך עוד בעובדות מופלאות והדרכות שקיבל ממרן זצוק"ל בדרכי הנהגת הישיבה ועניינים שונים, הראויים לסקירה נפרדת, אך אינם נוגעים ליריעה זו.

המפגש שהיה מלא בחוויות מסעירות עבור הנוכחים, הסתיים במשאלה שנוכה להירבק בקצות דרכו והליכותיו של מרן זצוק"ל, בכל שנות התעלות, ובעיקר במידת השתיקה שאין כמותה.

אלו זכאין א' האצקע שוין גלאזיז ג'ן פ'ן ד' אהרן יאזעל'יץ ד'ר' מ'ן צ'אט'אין

שובר ש ת י ק ה

בורר את מילותיו במסגרת קפדנית. גם משהתרצה לרבר, לא הכול ניתן להיאמר, והיה בשיחה הזו יותר שתיקה מאשר דיבור, יותר כיסויי טפחיים מאשר גילויי טפח. החלק המרכזי בשיחה ארוכה זו היה הפרק הראשון שלה, שעסק בנושא השמירה על עולם התורה, הישיבות והכוללים, שאותם ניווט מרן זצוק"ל בין הגלים הסוערים, והביא אותם בחכמתו, חכמת התורה, אל חוף המבטחים למשך זמן ארוך, ובמהלכה שיכללם ופיתח אותם לממדים עצומים, לצד זה עסקנו גם בהנחיות והדרכות בנושא השמירה על חינוך הבנות שגם זה נועד להיות במקביל לבניית והרחבת עולם התורה.

במשך השנים הארוכות והשעות הארוכות בהן זכיתי להיות במחיצת מרן זצוק"ל ביחד עם בני החבורה הקדושה של נאמני ביתו, למרתי גם להכיר כיצד מסתובכים גם גלגלי המוח של יידי האמיתי ר' דוד – ובכל זאת, ואולי דווקא בשל כך, בחרתי לפתוח את השיחה שלא נערכה כראיון אלא

מרן זצוק"ל, אמרתי לו. "זה לא הספר, אלו לא דברי שבת, זאת פשוט אמת. אמת לא רק מותר להגיד, אלא חייבים. ומי יכול לעשות זאת טוב ממך?" שאלתי בכאב. "אנחנו לא חייבים את זה לקוראים, הם הסתדרו גם בימים שמרן זצוק"ל הורה לנו "שוויגען", לשתוק – כי "המנצח הוא המנוצח"! אבל אנחנו כן חייבים את זה למרן, ואולי באמת גם לקוראים! לא קבלתי הסכמה, הסכר של ר' דוד היה עשוי מאבן גזית קשה. ורק כעבור מספר ימים זיהיתי את הפירצה. האיש הכי קרוב למרן זצוק"ל, הכי שותף, הכי נאמן והכי אמין, הסכים בשפה רפה. הנכד שלא רק שמע דברים אלא גם למד את הדברים, פענח את צופן המורשת הציבורית, את דרכי השימוש של תלמידי החכמים, נעתר.

השיחה הזו הייתה מהקשות שניהלתי. ולא רק בגלל הויכוחות שהציפו מחדש בכל רגע את הכאב הצורב של הפרידה הקשה שעוד לא עיכלנו אותה. היא הייתה קשה גם בגלל שהשתיקה בה הייתה רבה. ניכר בו בר' דוד, שהוא

אפשר היה לשכנע את הרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א נכדו ואיש אמונו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל, לפתוח את סגור ליבו ואת כספת הויכוחות. "הצוואה" המהדרת נעלה את הכול. הוא לא יספיד את הסבא הגדול בשום צורה ודרך, "כי זה היה רצונו". שעה ארוכה ישבנו יחד, כשם שהרבינו לשבת בימי חיי חיותו של מרן זצוק"ל, וגם הקירבה האישית ביננו לא עזרה להגיש לו מפתח. הוא היה נכד אהוב וקרוב, ואיש סוד וסתר. לא אחת נסגרה הדלת בהוראת מרן ראש הישיבה והמושג "ארבע עיניים" היה בולט מאוד. היו כאלה רבות. תמונות ההסתגרויות שהתקיימו לבקשת מרן זצוק"ל, עורן עומדות מול עינינו. הוא הבין את הסבא קדישא עד הרברים הכי עמוקים של כוונותיו, ומה שלא הבין, לעיתים רק לו היה מותר לו לשאול – ונענה. מאחורי פרגוד החיים השוטפים הוא ביצע שליחויות עלומות, גם כאלה שהשתיקה עדין יפה להם. הוא לא יאהב את מה שאני כותב כאן, אבל לעולם הפאזל יהא חסר, בלא שיחתו של ר' דוד ששתק.

ובכל זאת, לאחר שבעלי אינטרס הרעילו את הארץ בענני כוב ורמיה מתוך ניסיונות לעשות לעצמם הון פוליטי באיצטלה של "לשם שמים", מישוהו חייב לפוגג את הערפל. אסור שהשקר ההשקפתי והעובדתי הסמיך ישאר בחלל האוויר. "זו חובה קדושה להעמיד את משנתו הציבורית של

היה קשה לשכנע את הרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א נכדו ואיש אמונו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל, לפתוח את סגור ליבו ואת כספת הזיכרונות. "הצוואה" המהדהדת נעלה את הכול והוא לא יספיד את הסבא הגדול בשום צורה ודרך, "כי זה היה רצונו" | לאחר שבעלי אינטרס הרעילו את הארץ בענגי כזב ורמיה מתוך ניסיונות לעשות לעצמם הון פוליטי באצטלה של "לשם שמים", נוצר הכרח לפוגג את הערפל. אסור שהשקר ההשקפתי והעובדתי הסמיך ישאר בחלל האוויר | בשעה זו מוטלת חובה קדושה להעמיד את משנתו הציבורית של מרן זצוק"ל. זה לא הספד, אלו לא דברי שבח, זאת פשוט אמת. אמת לא רק מותר להגיד, אלא חייבים | משנתו של מרן זצוק"ל בסוגיות הקשות שעמדו על הפרק. האמת לאמיתה

ישראל פרידמן

בבית התורה ומתכננת תורה לשלוחי דרבנן הדרך ילכו בה

משנתו והליכותיו, אני רואה הזדמנויות להעמיד את הדברים על מכונם כראוי בפני אלו המעוניינים לדעת האמת. אך אקדים, כי בכמה הזדמנויות שביקשנו ממנו לנפץ את השקר הגדול הזה, באמצעות מכתבים או שליחים וכדומה, הוא הסביר במתיקות לשונו שהיה פעם אדם שראה מולו אש מתפרצת, לקח צינור שהיה מחובר לקיר והחל להזרים לכיוון האש, אך מה רבתה פליאתו שבמקום שהאש תרעך, היא גרלה ומתעצמת. עד שברך את הצינור וראה שהצינור מלא בנפט... כשמכבים אש, צריך לוודא שבצינור יש מים, כי אם יש נפט, זה רק מגביר את האש. כך הוא הדבר גם כזה, כשיש אנשים שבנו בניינים ומגדלים שלמים, אם תוכיה שכל הדברים בנויים על יסודות של שקר ודברים לא נכונים, הם יתאמצו יותר להוכיח שהם צודקים ובעצם אתה מוסיף לשקר כוח ולא מגרע ממנו.

ולכן אני אומר גם כעת, הדברים שארבר מיועדים רק למי שרוצה באמת לשמוע, ורוצה באמת להבין. אבל לאותם אלו שאורחותיהם עקשים ונלוזים מעגלותם, לא יעזור כלום, וכמו שאמר החכם מכל אדם "גם אם תכתוש את האויל במכתש לא תסור מעליו אוולתו".

אולי ניגש ישר לעצם העניין. מה היה הדבר שעליו מרן הפקיד את עצמו בצורה כזו? ומהיכן לקח את דרכי פעולתו?

אתחיל דווקא מהסוף, מהמערכה האחרונה אותה הוביל מרן זצוק"ל לתיקון החוק הנורא שנחקק ע"י לפיד, כשהוא

דברים אלו, וזה בכלל מחטיאי הרבים שיגידו שפלוני התיר את הדבר ויש להם היתר, וזה חורבן, וגם נוסף בזה עניין של חילול ד', שאדם כמוני התיר דברים אלו, אני לא יודע מתי זה יפסק, ולכן על זה אני יכול למהול גם בבא". כך התבטא, מילה במילה.

בהזדמנויות רבות אחרות היו לו התבטאויות נוספות על החורבן שיוצא מאותם מלעזים שפרסמו דברים אלו על שמו, הוא הסביר כי הגורמים החילוניים השתמשו וישתמשו באותה הוצאת דיבה מכוונת, שהנה יש כבר איזה סדק אצל החרדים, יש כבר הבנה שמה שהיה כבר לא יהיה, ואי אפשר עוד להמשיך חלילה וחס עם ריבוי לומדי התורה עפ"ל, היעלה על הדעת רחמנא ליצלן למעט לומד תורה אחד מכלל ישראל? אדרבה, הרי אנו צריכים עוד ועוד לומדי תורה. כך היה מרן זצוק"ל מתבטא פעמים רבות.

לכן בנושא הזה, אני יודע שרצונו היה שיידעו עד כמה שקר היה בדברים שפרסמו אותם מלעזים ובעלי אינטרסים. ולמרות שהוא תמיד לא השיב למחזפיו דבר, היו לכך כמה וכמה טעמים, חלקם מפורסמים וידועים וחלקם פחות. הסיבה העיקרית היא, משום שהוא סבר שלא ייצא מכך כל תועלת, כפי שהתבטא בהזדמנויות רבות מספור, וכפי שאף כתב במכתבו המפורסם ששלח למשגיח הגאון הצדיק רבי דן סגל שליט"א, שדרכם של אנשים שאינם מבקשי אמת למצוא דופי וכדו', אך בזמן זה של שעת החימום כשהכול שחים במשנת חייו ורוצים ללמוד על

כשיחת זיכרונות, בשאלה המתבקשת: "הרי במשך תקופה כה ארוכה, הייתם קרובים למרן זצוק"ל ונחשפתם לכל ענייני ההנהגה של כלל ישראל שעלו על השולחן לפניו. מעולם לא שמעו מכם דבר. יתירה מזו, גם אחרי פטירת מרן זצוק"ל, כשבכל אתר ואתר שחים ומספרים אודות דמות הפלא והאב רחומאי שהיה לישראל, לא נשמע קול דבריכם. מה השתנה הפעם שאתם כן מדברים?" אולי בחנתי את ההבנות של עצמי, אולי כי הצינור ישאל כשיקרא את השיח המכונן שיצוף כאן ורבות ידובר בו עוד.

הרב דוד שפירא: "דבר ראשון חשוב לי להבהיר. הצוואה של מרן זצוק"ל ידועה, הוא אסר לדבר עליו וגם לכתוב עליו בעיתון. אמנם גדולי ישראל שליט"א הורו כי צורך הרבים הוא דווקא כן לדבר, ובוודאי שצריך לנהוג כהוראתם, אבל אישית אני מנוע לעשות זאת, מכיוון שאני בעצמי שמעתי ממנו ז"ע, והוא אמר לי כמה פעמים את החלק הזה של הצוואה שהוא מבקש שלא יספידו אותו, ושהוא מתכוון לכך ברצינות, כך הוא אמר לי באופן אישי, ולכן איני רואה אפשרות שאני יכול לדבר.

הדבר היחיד שמתאפשר לי ועליו אני מוכן לדבר, זה על משנתו הציבורית וההשקפה אותה הנחיל, והסיבה שעל זה אני כן מדבר, כיון שאין זה סוד שנעשה עוול גדול במשך שנים רבות ע"י כל מיני גורמים אינטרסנטים שעיוותו את השקפתו ומשנתו ודעת התורה לפי האינטרסים שלהם, והפיצו שמועות שונות ומשונות בבחינת 'אשר אסרת התרתי ואשר התרת אסרתי', לכן בעניין הזה אני מוכן לדבר ולהסביר את מה שראיתי ושמעתי, שזה לא נכלל בכלל הצוואה שלו שלא לדבר, כיון שבדבר הזה הוא הביע בפנינו לא אחת את כאבו הגדול על ההיתרים השקריים שמפיצים בשמו.

היו כל מיני התבטאויות שלו על כך, אתן כאן דוגמה מסיפור אחד שהיה בעת שעלה נושא של קיום הפגנות על חוק הגיוס, אמר לנו מרן זצוק"ל בזה הלשון:

"אני לא מוחל לא בזה ולא בבא לכל אלו שאומרים שאני מתיר באיזה אופן או שאני יותר קאלט (קר) בענייני של ההליכה לצבא".

אני נחרדתי מהדברים והתפלאתי, הרי שמענו כה הרבה ממרן על כך שאדם צריך למחול, וכמה שהוא סלד מאמירות של "אני לא מוחל גם לא בעולם הבא", והיה רגיל על לשונו תדיר דברי רבי חיים ויטאל ב"שערי קדושה", "אם עיני שכל לך היה לך לחפש מי שיצערך כי חיים אתה מבקש לך", ועוד רבות כיוצא בזה, ושאלתי אותו על כך מיד: "בבא?"

מרן השיב לי בנחרצות:

"כן, בבא! ואומר לך מידע, אינני יודע כמה שנים עוד ייקח עד שיעקר מן השורש השקר הזה שאני התרתי

לא זכרתי את המלך של גאליציה

התכנסות לקראת ישיבת מועצת "ת ברשות מרן זצוק"ל בבית "דגל התורה"

ראש הישיבה זצוק"ל בענייני הציבור רומה לחלוטין להנהגת מרן החזון"א זצוק"ל, בשום שכל, בתבונה, ביישוב הדעת ובדרך כבוד לנוגעים בדבר. ואף הוסיף וביקש שנמסור בשמו את הדברים למרן זצוק"ל. ידוע לי שהגאון הגדול שליט"א גם כתב דברים אלו בכתב. כך גם העידו עוד מגדולי תלמידי מרן החזון"א זצוק"ל.

"מוביל למקום שהובילה ההשכלה"

זכורני שראש ישיבה אחד נכנס למעונו של מרן, וניסה לבוא בהצעות שונות איך לדעתו אפשר להתנהל בגזירת הגיוס. כשהעלה הצעה שאם יעזו לגעת בבחורי ישיבה ייצאו להפגנות סוערות, הגיב בנחרצות, והלא זו הייתה עצה הני בריוני בירושלים 'ניפוק ונעביד קרבא בהדיה', וחכמי ישראל סברו שזו לא הדרך ולא מסתייעא מילתא, וניעביד שלמא בהדיה, ולדרוש 'תן לי יבנה וחכמיה'. וסיים מרן זצוק"ל: "ומי היה צודק?"... כך חזר והדריך והנחה, להתנהל מול השלטון כמו בגלות, לבקש ולנהוג בדרכי השתדלנות, ולשים בראש המעיינות את הראגה לשלימות "יבנה וחכמיה". מרן ראה בכל דרך פעולה אחרת, קולא ופירצה נוראה המכניסה לסכנה עצומה את קיומו של עולם התורה ואת האפשרות לגדל את בנינו על דרך התורה, בעוד החומרא האמיתית היא הדרך שרואגת באחריות כבירה לשלימותו וניווטו של עולם התורה על כל הגלים הוועפים להביאו למקום מבטחים.

כששאלתי אותו בהזדמנות מאוחרת יותר, לנוכח הוראה מסוימת שנתן כלפי אלו שפרשו מן הציבור, בהשמעת ביקורת (שביסודה שקרים כמוכן) מרוע הוא נוקט מולם בגישה כה נחרצת, לעומת עניינים אחרים בהם הוא מתנהל בסבלנות יתר וברוך, השיב לי מרן בדברים כדורבנות כדלהלן: יש אנשים שגדלו בקהילות שונות מאתנו, אין תלונותינו עליהם, שהרי זו הדרך שהם קיבלו. אמנם זו לא דרכנו ולדעתנו הם טועים ולעיתים גם מטעים, אבל זו דרכם לפי הבנתם, אך אלו שהתחנכו במשך שנים ודורות כדבר פשוט על דרך מסוימת שהיא דרך התורה, והיום הם צועקים נגד אותה דרך עצמה שהם הילכו בה אך אתמול, בשל נגיעות שונות, הרי דרך זו מובילה לאותו מקום שהובילה ההשכלה רח"ל, כי אין לזה שום גבול. ואין זו אלא צעקה לשם צעקה ולגלוג

שנים, שהיה אומר: לא רבים בכוח עם ממשלה ושלטון, הם יותר חזקים מאיתנו. וראי שיש דברים שצריכים לעמוד עליהם בתוקף גם אם הם יהיו יותר חזקים, זו לא סיבה ח"ו להתפשר במאומה. אבל הדרך שבה ניגשים להשיג את הדברים, הוא לא על ידי מריבה, כי במריבה מול שלטון, לא יכולים להשיג כלום, אלא רק על ידי שתדלנות ובקשות.

לא אחת שמעתי ממרן זצוק"ל, כי משיחות אלו של מרן הגרי"ז, למד איך לבחור בדעת תורה, על מה עושים מחאות, ואיך מתנהלים כסוחרים מול השלטון, ובתחבולות תעשה לך מלחמה, בכל הנוגע לקיומנו כשוומרי תורה ומצוות מול השלטונות, בדרכי מלחמה שבהן ניתן להשיג את היקר והקדוש לנו. ובדרך אגב, הוא אמר לנו ששמע ממרן הגרי"ז זצוק"ל גם את הנקודות החשובות לבחירת שתדלן או נציג ציבור ואין כאן מקומו. אמנם בדברים הנוגעים לצורת וצביון העם היהודי, בזה הורה כי צריך להילחם עמם, כמו למשל על השבת, רפורמים, גיור וכדומה, שהרי הדבר נוגע מכוח האחריות שלנו על כל יהודי ויהודי גם עליהם עצמם.

מרן זצוק"ל סיפר עוד, כי הוא נכח בעצמו לאחר שנים רבות אצל מרן הגרי"ז זצוק"ל בחדרו בירושלים, בתקופה שבה התנהלה המערכה הכבדה על גזירת גיוס בנות, וכאשר דיברו עם מרן הגרי"ז לעשות הפגנות, הוא התחבט ושקל רבות האם כדאי לעשות זאת, ואיך לעשות זאת, ובתחילה התנגד לזה, וגם כשהסכים להפגנה התנה תנאים רבים לפני שאישר את קיומה. ברבות הימים בעת שהיה מרן ראש הישיבה זצוק"ל בניחוח אבלים אצל הגרי"ז ברי"ז זצ"ל כשישב בשעה על פטירת אשתו הרבנית ע"ה, הוא פגש במקום את הרב מנחם פרוש ז"ל שהיה מהעסקנים ששהו בחדרו של מרן הגרי"ז באותו זמן, ושאל אותו שוב על התנאים שהתנה מרן הרב מבריסק לאישור קיום ההפגנה היחידה שהתקיימה בראשותו על גזירת גיוס בנות, והוא הזכיר לו במדויק את התנאים שהיו אז לאישור ההפגנה מטעם מרן הגרי"ז זצוק"ל.

ברצוני לציין, שבאחד הימים עליתי יחד עם ידידנו מקורביו הוותיק והנאמן של מרן זצוק"ל הרב יצחק רוזנגרטן שליט"א אל ביתו של הגאון הגדול רבי דוב לנוו שליט"א, והוא אמר לנו שהנהגתו של מרן

עמד על כך בכל תוקף, שיפטרו את כל בחורי הישיבות ללא שום הגבלות, בלי להוציא מן הכלל אפילו בחדר בודד, גם אם תתברר הכמות בעוד ועוד אלפים כן ירבו. לא יקום ולא יהיה עד שיהיה ברור הרבר שאין שום הגבלה על בחורי הישיבות. דבר זה עלה בנפשו ובהיו כפשוטו, ודבר על כך בכל הזדמנות בצורה הכי תקיפה, שלא תהיה מניעה והגבלה לאף אחד מכל בני הישיבות עד האחרון שבהם.

זה היה כל יסוד המהלך שלו בעניין זה, כיצד ניתן להביא לידי כך, שתוכל להימשך הדרך שקבעו גדולי ישראל בדורות הקודמים, ובראשם מרן החזון"א והגרי"ז זצוק"ל, שבני הישיבות ישוחררו משירות צבאי, ועמד על כך בתוקף רב שכל אחד ואחד יוכל להיות חלק מעולם הישיבות ולא יצטרך להגיע לצבא ח"ו.

"תן לי יבנה וחכמיה"

כדי להבין את כל העניין, מן הראוי אולי לשוח בתחילת הדברים.

בחורשי החורף בשנת תשנ"ט ביטל הבג"ץ את חוקיות ההסדר שהיה כהוראת שעה מימי קום המדינה, לשחרר את בני הישיבות והאברכים מהשירות הצבאי על בסיס הסדר "תורת אומנות", וקבע כי הדבר צריך להיות מועגן בחקיקה.

בקיץ של אותה שנה, נערכה מערכת בחירות שבמהלכה נבחר כראש ממשלה אהוד ברק, וכשעמדו להרכיב קואליציה, ישבו במועצת גדולי התורה בראשות מרן זצוק"ל, ועל דעת כל חברי מועצת גדולי התורה ובהתייעצות עם רבינו מרן הגרי"ז שליט"א, הוחלט להיכנס לקואליציה, בכדי להסדיר חוקית את מעמדם של בני הישיבות ושחרורם מהשירות הצבאי.

מרן זצוק"ל הנחה את שליחי הציבור בזמנו, הרב אברהם רביץ ז"ל ויברלח"א הרב משה גפני הי"ו שהדבר העיקרי לו צריכים לדאוג הוא להמשך קיומו של עולם התורה ולדאוג לכל אחד ואחד מלומדי התורה שלא יצטרך להתגייס לצבא. בכל הזדמנות חזר וציטט את דברי רבן יוחנן בן זכאי כשהתמודד מול השלטון הרומאי שרצת להכחיד את שארית ישראל: ואמר ר' יוחנן "תן לי יבנה וחכמיה". זו הדישה שלנו, וזה הוא ציפור נפשנו.

"עם שלטון לא מנהלים"

מלחמה בכוח

תמצית משנתו של מרן בנושא זה שעל פיה הוא התנהל, נבעה מכוח התפיסה שאנו נמצאים בגלות, גם אם בין יהודים היא אבל עדיין גלות על כל המשתמע, ועל כן עלינו להתנהל מול גזירות השלטונות ומרשיעי הברית, ברוק כפי שהנחו תמידי גדולי הדורות לנהוג בגלות מול הגזירות של הגויים על התורה ועל עם ישראל.

הוא היה רגיל לומר, כי את הדברים קיבל ממרן הגרי"ז זצוק"ל עוד כבחורו בעת שהותו בבריסק. הוא אמר לנו: "איני יודע למה, אבל בילדותי ובבגרותי שהייתי הרבה בביתו של מרן הגרי"ז זצוק"ל, ונמשכתי לשמוע את מרן הרב מבריסק בזמנים שנכנסו לחיועני עמו בענייני ציבור בדרכי הפעולה, ומשום מה הוא לא הוציא אותי משם". מרן היה מוסיף ואומר "הרבה קיבלתי באותם שיהות". את הסיודות שהיה חוזר בשם מרן הגרי"ז מאותם

לשם לגלוג ללא שום תועלת מלבד הנגיעה האישית... זו הייתה דרכם של המשכילים כשלגלו על הקדוש והיקר לישראל בליצנות נוראה רח"ל. והוסיף ואמר כי גם אם היהדות התורנית התמודדה כמה פעמים מול 'הטפות מוסר' של קנאים כאלו ואחרים, אבל הם לא עשו כך בדרך של ליצנות, וכשאנו רואים שיש ליצנות לשם ליצנות ולגלוג על ת"ח וכל יום מחפשים את הרב החדש לגלג עליהם, הרי שזה סימן מובהק לדרכי המשכילים. היה רגיל לומר על כך בשם אחד מגדולי הדורות, את מאמר חו"ל אין אדם חוטא ולא לו, משמע שכאשר אדם חוטא צריך לחפש היכן נמצא ה"ל".

בדרכי ההנהגה

משנתו ההשקפתית של מרן זצוק"ל, כפי שקיבל רבות עוד בצעירותו כשהסתופף בצילו של מרן הגר"ז זצוק"ל, וכן גם בדברים ששמע וקיבל בצעירותו מהרבה שיחות שניהל עמו הגאון הגדול רבי שמחה זליג ריגר זצוק"ל הדין דבריסק בעיקר מהנהגותיו ואמרותיו של מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל, וגם בהמשך השנים כשנקשר בעבותות אהבה במשך שנים ארוכות עם נכד מרן הגר"ח זצוק"ל הגאון הגדול רבי משה סולובייצ'יק זצוק"ל שעמד בראש היהדות התורנית באירופה, ומסר בפניו אף הוא הרבה שמועות מזקניו זצוק"ל, לא באה לידי ביטוי רק בשנים שבהם עמד

הדברים האלה, כיצד להתנהל מול ראשי השלטון בגלות, ובכל הנגזר מזה, הם מסורים באחריות הבלעדית של גדולי ישראל, והסוגיא הזו הנוגעת ומשתנית בדברים התלויים בשערה, ותלויה בשיקולים רבים ובאחריות כבדה, אינה יכולה להיות נח"ל לת הכלל. ואכן לגדולי ישראל ולראשי ישיבות שעלו למעונו לשוח בנושאים אלו, כשביקשו לשמוע את האמת, מרן היה מסביר להם את הדברים ואת הקבלה שקיבל מגדולי ישראל בדורות הקודמים, והדברים היו מחוורים כשמלה. לפני כמה שנים בא אליו למעונו רב מירושלים, וביקש לשמוע את דעתו בנושא ההתנהלות מול הצבא באותם ימים, ומרן סבר אז כי יתכן ותהיה תועלת להסביר את משנתו זו בבחינת, ואכן הוא פרס בפניו את דעתו, כשאותו אחד נענה למרן כי הדברים פשוטים מאוד... אך מעבר לזאת, לגופם של דברים, בנושא זה במיוחד מרן גזר על עצמו שתיקה ציבורית מכמה טעמים, ובעיקר משום שעל כל דבר שיאמר, מיד יקומו כאלו שיסלפו וינסו להוכיח בכל דרך שהיא את צדקתם, מפני שהמניע שלהם הוא מאינטרסים שונים ומשונים, ולא ביקוש האמת יעמוד לנגדם. פעם בא לפניו הרב שלמה לורינץ זצ"ל, וביקשו שיחתום על מכתב תקיף נגד נושא הנח"ל החדרי,

בעת שעלה נושא של קיום הפגנות על חוק הגיוס, אמר לנו מרן זצוק"ל בזה הלשון: "אני לא מוחל לא בזה ולא בבא לכל אלו שאומרים שאני מתיר באיזה אופן או שאני יותר קאלט (קר) בעניין של ההליכה לצבא. זה בכלל מחטיאי הרבים שיגידו שפלוני התיר את הדבר ויש להם היתר, וזה חורבן, וגם נוסף בזה עניין של חילול ד', שאדם כמוני התיר דברים אלו. על זה אני יכול למחול גם בבא"

בראש ההנהגה במערכות הציבוריות. רבי משה שנפלד זצ"ל, שהתפרסם במאמרי ההשקפה החרדים שפירסם בביטאונות החרדית דאן, ושמרן הגר"ז זצוק"ל הביע את קורת רוחו ממאמריו, היה מלבן עם מרן זצוק"ל עוד בצעירותו את הדברים עליהם עמד לכתוב, לעתים בלילות שבת אחרי התפילה ולעתים במוצאי שבתות קודם הברדל. הרבנית ע"ה סיפרה לנו, כי פעם אחת אחר מרן זצוק"ל מאוד לעשיית הקידוש, וכאשר הביעה בפניו את פליאתו על איחורו, התנצל שאם הדבר מפריע לה הוא לא יעשה זאת. אך לאחר ששמעה מאחרים עם מי הוא התעכב ועל מה, היא אמרה לו שהיא תמתין בחפץ לב על כך, ושבוש אופן לא ימהר בגללה, בשל חשיבות הדברים. כמוכן, אין הכוונה לומר שכל מה שהרב שנפלד כתב היה מרברי מרן זצוק"ל, אבל הרבה נוסף לו גם ממה שליבן עמו במשך שעות ארוכות. את זה סיפר לי בני מרן זצוק"ל ובהם אמי תליט"א, שהם זוכרים זאת היטב.

"ע"י מדת הסבלנות משיג האדם יותר מכל תקיפות שבעולם"

לנוכח הדברים אנו מבקשים שוב להבין, מדוע מרן זצוק"ל לא חידר בעצמו בפני הציבור את משנתו בהנהגות הציבוריות כפי שקיבל מגדולי הדורות הקודמים? דבר ראשון חשוב לדעת, מרן זצוק"ל סבר שכל

היחיד שהפריע לו היה רק שהיו כאלה שהשתמשו באותן שמועות שווא, כדי לטעון שכביכול יש היתר לשלוח בחורים חלשים לאיוו שהיא מסגרת כצבא ח"ו, ועל כך הוא לא מחל.

כדי להמחיש עד כמה ראה בכך שביזיונות זה דבר טוב, בודאי זכור לך הרב פרידמן, שאירע פעם שמעל דלת ביתו נכתב באישון ליל ע"י ריקים ופוחזים כיתוב משפיל, ואתה ראתה זאת ונחרדת, וגירדת את הכיתוב, והוא הבחין בכך, וקרא לך ואמר לך בכאב, מדוע מחקת? מדוע עשית לי זאת? הרי הפסדתי בכך! אני זקוק לביזיונות כדי לכפר על הכבוד שהיה לי בעת שנסעתי לאמריקה. והיה זה ארבע שנים לאחר מכן... הנקודה שהדריכה אותו באופן תמידי על כל צעד ושעל, היו דברי מרנא רבי חיים מוואלו'ן זי"ע ממכתב לנכדו, "תראה שלא להכניס שום קפידא בליבך על שום אדם, ואין צריך לומר שלא להשיב בקפדנות לשום אדם, וע"י מידת הסבלנות משיג האדם יותר ויותר מכל תקיפות שבעולם, ודרך כלל להיות נח לבריות". ארטיב אולי עז לומר שזה היה המוטו המרכזי של כל תהלוכותיו. ואגב, מרן זצוק"ל הדפיס מכתב זה בספר "עמלה של תורה" שעמד מאחורי הוצאתו לאור ע"י הגה"צ רבי שלמה ברעוודא זצ"ל.

איוו דוגמה ניתן למסור לציבור על הוראה בללית שלמד ממה שקיבל בצעירותו כשישימש את גדולי ישראל?

"אפשר למסור הרבה דברים, אבל לא על כך באתי לדבר, והם גם פחות חשובים לציבור. אקח דוגמה אחת, לא דווקא בהקשר המדובר, מאחד הדברים שהיה חזק עליהם בהודומנויות שונות, במיוחד כשהיו נכנסים אליו רבנים ומורי הוראות שהתמנו לתפקידם וביקשו את הדרכתו, ממה שהוא היה עד לכך בצעירותו כשהיה אצל בן דוד של אמו, רבו הגאון הגדול רבי שמחה זליג ריגר זצוק"ל.

גופא רעובדא הכי הזה. הרבנית של הגרש"ז זצוק"ל הייתה משותקת שנים ארוכות, ונצרכה למטפלת צמודה. בעקבות כך חשש הגרש"ז לאיסור ייחוד בלילות, וביקש ממרן זצוק"ל שישעה וישן בביתו בלילות, וכך אכן במשך תקופה ממושכת, למעלה משנה, היה מרן זצוק"ל שוהה בכל הלילות בבית הגרש"ז, שאף החליט לו באותם ימים הרבה אוצרות של תורה וידא ומה שקיבל בעצמו מרבתי, מרנן הנצי"ב, מהרי"ל דיסקין, רבי יצחק אלחנן, הבית הלוי ועוד. מרן התבטא פעמים רבות במילים: "זכיתי לקירבה מיוחדת ממנו".

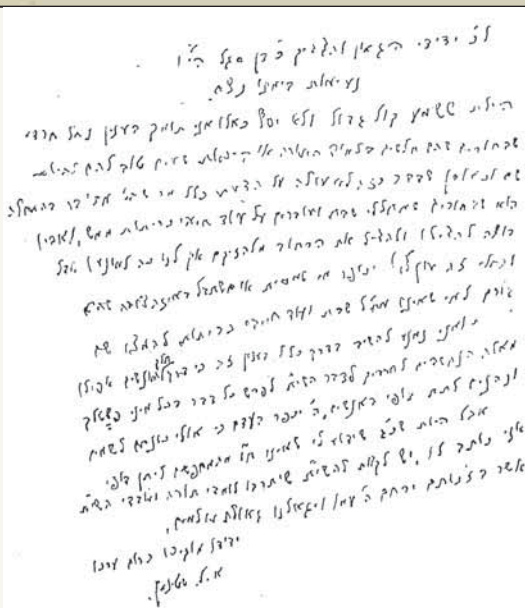
על כל פנים, מרן היה מספר את שקיבל מהגרש"ז באותם ימים בענייני הוראה לאחרים ולרבים, שכן על אף שהיה מחמיר ומדקדק גדול בהלכה בכל הנוגע לעצמו, עם זאת דרכו הייתה לחפש צדדי קולא בשאלות שנשאלו לפניו, והראה לו על כך את דברי הרא"ש שהמורה יחמיר לעצמו ויקל לאחרים. מרן הוסיף על כך וציין כי הוא ראה תופעה מעניינת אצל הגרש"ז, שכאשר הגיעה שאלה בבמהאם להכשיר או להטריח, היה יושב שעות ארוכות אל תוך הלילה ומחפש צדדים להיתר. ואם לא הצליח למצוא צדדי היתר, הוא לא הצליח להירדם באותו לילה, וכל כמה דקות היה קם ממיטתו... ואכן הנהגה זו בעצמה ראינו אצל מרן זצוק"ל, שבעוד לעצמו החמיר באופן מופלג וחשש לכל צד וספק ספיקא ולא הסכים לשמוע על שום קולא שהיא, הרי שביחס להוראה לאחרים היה מחפש את צדדי הקולא, במאזני הצדק והמשפט".

על אף שבשנים עברו עמד הרב לורינץ עצמו מאחורי הקמת הנח"ל החרדי בשליחותם של חלק מגדולי ישראל באותם תקופות לפי צורך השעה, למרות שגם יצאו כמה מכשולות מכך. הרב לורינץ טען, שאף אם מרן סבור שלתועלת העניין עצמו עדיף לשתוק ולא לצאת במלחמה, הרי שכיון שיש גורמים שמחמת זאת מצאו להם עילה להכפיש את שמו, הרי שלמען תועלת כלל ישראל, הזקוקים להנהגתו של מרן, עדיף שמרן בעצמו ייטול עט מלחמה בידו וייצא בתקיפות רבה, בכדי שהשפעתו הציבורית לא תחלש. הוא הפציר במרן ואמר, הרי רק למרן יש את האפשרות, הכוח וההכמה להנהיג את עם ישראל בתקופות אלו, וחבל להפסיד את ההשפעה הגדולה הזו בשל אותם מלעיוזים, אף אם לגופו של עניין דעת תורתו של מרן אינה נוחה מהיצאה למלחמה בנושא זה, כי אף אם סכנה יש בדבר, הרי שהסכנה מכך שיפגעו בהנהגתו של מרן גדולה יותר. מרן השיב לו על ראשון ראשון, ראשית כי עניין ההנהגה אינו דבר שנקבע לפי דעת בני אדם, אלא רק מהשמים, והביא לכך ראיות מח"ל. אך מעבר לכך אמר לו, שלגופו של דבר אין לאף אחד דרך לחמוק מהביזיונות שנגזרו לו מהשמים, ואם זה לא יהיה בדבר זה, הרי שזה יהיה בדבר אחר...

מרן זצוק"ל למיד היה חזק ואומר עוד, שביזיונות זה דבר טוב, ועל עצם הביזיונות שנגזרו לו מכך הוא מחל בלב שלם, כדרכו למחול לכל מחרפו ומגרפו. הדבר

לא זכרנו את המלחמה הזו מאז

מכתבו אל המשגיח הגדול "צדק דין סגל שליט"א בענין הנחל החרדי.
"נהנים לתת דופי באנשים"

לבל ידח ממנו נידח

נחזור ברשותך שוב לסיפור הראשון כשהוקמה ועדת טל, מה היו ההנחיות של מרן זצוק"ל ומה הנחה את פועלו באותם ימים?

"מה שעמד בראש מעייני כל השנים, היה הדאגה ללומרי התורה ועולם הישיבות אותו כינה ה"תיבת נח" של דורנו, ובמסגרת זו דאג לא רק שלא יפגעו בקיימים, אלא שיוכלו להוסיף עליהם עוד כהנה וכהנה. זה גם מה שהדריך אותו בכל הפעילות סביב נושא זה, שח"ו לא יצטרכו להוציא אף לומד תורה אחד מחוץ לספסלי בית המדרש.

בכמה הודמנויות התבטא שהמלחמה האמיתית היא לא על הילדים שלנו אלא על הנכדים שלנו ועל אלו שבאים מבתים חלשים יותר. והסביר זאת ברעת ובתבונה, שכן על הילדים שלנו יתכן שאין עלינו לחשוש גם אם הדבר לא יהיה מעוגן בחוק, שיש מקום להניח שרובם הגדול יעמדו חזק כפי שהתחנכו לדבוק בלימוד התורה, והם יעמדו בתוקף גם מול פיתויים וגם מול איומים. אבל הדאגה העיקרית היא על החלשים יותר שיפלו, על הילדים של המשפחות מהפריפרי' ומהמרכז, שלא קיבלו את החינוך החזק, ולעתים אף הסביבה שלהם לא תומכים בהליכתם לישיבה, והם הולכים לפעמים לישיבה קרושה אפילו בניגוד לדעת משפחתם, והם עלולים קרוב לוודאי להיבהל מכל איום וליפול מהפיתויים.

זה היה אחד הדברים המרכזיים שכיוונו את דרכו של אחד תהיה לו האפשרות להסתופף בישיבה ובכולל ככל שיחפץ בלא חשש מגיוס, כולל אלו שבאים מבתים רחוקים יותר.

כאשר בא אליו אחד מראשי הישיבות והציע לו שאולי נצהיר שגלך כולנו לכלא ולא נתגייס, ונותר על חקיקת החוק, אמר לו מרן זצוק"ל: אתם תגלו בסוף שרק החוקים ילכו לכלא ויחזיקו מעמד, ואילו כל היתר לא יחזיקו מעמד ויתגייסו חלילה, כיוון שעולם הישיבות בנוי היום כ"ה מהרבה סוגי משפחות והרבה סוגי בחורים, ביניהם בחורים שלא באים ממקום שבאופן טבעי השאיפה היא לגדול אך ורק בתורה כל חייהם, ואלו לא יחזיקו מעמד ויפלו, ואנו חייבים לדאוג גם להם, ולא להסתפק בכך שאנו בטוחים על החוקים שלא יפלו.

פעם הסביר את הדברים מזווית נוספת, כאשר ענה בתשובה לשאלה דומה, ואמר לשואל: "עליך לחשוב האם היית מכניס את בנך ביודעין לתסבוכת, רק בשביל להיות גיבור מול השלטון ולאיים, גם כשאתה יודע שיש דרך מילוט שהבן שלך יוכל לצאת ממך בלא קוש? הרי בוודאי שלא". כך אנו צריכים להסתכל על כל אחד ואחד מרבבות לומדי התורה, כאילו הוא בן שלנו, שאנו רוצים לדאוג לרווחתו שיוכל לישקוד על תלמודו בשקט ובבטחה ולקיים את התורה והמצוות בלא לעמוד בניסיונות שעשה שיכולים להפטר מהם, ולא לשלוח אותו כ"גיבור בחזית"...

בהודמנות אחרת הוא הוסיף והוכיח את הקושי לעמוד בניסיונות ופיתויים, מהתופעה הקשה של הנשירה שהתרחבה לצערנו בשנים האחרונות, הרב מוכיח עד כמה קשה אפילו לבחורים ממשפחות טובות להתמודד מול ניסיונות השעה ופיתויי הרעב, ולכל אלו עיקר הדאגה שלא יצטרכו להתמודד עם ניסיונות קשים.

וכשכא אליו לפני כמה שנים אחד מחכמי התורה בארה"ב ונתן "עצות" איך להתמודד עם הצבא שלא

כך הדריך את דרכי המלחמה בתחבולות, והבהיר שבמסגרת הדאגה לכלל לומדי התורה, אפשר לעשות כסות עיניים בנושאים אחרים בלא להתפשר על מאומה ח"ו כמובן, העיקר שכל לומדי התורה יוכלו להמשיך בתלמודם.

לו רק מתאפשר היה לדבר, היה ניתן להביא דוגמאות רבות מדרכי המלחמה והטקטיקות שבהם נקט בכדי להשיג את המבוקש העיקרי של המנוחה והשלווה לכל עולם הישיבות והכוללים ולכל המסתופפים בצילו, אך הוא תמיד הביע את החשש מאנשים בלתי אחראים שבכדי להצדיק את דרכם השקרת עלולים ללכת ולהוכיח לגורמי השלטון ואנשי התקשורת צמאי דמו של עולם התורה, איך שעוברים עליהם.

לימים הרי הוכח כך לעין כל, כשאחד מאותם גורמים בעלי אינטרסים, עמד במסיבת עיתונאים חילוניים, ואמר להם בצורה גלויה, שהוא מודיע להם שלא יהי' גיוס חרדים בשום צורה שהיא וכל הישיבות ימשיכו ועולם הישיבות ימשיך ויגדל, והבהיר להם בפה מלא: "עוברים עליכם", כשכוונתו על המפלגות החרדיות, והוא מודיע להם זאת, רק כי ברגע שהחילונים יבינו שהחרדים באמת לא מתגייסים אלא הערימו עליהם, הוא חושש שתפרוץ מלחמת אחים בין חרדים וחילונים, ולכן הוא וחבריו עושים את כל הרעש עכשיו, כדי למנוע את מלחמת האחים...

לכן אי אפשר להוציא לציבור את הטקטיקות שבהן נהג מול גורמי השלטון, כשבינתיים הצליח להשיג התפתחות מופלאה של הישיבות והכוללים בהשקט ובטחה, בלא חשש לאף אחד מהחוסים בצילם.

מרן זצוק"ל אף הורה מפורשות במספר הודמנויות לנציגי הציבור, שבחלקם אף פורסמו ברבים, שלא לדבר מילה מטוב ועד רע בנושא זה, כדי שלא לעורר את הדוב האורב מרבצו, וסבר שכל הדיבור והעיסוק הציבורי הרחב בנושא זה אשר עיקר קיומנו בארץ הקודש תלוי בו, סכנתו מרובה עד מאוד.

בעצה אחת

מי היה שותף לפעילותו של מרן זצוק"ל בנושא זה? בתחילת הדרך כל גדולי ישראל זצוק"ל היו בעצה אחת יחד עם מרן זצוק"ל בעניין, וכולם היו שותפים לדבר, ובמהלך כל הדיונים בוועדה שהכינה את החוק, היו שותפים כל גדולי ישראל, כשמרן הנחה את הנציגים ליידיע ולהיוועץ עם כולם.

מן הראוי לציין כי מרן זצוק"ל סבר מלכתחילה, שאין מן הראוי שנציג ועד הישיבות יהיה חלק מועדה זו, שכן מתוקף היותה ועדה שמונתה על ידי הממשלה

יסחוף בחורים שאיבדו את מתיקות התורה"ק, ענה לו רבינו: "אם יש לך פנטזי לגרום להאחיה את התורה הקדושה, אז תהא בבחינת קריינא דאיגראת ותתחיל בחומרי מקום שיצא משם"...

מרן זצוק"ל גם הורה שכמובן צריכים גם לעשות הכול להציל כל בחור מפיתויים שמציב הצבא וגורמיו ללכוד בשרשם בחורים שגלשו מבית המדרש, וגם על זה אמר שאין מחילה וסליחה גם לאותם שמפתים בחורים להגיע לצבא, וכמו שכתב במכתבו שזוהו עוון לא יכופר, וכפי שהתבטא גם ביחס לאלו שאומרים פלוני התיר את הדבר.

במאמר המוסגר אציין, כי כואב הלב במיוחד לראות ולשמוע את כל פרסומי התעמולה האינטרסנטית והשקרת בתקופה האחרונה, כביכול בשם הדאגה לחלשים יוצאים למאבק קולני ורועש נגד האפשרות להסדיר את מעמד הישיבות בחוק. והרי כל עיקר מלחמתו ודאגתו של מרן זצוק"ל הייתה לדאוג לבל ידח ממנו נידח לא ילכו חלילה לאיבוד, ואם הדבר לא יהיה מוסדר בחוק ויהיה נתון לחששות איומים וסנקציות אלו יהיו הראשונים ליפול חס ושלום, וכשברור לכל בר דעת שרואה את המצב לאשורו שיש לצערנו תופעת נשירה שאינה קשורה כלל לצבא ולפעולותיו, (אם כי כמובן שהצבא מגצל את זה להסית ולהרחיב נשמות אומללות אלו). והתופעה קיימת לצערנו גם בחו"ל באופן ניכר."

בתחבולות תעשה מלחמה

נחזור לעניין הדיונים בוועדת טל, על מה הטיל מרן דגש בפעילות זו?

"מתוך הדאגה להמשך קיומו ושגשוגו של עולם התורה, הוא פעל שיוכל להמשיך הסדר שהיה נהוג כל השנים לשחרור בני הישיבות, ולפיכך הורה לאיש אמונו הרב מרדכי קרליץ להשתתף בוועדה שהוקמה בכדי להכין את הצעת החוק לפני הממשלה, וזאת כדי שיעמוד על המשמר בנושא אחד של ציפור הנפש הנוגעת לבבת קיומנו, והוא הבטחת המשך שלומם ושחרורם של כל לומדי התורה באשר הם, ומתוך

הוא היה מרגיש שאני במדינה עמו, ולא הייתי משיג כלום, לכן לקחתי זאת ממנו, כעת שימתין לתשובה... אין צורך להכביר במילים עד כמה בסופו של דבר החוק היטיב עם כלל עולם התורה שהתפתח וגדל ב"ה בממדים עצומים, בהשקט ובטחה. כאלף עדים תעיד על כך העובדה שהבג"ץ בסופו של דבר ביטל את החוק הזה, משהבין שהוא לא מביא לשום שינוי במצב שהיה נהוג עד אז, שבחורי הישיבות כולם ללא שום הגבלה משתחררים מהשירות הצבאי. יתירה על כך, משיטל הבג"ץ את חוק זה, הזעקה של כולם הייתה, שצריך לדרוש שלא יהיה שום שינוי מהמצב שבו החוק הזה הסדיר את המצב בדיוק כפי המתכונת שהייתה קודם לכן, כולל מכלול שצעקו בקולות וברקים טרם חקיקת החוק הראשון, ואין צורך להוסיף מילה על כך.

"כמה חילול ד' יש בדבר"

סבורני שמן הנכון להתייחס כאן לנקודה כאובה נוספת, שכמה שקשה לדבר עליה, אך בוכרי את הדמויות הרבות שראיתי אצל מרן על כך, אי אפשר שלא למסור את הרבר לציבור.

באותם ימים קשים, שבהם מרן זצוק"ל הקיז דמו וחלבו למען הצלת עולם התורה מידי מבקשי רעתה ולמנוע את גזירת גיוס בני הישיבות שריחפה באוויר, ובעוד מרן זצוק"ל היה עסוק בתכסיסי המלחמה ובערמה על השלטונות והסחת דעתם מהחזית העיקרית על קיומו של עולם התורה, היו גורמים ידועים שמכוח אינטרסים שהיו להם יצאו בקול רעש גדול בעלילות שקר כאילו יש מי שמוכן להקל ראש בנושא. אדם מסוים אחד שהיה לו כוח רב בעיתונות החרדית, תידרך עיתונאים חילוניים וחרדיים, והסביר להם שמרן פתוח לשינויים, ואף הגדיר אותו רח"ל בתואר "רפורמטור" עפרא לפומיה.

יום אחד הגיע אחד מאותם עיתונאים חילוניים ונכנס למרן זצוק"ל בזמן קבלת הקהל מבלי שהותו הייתה ידועה, כפי שזכור שהדלת הייתה פתוחה לכל הרוצה לבוא, ושאל את מרן שאלה כלשהי. ובקבלו את התשובה, שאל בתמימות את מרן בצורה ישירה וגלויה, איך זה מסתדר עם זה שאומרים שאתה "רפורמטור"? מרן הודע, ושאל אותו, מי אומר? והוא ענה ממי שמע זאת.

מרן עזב מידיית את החדר והניח את השואל לנפשו ואת כל הציבור שחכה שם, נכנס לחדרו וסגר את הדלת אחרי, והיינו רק אחדים מבני הבית שנכנסו עמו, והוא החל לבכות בכי מר כשרמעות זלגו מעיניו, וזעק מנהמת לבו: "לא מפריע לי מה שאומרים עלי,

אך משנכנסו גורמים אחרים והחלו לבחוש בקררה עם אינטרסים שונים, מרן זצוק"ל גזר על עצמו שתיקה מוחלטת, ולקח הכול על עצמו, וסבל מכך מרורות בדומיות גבורה. מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שלח אליו שליח מיוחד באותם ימים, שבו הוא הסביר מדוע אף הוא שותק, ומרן זצוק"ל קיבל את הדברים. הוא ראה בכך כאין וכאפס למול המטרה המרכזית של השמירה על עולם התורה והישיבות שעמדו בראש מעיינותיו, ועליהם מסר נפשו כדי שיוכלו לגדול ולהתרחב בלא הרף, בלא לוותר על אף נשמה אחת.

המלחמה בחזית העיקרית

חלק מריוני הוועדה שנועדה לגבש את נוסח החוק לשחרורם של בני הישיבות, נסובו על פי החלטת גורמי השלטון עויני הדת, על אפשרות פיתוח מסלולים בצבא שיתאימו ליהודים שומרי תורה ומצוות, במקביל לשחרור בני הישיבות.

מרן זצוק"ל סבר שאין ליהדות החרדית לקחת שום חלק ושותפות בדבר כזה, אך כחלק מהערמה ותכסיסי המלחמה בדרך להשגת היעד המרכזי של הערובה על שלימות קיומו של עולם התורה שהוא היסוד והבסיס לכל אפשרות קיומו והצלת כל אחד מהדור העתידי, אין להקריש את המלחמה בחזית זו בצורה גלויה, אלא בחזית העיקרית של שלימות עולם התורה. הוא הבחיר, כי אם ייצאו למלחמה גלויה מולם, הם עלולים להשיב בדרך מלחמה באופנים שונים, ובכך יגדל הנוק חלילה, ולכן המלחמה צריכה להיות בדרכי ערמה ותכסיסים, וכפי היסודות שכבר הוזכרת קודם כמה שקיבל מגדולי ישראל זצוק"ל.

כמובן שהייתה זו רק צורה איך להילחם בדבר בדרך שתביא לתועלת העניין עצמו שלא יבואו להזיק מצד אחד, והוא בחן כל העת שאין שום סכנה אמיתית שאותם מסלולים יביאו ליד כי שמישהו יבוא לחשוב שניתן ללכת לצבא ח"ו במקום למקום תורה.

זכורני שהיה מעשה בתקופה מאוחרת יותר, שאחד מנציגי הציבור בא אליו עם ציין אחד מהצבא שהתלונן שהמסלולים אינם ממלאים את ייעודם המקורי, והביא עמו הצעה בכתב ברמות חוברת שלמה, בהצעה לשפר את המסלולים מתוך מטרה להגדיל ולהרחיב ח"ו את גיוסם של החרדים לצבא. מרן זצוק"ל אמר לו, שישאיר זאת אצלו והוא יבחן את זה, והלה יצא שבע רצון מלפניו. תיכף ומיד לאחר שיצא אותו אחד, פנה מרן לנציגי הציבור שהביא אותו, ואמר לו להשליך מידיית את החוברת כמות שהיא לפח האשפה. לכשיצא שאלנו אותו, מפני מה לקח את זה אם לא חשב כלל להסתכל בזה. והוא ענה לנו בכחה לישנא, אם הייתי אומר לו שיקח את זה עמו,

החילוניות היא דנה בדברים שאין לעולם הישיבות הרשות להיות שותפים להם. אמנם לאחר שיו"ר ועד הישיבות דאז ביקש מגדולי ישראל אחרים שהוא כן רוצה להשתתף בוועדה האמורה, כדי להבטיח את מעמד ועד הישיבות מול גורמי הצבא, הם אישרו לו את ההשתתפות.

אמנם בסופו של דבר, משהגיעו לכלל מעשה, ולאור זאת שהוועדה הממשלתית על פי הנחיית גורמי השלטון המליצה על מסלולים בצבא המותאמים לשומרי תורה ומצוות, התברר למפרע הרבר שממנו חשש מרן זצוק"ל שלועד הישיבות לא יהיה לו חלק בדברים אלו, ואכן בהוראת אותם גדולי ישראל ששלחו אותו להשתתף בריוני הוועדה, הוא לא היה שותף בסופו של דבר במסקנות, ובהמשך הדיונים, נשלח נציג אחר מהמשרד של ועד הישיבות.

במהלך ימי הדיונים בוועדה אף הגיעו חברי הוועדה לשמיעת דבריהם של חלק מגדולי ישראל, וכל המעיין בפרוטוקול יווכח שהם התקבלו בביתו של מרן זצוק"ל ובביתו של מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל, ואצל ראש ישיבת פורת יוסף הגאון הגדול רבי שלום כהן שליט"א כיום נשיא מועצת חכמי התורה, וכן אצל ראש ישיבת מיר הגאון הגדול רבי נתן צבי פינקל זצוק"ל ועוד. כמו כן מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שלח את הגאון הגדול רבי ברוך מרדכי אורחי שליט"א לרבר בפני חברי הוועדה על הצורך להניח לישיבות ולומדי התורה להמשיך בתלמודם.

דבריו של מרן זצוק"ל שנאמרו בפניהם ממעמקי לבו להניח לכל לומדי התורה ובני הישיבות, מתועדים ברשומות, ומוכיחות עד כמה הוא היה תקיף ביותר, בשללו שלילה גורפת כל אפשרות ויתור כלשהי על אף נפש אחת מישראל שותכל להסתופף באהלי תורה, ולא נתן שום פתח והנחה בעניין הזה, שלא להגביל את מספרם של בני הישיבות ושלא יברקו מי כן לומד ומי לא לומד.

משום כבוד תלמידי חכמים גדולים, אי אפשר לפרט את ההתרחשות שהייתה סביב ועדת טל. אך דבר אחד ברור, זה התחיל על דעת כולם. כשהוכנו טיוטות דוחו"ת הוועדה, נשלחו נציגי הציבור להביאם לעיונם של כל גדולי הדור וחברי מועצה"ת זצוק"ל ויב"ל"ת, שאף העירו את הערותיהם. כל הערותיהם כמובן יושמו, ולאחר מכן הובאו הדברים אף לעיונו של מרן זצוק"ל, שעמד על כך שיוידו דברים נוספים שמהם הביע חשש שעלול לצאת בהם פגיעה כלשהי באי מלומדי התורה. אפילו ביום האחרון לפני שהוגש הדוח"ת, עוד ישבו שניים ממקורבי מרן זצוק"ל בהוראתו על הניסוח הסופי, והוסיפו עוד מספר תיקונים לנוסח שכבר אושר ע"י גדולי התורה האחרים.

אבל כמה חילול ד' יש בזה שאומרים שיש מנהיג חרדי שהוא רפורמטור, ועוד כמה זה מוזיק מול החילונים כשמישהו מסביר להם שזה שעומד מולם הוא רפורמטור, וממילא אפשר ללחוץ על החרדים וכביכול יש פתח לפשרה... והמשיך עוד לדבר קשות על מי שעשה את החילול ד' הזה.

ומן העניין לציין, שהיה נדיר מאוד לראות את מרן זצוק"ל בוכה ברמעות ממש. רק בדברו על כבוד שמים, או על קרבן עור ילד לאביו שבשמים שזה כמו להחזיר אברהם לקב"ה, היה מתרגש ובוכה ואף מגיר דמעות. כמו כן כל עת שהיה מדבר בחשש על גזירת גיוס בני ישיבות היה בוכה ברמעות. גם באותו פעם שראינו אותו בוכה על הלעז שהלעזו עליו, היה זה בכי נסער על החילול ד' והנזק הממשי שיכול להיגרם מכך לכלל צרכי הדת".

השתיקה ריחפה בחלל החדר דקות ארוכות. בן שיחנו, אף הוא נסער בחיבורו באותן דמעות נוראות. הרמעות שלי אף הן זולגות, מקשות על הכתיבה, ומעצימות בעיניי הלחות את המחולך הרצוף של עשרים שנות שתיקה, אל מול גלי הירופים וגידופים, בהם וביוצא בהם, ולא על עצמו בלבד, אלא על כבוד שמים שנרמס כתוצאה מכך, ובכל זאת: שווייגנען.

השקר שכבר התנפץ

אם כבר פתחנו את הנושא הזה, אי אפשר שלא להזכיר את נושא הנח"ל החרדי, שבמשך שנים הודבק בכוח רב על ידי גורמים אינטרנטיים ידועים. מה ניתן היום לומר על כך?

תשובה: "הרי היום כבר הכול יודעים שלא היו דברים מעולם ועד כמה השקר היה גדול, ויתירה מכך, היום כבר ידוע עד כמה למרות שמרן ניסה בכמה הורמנויות להרוץ את השקר הזה הוא כאלו שבכל הכוח דאגו להשריש את השקר הזה עוד ועוד ולטשטש את כל מה שמרן ניסה לעשות כנגד זה. אותם גורמים שדאגו להפיץ את השקר הזה שכאילו מרן אחז שהנח"ל החרדי הוא דבר כשר, הם אלו שצריכים לבקש מחילה מהקב"ה על כמה נפשות שחשבו לעצמם על ידי הפצת השקר הזה כאילו התירו פרושים את הדבר.

ב"ה בחלוף השנים השקר הזה כבר התנפץ, והיום כבר ידוע לכל שהוא אף פעם לא תמך תמיכה כלשהי בתכנית הקרויה נח"ל החרדי, ויתרה על כך הוא גם לא התיר אף פעם למי שרק שאל אותו אם ללכת לשם, בניגוד לאחרים שכן התירו במקרים מסוימים. זכור לנו מקרה שבו הוא טיפס מספר קומות לבית של מישור שבנו בחר ללכת לנח"ל לאחר שנפלט ממסגרת ישיבתית, ואף קיבל אישור של אחד מראשי הישיבות לכך, ומרן זצוק"ל טרח ובה לשכנע את הבחור שלא יעשה צעד כזה.

מכתבו המפורסם שכתב למשיגי הגאון הצדיק רבי דן סגל שליט"א בשנת תשס"א בנושא, שנשלח על דעת הקראתו ברבים בהפגנה ציבורית שנערכה נגד הנח"ל, ושאותם גורמים עצמם שהיו ממארגני ההפגנה לא נתנו למשיגי שליט"א להקריא אותו, כרי שלא לנפץ לעצמם את השקר שהאכילו בו את ההמונים. ולימים פורסם בספרו קובץ אגרות (סי' תל"ט) ובמקומות נוספים, מדבר בעד עצמו, על גודל ההומרה שבה ייחס לאפשרות שיש מי ששולח לשם בחור שעדיין משייך לציבור שומרי התורה והמצוות.

בימים האחרונים אף התפרסם מה שהיה כשהתחילו לדבר עמו על הנושא, כשיום הקמתה שהיה גורם צבאי שאינו שומר תורה ומצוות נכנס לחדרו בעיצומה של שעת קבלת קהל, כשרבים נכחו בבית, ושח לפניו על תכניתו לייסד מסגרת כזו בצבא עבור נערים שנפלטו לרחוב, לא הגיב לו מרן מאומה על הדברים, והיסב את השיחה על מוצא משפחתו מהעיר גרודנא. על בסיס זה הומצאה הבדוטה הזו שכאילו הוא תמך ברעיון הקמתה, ונופחה ולובתה על ידי אותם גורמים ידועים, בזמן שלא היו דברים מעולם.

כשהגר"מ שטרנבוך שליט"א ביקש באותה תקופה לברר את האמת על דעתו של מרן, הסכים מרן זצוק"ל שאיש אמונו יידינו הבלתי נשכח, הר"ה ג' ר' יצחק לוינשטיין זצ"ל יכתוב מכתב לבנו רבי חיים עוזר שליט"א, דברים כהווייתם, כשמרן עצמו עבר על כל מילה מהמכתב. באותו מכתב אף נכתב בתחילה לפני שנשלח, שהסיבה שמרן לא גער בזמנו במי שהציג לפניו את היוזמה, הייתה משום שנאמר לפניו על ידי אותו גורם שמרן הגיר"ש אלישיב זצוק"ל כבר הסכים לה, ורק לאחר מכן התברר שהדברים לא היו נכונים. לאחר מחשבה הורה מרן זצוק"ל למחוק שורה זו מהמכתב משום כבודו של מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, כשהתבטא שאינו רוצה לערב שמות אחרים בנושא, ועדיף שהוא יספוג את כל החיצים, מאשר שיכונו זאת לכיוונו של מרן הגרי"ש זצוק"ל.

לצערנו, גורמים שעמדו מאחורי הקמת הנח"ל החרדי, שלמרות שלא קיבלו ממרן זצוק"ל שום אישור

הנשגבות להוציא יקר מזולל. כמה פעמים ישבו אצלו ראשי הישיבות הללו באסיפות של ארגון מת"ן (ארגון שעסק בהשגת תקציבים לנוער מתמודד, ועמד בהכוונתו של מרן זצוק"ל) להשיג תקציבים למוסדות אלו.

זכורני כשנשאל על ידו או על ידי הרב הגאון רבי שמואל פרידמן שליט"א וכיצא באלו, שפעלו בתחום זה על פי הוראותיו והכוונותיו, מה לעשות עם בחור שנתפס בכל מיני עבירות חמורות רח"ל, והיה נראה שכבר אי אפשר עוד להחזיקו בישיבה, ורצו להשליכו משם, ומרן זצוק"ל ענה לו בכאב רב, ומה יהי עליו? הרי אם תזרוק אותו הוא יילך לצבא, והרי אתה מוסר אותו למיתה רוחנית!

אני זוכר גם, שהגיע אליו פעם הרב הגאון רבי משה בלוי שליט"א שעוסק יומם ולילה במסירות ממש להצלת הנוער, ואפשר לומר שידו לא זזה מיד מרן זצוק"ל בכל הנושאים הללו, שהגיע פעם לדבינו וממש התחנן לפניו שיוציא מכתב מפורש כנגד כל השמועות שמתירים בשמו. ואמר לו מרן זצוק"ל: "אם האמת בעצמה חשובה לך, אז דברר בישיבה שלך שבה יש נוער שמתקשה קצת יותר ותסביר להם על חומרת העניין של הליכה לצבא אפילו כשאין טעם בלימוד חלילה, ואני מוכן להגיע כשתדבר".

וכך אכן היה. מרן זצוק"ל הגיע לישיבתו, והרב בלוי דיבר בנוכחותו את כל הדברים המתבקשים, שאפילו אם בחור איבד חלילה את הטעם בלימוד התורה ק"ה, הרי שהצבא הוא מסוכן עבורו מבחינה רוחנית.

וכמו שכתב מרן זצוק"ל בעצמו במכתב שפורסם

היה רגיל לומר, כי את הדברים קיבל ממרן הגרי"ש זצוק"ל עוד בבחרותו בעת שהותו בבריסק. "איני יודע למה, אבל בילדותי ובבחרותי שהיתי הרבה בביתו של מרן הגרי"ש זצוק"ל, ונמשכתי לשמוע את מרן הרב מבריסק בזמנים שנכנסו להיוועץ עמו בענייני ציבור בדרכי הפעולה, ומשום מה הוא לא הוציא אותי משם". מרן היה מוסיף ואומר "הרבה קיבלתי באותם שיחות".

ביתד נאמן: "שעצם שהשות במסגרות הצבא היא סכנה רוחנית גדולה".

התגרות ברשעים

על רקע מה בכל זאת הצליחו להוציא את שמועת השווא הזו? והרי הדברים היו היפוכם המוחלט של המציאות, כיצד הצליחו למכור ולשווק בדיה כזו מופרכת?

"מרן זצוק"ל בראגתו בראש מעייניו להצלת עולם התורה מחרב גזירת הגיוס שהייתה מונפת כל העת על ראשו, לא הסכים לחתום על כרוז שמטרתו הייתה הכרזת מלחמה כוללת בגורמי השלטון, ולא הייתה בה שום תועלת מעשית מלבד הסכנה שאותה כינה "התגרות באומות", וכפי הדרך שקיבל מגרולי ישראל זצוק"ל. אגב, גם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל מאותה סיבה עצמה לא הסכים לחתום על כרוזים אלו, בדיוק מוחלט כמו מרן ראש הישיבה זצוק"ל, אך אותם בעלי אינטרסים חיפשו כידוע אף ורק איך להדביק זאת על מרן זצוק"ל. זאת הייתה הדרך שלהם להפיץ את הבדוטה המרושעת כאילו הוא תומך במסגרת זו, וניצלו את העובדה שהייתה ידועה להם שהוא לא יחתום על מכתב שאין בו דבר וחצי דבר מלבד התגרות בשלטון לשם התגרות, ועל ידי כך הפיצו את הבדיה הזו.

הרב אף הוכח לנו באופן מעשי. שהינו פעם באותה תקופה לצורך עניין כלשהו אצל אחד מראשי הישיבות

אסיפה במעון זכרון משה של מרן ראש הישיבה זצוק"ל בענין הסדרת מעמד בני הישיבות, בהשתתפות גדולי התורה וחברי הכנסת של יהדות התורה ויש"ס

פ"י אהרן יואל זצ"ל ד"ר נח זאב

בירושלים, שניצל את ההודמנות ושאל אותנו מדוע מרן אינו חותם על כרוז שהתפרסם באותו זמן בנוגע לנח"ל, והסברנו לו את הדבר, כפי ששמענו ממרן. כשחזר ושאל אותנו ראש ישיבה, ומה יהיה אם ישנו את הכרוז, ובמקום לתקוף את ראשי השלטון והיוזמים, יהיה כתוב בו נגד כאלו שמדברים בתוך עולם התורה על אפשרות של הליכה למקום כזה, האם מרן יחתום? אמרנו לו, כי איננו יודעים לענות על כך, אך ניסע במיוחד למרן ונשאל, ונשיב לו מיד תשובה.

אכן כך עשינו, ומרן ענה בחיוב כי יחתום על כרוז כזה, וחזרנו לאותו ראש ישיבה עם התשובה. עד היום הוא לא חזר אלינו עם נוסח חדש, ואכן גם הוא עצמו לא חתם על אותו כרוז. הדבר היווה הוכחה ברורה, כי מטרתם של אותם מתחמי כרוזים, לא הייתה העניין עצמו, אלא עניין אחר לחלוטין.

ואגב, במכתבו הנזכר משנת תשס"א, מרן בעצמו אכן כתב ביטויים חריפים ביותר, כלפי אותם שמסיתים מי שאינו מחלל שבת ועוד חייבי כריתות להימצא שם. אסיים נושא זה, במילים שנכתבו בעיתון "יתר נאמן" לפני קרוב ל-20 שנה, כשהתחיל כל הסיפור הזה, במאמר שנכתב ע"י הגאון הגדול רבי חיים שאול קרליץ זצ"ל בהכוונתו המלאה של מרן זצ"ל שאף עבר עמו על כל מה שכתב לפני שפורסם:

"לא ניתן לפגוע בעולם התורה לא ע"י גיוס למסגרות מלאות, ולא למסגרות חלקיות, אף לא למסגרות שיותאמו לאורח חיים חרדי. ייעודו של כל נער חרדי הוא ללימוד התורה הקדושה בחיבולי הישיבות הק', ושם בלבד".

ואני אתנהלה לאטי

אם נחזור לחוק הראשון, למעשה החוק התקבל רק לתקופה קצרה של כמה שנים, ושוב הוארך לשנים נוספות, מדוע לא נאבקו על כך שהוא יהיה חוק קבוע?

התשובה האמיתית היא, שניסו בכל דרך ולא הצליחו, ומרן זצוק"ל הנחה את נציגי הציבור לפעול גם לאחר מכן לנסות להעביר את הרבנים בצורה כזו שהיו באופן קבוע יותר, אך לא עלתה בידם. אמנם מלבד זאת, האמת העובדתית היא, שכך זה היה מתחילת ימי ההסדר, שהתקבל על דעתם של מרנן החזו"א והגרי"ז ויתר גדולי הדור, שהוא היה הסדר של "הוראת שעה", והיה תלוי תמיד בכל רגע נתון בטוב לבו של שר הביטחון שהסמכת המלאה הייתה בידו בכל רגע לבטל או לצמצם את ההסדר, ולא הצליחו לקבע את זה בצורה חוקית ומסודרת.

מרן זצוק"ל הטעים כי במאבק זה בניגוד למאבקים אחרים של ענייני דת, מן ההבדל הפעול בדרכים שיתקבלו על לבם של אנשי השלטון כמו גם על אנשי הרחוב, שכן בנושא זה במיוחד קשה להסביר לרחוקים מאתנו בהסבר שיתיישב על דעתם מדוע אנו שונים מהם, כיון שכשהם שואלים למה הבן שלהם נהרג, התשובה שאנו יודעים אותה היטב, לא יכולה לשמש כתשובה מספקת עבורם, כיון שהשאלה באה ממקום רגשי ולא שכלי. לכן בנושא זה מן ההבדל לנהוג באופן שיכול להתקבל על דם, שמשגים דחיה זמנית, ועוד דחיה זמנית, ושוב דחיה זמנית נוספת, וכך מתגלגלים איתם כבר עשרות שנים. מרן זצוק"ל היה מציין על כך את הפהגת ישראל בגלות, בדרך של "ואני אתנהלה לאטי עד אשר אבוא

אל אדוני שעירה", כשהוא התבטא פעמים רבות, שתפקידנו הוא "לרחוף את העגלה" עד ביאת משיח, כפי שגם אמר את הדברים בישיבת מועצת גדולי התורה שהתקיימה במעון. בכל אותם שנים, למרות השקט הזמני שהושג, עדיין היה חדר מרן מההמשך, כיצד ניתן להבטיח את המשך קיומו ושגשוגו והתעצמותו של עולם התורה לכל יונף עליו יד זדים.

כאשר שלוחא דרבנן הרב יעקב אשר כיהן כראש עיריית בני ברק, הגיע לבקר בעיר נשיא המדינה דאז שמעון פרס, והוא רצה להתקבל במעונו של מרן. בהתחלה מרן סירב לשמוע על כך, ולא רצה לקבל אותו. אך למחרת הוא חזר ואמר, אולי כן כדאי לקבל אותו, הרי יום אחד עוד ישוב ויעלה הנושא של גיוס בני ישיבות, והוא בעל השפעה על הציבור החילוני, והוא יוכל אולי להועיל כמו שבעבר הוא הועיל בנושא זה, ולכן הסכים לקבל אותו במעון.

כך היה בכל הודמנות כאשר מי מראשי המדינה היה מפציר להתקבל במעונו, הוא היה מרבה לדבר באוזניו על חשיבות המשכת קיומו של עולם הישיבות, מתוך דאגה לעתיד קיומו של עולם התורה.

"יש שריפה, רוצים לחסל את כלל ישראל"

אחרי עשר שנים הבג"ץ שוב לא נתן להחזיר חוק זה, כיון שהוא "לא סיפק את הסחורה" כלשונם. איך נהג מרן זצוק"ל מול מציאות זו?

"כזכור לכל, בכל אותה תקופה התחולל רעש ציבורי ממפלגות שונות וארגונים שקראו לבטל את ההסדר הקיים, והדבר היה בסכנה גדולה. במיוחד התעצמה הסכנה מאז עלייתו של ממשלת לפיד, כשהרב הגזירה הונפה על השולחן במישרין.

אין צורך להאריך הרבה בדברים על הפעולות הפומביות בהם נקט מרן זצוק"ל, הרי הדברים לא אירעו לפני זמן רב, והם היו גלויים וידועים לכל.

בכל אותם ימים, מרן הרעיש תבל ומלואה בקריאותיו לחיזוקים בתורה ובתפילה להעביר את רוע הגזירה. כשישבו ודנו מה ניתן לעשות, העלה מרן את הרעיון לנהוג את עצת הרמח"ל בלימוד שלושה ימים רצופים, כשבתחילה התחיל את זה במסודות ישיבותיו, ואח"כ העביר את הבקשה לכלל עולם התורה, ושוב הרחיב את הבקשה לנהוג חמשה ימים רצופים יומם ולילה בלימוד התורה. כשיסיפרו לו שבת

המדרשות מלאים יומם ולילה בלא הפוגה בתעניות דיבור, אמר כי זה בעז"ה יביא לביטול הגזירה.

כמו כן מעת לעת עורר על הצורך להתכנס לימי תפילה מיוחדים, מכתביו הנרגשים והנסערים מדברים בעד עצמם. דבריו בכל הכינוסים שנערכו באותם ימים, שנאמרו מתוך כאב עצום, גם הם זכורים וידועים. "בעת יש דבר שרוצים לחסל את כלל ישראל, אם לא לומדים תורה ומקיימים אותה, זה ח"י היסול כלל ישראל". אלו היו דבריו בכינוס מעל למאה ראשי הישיבות הגדולות בארץ הקודש, לנוכח הגזירה. באסיפת מועצות גדולי התורה פרץ בבכי לעיני כל גדולי ישראל בעת שדיבר מנהמת לבו על החשש מקיום התורה.

זעקתו במערכת הבחירות הגורלית באותה תקופה שעה שכינס את כל פעילי עסקני "דגל התורה" באור יהודה, מהדהדת עד היום הזה, כשזעק בתוך הדברים מנהמת לבו: "יש שריפה, רח"ל יש סכנה, הם יכולים לעשות דברים שנוגדים את התורה, וגם ביטול תורה. אם הם וחלילה יבטלו מה שהיה עד עכשיו, זה ביטול תורה מישראל, אוי ואבוי, כל כלל ישראל תלויים עיניהם על זה שיוכלו ללמוד תורה. אם לוקחים בחור צעיר ולא נותנים לו ללמוד תורה, מה יהיה ממנו? מה יהיה מכלל ישראל? אנחנו אחראים על כל יהודי שיוכל ללמוד תורה, כל אחד אחראי על זה".

על כל אלו אין אני רואה צורך להאריך, הדברים הלא חרוטים בנפשותינו, ועדיין חקוקים הדברים על לוח לבם של רבים מאתנו, ורובי המכתבים והדרשות כבר נרפסו בספרו.

אך מה שאנו ראינו בבית פנימה, את סערת רוחו ונפשו, כשככל אותה תקופה ארוכה, הוא לא ישר אף שינה של ממש, שנתו הייתה טרופה עליו, והיה מתעורר מדי פעם ומפטיר בחשש גדול "מה יהי עם בני הישיבות???".

בכל אותה תקופה הוא הרבה באמירת ספרי תהלים, ללא הרף. לא אחת כשהיה שוכב על מיטתו, היינו שומעים איך שבכל מיני מצבים מתוך נים ולא נים הוא מדבר עם הקב"ה מנהל מולו כביכול שיחות ישירות, ואומר "יריבוננו של עולם בניך רוצים ללמוד תורה, מפריעים להם, לא רוצים שהם ילמדו, אנא תן להם שיוכלו ללמוד". או שהיה מכריז ומבקש "יריבוננו של עולם אנא תן לנו את היכולת שנוכל לסחוב את העגלה עד ביאת המשיח".

"קטרוג לא מכבים עם הסברה"

לצד זה הקדיש שעות ארוכות לשבת עם כל העוסקים בדבר בדרכי ההשתדלות. הוא ישב עם ראשי ישיבות, עם ראשי ועד הישיבות, עם נציגי הציבור, עם שלוחי דרבנן של תנועת "דגל התורה" הרב גפני, הרב אורי מקלב והרב אשר, והדריך וכיוון ושקל מה עוד ניתן לעשות במטרה להציל את עולם הישיבות ואת כל לומדי התורה, בלא יוצא מן הכלל. כל עוד לא הונפה החרב הוא לא אמר נואש, וקיווה שאולי יסור רוע הגזירה. כשאחד מנציגי הציבור החרדים הציע בפניו שאולי נקים מרכז הסברה לציבור החילוני באמצעות אנשי תקשורת חילוניים שיביעו ויעבירו את עמדת היהדות החרדית, הוא אמר, "כי מקובלנו ממך הגר"א וסרמן הי"ד בשם אדונו הגר"א, שקטרוג לא מכבים עם הסברה, אלא רק עם חיוק בתורה ותפילה ומעשים טובים".

בכל אותו זמן שבו והעלו הצעות לערוך עצרות ומפגני רחוב בארץ ובחו"ל, ודעתו הייתה שלא זו בלבד שזה לא יועיל אלא יש חשש גדול שזה עלול להזיק. לגבי קיום הפגנות בחו"ל, הוא הסביר, ואמר כן גם בשם מרן הגרא"מ מ"ש זצוק"ל, שכאשר מביישים את השלטון מול אומות העולם בזמן שהם צריכים אותם, הם עלולים להגביר את הגזירה, גם כדי להוכיח שהם לא חוששים, וגם כדי לנקום את נקמתם על כך שלחמו בהם וביישו אותם.

מרן חידר והבהיר, כי תקופתנו אינה דומה לתקופת הקמת המדינה, וכן לגזירות קשות אחרות שהיו בזמנים אחרים, עליהם יכלו להשפיע במוכנות תעמולה שונים. וזאת משתי סיבות, האחת משום שכשהמדינה הייתה בראשית צעדיה, היה לה אינטרס להוכיח ליהדות העולם שהיא פועלת בשם כל העם, ולכן לא רצתה שיעוררו נגדה תעמולה בדעת הקהל, ודבר כזה יכול היה להכפיף אותה. והשנייה, שלכל אחד מהדור ההוא עוד היה "סבא" שהיה שומר תורה ומצוות, ומתוך זה הם ינקו מבית אביהם מעט שנתן להם להבין על מה מדברים, ולכן התעמולה יכולה הייתה להשפיע, אך ברור הוא אין שום השפעה לתעמולה מסוג זה על הרוחקים מתורה ומצוות ועל הרשעים שרוצים לפגוע בעולם התורה, ולכן אין שום אפשרות לקוות שמעשים כאלה יביאו תועלת כלשהי.

בהזדמנות אחרת הסביר מרן, כי מפגני הרחוב נועדו לזעוק שאנו גיבורים ואין זו המלחמה האמיתית על חוקו וחוסנו של עולם התורה, אלא ההיפך היא אמירה של "הני בריוני" שזועקים לשלטון "אנחנו גיבורים", כמו ילד בריון בעיירה שזועק למושל העיר אני לא מפחד ממך. רק המתפלל והמכיר בכך שעת צרה היא, הוא זה שעומד בתוקף ופועל להעביר את רוע הגזירה בדרכים אמיתיות, הוא החוק האמיתי ברוחו ששום רוח שבעולם לא יזיוו, כי הוא נכנע לקב"ה.

קידוש ד' כנגד חילול ד'

אמנם משכיל כל הקיצין ונחקק החוק הנורא, שהגביל את מספרם של לומדי התורה רח"ל, ואף הגדיל לקבוע סנקציות פליטיות ללומדי התורה, הודקע ואמר שזהו חילול ד' שכך עושים יהודים באר"י ללומדי התורה, ובכה הרבה באותם ימים בלא הפוגה, על מיעוט כבוד שמים בעולם. לנוכח זאת הורה שצריך כנגד זה קידוש שם שמים בעולם, וצריכים שכל החרדים לדבר ד' יתכנסו ברחוב של עיר לזעוק שרצוננו לעשות רצונו יתברך, ואנו רוצים להמשיך לגדל את בנינו לתורה.

לכל זכור אותה עצרת ענק של קרוב למיליון יהודים שהתכנסו ברחובות ירושלים בראשותו של מרן זצוק"ל וכל גדולי ישראל, בזעקה ותפילה שיסיר הקב"ה את הגזירה מעלינו. ואכן לא ארכו הימים והתפילה עשתה רושם, ובסיעתא דשמיא בהתלכדות הכוחות ובהנחייתו של מרן זצוק"ל, השיגו עוד שנים של הרוחה לעולם התורה, עד ששוב הונפה ידו של הבג"ץ לבטל זאת. ועדיין וקוקים אנו לרחמי שמים שנוכל להמשיך לגדל את בנינו וצאצאינו בדרך התורה בלא כל הפרעה.

"האם נותנים להם עדיין ללמוד?"

"גם באותם ימים בתקופה האחרונה, אף בתקופה של תיקון החוק, מרן היה שרוי כל העת בחרדה עמוקה, שמא שוב תגבר ידם של שונאי התורה בזמנם לבטל את בני הישיבות ואת האפשרות לתת לכל אחד לשבת וללמוד בלא חשש, כפי שאכן להוותנו אירע בחורש אלול האחרון כאשר בג"ץ שוב ביטל את החוק. היה זה שנה שעברה בימים אלו, כשמרן זצוק"ל אושפז במחלה קשה ל"ע עם חום גבוה וחילשה איזמה,

מוסר, הרי שאחותה הרבנית עלקא גרונא ע"ה אמה של אם מרן מרת גיטל פייגא ע"ה, עוד עלתה עליה והייתה בקיאה בתנ"ך...

גם משהכריעו גדולי הדורות הקודמים שעקב המציאות השונה היום, נשים צריכות אף הן ללמוד בבתי ספר ומוסדות לימוד. עם זאת הדגיש מרן, שיהיו כמה שפחות לימודים, שלא יהיו לימודים לשם לימודים ורכישת ידע, כי דמות של אשה יהודית היא זו שהכי קרובה להיות כרוגמת ה"דאווענקע".

מרן היה חוזר ואומר שוב ושוב כי תפקידה של עקרת בית יהודית הוא להיות "דאווענקע" ולגדל את הילדים לתורה, ומתוך זה גרס כי הלימודים המרובים בעצם מהווים מכשול בפני התפקיד העיקרי של אמה יהודיה בחינוך ילדיה לשאיפות לתורה.

אמנם מכוח עת לעשות לד', הכריעו גדולי ישראל ובראשם מרן החפץ חיים זי"ע, שכדי להוות תריס ומגן לכל מה שמציע הרחוב בחוץ, צריכים ללמד את הבנות במוסדות החינוך בין לימודי קודש ובין לימודי חול, ולתת בכך לבנות ישראל כלים להתמודדות עם ניסיונות הזמן.

מרן זצוק"ל היה רגיל לחזור בשם המינסקר מגיד זצוק"ל, שצריך להעביר את ימי הנעור של בנות ישראל כדי שלא יתפסו בהבלי הרחוב, וככל שיעסיקו את הראש שלהם בדברים אחרים, זה יציל אותן מן החטא, וזו המטרה של בית יעקב.

חינוך הבנות

בהמשך השיחה על ענייני משנתו הציבורית של מרן זצוק"ל, ביקשנו להעלות נושאים נוספים הנוגעים להנהגת הכלל, כפי שהשתקפו בלימוד הארוך במחיצתו. שאלנו שאלות הנוגעים לענייני הגדרות שהציב מרן זצוק"ל בחינוך הבנות, ומה הייתה התפיסה שמכוחה פעל בנושאים אלו?

הדברים נענו במשנה סדורה ובהירה לאורך כל

"הערך החשוב ביותר שהבעל יוכל לשבת ללמוד"

מזרן היה מטעים עוד, כי בדורנו נוצר צורך נוסף בלימודים, שכיון שהרחוב היום פרוץ וקשה יותר והניסיונות מרובים מאוד, לפיכך נוצר ההכרח אצל האברכים הנשואים שישמכו כמה שיותר לשבת בבית המדרש ולהיות שקודים על התורה, ואפילו כאלו שברורות קודמים היו יוצאים לעבוד לפרנסתם, כיון שלא ראו ברכה בלימודם ולא התעדרו להיות מרביצי תורה והוראה, המצב בדורנו מחייב לעשות כל מאמץ שכל אחד יוכל להמשיך בלימודו, כיון שאין להשוות את הניסיונות שיש ברחוב בדורנו, לעומת הניסיונות שהיו בעבר. מרן אף הוסיף והתבטא, שאף אם ישנם עבודות מסוימות שלכאורה לא מגיעים במגע עם הרחוב ויש בהם פחות בסכנה, בכל זאת כיון שהיום יש יותר רוח טומאה בעולם, צריך את כוח התורה שתגן, וצריכים כמה שיותר לומדי תורה שיסיפו קדושה בעולם. מתוך זה נוצר צורך חיוני לתת לנשים את הכלים

"כך התחילו המזרחי"

מצד שני, גם בפתרונות של הוספת מקצועות הוא שקל רבות עד שהתיר דברים מסוימים במגבלות רבות, ואחר השיקולים הגדולים ביותר שהיו לו בתוך זה, היה גם על איך יהיו תנאי העבודה של אותם מקצועות שרוצים להוסיף, שהעבודה בהם תהיה במסגרת כשרה. כמו כן חקר ובדק אם חומרי הלימודים יכולים להיות טהורים עבור בנות ישראל כשרות, ומתוך זה היו סוגי לימודים שקשורין בעקיפין ואפילו באופן רחוק לפסיכולוגי, והוא לא התיר בשום אופן אף שהיו שנטו להתירם. היה פעם אחת שהגיעו כמה רבנים להסביר את הצורך להתיר לימודים במקצוע מסוים מפני שאין בנמצא בעלי מקצוע שומרי תורה ומצוות בתחום הזה. ואמר לקרוא למנהל הרב ר' זאב וולף שליט"א, ואמר לו שגם אם יטענו לו טענות מטענות שונות של "נמצא חוטא נשכר" ורק אלו שלומדים במקומות לא כשרים יקבלו את המקצוע, וכדו', שלא ישמע לזה, ולא יעשה שום חישוב של הצלה בעתיד על חשבון שהיום יתירו

מרן השיב בדברים כדורבנות: יש אנשים שגדלו בקהילות שונות מאתנו, אין תלונותינו עליהם, שהרי זו הדרך שהם קיבלו. אמנם זו לא דרכנו ולדעתנו הם טועים ולעיתים גם מטעים, אבל זו דרכם לפי הבנתם, אך אלו שהתחנכו במשך שנים ודורות כדבר פשוט על דרך מסוימת שהיא דרך התורה, והיום הם צועקים נגד אותה דרך עצמה שהם הילכו בה בשל נגיעות שונות, הרי דרך זו מובילה לאותו מקום שהובילה ההשכלה רח"ל

כשאחד מאותם גורמים בעלי אינטרסים, עמד במסיבת עיתונאים חילוניים, ואמר להם בצורה גלויה, שהוא מודיע להם שלא יהי' גיוס חרדים בשום צורה שהיא וכל הישיבות ימשיכו ועולם הישיבות ימשיך ויגדל, והבהיר להם בפה מלא: "עובדים עליכם", כשכוונתו על המפלגות החרדיות

להביא פרנסה לביתו, כדי שהבעלים יוכלו להמשיך ולשבת בבית המדרש ולהיות שקודים בתורה. כיון שהציבור גדל בליעה"ר, ולא שייך שכל הבנות יעסקו בהוראה וגננות וכיוצא בזה, נוצר צורך חשוב להוסיף מקצועות נוספים שיכינו את הבנות לכלים לפרנסה, כדי שעולם התורה יוכל להמשיך ולהתרחב. מתוך זה הקדיש מרן הרבה מאוד זמן, הרבה מעבר למה שהיה רגיל בדברים אחרים, וישב עשרות ישיבות עם מנהלים והרבנים הגאונים חברי ועדת הרבנים לענייני חינוך, לצורך קביעת הגדרות של האסור והמותר בעניינין זה של הוספת לימודי מקצועות, ושקל בזה הרבה ומתוך זה פיתח והוסיף לפי צורך השעה. זכורני בהודמנות שנכנס אליו אחד הרבנים, חבר ועדת הרבנים לענייני חינוך, שהוא היה אצל אחד מגדולי ישראל, וחזר בפניו על הוראתו שהדבר החשוב ביותר הוא לשמור על טהרת "בית יעקב" שלא יפרצו בו שום גדר ולא ישנו ממה שהיה נהוג עד היום. ואותו גדול אף הוסיף, שאם יש מחמת זה קושי בפרנסה, הרי שזה שהתחייב בכתובתו לפרנס את ביתו, ייצא וישכיר את עצמו למלאכה.

מרן זצוק"ל הגיב בצורה תקיפה ביותר, שזה בבחינת "מתנה על מה שכתוב בתורה", שכן לומר בדורנו שעל הבעלים לצאת ולעבוד, זה עולל להיות חורבן לבית היהודי, והערך החשוב ביותר בתקופתנו הוא שהבעל יוכל להמשיך וללמוד.

להיכנס למקום שבו יש את אותם לימודים, כך אסור לנו להביא את אותם לימודים אצלנו.

פגיעה באמונה זה יהרג ואל יעבור

אספר מה שהיה לנו עמו רק לפני שנה בערבם של ימי החנוכה, כשהתקיים בהוראתו כינוס גדול לכלל בנות הסמינרים להסברת חומרת האיסור להליכה לאקרמיה, וביום הכינוס בבוקר, כשכבר היה חלוש מאוד ל"ע, וכבר התחיל החולי הקשה שמתחתו אושפו ימים ספורים לאחר מכן בסכנה גדולה, שאלנו אותו מספר שאלות בידיעתו שהדברים מתועדים ומיועדים לפרסום.

כששאלנו מה לענות לבנות הרוצות ללכת ללימודים במכללות חרדיות, שמסננים את חומרי הלימודים והמרצים, הגיב בנחרצות, "זהו דבר אחר עם שטריימל, וכי משום שלדבר אחר יהיה שטריימל יהיה מותר לאכול אותו!"

כששוב שאלנו על כאלה שמבקשות ללכת ללימודים אלו בשל קשיי פרנסה, ועק מרם לבו ממש, שזה יכול לקלקל באמונה וקלקול באמונה הוא יהרג ואל יעבור, ובכזה דבר אין היתרים. ושאלנו שוב, יהרג ואל יעבור? השיב כן, כל חשש של קלקול באמונה זה יהרג ואל יעבור, וחזר על זה מספר פעמים, כשהוסיף שבמקומות אלו שומעים מה שאסור לשמוע ורואים מה שאסור לראות. אמנם כששאלנו אותו אם לפרסם דיבורים אלו, אמר כי בהוראה לרבים בדברים כאלה צריך זהירות יתירה, כי לפעמים הדברים משתנים מעניין לעניין, אבל בעיקר הדבר נכון הוא שכשיש חשש של פגיעה באמונה ח"ו זה כרוך ביהרג ואל יעבור, ולכן גם אם יש קשיי פרנסה גדולים אין שום היתר לדבר, וצריך להתרחק מזה כמו מאש. וכאמור דברים אלו תועדו בידיעתו.

כל כך היה נחרץ בדברים אלו, שגם כששאלו אותו על יומה להכניס בסמינרים תאריים אקוויולנטים מגדילי שכר, שהם מקבילות אקדמי, ולא לימודים אקדמיים, אמר שאם ירגילו להתיר כזה דבר, יבואו כבר להתיר דברים אחרים, ואין לדבר סוף.

בנו נשאים אלו יש עוד הרבה להוסיף, כגון ביחס לתכנית עזו לתמורה שהורה למשוך את המניעה מזה ככל שיתאפשר הדבר, וכן בנקודות רבות נוספות, אך לא כאן המסגרת הראויה לכך. לא באנו אלא לחדר את היסודות של טהרת החינוך לבנות ישראל, ומה צריך להיות ייעוץ.

"תורה בטהרתה"

הזמן שהקצבנו לשיחה זו מתקדם במהירות, וגם אם היינו רוצים לשבת עוד שעות ארוכות, בלתי אפשרי לדבר על מכלול הנושאים שבהם מרן זצוק"ל האיר וכיוון את הדרך. אך ללא ספק, עיקר העיקרים במשנת הנהגתו הציבורית של מרן זצוק"ל היה הרחבת גבולי הקדושה, בדמות הוספת מקומות התורה עד אין מספר, ובמיוחד בחותמו המיוחד שהשאיר על המהפך בדמות רשתות הענק של כוללי אברכים הפרוסות בכל ארץ ישראל לאורכה ולרוחבה. יהיה זה בבחינת חטא לעיקר, לדבר על משנתו הציבורית של מרן זצוק"ל, בלא להתייחס ולו בשורות קצרות, לנושא המהותי הזה שתפס את עיקר משנת חייו. ביקשנו איפוא מאיש שיחזנו לתמצת נושא זה במשנתו של מרן זצוק"ל.

צביון בני הישיבות

גם בהקמת מקומות התורה בארה"ק, הוא בעצמו קומם וכיוון והדריך מקומות כשאיפת לבו ונפשו לרומם את מושגי בני התורה, הן ברכישת ידיעות מקיפות בענייני הש"ס, והן בעמידה על צורתם הראויה של בני הישיבות, ועל אופיים ומהות הנהגתם בין בתוככי כותלי בתי המדרשות, ובין בצורת הופעתם ברחבה של עיר.

כמה היה חשוב בעיניו צביונם של בני הישיבות כראוי, שלא יגררו אחרי רוח הרחוב ולצורת הדיבור וההנהגה הרחובית, וכמה השקיע בכך. הוא דיבר בתוככי הישיבות על מאיסות המושג של "בחורים פתוחים", כשאמר שהמושג הזה בא לבטא פחות עול תורה ומלכות שמים, וזה מראה על ריחוק מהחיים האמיתיים שהם רק חיי תורה ומצוות, גם אם אין עושים איסורים ממש ח"ו, כי סופו של דבר שזה מביא ירידה ברוחניות.

יש עוד הרבה מה לדבר על שעות רבות של הדרכות לישיבות הקדושות ועל כל מוסדות התורה והחינוך, פעולות הקירוב חובקי העולם שבהם חולל מהפך אדיר, ובכלל בכל ענייני הציבור הנוגעים לכלל. כל מה שדיברנו היה קצה של קצה בדברים שנוגעים אל הכלל, ובעיקר כדי להעמיד את הדברים על דיוקם לנוכח דברים שסולפו במזיד.

את דעתו הברורה בכל נושאים אלו של העמדת הדת על תילה ועל מלחמתו ועמידתו בפרץ בנושא ריבוי התורה בטהרתה והגדלתה והאדרתה, אפשר לראות ולקבל בחלקם הגדול בשיעוריו ובאגרותיו, שרבים מהם כונסו בהוראתו והכוונתו המדויקת על כל צעד ושעל, בסדרת ספרי "מלא פי תהלתך" ובפרט בחלק ענייני הציבור וקובץ אגרות. הוא עצמו כיוון ועמד מאחורי הדפסת הדברים עד לפרט הכי קטן שבהם, כאשר אפילו את צורת האותיות וגודלם הוא אישית בחר, וחתם את שמו עליהם. הם ספריו, והם דבריו, ובאלו מבוססת דעתו דעת תורה בהירה, ואלו הם הנחיותיו, בבחינת מאן דנפח מריליה נפח.

דברים אלו היו נכונים לא רק לזמן שבו זכינו והוא צווק"ל נשא על כתפיו באחריות כבירה ובאהבה וחמלה את משא עולם התורה כולו מגדול ועד קטן, אלא הם יפים לשעתם ולדורות, להגדיל תורה ולהאדירה כפי הדרך שבה הוא זי"ע פעל ועשה שלא תשתכח תורה מיישראל ח"ו, רק בכך נזכה שדמותו הענקית ופועליו המרובים ימשיכו וילוו אותנו עד ביאת הגואל, וכפי שהוא צווק"ל התבטא, "לדחוף את העגלה עד ביאת המשיח".

***

השיחה שאמנם באה לקיצה בשל מגבלות הזמן, הותירה אותנו עם טעם של "עוד", לשמוע ולהתחכם בכל מה שפעל ועשה מרן זי"ע שלא תשתכח תורה מיישראל. אך הזמן דוחק, יום השלושים לאבלות קרב ובא, והציבור הרחב של רבבות אלפי ישראל, השרויים באבל הכבד, כמה לדעת על פעולת צדיק.

תורתו שבכתב של מרן צווק"ל תילמד לדורות, הן זו שבמרחבי ים התלמוד בספרי "אילת השחר", והן זו שבעומקם של אצרות ידאה ודעת ר', בסדרת ספרי "מלא פי תהלתך", ובכללם גם משנתו הציבורית החקוקה בעט שמיר עלי ספריו ואגרותיו. גם תורתו שבעל פה, ובמרכזם הוראותיו והדרכותיו במרוצת עשרות השנים שבהם עמד והדריך את העם, יועברו ויועתקו לדורות על ידי אנשי אמנה, ומהם ישקו העדרים.

שבה למד בנעוריו, והכליל אותה בכלל מוסדות ישיבתו "ארחות תורה", ועמד על התפתחותה המופלאה, כשהוא בעצמו ביקר בה מספר פעמים.

כך היה זה בכל עיר ועיר, ואפשר לדבר יומם ולילה רק על דברים אלו, אך כאמור לא באתי לספר סיפורים, אלא רק להעמיד את יסוד תמצית משנת הליכותיו שעל פיהם הורה את הוראותיו הציבוריות, ודבר זה של הקמת מקומות התורה כבסיס לכל צרכי הדת בכל מקום ומקום, היה אצלו ראש וראשון במעלה, מלבד עצם העובדה של הגדלת ריבוי לומדי התורה ושומריה, והגברת חיילים לתורה בתלמודי התורה והישיבות הקדושות, שעל כך השליך עצמו מנגד במרוצת השנים.

"על טהרת הקודש"

כבר דיברו הרבה על החיווק הגדול שחוללו מסעותיו לחו"ל, שבהם טלטל את עצמו ממקום למקום כדי להביא ברמה את דבר התורה בטהרתה. אך הנקודה המרכזית של כל אותם נסיעות, הייתה הוספת והגדלת מקומות תורה על טהרת הקודש.

בעיקר בא הדבר לירי ביטוי בנסיעות לצרפת, שבכך חולל מהפכה שלמה במקום. לפני שנסע לשם פעם ראשונה, עמד על כך שהולך לתבוע הקמת ישיבות קטנות על טהרת הקודש בלא לימודי חול. לאחר שהגיע למקום, הוא ישב לאסיפה עם רבני צרפת ועסקניה, והללו אמרו לו שזה לא יילך, תרבות המקום של לימודי חול חזקה מדי, וכבר מושרשת בהם בצורה כזו, שלא ניתן לשנות זאת. אך הוא אמר בתקיפות שזה יילך בכל מקום, אם רק יקמו ישיבות כאלו לשם שמים. ואכן פעל שם גדולות ונצורות בנושא זה.

כל דרשותיו באותם מסעות היו על החשיבות והחובה להנח את הבנים בלימוד התורה בטהרתה בלא שום תערובת חול, ועל חובת האדם לדאוג שבניו יגדלו גדולי תורה, ולא להכניס בהם בצעירותם את השאיפה למקצועות שונים. זה היה מהפך חשיבתי שלם בראשם של יהודי צרפת שהיה מושרש בהם ההיפך מכך, והתוצאות לא איחרו לבוא כשעולם הישיבות בארץ אף הוא התמלא בבוגרי הישיבות מצרפת, שנהפכו לבני תורה מובהקים.

באותה נסיעה ראשונה למדינת צרפת, הוא נסע במיוחד נסיעה ארוכה ומתישה של שעות ארוכות ברכבת מהירה לעיר אקס לז'נ, כשהרופאים הזהירו שיש בכך סכנה בשל גילו המופלג, בכדי לשנות שם תפיסת עולם מושרשת. הייתה שם במקום ישיבה שעל פי הוראות גרולי הרור הקורם, למדו בתוכה לימודי חול. מרן צווק"ל הורה להקים בה מסגרת חדשה של ישיבה ללא לימודי חול כלל, וגם בישיבה הוותיקה הורה לצמצם את הלימודים הכלליים למינימום שבמינימום.

הוא נסע נסיעה מיוחדת עד לפנמה הרחוקה בדרום אמריקה, או לארגנטינה, לא רק כדי לרומם את היהודים בגולה הרחוקה עם הגדלת הערך לתורה, אלא בעיקר לחזק את אותם מקומות תורה על טהרת הקודש, לא גדולים, שקיימים במקום, כשהוא ראה בהם עיקר ובסיס מובהק לקיומם של הפזורה היהודית במקום. בכל מקום כזה, הוא ישב באסיפה מיוחדת עם אברכי הכוללים שקיימים באותם מקומות רחוקים, ודיבר בלבת אש ובדברים ממעמקי לבו על חשיבות לימוד תורה מתוך הדחק, ושאותם אברכים השוקיעים על התורה עליהם נשען ועומד כל קיום היהדות באותם מקומות.

כשאנו מגיעים לחלק זה, הרב שפירא אינו בורר את מילותיו, הדברים קולחים במושריו, הלא הכול גלוי וידוע, שום דבר כאן אינו בגדר חשיפה מרעישת, גם אם עובדה כזו או אחרת עוד לא סופרה לדור, אך הדבר שעומד מאחורי זה, הינו נהיר וברור לכל.

בכל מקום ולכל אברך

הרב שפירא: "ניתן לומר בצורה ברורה, שמרן צווק"ל מסר נפשו כפשוטו על הוספת מקומות תורה, ובמיוחד בכל הנוגע להרבות כוללים לאברכים, כדי שיוכלו להישאר בתלמודם, וגם כשהיה באפיסת הכוחות ממש ומתוך מיטת חוליו, לא חסך בכל פעולה שיכולה הייתה להועיל בנושא זה.

לאחר שכבר נפתח ביוזמתו ובעידודו המלא רשת כוללים בכל רחבי הארץ, שלמדו בה אלפי אברכים, מרן לא אמר בכך די. מרן לא הסתפק בכך שיש כוללים המיועדים לבני עלייה ברוכי כישרונות, וכשראה שאברכים רגילים עדיין מחפשים מסגרות לימודים ומתקשים בכך, הורה וכיוון פתיחת עוד רשתות כוללים, ועודד עוד ועוד פתיחת כוללים בכל מקום ומקום.

מרן צווק"ל דאג לכך שבכל עיר ועיר שיש בה קהילה חרדית, שלא יהיה אברך שלא יוכל למצוא לעצמו מסגרת של כולל, ולא נח ולא שקט עד שבכל מקום ומקום היה מספיק כוללים שכל אברך יוכל למצוא בו את מקומו.

בר כבר מרן צווק"ל הורה והנחה ופעל בפועל ידיו, שבכל יישוב ובכל מקום בו יש קהילה חרדית, שיהיו במקום ישיבות קטנות לצעירים וישיבות גדולות למבוגרים יותר. והתבטא על כך, שכשם שחז"ל אמרו שאסור לדור בעיר שאין בה רופא, כך אסור שתהיה עיר ומקום יישוב ללא שתהיה בה ישיבה.

אותה הרגמאות הכולטות לכך הייתה בנוגע ליישוב עפולה, כשהעלו בפניו את הרעיון לייסד בה קהילה חרדית בשל האפשרות של מציאת מקום מגורים בזול. מרן צווק"ל הורה שלפני שיוצאים לדרך להבאת אברכים לגור במקום, צריך להקים בה ישיבה, ורק לאחר מכן אפשר להקים בה קהילה, וכך ליווה את התפתחות הקהילה, המהווה היום אכן שואבת לבני עליה, כשבמקום גם קיימים מכוחו מספר כוללי אברכים".

"בלא ישיבה אין לזה שם של עיר חרדית"

לאחר שהוקמה העיר אלעד, הורה לשלוחא דרבנן הרב יעקב אשר, שכיהן באותה תקופה בסגנות ראשות העיר, שעליו לראות להבאת ישיבה למקום, ואמר על כך כי "לפני שיש ישיבה במקום, אין לזה שם של עיר חרדית". וביקש מידידנו הבלתי נשכח נאמן ביתו הרה"ג רבי יצחק לוינסטיין זצ"ל, שיפעל לצורך כך, ואכן הוא הלך מראש ישיבה לראש ישיבה להציע את העתקת הישיבה לעיר אלעד, כדי שתשפיע על התפתחות העיר. לאחר שנים רבות זכתה העיר שמרן הקים בה בערוב ימיו את ישיבתו הקדושה "תורה בתפארתה" המהווה מגדלור של תורה לא רק לעיר אלא כאחד ממקומות התורה הנודעים והנחשבים ביותר.

כך גם משהתבררה מעט האוכלוסייה במקום, והגיעו בחורים לגיל של ישיבה קטנה, ונוכח בכך שרבים שולחים את בניהם ללמוד בעיר בני ברק, הורה לנאמנו ושאר רוחו ידידנו הרב יעקב וירד' בינסקי, להקים במקום את הישיבה הקטנה שאותה קרא "תורת חסד", על שם הישיבה בכריסק

"תורה, ורק "תורה"

למות בתוך האהל

אחרי מות רבינו הגדול מרן בעל ה'אילת השחר' זצוק"ל הכ"מ" - פותח בפנינו רבי משה יהודה שליט"א - "הרי צדיק אבד לדורו אבד, וממנו למדנו כל ימיו ש'חוק מתורה אין שום דבר בעולם!' כשאנו נשאלים לגדול עמודא דנהורא בתורתו - משיב לנו הגרמ"י שליט"א - "מה לנו יותר מעדותו של מרן שר התורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שהעיד לאחר סילוקו, כי מכיר הוא את רבינו 'שבעים שנה', ולא הסיח דעתו מעורו לרגע (!) מלימוד התורה, יומם ולילה, והיה מיוחד בזה מבני דורו, אף בתקופה ההיא. ואין לשאול מנין יודע? כפי שבמציאות כמה פעמים שהתבטא רבינו על מרן הגר"א שליט"א שיש לו רוח הקודש! ואם הוא אומר ששבעים שנה לא הסיח דעתו מן התורה, הרי כך הוא. וזוהי הנקודה הראשונה שזכינו לראות כל הזמן, שלא היה אצלו מציאות אחרת חוץ מתורה. ובהספיד רבינו את רשכבה"ג מרן בעל ה'אבי עזרי' זצוק"ל ככלות השנה, אמר כך - 'שמעתי בשם מרן החזו"א, שאמר כי מרן ה'חפץ חיים' למד שיששים שנה [ואינני זוכר אם הוסיף את המילה 'לשמה'], ואחרי זה הוא הנהיג את כלל ישראל. וכך אותו הדבר היה מרן החזו"א, ואותו הדבר היה אצל מרן הגר"י ז' מברסק, ואותו הדבר היה אצל מרן ה'קהילות יעקב', ואותו הדבר היה אצל מרן הגרמ"א שך, וזכר צדיקים לברכה.

כולם השיגו מעלות גדולות, עם כל הארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, אבל בוודאי עיקר הדבר מה שזכו על ידו, הוא ע"י 'יגיעת התורה' שהייתה בהם עד להפליא! ובשביל זה הם זכו להנהיג את כלל ישראל!" ובסיום דבריו אמר - "אנחנו מדברים על אנשים גדולים מאד! שזכו שכל מה שהם אומרים זה תורה, ובוודאי כל אחד צריך לשאוף למדרגות כאלו, שכל מה שהוא אומר יהיה תורה, וזוהי לזה על ידי שמשתדלים לזכות לבוא למדרגה של מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם. והקב"ה יעזור שנלמד מהם ללכת בדרכיהם, ולזכות כמו שהיה אצלם שכל מחשבותיהם "כולו היה שקוע בתורה", ועי"ז אדם יכול להגיע לדרגות הכי גדולות בתורה."

הוא יצר מהפכות בכל רחבי העולם, הכל נבע מזה התורה?

"אצל רבינו זצוק"ל ראינו דבר פלא, שהצליח לחולל מהפכה רוחנית בעולם, בין בארץ ובין בחוץ לארץ, במושגי ענק שאין לנו תפיסה, והדבר פלא איך בכח ילוד אישה לחולל כל זאת.

אך כמדומה שההסבר לכך הוא מה ששמענו מרבינו עצמו אודות מרן בעל ה'חזו"ן איש' זצוק"ל, לפני כעשרים וחמש שנה. כאשר פעם אחת בליל יום הכיפורים, בחזרתו משיבתו 'גאון יעקב' לאחר מעריב ושיר הייחוד, לאורך הדרך דיבר בסוגיות שונות בש"ס ופוסקים, ובתוך הדברים הוזכר יסוד מסוים ממרן החזו"א בעניין 'לבד' בסוכה.

ולפתע אמר רבינו בהתרגשות - "מרן ה'חזו"ן איש' עשה מהפכה בעולם בעניין השיעורים, שהרי לפני המלחמה היה מקובל אצל כולם שיעור רביעיית הרבה יותר קטן, ורק יחידים ממש, ת"ח גדולים, הקפידו על שיעור גדול. וכיום אחרי שמרן החזו"א הכריע שיעור רביעיית 150 סמ"ק,

תלמידו המובהק הגאון רבי משה יהודה שניידר שליט"א זכה מרבינו זצוק"ל לקירבה הגדולה - תורה. הוא נכח בכל השיעורים, היה שותף בכתיבת חידושי תורתו, כתלמיד נאמן נסע ונדד עם מרן זצוק"ל בכל רחבי הארץ והעולם כדי להפנים ולתעד את שמועותיו | הוא ראה את העמל ללא גבול ממש, הוא ראה אדם ומ"ח קניינים שתורתו נקנתה בהם, הוא שמע דברים שלא כל אחד היה יכול לשמוע - ועכשיו הוא מספר | על העמל שממנו צמח הכל, על ה'בלכתך בדרך' עם גדולי ראשי הישיבות, על ה'חברותא של ראש הישיבה', על הימים אפילו ללא פת וללא מלח, ועל ה'ברען' באמצע הרחוב | מרגלא בפי רבינו זצוק"ל כי "אי אפשר לדרוש מכל אחד את ידיעת כל התורה כולה, אך 'לפחות' לדעת את הש"ס כולו - מחויב כל אחד ואחד" | רב ותלמיד מובהק, אשרי מי שעמלו בתורה

הרב מ. ברמן

'תורת חסד' אצל מרן בעל ה'אמרי משה' זצוק"ל, ואמנם אמר שאינו ראוי להיקרא תלמידו כי שמע ממנו רק מעט שיעורים, וטען שאף לא הבינם כראוי, אבל הרגיש שהוא החזיר בו את הכח לשקוע כל כולו בלימוד.

בהקשר לכך אספר מה שאמר לי מרן. שלמד תקופה בקלעצק אצל מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל, וישב שם אחד התלמידים רבי יהושע יגל זצ"ל שהיה ממלא מחברת שלמה מכל שיעור כללי שנאמר ע"י רבי אהרן - במהלך כארבע שעות בעומק גדול, ואמר רבינו - "אך אני לא הבנתי דבר מהשיעור"... ופעם הסביר זאת כמסירה לפי תומו - "כשרבי אהרן שאל קושיא, היה תופס אותי הקושיא, והשקעתי כל מחשבותיי לנסות לתרץ, וכבר לא הייתי שומע את המשך השיעור" ואז הבנו למה לא נקלטו לו השיעורים הללו. וכשבא מרן רבי אהרן זצוק"ל אחרי הרבה שנים לפתח תקווה, ומסר שיעור בכולל 'תורת ארץ ישראל', הכיר מיד את רבינו. ורבינו בענותותו היה מתפלא, איך זכר אותו אחרי כ"ב הרבה שנים...

כבר מאז החל היסוד הגדול של רבינו זצוק"ל בעמל התורה, וכפי שראינו מכתבים ששלחו לו תלמידי חכמים מופלגים מאותה תקופה, וכותבים לו 'העילוי מברסק'. מרן ראש הישיבה היה שקוע כל כולו בתורה, כל הזמן. ראינו ברבינו בחוש את דברי התוספות בסוטה (כא) שסתם ת"ח אינו מהלך ארבע אמות בלא הרהור תורה, וכפי שהעיד מרן הגר"ח שהוא מכיר את מרן 70 שנה, ומעולם לא הסיח דעתו מן התורה.

גם בשנות הנהגתו את הציבור וכל זיכוי הרבים שפעל, לא היה אצלו דבר אחר שעניין אותו וזלת הלימוד. פעמים רבות התאונן בצער גדול - "למה נעשיתי שכל כך הרבה ביטול תורה? יש לי עם עול הציבור והיחידים בגלל קבלת קהל",

התקבל הדבר 'בכל העולם', וכמעט לא תמצא מי שיעשה קידוש או ארבע כוסות על כוס קטנה כמו שהיה נהוג אז. ואיך קרה כדבר הזה שהשתנה העולם עד כדי כך. התשובה היא, עמל התורה הנורא שלו שאין לתאר ואין לשער, רק מבח זה שייך להפוך את העולם."

והוסיף רבינו, שפעם אמר לו הגאון רבי שמחה זליג ריגר זצוק"ל הדיין בברסק על מרן הגר"ח סולובייצ'יק זצוק"ל בהאי לישנא - "מתמידים כמותו ראיתי, וגם גאונים כמותו ראיתי, אבל 'עמל התורה' כמו שהיה לרבי חיים לא ראיתי". ואמר ע"ז רבינו - "אני בטוח שאם היה רואה את מרן החזו"א, היה אומר עליו אותו הדבר."

ורומני, שזוהי התשובה על רבינו עצמו, כששואלים איך אדם אחד יש לו כוחות אדירים כאלו, אם זה בייסוד הכלולים והישיבות וכו', ובנשיאת עול הציבור החרדי על כתפיו, בכל העניינים, ואם זה בקירוב רבבות אחינו בני ישראל לתורה ומצות, ובארצות הגולה נמשכו אחריו אלפים ורבבות, אפילו הרחוקים ביותר. וכמו שאמר הגאון הגדול רבי יששכר מאיר זצוק"ל לפני נסיעתו של רבינו למדינות הרחוקות, שעל ידי שיבוא רבינו לשם, יציל הרבה מאד מטמיעה בין הגויים! עד שהיתה לו טענה כשעלתה מחשבה שלא יסע לשם. וכפי שסיפרו אח"כ רבני המקומות, על המהפכה העצומה שחולל רבינו, והציל הרבה מטמיעה וחילולי שבת ועוד הרבה. ואף היו יחידים רחוקים מאד שבאותו מעמד שראו את רבינו, הוריעו מיד שאינם ממשיכים לחיות עם גויים רח"ל. ומנין הכח האדיר הזה, אם לא מעמלה של תורה, שהיה עמל כל ימיו באופן מבהיל ביותר."

עמל התורה היה כל ימיו עוד מנעוריו? "רבינו החל את לימודו בטרם הגיעו למצוות בשיבת

אילת השחר...

כ"ג כרכים מרהיבים יש לסדרת ספריו הנודעת. שח לנו הגרמ"י שליט"א - "כאשר קבע עמנו ללמוד מסכת זבחים, אמר ש"אם תתחדש לנו איזה 'הערה' תרשום אותה"... כאשר לא חשב שיתחדש הרבה, אך אחרי שמונה שנות הלימוד במסכת, ארבע שנים פעם אחת, ועוד ארבע שנים חזר על המסכתא, הצטברו קלסרים בהיקף עצום מחידושי של רבינו על מסכת זבחים בלבד, מתוך דבריו שהועלו במהלך הלימוד... וזכה שנעשתה מהפכה גדולה בעולם התורה, והרבה כוללים התחילו ללמוד זבחים, בראותם שישנו ספר 'ישיבת' על המסכת, דף אחר דף, עד תומו.

אך היה זהיר מאד בהרפסת חידושי. והקדיש הרבה מאד זמן לכתיבתם, בעיקר בשעות אחה"צ הרגועות. היה יושב על כסאו הגבוה בלי המשענת, ליד השולחן, וכתב בכתב צפוף וקטן על גבי חצאי מחברות, מימיה של פעם, שהיו חביבות עליו... את החידושים שנתחדשו לו, וזאת במהירות עצומה. אולם נמנע מלהדפיסם לרבים עד שעבר והשמיט הרבה קטעים, ובנו הגאון רבי שרגא שליט"א היה בא ומעתיק את הדברים כדי להכניסם לדפוס. והקפיד לעבור עליהם מחדש שוב ושוב, לא פחות מתשע פעמים! וכל עמוד שעבר את עין ביקורתו ואושר על ידו להדפוס, ציין עליו למעלה אות ט, כלומר שעבר את תשעת משוכות הבקרה שהציב לעצמו...

ההנאה גדולה ביותר היתה לו אחרי שמחק קטע, באמרו "כשאני מוחק אני הכי רגוע", ולא הוציא דבר שליבו לא היה שלם עמו במאת האחוזים, אלא פעמים אין ספור היה מלבן את העניין, חושב וחושב בריכוז רב, ולפתע ננער ומעביר בקולמוסו קו ארוך מלמעלה עד למטה... בסימן למחקו. ובעריכה הסופית אמר לי, "אם יש לי ספק באיזה קטע, תשמיטנו".

לימים, הייתי כותב ראשי פרקים ממה שחידש באמצע לימודנו, והוא היה אח"כ יושב שעות ומוסיף וגורע, או כותב מחדש את הכל. כך שכל מילה היתה שקולה ומדודה. וממידת ענוותנותו הורה לי שלא כותבים 'נראה', אלא 'ואפשר'. ותמיהות שהיו לו על דברי רבותינו האחרונים - ידעו התלבטויות רבות למכביר, בוהירותו המופלגת לכתוב את הדברים ברוב העדינות וההתבטלות...

כך נערמו עשרות רבות של קלסרים, כאמור, על זבחים לבד היה חומר אולי לכדי עשר כרכים, אך רבינו שקל שוב ושוב כל קטע, עד שהחומר הצטמק לשלושה כרכים 'בלבד', המכילים מעל אלף עמודי חידושים שהיה ליבו שלם עם הדפסתם לאור עולם".

ולעתים אמר בכדי דמעות: "הרי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל סוגר את הדלת ולומד ללא הפוגה, ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א סוגר את הדלת ולומד כל הזמן, ורק אני צריך לבטל את זמני למען הציבור"... וה' לו מזה צער נורא.

והימן ד' לירי דברים נשגבים בעניין זה, בספר מגיד מישרים, (פר' שמות) שהמלאך אמר לבית יוסף - "ולא תצטער על דאת מטפל בצורכי ציבורא, ועל ידי כן אתה מבטל מעסקא דאורייתא, דאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך, כי שניהם כאחד טובים, ועל ידי הכל אדם זוכה לחלוקא דרבנן למחוי ליה כתובת פסים ומכנסים ואבנט, דעסק התורה לחזר ותפילה לחזר, וצרכי ציבור. ומכולהו מתעבידי הנהו לבושינ לאתלבשא בהוא בר נש כר נפיק מהאי עלמא, לכן התעסק בכולהו", עכ"ל, הרי שעי"ז זוכים לדרגות גבוהות מאד למעלה.

הראיתי את זה לרבינו ונחה דעתו בזה מעט. אך לאחר כמה ימים שוב היה חוזר ומצטער על אובדן הזמן היקר מכל. תמיד היה מעורר, כמה החשיבות של 'רגע אחד' עד שמחללין שבת בשביל להציל רגע של יהודי, ואיך אנחנו שורפים את הזמן, ולא מרגישים את הערך העצום של כל רגע ורגע".

וזה המשיך לאורך כל ימיו, היגיעה הזו ללא גבול? "מי שזכה ללמוד בישיבת פוניב' לצעירים לפני שלושים וארבעים שנה, זוכר את הימים והלילות שהיה יושב רבינו בחזרו ועמל בתורה, בלי אוכל וכלי שינה, עד שהיינו רגילים שצבע הפנים הרגיל של רבינו היה 'חיוור', וכבר העידה לי הרבנית הצדקנית ע"ה שרבינו היה צם בין שבע לשמונה ימים מתוך עשרה. מבחינ!

ולא זו מעיני מה שראיתי בליל שב"ק שמות תשמ"ז, כשהנחנו מן השמים להיכנס אחרי שתיים עשרה בלילה לבית הכנסת 'ירחי כלה' בב"ב, והנה אני רואה את רבינו יושב תחת הפלורוסנט היחיד

כך היה בשבתו בביתו ובלכתו בדרך. וכשהיה נצרך ללכת, שאף תמיד ללכת בשתיקה בנחת בלי שירברו עמו, וכמובן אם משהו ניגש, התייחס אליו יפה ושמע לדבריו, אך העדיף ללכת בלי לדבר, כפי שאמר לי בפירושו. ומרגלא בפומיה רתלמידי הישיבה, שרבינו מכין את השיעורים בדרך, כפי שהיה הולך רגלי.

ההנאה הגדולה ביותר שראינו אצל רבינו, היתה לשבת ליד הגמרא וללמוד, וכמו למשל בשעות לפני הצהריים היה יושב על כסא גבוה עם סטנדר ליד חלון פתוח, עם גמרא גדולה ומכין את השיעור לישיבה קטנה. היו רואים ממש את ההנאה בפניו, כמו להבדיל מי שאוכל מאכל טעים ביותר.

וכך ידענו תמיד שהזמן הכי משובח עם הראש ישיבה, הוא בזמן הלימוד. הרבה פעמים כששב מסנדראות וכדו' היה נראה מתוח, אך ברגע שהתיישב ללמוד, כולו נעשה זורח וחי, הפלא ופלא. וכנראה היה לחוץ כבר לחזור ללימוד. ובאמת לא היה לו חשק ללכת לסנדראות, ואמר פעם, שאמנם היא מצוה חשובה מאד, אבל כמה זמן צריך לבטל בשביל זה? אך בראותו כמה מבקשים ומתחננים שיבוא, אמר שזוהי מצוות חסד עם האנשים, והלך".

נשמח אם תוכלו לתאר לנו על שעות שבאלו שראו עליו טעם גן עדן...

"הנני קטן מלהשיג במציאות של גן עדן, אך לפי קוצר השגתי, אם יש גן עדן בעולם הזה, אלו היו השעות שזכינו לשבת ליד רבינו, בשיעור זבחים, בשעות הלילה המאוחרות, ובשעות 'לפנות בוקר' המוקדמות, כאשר כל העולם שקט, והבית כולו חשוך, ורק בחזרו הקדוש, שופע אור יקריות, עם עמלה ומתיקות של תורה, שאין בדומה לו. כך בכל לילה ולילה, אם זה מוצאי תשעה באב, מוצאי יום כיפור, או ליל בדיקת חמץ, תמיד היה שיעור, והרגשנו את העונג הכי גדול שיכול בשר ודם להרגיש בעולם הזה.

וחכרני בליל הושענא רבא אחר, שסיים איתנו רבינו שנלמד בתחילת הלילה עד לשעה עשר בערך, ולאחר מכן ללכת לישון ולחזור אחרי כמה שעות ללמוד. אך כשהגיע השעה עשר, לא היה יכול רבינו להפסיק, ואמר בוא נמשיך עוד קצת, וכך עוד קצת, עד הבוקר בלי הפסקה, בלי שנה רבינו רגע, והרגשנו ממש שהזא לא יכול להפסיק ללמוד, כמו שאחוז באמצע משהו מתוק ביותר. ועל אף שלמדנו בסוכה שהיתה אז קטנה מאד, והיה שם מוגן שהרעיש כל הזמן, בכל זאת לא פסק מגירסא ומלהתעמק בסוגיות הקשות ביותר בזבחים.

הנאה מיוחדת היה לצורכי רבנן לדבר עם רבינו בלימוד, אך בשנים ההם כמעט ולא היה מכנים רבינו אל ביתו אנשים, והיה יושב שעות ע"ג שעות ועוסק בכתיבת ספרי 'אילת השחר'. ואף אם איזה דבר היה נצרך מאד, והרבנית הכניסה, היה רבינו ממשך לכתוב תוך כדי שהיינו שואלים דבר מה, והיה עונה תוך כדי כתיבה, ורק כשהיינו מסיימים, היה מרים את ראשו ואומר 'שלוש' וזהו.

אך כשהיה רבינו מהלך בדרך, בכל מיני הודמנויות, אם בדרכו לתפילות ובחזרה, וכן לשיעורים, או בהליכתו לבריות וכדו', היו תמיד ניגשים אברכים או בחורים ומדברים עם רבינו בלימוד. ואספר לדוגמה, שהגאון רבי אברהם רייסנר זצ"ל שהיה גאון ובקיא עצום, תמיד חיפש מתי ויכול לדבר עמו בלימוד, והיה מגיע בדרך לבריות ולביהמ"ד בו התפלל רבינו כדי לדבר עמו, כי רבים ידעו שעמו ניתן לדבר בכל סוגיות

שהיה שם, ולומד בשקידה, [ובדרך כלל היינו רגילים שהי' בא לכולל פוניב' או מקום אחר, בשעה אחת או שתיים בלילה]. וכמובן כבר לא יצאתי מהמקום, וישבתי בצד ללמוד, ונוכחתי איך שישב ולמד חומש וגמרא עד השעה שלוש בערך, עם 'גישמאק' עצום, בניגון שובה לב. [וזכרתי שכשהגיע בחומש לפסוק 'ויעש להם בתים', ופרש"י בתי כהונה ולויה, סגר את עיניו והתחיל להתנועע ימין ושמאל כמה רגעים, אך לא העזתי לשאול מה נתחדש לו או]. ובערך בשלוש בבוקר, קם ואמר תהילים ליד העמוד של החזן כחצי שעה, ויצא והלך הביתה, בעוד ששחרית כוותיקין היה כשעתים וחצי אחר כך.

בשנים מאוחרות יותר, היה בא בלילי שב"ק לבית הכנסת 'יצאי פוניב' ברחוב חזו"א 10 למטה, והיה שם במדף מיוחד ליד מקומו הקבוע, סידור 'כוונת השם'. בערב שבת ביקשני בקביעות שאניח שם גמ' זבחים עם אותיות חזקות, מה שהיה לו בבית, וישב שם שעות ולמד עד הבוקר. אגב, בביתו לא רצה להתקין גנרטור, משום מראית העין, שלא ניכר לאנשים שזה אור כשר לשבת, רק בשנים המאוחרות יותר הסכים לכך בלית ברירה.

זכינו פעמים רבות בלילי שבתות אחרי הסעודה לבוא לרבינו, והיה יושב שעות ולומד סוגיות שונות בש"ס בעיון רב. פעם אחת ככה האור, וישב רבינו בחשיכה ולמד דפים שלמים במסכת קידושין, והעיר הרבה הערות, ובמוצש"ק ישב לכתוב את לאחת, אשרי עין ראתה כל זאת. וכך היינו רגילים שאצל הראש ישיבה רואים אותו תמיד רק בשקידה ועמלה של תורה, כששום דבר אחר לא מעניין אותו.

כחמה עצומה היתה לו להסתיר כל הנהגותיו באופן נפלא ביותר, ואחד מהם היא שקיעתו בלימוד התורה בכל עת ורגע, ולא היה מראה כלפי חוץ כלל, אך

רבינו בעצמו סיפר כמה פעמים שהיה מדבר בלימוד בדרכים עם מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל ועם הגאון הצדיק רבי ראובן מלמד זצוק"ל. פעם בעומק הלילה שמע מאן דהוא דיבורים רמים ברחוב, אור החיים, ובהביטו מה קרה, ראה כי אין זאת אלא שרבינו מהלך עם הגאון הצדיק רבי ראובן מלמד זצ"ל ושכחו כליל היכן הם נמצאים, והיו נתונים בלהט וויכוח עמקני בכל ה'ברען'...

יבדלה"א הגר"ש שניידר שליט"א בלימודו עם מרן זצוק"ל

שומר... ואחרי זה כרי לפייסני אמר לי - "בוא נלמד קצת בספר", ולמדנו כמה שורות כרבע שעה, יסודות בקבלה מיוחדים שלא חלמנו עליהם, ואחרי רבע שעה אמר - "נו, 'יוצא געווען' - יצאנו ידי חובה".

[בהקשר לכך הוסיף מקורבו הרב ישראל פרידמן הי"ו, "באחד הלילות הוצרכו להעביר שידור וידאו לארה"ב במסגרת 'לב לאחים', היו מעבירים השידור לעמק האלה עם צלחת לוויין מבחוץ, דרך בי-טי וושינגטון, שהעביר זאת לתוככי האולם בליקווד, וראש הישיבה השאיר הדלת פתוחה שאוכל להכין הכבלים ולסדר זאת, ולפתע אני פותח הדלת ומבחין במרן זצוק"ל שמסתובב בחדרו, ופניו אינם אותם פנים, ועורו והמאור שלו אינו אותו מאור, פאותיו היו פזורות ולא ראיתי מראה כזה בחיי. זו היתה הפעם היחידה שראיתי כפני אריה, ביקשתי מהצלם שהיה במקום שיכוון המצלמה בשקט ויצלם את מראהו עם הספר שבו לומד, וזה היה אותו הספר שלמדו אז בתורת הקבלה.

אך הוא הסתיר זאת תמיד באומרו, שמה שקוראים לה 'תורת הנסתר', לא רק כי זה נסתר מאיתנו, אלא שכל עיסוקה חייב להיות בנסתר. ופעם התבטא, שמרן הגר"ש אלישיב בקי בעניינים הגדולים הללו של הקבלה, ושאלתיו מהיכן הראש ישיבה יודע זאת, ועשה פעולת ביטול עם הדי והעביר השיחה. ופעם הגיע אדם עם ספר שקיבל מתנה ממרן הגר"ש זצוק"ל והיו בו הערות רבות בקבלה, ונוכחתי איך הראש ישיבה דן בכל פרט שנכתב שם והיה נראה זקן ורגיל בו, ואולי משם ידע מרן אודות רעו מרן הגר"ש זצוק"ל."

"אגב, מוסיף הגרמ"י שניידר, "במרבית שנותיו לא היו לו כמעט ספרים בביתו מלבד ספרי היסוד, כי לא היה קוננה ספרים. ומה שהיה לו היה בעיקר ממה שקיבל מתלמידיו בפורים. וארון הספרים 'שלו' היה בכולל חו"א, ועוד בתי מדרשות, שם הגה ללא הרף. וכאשר ביקש ממני פעם לפרסם קטע מסוים מספר פלוני, אמר לי: "זה נמצא בכולל חו"א בארון בעזרת נשים".... הכל היה שגור על לשונו.

אמנם אותם ספרים שכן היו בארוננו, היה מקובל אצל עולם הישיבות, שרבינו לא הכניס ספר לארון, עד שסיים ללומדו מכריכה לכריכה. אולם בהוראתו לכלל היה אומר, שאם כי אי אפשר לדרוש מכל אחד את ידיעת כל התורה כולה, אך 'לפחות' לדעת את הש"ס בולו - מהויב כל אחד ואחד, ולא שייך בלי זה. מ'דארף וויסן ש"ס - היה אומר - זה המינימום.

מאד, ובכל ד' חלקי שולחן ערוך, כפי שנוכחנו לראות אין ספור פעמים, איך שהתורה כולה היתה מונחת לו על כף ידו. ואם כי היה מ'ראי הוראה', ועל פי רוב התחמק ממתן תשובות בהלכה, אך פעמים רבות כשדחקו בו, פסק בבהירות את פסקו. ושכנו רבי משה לווינשטיין שליט"א אמר לי ששישים שנה שאל את רבינו בארבע חלקי הש"ע.

והבקיאות הנוראה שלו בש"ס ופוסקים היתה מופלאה ממש, עד שכשהיינו ילדים בישיבה קטנה ידענו שאם יש דף קטן של 'שיימעס' שנקרע מגמרא, באים לראש ישיבה ומראים לו זאת, ומיד יודע באיזה דף לש"ס זה שייך! הוא ידע הכל בעל פה, והיה יכול לשלוף במשך שיעור אחד עשרות תוס' ומ"מ של גמרות וראשונים, כי בכל מקום היה חי את הלימוד היטב. בשו"ע הוא אמנם הראה פחות ידיעה, אבל כשלמדנו זבחים והיו סוגיות של תערוכות, התפעלנו לראות את בקיאותו המופלגת ביורה דעה עם כל הש"ד והנושאי כלים, סעיף קטן אחד סעיף קטן, על אופניו, ותמיד היה מכסה את זה מאיתנו. גם מלימוד תורת הנסתר לא הגיח ידו, אם כי עשה זאת בהצנע. הכרנו כבר את תנועת הדי הורוזה שלו כאשר הרבנית פתחה את דלת הבית, והוא נצפה מטמין כלאחר יד ספר מסוים בארון, והיה זה ספר הזוהר הקדוש, שאכן כרכיו המונחים בארוננו הפרטי בלויים מרוב שימוש... גם ידענו על עיונו הרב בספרי יסוד בקבלה, כמו הספה"ק 'שערי אורה' להגר"י גיקאטיליא, ועוד כהנה, וכאשר דיבר פעם על הספה"ק 'פרי עץ חיים' למהר"ת וויטאל, שנמצא אצל רבינו, הגיב בביטול "ס'איז גוט אז דער ספר זאל זיין און שטוב [טוב שיה' הספר הזה בבית], כאילו אין לו בו יד ושם... ובהקשר לכך אירע מעשה מעניין אחר שאמר על ספר זה, ש"טוב שישנו בבית", לקחתי זאת לפי תומי, וכשראיתי אותו בחנות קביתיהו, ומיהרתי לשיעור כשהספר בידי, וכשנכנסתי שאלני רבינו מה זה, ואמרתי לו 'פרי עץ חיים', ושאלני - למה אתה צריך את זה, ואמרתי הרי הראש ישיבה אמר שטוב שיהיה בבית. מיד שאלני כמה עלה לך, וכשעניתי הסכום, הוציא את הכסף מכיסו וביקש שאמכור לו את הספר. [וכנראה היה אכפת לו שהוצאתי כסף בגלל מה

הש"ס בכל מעמקיה ומרחביה. והיה הדבר פשוט לכל צורב, שכשרואים את רבינו מדברים איתו בלימוד. רבינו בעצמו סיפר כמה פעמים שהיה מדבר בלימוד בדרכים עם מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל ועם הגאון הצדיק רבי ראובן מלמד זצוק"ל, והיה אומר לא אחת - "קושיא זו התוכחתי עם רבי שמואל ליד הבית של מרן רה"י רבי מיכל יהודה זצוק"ל, וזה היה כאן ליד הבית" וכדומה, כאשר כל ימיו היה רק תורה, ופעם בעומק הלילה שמע מאן דהוא דיבורים רמים ברחוב אור החיים, ובהביטו מה קרה, ראה כי אין זאת אלא שרבינו מהלך עם הגאון הצדיק רבי ראובן מלמד זצ"ל ושכחו כליל היכן הם נמצאים, והיו נתונים בלהט וויכוח עמקני בכל ה'ברען'....

עם מי היה לומד בשנותיו הצעירות?

"בעיקר לבד. אך לפני הרבה שנים היה לומד ג"כ לילות שלמים עם הגה"צ רבי דוב פריידין זצוק"ל שהיה אדם גדול מאד, שהתאים כל כך באופיו לרבינו בענווה ופשטנות מופלגת מאד. ולימים התבטא עליו רבינו ביטוי נדיר מאד - שאינני זוכר כזאת מפיו: "הוא אחד מהל"ו צדיקים". והיה זה אחר שאחד ביקש מרבי דוב להיות אצלו עד קירושין, והוא, בענוותנותו, הגיב - "הרי אני פסול לעדות"... וכשסיפרתי זאת לרבינו הזרעק - "מה? הוא פסול לעדות? הרי הוא אחד מהל"ו צדיקים"... ואף בהספד שדיבר רבינו בהלווייתו אמר: "שהיה ממש מצדיקי הדור, מהיחידים". ובשנים שלאחר מכן כשכבר לא למדו ביחד, היה הולך רבינו מידי שנה להביא לו ארבעת המינים לפני סוכות. ב'צנוע ומעיל' זה מצא רבינו רע כלבבו, וזה היה 'התברותא של ראש הישיבה'... וכן בשנים הראשונות של כולל פוניבז', היה לומד עם רבינו כל יום אחר הצהריים. וכמו כן למד רבינו שנים עם הגאון רבי אברהם שלזינגר זצ"ל שהיה עילוי גדול, בחדרו בישיבה קטנה."

כיצד התאפינה דרך לימודו, וכמה השקיע בבקיאות וידיעת התורה?

"רבינו תבע מכולם 'ידיעת התורה', והיה אומר שוב ושוב לאלו שנאו בצל קודתו - 'גמרא, רש"י, תוספות'. והוא עצמו שלט שליטה ללא מיצרים בכל הש"ס כולו עם רש"י תוספות, מהרש"א ומהר"ם ש"ף ועוד הרבה

ידענו שאם יש דף קטן של 'שיימעס' שנקרע מגמרא, באים לראש ישיבה ומראים לו זאת, ומיד יודע באיזה דף לש"ס זה שייך! הוא ידע הכל בעל פה, והיה יכול לשלוף במשך שיעור אחד עשרות תוס' ומ"מ של גמרות וראשונים. בשו"ע הוא אמנם הראה פחות ידיעה, אבל כשלמדנו זבחים והיו סוגיות של תערובות, התפעלנו לראות את בקיאותו המופלגת ביורה דעה עם כל הש"ך והנושאי כלים, סעיף קטן אחר סעיף קטן, על אופניו, ותמיד היה מכסה את זה מאיתנו.

ולפני כעשרים ושנים שנה התעורר במיוחד להתריע על חסרון ידיעת התורה בדורינו, ונשא דרשה מיוחדת בהיכל כולל פוניב' על כך, והשקיע בה ביותר, ולאחר הדרשה, רצה שנפיץ אותה לכלל ישראל, לעורר את הכלל על חובת ידיעת התורה. וביקש שאעלהו על הכתב, ואחר שעבר על הדברים העניק בידי את כל הוצאות ההדפסה, וביקש להדפיסו להמון עותקים, ואף הורה לנו לפרטי פרטים איך והיכן להפיץ את הדפים. בבית מדרש פלוני כך וכך עותקים, ובכולל פלמוני כך וכך, ואף לשלוח למקומות בחוץ לארץ, וכל מערך ההדפסה וההפצה התנהל בדרישתו, תחת פיקוחו המלא ובמימונו האישי.

ולצד זאת, דרש חזר ודרוש את העיון בעומק הדברים, כי אחרת זה לא נקרא לדעת. וסיפר שבבריסק היה אדם שהתפאר שסיים עשר פעמים את הש"ס, ואחד מרבני בריסק אמר עליו ש"לא הבין מילה אחת..." וזאת זכינו לראות בלימוד במחיצתו. רבינו דייק בכל תג וקוץ, אין אות במסכת שלא נשקלה בעומק העיון בלימודו עמנו. וזאת מתוך חרותא דשמעתתא ורתתא דאורייתא.

הוא היה מחבב את ה'ברען' של המשא ומתן בין

הלומדים. אני זוכר שבחור בישיבה קטנה התווכח עמו בחריפות משך 20 דקות תמימות, וחבריו ניסו בכל טצדקי להשתיקו מפני הכבוד, אך רבינו לא הניח להם לעוצרו, ושאל נחת לרוב מן השקלא וטריא.

וכן בשנת תשנ"ח הפסיק את אמירת השיעורים בישיבה כשהוא עדיין בשיא תוקפו, ללא כל הסבר הנראה לעין. ולי אישית הסביר את צעדו מסיבה מסוימת, אך הטעם ששמעו ממנו, מפני שחש שכבר אין בכוחותיו להתווכח עם בחורים צעירים בלימוד, וסבר שהבחורים צריכים מגיד שיעור שאפשר להתווכח עמו..."

***

כשמדברים על הרבצת התורה, ובעיקר על ההכנה לשיעורים, ליבו של הגרמ"י שליט"א מתרונן בחרוזה אך נצבט בגעגועים עזים לאותם מראות יוקדים. רבינו ככולל פוניב', כאשר בדרך כלל בתחילת הזמן היה מוסר שיעור אחד או שנים על המסכת הנלמדת בכולל, והיו אלו מסכתות שלא מהסדרים הרגילים בישיבות, אלא שבת, חולין, עבודה זרה, קרשים וכו'. והיה מחזה מרנין לראות איך שרבינו פותח בקושיה, ומיד נתלהטו הרוחות, ודנו בקושיא עד שלא היה שייך להמשיך את השיעור מחמת הריתחא העצומה, והיה חייב רבינו להפסיק לפעמים אפילו כעשרה רגעים... ובינתיים היו ניגשים לרבינו ומדברים ומפלפלים עמו, וכך כשהיה ממשיך עוד סכרא, מיד היה מתחיל עוד פעם ריתחא עצומה, והיה מפסיק כך. אשרי עין ראתה זאת.

והרבה היה רבינו טורח ועמל על הכנת השיעורים, וכותב ממוחק, ומעייץ שוב ושוב, ולא היה נותן תשובה סופית על בואו למסור שיעור לממונה על השיעורים בכולל, ידידינו הרה"ג רבי צבי בורקש שליט"א, עד שהיו הדברים ברורים לו. ובדרך כלל עד השיעור ממש, שהיה אומר בתחילת הסדר בבוקר, היה עוד משנה ומחדש בעניין השיעור. ופעם אחת כשבאתי לצאת עמו לשיעור, הביא לי דף שלם שכתב מחדש, חלק גדול מהשיעור, וביקשני שאעתיק לו זאת כדי שיוכל לקרוא זאת בשיעור, ונתעכב השיעור כחצי שעה בגלל זה.

וכן לאחר השיעור היה עובר על זה בשנית, ומתקן ומגרע ומוסיף, והיה כולו שקוע בסוגיא. וזהו חוץ מהשיעורים הקבועים שמסר בישיבות ובביתו.

אמנם זה היה רק כמה פעמים בשנה, אך עיקר

השיעורים כלליים, היה מוסר בישיבות הקדושות, רובם בישיבותיו 'גאון יעקב' ו'ארחות תורה', ומפעם לפעם היה מוסר בישיבות אחרות, מהם שייסרם ורצה לראות בפריחתם בירושלים - וקצרה היריעה מלהזכירם. וכן בנסיעותיו לארצות הגולה מסר כמה שיעורים עמוקים, בישיבת לייקווד ובעוד כמה מקומות. וכל פעם לפני מסירת שיעור כללי, היה הרבה שקוע בסוגיה, ימים ולילות, ומחדש ומוסיף, וגורע... עד שהיה הרבה מסוכסם אצלו לאמרו. וראו עליו את עוצם יגיעת התורה כל אימת שהיה מכין את שיעוריו."

היה משהו מיוחד וחוזר לבם מאותם שיעורים שמסר בעומק לרבים?

"אספר דבר מבהיל, מגודל והירות רבינו. כשנסע רבינו לאירופה, והיה מתוכנן שיגיע ליום אחד למנצ'סטר, וביקשו לפני כן הגאון רבי גבריאל קנופולר שליט"א ראש ישיבת 'שערי תורה' שם, שימסור רבינו שיעור כללי בישיבה, והסכים רבינו, ושאל מה לומדים שם, ואמרו שלומדים פרק שנים אוחזין, והתכונן רבינו הרבה לשיעור, ולקח לכך דפים מסוימים מחידושי, וגם בדרכו לשם בטיסות וכדומה, הכין את השיעור הזה.

והנה קרה דבר מופלא, שבשעה שעלה רבינו למסור את השיעור, אליו אף הגיע במיוחד הישיש הגה"צ הגר"פ שנייבלג שליט"א לשמוע את השיעור, ובדרך אחרי שהיה רבינו בביתו אצלו, ביקש שיעבור רבינו ויסתכל על המקום שרוצים לבנות מקווה טהרה, כדי שתחול שם הברכה. אך במקום שיתחיל רבינו עם הסוגיא שהכין כל כך הרבה, החל לדבר מוסר, ועמד כמחצית השעה וסיפר מעשים נוראים על מרנן ה'חפץ חיים' וה'חזון איש' וצוק"ל, בסדר מופתי, וכל פעם הפסיק ואמר, איך נוכל להגיע לדרגות עצומות ונוראות שכאלו. וכך סיים, ולא מסר את השיעור כלל, והיה הדבר לפלא ביותר בעיני כולם.

אך מיד אחרי הדרשה, כששב רבינו לאכסנייתו, גילה את הסוד, וזה מבהיל לשמוע, כשאמר לנו שלפני שהתחיל את השיעור נתעורר לו איזה חשש נקיט, ולא ידע אם מותר לו לדבר בדברי תורה, לכן סיפר מעשים על צדיקי עולם, שיש הרבה מה ללמוד מהם, אך זה לא דברי תורה..."

כמו כן שיחותיו היו ממש 'שיעור כללי באגדה', ופעם

אין להם שיעור - השיעור...

'בשנותיו המאוחרות יותר אכן ייסר רבינו עוד ועוד שיעורים בביתו, וכך היו לו בביתו שיעורים על מסכתות כתובות ויבמות ועוד הרבה. ובתקופה אחרי שהפסיק למסור שיעורים בישיבה קטנה פוניב', היו באים חבורה של אברכים בבוקר ללמוד. כמו כן היה מתקיים שיעור חומש בין 3.30 עד 4.00 וכן היה שיעור משנה ברורה לפני מעריב, ותקופה שיעור ברמב"ם, ושיעור בדרך ד'. כן היה שיעור על פרק חלק בסנהדרין, שבו הלמידה היתה עד אפיסת כוחות, שהתחיל בדרך כלל בשעה 7.30 בערב, ולעתים עד חצות ולעתים עד 2 בלילה, ולכך ביום שלישי לא היתה קבלת קהל, ואם היו דברים רחופים החל למסור ב-11 בלילה.

כן היה שיעור בבאיורי תפילה בעיון, [ואירע פעם באמצע שהחל להסביר 'אדון עולם' עם צירופים, ולא שם ליבו שאמר להוציא את סידור ה'ש' מאורנו. וכשדיברו עמו בשיעור על כך, מהיכן נמצא, הפסיק לדבר על כך].

כן היה שיעור ב'נפש החיים', שער ד' בעיקר. והיה שיעור לאברכים מכולל פוניב' במוצש"ק כל שבוע. וביום שישי לפני מנחה היה שיעור בפרקי אבות שבו היו חידושים רבים, ותקופה אף היה שיעור על ה'טור' - 'אורח חיים', ותקופה היה שיעור על הסידור בעיון, ונתחדשו הרבה דברים, ובעיקר נתחדש שסידור הוא ספר לימוד, ויש בו הרבה מאד עיון והבנה. וככה רצה להרבות בשיעורים, ואמר לי שמה שיותר שיעורים לא יפריעו לו ולכן הסכים להרבות בשיעורים. וזכורני שפעם הגיע אליו הגאון הגדול ר"י אדלשטיין וצוק"ל, ובדרך כלל שבא היה זה באמצע שיעור, ואמר בהלצה - 'אלו דברים שאין להם שיעור - השיעור', כי כל אימת שבא רבינו במסירת בשיעור, והיה מתפעל מכך."

שיחה במעונו של תלמידו כ"ק האדמו"ר ממודז'ין שליט"א

המשך מעמוד 7

חו"ל דורשים מהפסקו "ויקח ושמעאל את בשמת אחות נביות לו לאישה" שיעקב אבינו למד י"ד שנים בישיבת שם ועבר, מקשה המהר"ל, התורה כל כך מאריכה בכל הקורות עם יעקב אבינו, מדוע את הי"ד שנים שיעקב למד בישיבתו של 'שם ועבר' לא מוזכר ולו פסוק מפורש אחד, לא זו בלבד אלא צריך להטמיע את זה באזכור של ישמעאל, אלא - אומר המהר"ל - יעקב אבינו למד את התורה באופן שבו התורה נלמדת, 'חמוק ירכיך' - לומדים חו"ל מה ירך בסתר אף ירך בסתר, תורה שלא על מנת לפרסם, וזה גופא מונח כמה שהתורה הסתירה את זה, ורמזה במקום היותר נסתר בפסוק שלכאורה איננו שייך לזה.

היו מקרים של חוראות לרבים שניתן לפרסמם?

"מין זצוק"ל היה רך כקנה בכל הנוגע לצרכי הרבים והיחיד, אבל כאשר היה מדובר בנושא של פגם רוחני היה לובש קנאה. היה בחור אמריקאי שהגיע לארץ והלך ללמוד במקום לימוד של המורח, והוא באמת למד שם בהתמדה. כשביקש לחזור לחוץ לארץ נכנס אל מרן ראש הישיבה זצוק"ל לבקש ממנו ברכה לנסיעה. מרן זצוק"ל התעניין אצלו על מקום לימודו, כאשר סיפר היכן למד, החל מרן זצוק"ל להעמידו על טעותו, והלה יצא מהבית והגיע אלי נסער, הוא סיפר שמרן זצוק"ל דיבר אליו קשות, הסברתי לו את כוונת הרברים והוא סבר וקיבל, בשונו אל ביתו פנה ללמוד בישיבת 'נר ישראל' והיה לאברך בן תורה ותלמיד חכם בכל הליכותיו. כי דאגה רוחנית היא לא פחות מאשר דאגה גשמית.

כתוב שיעקב אבינו נענש על עשרים שנה שעבר אצל לבן ולא כיבד את אביו ואמו, בכך שיוסף הצדיק נלקח ממנו למשך עשרים ושתיים שנה, לכאורה צריך להבין היכן כאן המידה כנגד מידה הרי שיוסף נאבד זה היה עבור יעקב סבל וצער גדול ואילו בעת שיעקב אבינו היה אצל לבן לא היה ליצחק צער כל כך גדול, הביאור הוא שבאמת מצינו שיעקב אבינו אמר "עם לבן גרתי" וחול' פירשו "תרי"ג מצוות שמרתי" - משמע שהנסיגות הרוחניות היו שם קשים, שאם לא כן, למה יעקב רואה צורך להדגיש זאת, ויצא שיוסף אבינו דאג לעתידו של יעקב בכל אותם שנים לא פחות מאשר יעקב דאג ליוסף, היות שדאגה רוחנית איננה פחותה מדאגה גשמית אלא אף יותר מכך, ולכן זו היא המידה כנגד מידה... *

לסיום השיחה מבקש כ"ק האדמו"ר שליט"א, לומר נקודה שמאפיינת את המצב שבו אנו שרויים, כשדוק של עצב נסוך עליו: כתוב שיעקב אבינו בירך את בניו אמר "שני בניך הנולדים בארץ מצרים, עד בואי אליך" מה הנקודה של 'עד בואי אליך' מה היא ההרגשה בזה, הביאור הוא שיוסף הצדיק זכה להתגדל על ברכי אביו יעקב והוא ראה את הדמות שלו, את 'דמות דיוקניו' שלו יש בכך כדי להגן עליו לשמור עליו מהנסיגות אבל "שני בניך הנולדים לך - עד בואי אליך" מנשה ואפרים לא זכו לראות ולגדול על דמותו של יעקב הם צריכים ברכה מיוחדת ש"בראובן" ושמעון יהיו לי", הדור הזה זכה לראות דמות של יראת חטא, דמות של יראת שמים, הדמות הזו נאבדה וחסרה.

"לפחות הדור יזכה להכיר את אלו שהכירו..." דרשינו לעצמנו להגיד לדברי האדמו"ר שליט"א. ביקשנו את ברכת האדמו"ר שליט"א, והשבנו בברכת הדיוט "אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך" אכי"ר.

שלא לסיים ברעה הוא הוסיף 'מרעה טוב' לסיים בטוב. וזה צריך להיות ההרגשה של סיום, לסיים בטוב.

הוא זכר כל תלמיד שלמד אצלו לאורך השנים, פעם אבי מורי האדמו"ר זצוק"ל נכנס אליו, הוא הזכיר לו שאני למדתי בישיבה.

היה לקשר הזה המשך לאורך השנים?

"זכיתי להיכנס אליו בשליחויות ציבוריות. כל דבר היה אצלו במחשבה תחילה, הוא היה מחושב לצדדי צדדים, כאשר ישבו ודיברו עמו והוא חשש שמתכוונים דברים אחרים היה מסיט את הנושא לדברי חו"ל. הוא היה מתחיל לדבר מדרשים, לפעמים אף קם ממקומו להביא איזה תוספתא או מדרש כדי להקריא מכפנים. אבל כשהיה ברור לו העניין היה מכריע על אתגר גם בדברים עדינים ומורכבים ביותר.

ההנהגה של ההסתר היתה קשורה עם הכוח העצום של ההבלגה והשתיקה. שמעתי מאדם נאמן שראש ישיבה אחד מארצות הברית נאלץ לפרוש מיישיבתו בשל חילוקי דעות שנתגלעו שם, הוא פרש והקים לעצמו ישיבה משלו, כמובן שהדבר כרוך בעלויות גדולות הוא נאלץ לכתת רגליו על פתחי נדיבי עם. הוא שמע שמרן ראש הישיבה זצוק"ל יש לו השפעה על נגידים אפילו בארץ מושבו של אותו ראש ישיבה עצמו, ראה לנכון להגיע לארץ כדי להיכנס אל מרן זצוק"ל ולהציע לפניו את דבר ישיבתו והצורך שלו לסיוע. דא עקא שהלה ידע שאיננו יכול לנסוע ולהגיע לארץ בלא שקורם לכן יהיה מי שידבר בשבחו וייעיד עליו, היות שהיתה לו היכרות עם הגאון הגדול רבי יעקב ארלשטיין זצוק"ל, הקדים ודיבר בשיחת טלפון לארץ והוכנסו לו שהגאון הגדול רבי יעקב ארלשטיין זצוק"ל ידבר בשבחו אצל מרן זצוק"ל. משכך, סידר ענייניו והגיע לארץ ישראל. הוא סר לבית מרן זצוק"ל סיפר על הישיבה שהקים בשל המחלוקות שנתרגשה עליו, וביקש לסייע לו בממון, אמר לו מרן זצוק"ל שיש הרבה ישיבות וכולם נצרכים וגם כאן בארץ המצב קשה מאד, ואיך יוכל לעזור לו. חיזוק בדברים ברכו והלה יצא משם בלב כבד.

לאחר שהות קצרה בארץ שב לארצות הברית, עודו מתאושש מהנסיגה והנה נודע לו מהבנק שפלוגי מהנגידים ססרים למרות מרן זצוק"ל, הפקיד לחשבונו סך מיליון וארבע מאות אלף שקל. בתחילה חשבתי שמרן זצוק"ל עשה כך היות שלא רצה שיתפרסם הרבר שדאג על אתר להשיג סכום כזה, אבל אחר כך שמעתי סיפור נוסף, היה מקרה של אחד שהסתובב בחוץ לארץ בשביל לאסוף לענייני רפואי דחוף, הוא פנה לאחד ממקורביו של מרן זצוק"ל שביקש מאחד הנגידים שסר למרותו ובישיע לו בנדרה שיהא בה כדי להקל עליו, הלה נכנס וביקש, מרן ראש הישיבה זצוק"ל אמר לו שאותו נגיד נותן רק לתורה ולא לדברים אחרים, הוא העביר את התשובה לפונה. אך לא חלפו מספר ימים ואותו נגיד נתן סכום שכיסה חלק ארי מההוצאה הנדרשת.

כאשר שמעתי את שתי הסיפורים דרשתי היקש והבנתי שהיתה כאן הנהגה מיוחדת של העלם וכיסוי להמעיט בגילוי של העושה והנתינה. אבל לצד של ההסתרה יש גם את ההפסד של לימוד לרבים שילמדו איך צריך להתנהג, והנה אנו רואים שעתה לאחר ההסתלקות העוברות האלו יוצאות לאור, בחיים באמת היה לו את הרצון לזכות במעשים שעושים בהסתר, אבל הוא לא הפסיד גם את הלימוד לרבים, כי עתה הכול מתפרסם ומעוררים חיזוק גדול.

התבטא, שלוקח לו להכין שיחה עשרים שעות, והיה יושב על זה בעיקר בליל שבת קודש, ולאחר מכן מסר את השיחה מיד בצאת השבת בחושך, והיה חוזר בעל פה על קטעי גמרא מסודרים עם רש"י, והיה מקשה 5-7 קושיות חזקות, ואז היה אומר יסוד ממש כמו שיעור כללי. תמיד הגיעו ת"ח גדולים לשמוע את דרשותיו. ופעם הגיע סבי הגדול הגאון רבי גדלי' שניידר זצ"ל ראש ישיבת 'תורת אמת' בלונדון לביקור בארץ, ושמע את שיחתו של רבינו, והתפעל כל כך באומרו - "שוה לבוא מחו"ל ולחזור מיד, רק כדי לשמוע כזו דרשה". ובכלל היתה הערצתו עצומה ונוראה לרבינו עד יומו האחרון, והרבה פעמים היה אומר לי "אתה תזכה לקבל פני משיח, היות ואתה זוכה לשבת אצל רבינו הגדול". ואף זכה בליל ראש השנה האחרון שלו שבא רבינו לברכו בשנה טובה.

"אומר לסיים" - שח הגרמ"י בקול נרגש - "למרות הכל, לא נגענו בקצה המזלג בהתמדתו ושקיעותו הנוראה של רבינו בתורה כל ימיו. אך הבה ונראה מהו צורתו של תלמיד חכם אמיתי, ונשאף לכל הפחות להגיע לדרגות גבוהות, וכך אולי נזכה למשהו שבמשהו. רצוי להעלות כאן את מה שלימדנו רבינו כל השנים, על חובת ההורים ללמד את בניהם ובנותיהם כי תורה ודק תורה, זה הכל! ראשית כל ברוגמא האישית, הן בלימוד התורה של האב, שיראו כמה זה הדבר הכי חשוב בעיניו, ולא יבטל תורה על דברים שאינם הכרחיים, והאמא תראה בכל מחיר שלא להפריע ללימוד התורה וסדריו של האב. וכן לראות לא לפנק את הילדים, ולא להכניס להם מושגים אחרים, חוץ מתורה.

אם חפצים ללכת לאורו, נשנן לעצמנו כי 'האוסר הגדול ביותר' לאדם הוא לימוד התורה. וכפי שזכינו לראות כל השנים, את השמחה והאוסר על פני רבינו, וזה הכל נובע מלימוד ושקיעות בתורה, ואשרי אלו שזכו לראות את האור בפניו בזמן מסירת שיעור, ובשנים האחרונות היה מתקיים בביתו כל שבוע שיעור לבני תורה המופלגים מיישיבתו 'ארחות תורה', והכל ראו איזה אור נסוך על פניו, בכל קטע גמ' וכל סכרא שדובר, אשרי עין ראתה. יתן השי"ת שנזכה להרגיש מתיקות התורה, אפילו אחר מאלף ממה שהרגיש רבינו, ונהיה מאושרים בזה ובבא".

שיעור חומש, אחד מיני השיעורים הרבים בתוך חדרו

ראש הכולל: לרוחב הש"ס ועומקו

הפנינים המיוחדות ממעמקי השעורים

היו בניוים מאד בפשט ובעומק הסוגיא, הוא רצה שהלומדים גמרא לא ילמדו בלי היקף, כי מי שאין לו היקף לא יראה מיד להתעמק ולהבין בתוס' לבד מה שהיה צריך להבין היטב, והוא פיתח בחורים עוד מימי לימודם בשיבה קטנה והוסיף להם הרבה במבט בלימוד להבין במקום הלימוד כאן בסוגיא ובעומק, ללא עזרת ספרי המפרשים וכדומה. אך המעניין מכל אצלו בלימוד, שבכל נקודה שהסתכל בה, היה לו מה להעיר ולהאיר.

בשיעוריו בכולל ראו מיד כיצד היה לו מבט של עמקות בכל נקודה שרק נגע בה. הוא עסק דברים שרוב העולם עומד עליהם ועל הרייר' הישיבתי המקובל בדברי רבותינו, אך תמיד היה לו עוד 'קנייטש' והבנה נוספת שאחרים לא עמדו על כך. זהו דבר מיוחד, לא רק בחשבון בסוגיא, אלא בעומק והבנה של כל סברא, וראו אצלו תמיד באופן מקומי הבנה מעמיקה יותר שהפליאה את שומעיו.

בכולל פוניב' היה מוסר שיעור בתחילת הזמן ובהמשכו, והיה זה ב-9 בבוקר לכל בני הכולל שנודעו במיוחדותם, והרתחא דאורייתא שהיתה אז במהלך השיעור ולאחריו היתה עצומה. היו אברכים שלמדו את הסוגיות היטב וידעו זאת על בורין, ועם זאת הוא הפתיע תמיד בעומק הסברות ובא עם קושיא חדשה שעליה ובעקבותיה היה בונה הרבה בסברא ובבחינות ובעומק בלתי מצוי.

והאמת, שכבר מפטירת מרן הרב מפוניב' זצוק"ל החל למסור שיעורים במשניות בטהרות בחדר ליד הכולל, בתחילה היה זה כל יום, ואחר כך פעם בשבוע ביום רביעי, והיו תלמידים שאמרו לו שבמחזור הקודם שבו מסר מרן שיעור במסכת זו, הראש ישיבה אמר כך וכך, והוא זכר היטב זאת והסביר להם מה השתנה, וראו כמה היה מחדש כל העת. מלבד זאת ראו בני הכולל את עמל התורה המיוחד שהיה לו, כשהגיע ללמוד בכולל היה יושב שעות בחדר סגור למעלה ולומד ללא הפוגה במשך שעות, וגם בבית היה לומד לילות שלמים ללא הפוגה."

השמחה להעמיק במסכתות חדשות

עניין נוסף שח לנו תלמידיו מקורבו הגרמ"י שניירד שליט"א, כי הוא ראה כמה העמיק רבינו בעמלו הרב את השיעורים שתכנן למסור בפני בני החבורה בכולל. כל בני הכולל שידיהם רב להם במרחבי הסוגיא, הם היו עמלים יומם ולילה במשך זמן רב על הסוגיא, ומה כבר ניתן להוסיף להם בשיעור על הסוגיא המדוברת הנלמדת על ידם במשך זמן רב. אך כל מי ששמע את השיעור נוכח במהרה, שהיו אלו יסודות עצומים ועמוקים שבנו בניין לתפארה, כפי

שיעוריו כיוון שכל ימיו הורגל בעיקר למסור שיעורים כמעט על כל סדרי נשים ונזיקין, יש לו תועלת עצומה למסור שיעורים בכל מקצועות התלמוד במרחביה השונים, כדבריו. לימים שח הגאון רבי יוסף ישראלזון זצוק"ל שכנו של מרן זצוק"ל, שהוא היה מאלה שרחקו במרן הגראמ"מ שך זצוק"ל להביא ראש כולל שירומם את הכולל בלימוד ובהנהגה לחייהם, אבל לא יכפה דעתו על האברכים. ולכן הציע את שמו של מרן זצוק"ל, כאדם המתאים ביותר לכך.

מלבד זאת, בשנת תש"ל לאחר סילוקו של מרן הרב מפוניב', החל רבינו למסור שיעור קבוע לעילוי נשמתו בסדר טהרות, לבני הכולל, והיה זה שיעור שנערך מידי יום רביעי לקבוצה ממוכרי הכולל, ושיעור זה המשיך אף רבות בשנים במעונו בשנים מאוחרות יותר.

השיעורים שהפליאו את שומעיהם

למרות רום גילו של מרן זצוק"ל בעת שנקרא לכהן כראש הכולל, כל אימת שבא למסור שיעור תורני עמוק במעמקי הסוגיות הנלמדות ברחבי הכולל, הופתעו הכל לגלות עומק עיונו וגאונותו של רבינו, וכפי שמתאר לנו תלמידו חביבו מאותה תקופה הגאון רבי איתמר גרבוש שליט"א ראש ישיבת אורחות תורה: "השיעורים של מרן זצוק"ל בכולל

קשר של מרן זצוק"ל לראשות הכולל החל בשנת תשכ"ה, כשמרן הרב מפוניב' רבי יוסף שלמה כהנמן זצוק"ל תר אחר דמות שתתאים לעמוד בראשות הכולל שהקים לבני עליה מבוגרי הישיבה. הגה"צ רבי דן סגל שליט"א תיאר איך מרן הגר"י שכהנמן זצוק"ל הגיע אליהם לכולל לאחר קבלת ההחלטה בחדווה רבה באומרו לאברכים בבית המדרש: "הבאתי לכם ראש כולל שיענה לכם בכל התורה כולה, ואף תוכלו להתייעץ עמו בכל עניני החיים, בדיני נפשות וחינוך, כי הוא צומח להיות אדם גדול מאד".

בתחילה היה מדובר שיתמסר להנהגת הכולל כל יומו, אך צוות הישיבה לצעירים לא ויתר על הרבצת התורה בהיכל הישיבה, ואמרו כי יתקשו להמשיך בהצלחתם בהיעדרו, וכך הוא חילק זמנו כשבבוקר היה בכולל עד לזמן מסירת השיעור, ולאחר מכן הגיע לישיבה למסור את שיעוריו. במקביל מסר בכולל בעיקר שיעורי פתיחה ושיעורים כלליים בכל מסכתות התלמוד, ואף נשא שיחות מוסר ייחודיות בערבי חגים ובימים הנוראים ובמתן תורה.

לימים התבטא מרן זצוק"ל בהערכה רבה לאלו שסייעו לו בכך, באומרו, שוכה להפיק תועלת מרובה מכך, הן מחברי הכולל שנודעו ברמתם התלמודית המיוחדת, והן ממסירת

"הוא עשה לי בושות"

עוד מוסיף הגאון רבי ישראל ברמן שליט"א: "היה זה בחורש ניסן תשס"א, ביום שישי בבוקר היה ברית של אחד מאברכי הכולל, שהיה חברותא שלי, ומרן זצוק"ל הגיע לשמש בסנדקאות, והוא חיכה מעט עד שתתחיל הברית. ניצלתי רגעים אלו, ניגשתי אליו ושאלתיו שהרי יש דין של רבי יוסי הגלילי שאם יצאו שני בכורי בהמה כאחד אפשר לצמצם ולומר שיצאו ממש כאחד, ובבכור בהמה טהורה שניהם יהיו קדושים, ורש"י במנחות הביא כעין זה לגבי פטר רחם שמביא עשרה סלעים, אם יצאו שניים כאחד.

ושאלתי - "מה עם בכור אדם לנחלה, האם גם נאמר כך שכשנולדו שניים כאחד יהיה להם דין בכור לשניהם ליטול פי שניים בנחלה, כי אולי אין זה קשור להולדה אלא ליצירה וכדומה", הוא חשב מעט ושתק ולא ענה דבר. קודם ששאלתי הפכתי בכל דברי הראשונים והאחרונים, שאלתי גדולי עולם, ולא ידעו מקור לתשובה ולא השיבוני.

בליל שבת באותו שבוע, מספר לי נכדו רבי גדליה הוניגסברג שליט"א שהיה אצלו בליל שבת, "אין לך מושג מה עשית למרן?!"

התפלאתי על כוונתו, ואז אמר לי - שמרן הסתובב בבית ואמר לא אחת "רבי ישראל ברמן עשה לי בזיונות: הוא שאלני שאלה ולא ידעתי..." ואני שהייתי בסוגיא ידעתי שבאמת אין על כך כל מקור ועניין, ומה שייך לומר שאם לא ידע לענות וזהו בוש, אבל אצל איש אמת בתורה, המדרג שונה בתכלית, וכך היתה מילתו על כך."

עם מרן נאב"ד פוניבז' זצוק"ל שקראו לעמוד בראשות הכולל

אחד ממבצרי התורה הנודעים בארץ הקודש הינו כולל האברכים שעל ידי ישיבת פוניבז' | הגה"צ רבי דן סגל שליט"א תיאר איך מרן הגרי"ש כהנמן זצוק"ל הגיע אליהם לכולל לאחר קבלת ההחלטה בחדוה רבה באומרו לאברכים בבית המדרש: 'הבאתי לכם ראש כולל שיענה לכם בכל התורה כולה, ואף תוכלו להתייעץ עמו בכל עניני החיים, בדיני נפשות וחינוך, כי הוא צומח להיות אדם גדול מאד' | למרן זצוק"ל היתה תועלת גדולה מראשות הכולל, הן מהרתחא דאורייתא עם חברי הכולל שנודעו ברמתם, והן ממסירת שיעורים בכל מקצועות התלמוד במרחביה השונים אחר שכל ימיו הורגל למסור שיעורים על כל סדרי נשים ונזיקין | תלמידיו מספרים על ה'משהו הנוסף' שאיש לא מדבר עליו, ומרן הביא בשיעוריו בכל סוגיה

הרב מ. ברמן

עם זאת הוא הפתיע תמיד בעומק הסברות ובא עם קושיא חדשה שעליה ובעקבותיה היה בונה הרבה בסברא ובבהירות ובעומק בלתי מצוי

עמו ולקבל מעומק עיונו ויצאו בהתפעלות מעומק ידיעותיו ולמדנותו המופלגת, למרות שלא היה מונח ברזי הסוגיא כל כך, בשל עיסוקו בלימוד בשיבה קטנה ובדברים אחרים. בנוסף ידעו חברי הכולל, שניתן לדבר עמו על כל נושא הנלמד במסגרת הכולל, והוא שופע ומלא תוספות מעמיקות שהביאו את שומעיהם להתפעלות ממש, וראו כמה גדול כח עיונו ושליטתו במרחבי התלמוד והפוסקים בכל תחום וסוגיא.

רבן כל אברכי הכולל

בשיחה שקיימנו עם גדולי וחכמי הכולל, כל אחד בשפתו אומר בקול ברור, כי מאז הגיעו של מרן זצוק"ל לכהן בראשות הכולל, הוא הפך למנהיגם הפרטי בכל אורחותיהם. הם שיאו מיד מהו עמוד האמת לנחלתם הדרך הבינו כי נפלה באמתחתם זכות נוראה וגדולה, שיוכלו לספוג באותם מפגשים תורניים, מרמותו המיוחדת, וזה הביא לכך שלא מעט שיעורים ושיחות קבועות שנתבקש מרן זצוק"ל למסור על ידי חכמי הכולל, נענו על ידו בלבביות כדרכו, ובסדר יומו הגדוש, הוא מצא פינה חמה ליצור לכך זמן ומקום בביתו, והיו אלו שעות של קורת רוח מרובה עבורו ועבורם.

אחד מחשובי האברכים, המכהן כיום כר"מ ב'ישיבתו' גאון יעקב' הינו הרב הגאון רבי ישראל ברמן שליט"א, ובשיחה מיוחדת עמנו הוא פותח בפנינו את צפונות הלב, בכל הנוגע לעומק תורתו שהתגלתה במיוחד בשנות הנהגתו בכולל. "מאז היותי ילד צעיר" - שח לנו רבי ישראל שליט"א - "למדתי מאבי הגר"ח שליט"א שהכיר היטב את עומק תורתו של מרן זצוק"ל, במיוחד מכך שכל ספר שהוציא מרן זצוק"ל לאור, הוא שלח זאת לאבי, והתבטא אבי באומרו - "בכל שטיקל של 'אילת השחר' תמיד יש פסיעה גדולה ומכרעת אחרי כולם", וכמי שמעיין קבוע בספריו, הוא היה יכול לומר זאת מהיכרותו האישית בהערכתו הגדולה לכך". עוד שח: "אבי סיפר לי בצעירותי, שכשאחי הגאון הגדול רבי מרדכי שלמה ברמן זצוק"ל היה מגיע הביתה, אזי אביו,

שניתן לראות את חלקם שנכרכו לימים עלי ספר בספריו אילת השחר כמערכות אמת ממש.

פעם אמר לי שבאו אליו ראשי ישיבות לא אחת בטענה אודות השיעורים המיוחדים הללו שמסר בכולל ונכתבו לימים בספריו: מדוע הוא לא מתפעל כל כך מיסודות עמוקים ומיוחדים שהוא חידש בשיעוריו אלו - והוא כדרכו אומר זאת ככזו פשוט וצניעות בדרכו המיוחדת ובלשון "ואפשר לומר", וכדומה.

מרן זצוק"ל היה עונה להם בענוות חן כה אופיינית - "וכי אני יכול לומר 'צריך עיון גדול'?! זה היה יכול מרבא הגרעק"א לעשות! הרי אם קשה לי קושיא, יתכן שבמבט מעמיק יותר זוהי לא קושיא כלל, ואיך אכתוב כך בספרי אם אין הדברים אמת מוחלטת".

מלבד זאת שח לנו הגרמ"י שליט"א שבכולל סביב שיעוריו היתה ריתחא דאורייתא שאין בנמצא, כל קושיא ותירוצו שיצאו מפיו כמעמקי הסוגיות במסכתות שלא היה רגיל לעסוק בהם, היה רעש סביבם במהלך השיעור ולאחריו.

אמנם הוא מסר את שיעוריו אלו בעיקר בתחילת זמן, ולעתים היה בעוד פעם או שניים במהלך הזמן, והמעניין מכל היה שבכל מה שלמדו, בסדרי קרשים וטהרות ומסכתות שבת וחולין ואחרות, בכל העניינים החמורים הוא השקיע כל מרצו בהם להכין מערכותיו, והיה מוסר מערכות שלמות, שהביאו לרתחא דאורייתא אדידה במרחב הכולל כולו, ובאמת היה מכין זאת זמן רב.

עוד הוא מוסיף לנו, כי בשנים המוקדמות יותר, היה מרן זצוק"ל יושב כימי בין הזמנים בעזרת נשים ולומד לפני תחילת הזמן את המסכתות שהולכים ללמוד במשך הזמן הבעל"ט בכולל, לקראת הזמן הבא, וכבר אז היה כותב מחברות שלמות מעומק חידושי שחידש בסוגיות, וראיתי לא מעט מחברות מאותם תקופות שכתב בראשם תאריכים, ולעתים נמשך הלימוד המדובר לתוככי הזמן כשטרם סיים את הסוגיא, והיה מוסר שיעורים כלליים עמוקים וארוכים, שגדולי האריות שלמדו כל השנים בכולל באו להתווכח

הסבא רבי יצחק זצ"ל אהב לדבר עמו דווקא על התוספות הפשוטות בסוגיא, ורצה לכוון אותו שצריך לעשות מכל תוספות פשוט ענין ועומק להבינו בתכלית האמת, ומיד היה מקשר זאת לספר 'אילת השחר' שנוהג כך בכל דברותיו".

בספריו רואים הרבה דברים פשוטניים לכאורה וקצרים יותר מאשר מערכות כפי שמסר בכולל בזמנכם?

"דומני שהחלק הזה שישנם דברים פשוטים בספריו, זהו במכוון. הוא תמיד החדיר בשיעוריו בכל מקום שמסר, שיהנו מעצם הפשט בכל הערה ועניין כמו מהעמקות והסברות הלימודיות, והוא הכניס לשם כך את הדברים הפשוטים בתוככי הספר, להראות שיש עומק גם בפשט, וזוהי הסיבה שעשה עסק ועניין משאלות על הפשט כמו בשאלות בעומק העיון. זהו רבר נדיר לראות כיצד עשה עניין מכל 'תוספות' פשוט כמו ה'תוספות' הקשים, ובוהו הוא היה מרא דשמעתתא.

זו גם הסיבה שבכל מקום שנקרא למסור שיעור היה בקיא ברזי הסוגיא בכל פרט בפשט ובעומק הדברים. לדוגמא בסוגיא בסוף הגזול עצים במסכת ב"ק, אין כמעט ספרים שמרחיבים בהם דבר מה, והוא בספרו העמיק לאורך ולרוחב בכל פרט בסוגיא, ואמרו שזהו כמעט הספר היחיד שישנו בסוגיות הללו, וכך מתבטא הדבר בחידושי לכל אורך המסכתות כשנגע ופישט כל נקודה.

הוא היה מהראשונים שחיברו ספרים על מסכתות מהחל ועד כלה, היה לו עניין להראות בכך שיש הערות קצרות

איך תיאלצו כיצד מרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל, שנודע כאבי הלמדנות בדורו, היה מדבר עמו בשבע השנים האחרונות לחייו כשהיה מתפלל תפילת שחרית בישיבה קטנה, ואז אהב מאד לדבר עמו בלימוד, באומרו שהוא למדן גדול ועצום שמוסיף לו הרבה בלימודו

בלימוד הגפ"ת בסדרי נשים וגזיקין, כי דרכו היתה בדרך כלל, שכשנסמכים לערוך 'שטיקל' תורה חייבים להכניס ולמלא הרבה כדי לבנות בניין גדול, ואז לא יימלט שהכל יהיה אמת בתכלית, אך מרן זצוק"ל שהיה סמל למידת האמת גם בתורה, לא היה מסוגל לעשות זאת, כי זה לא היה מתאים לו.

אך כל מי שדיבר עמו בעומק הלימוד התפעל מלמדנותו המיוחדת. אני זוכר בצעירותי איך תיארנו כיצד מרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל, שנודע

כאבי הלמדנות בדורו, היה מדבר עמו בשבע השנים האחרונות לחייו כשהיה מתפלל תפילת שחרית בישיבה קטנה, ואז אהב מאד לדבר עמו בלימוד, באומרו שהוא למדן גדול ועצום שמוסיף לו הרבה בלימודו.

מה היה המיוחד בשיעוריו לבני הכולל?

"ישנו חילוק מהותי במה שמסר שיעוריו בישיבה קטנה לצעירים, לשיעור כללי שמסר ב'גאון יעקב' וב'אורחות תורה' ובמשך שנים רבות בכולל פוניבז', כי בטבעו היה רגיל לומר בנוסח העדות כדרכה של בריסק, ורואים זאת בחילוקים הרבים שיש בספריו 'אילת השחר' בין מהדורא קמא למהדורא בתרא. במהדורא קמא היה הספר בנוי בעיקר מהערות, ובכל הערה זה בדיוק בדרך הישיבתית כמו שאמרו, כי כשנגע בכל נקודה, היה זה בדרך הלימוד הישיבתי בעומק עם כל ה'ייד', בנוסח בריסק בצורה נפלאה.

בחלק הבניין של השיעור כללי היתה לו דרך בצורה ומיוחדת של חיבור הדברים, שהצורה איך לחבר את הדברים ביחד, והגישה לכך, היה לו בזה מטבע משלו. כל מי שראה את ה'שטיקלאך' הללו בנוסף להערות הקצרות בפשט, לא יכול היה שלא להתפעל שהערותיו ודברותיו היו ממש 'גלאט' בנוסח הישיבתי. במהדורא בתרא הכניסו בתחילת הספר לסוגיות שבהם היו שיעורים כלליים שנערכו על ידו בעמל הרב, והוכנסו על ידו לשם, ורואים בכל מקום בספריו את היריעה והעמקה.

כשמסר שיעוריו בכולל, והיו בה למדנים רבים ות"ח לא מעטים, כולם התפעלו כיצד הוא שלט בכל הפרטים, כשלא יכלו לתפוס בדבר מה מרברי תוס' או ידיעה אחרת מדברי הראשונים והאחרונים שלא היתה בידעו, והכל ידעו, שאין מצב שלא יביא כל החשבון בפשט ולומדע'ס בדברים אותם מסר בשיעורו.

גם בתוככי השיעור היתה ריתחא דאורייתא מופלאה, וכשהלכנו עמו לאחר מכן ללוחות עד למכוניתו, נוכחנו בעליל כמה ידע את כל ה'ייד' שאנו עמלנו על כך שבועות בכולל בצוותא, והוא לבדו כבר הכיר וידע הכל, ולא היתה ידיעה שלא היתה ידועה לו.

כמו כן בכל ידיעה שהיינו אומרים לו, היה חוקר ומברר מקורן. כשאמרו לו פעם בלומדנו מסכת זבחים, את דברי מרן הגר"ז הנודעים על 'לשמה', תמה ואמר שהרי מרן הגאון רבי אלחנן מביא שכבר רבו מרן הגר"ח מבריסק אמר כן לפניו, ומדוע מייחסים זאת לבנו. וכשריברו עמו על דבר מה, לא היה עונה מעורר מקופיא. הוא מיד שאל היכן הוא הדבר, ופתח ועיין בצורה דקדקנית, כי לא היה בשום מקום בכל הליכותיו שטחי".

וראו בשיעוריו גם את עומק למדנותו שניבטה בהם?

"הוא הוסיף לנו בשיעורים בעומק המחשבה, בשאלות עמוקות שתמיד היו שאלות שלא חשבו עליה רבים, וזה כולל בכל המסכתות בקדשים ומועד בסוגיות החמורות, בכל מקום היתה לו חשיבה מקורית משלו ושאלות שלא הכירו, וראו הכל שהוא טרח להכין שיעור מיוחד, ולא בא למסור שיעור כדי לצאת ידי חובה בלבד.

בשיעוריו תמיד היה מגיע להארה למדנית מעמיקה יותר שאיש לא חשב עליה כמעט לפניו, זה היה מוכח וברור בכל שיעור. אתן לכם דוגמא למדנית שתמחיש זאת, פעם כשדיבר על דברי הגמרא בב"ק [פז] שמי

שחירש את אביו ואמו, חייב משום הלאו של 'מכה אביו ואמו', שהרי כל מי שמתחרש יוצא ממנו מעט דם, וכך נקרא שהכהו ולכן חייב בלאו זה, והביא דברי ה'מנחת חינוך' במכות [ח] ש'הורג אביו ואמו, גם חייב משום מכה אביו ואמו, כי כל מי שמת יוצא ממנו מעט דם', והוא שאל ככזו פשטות - 'וכי יש דין במכה אביו שייצא ממנו במכתו מעט דם?' הרי כל הדין והשיעור שיוצא דם במכתו אינו אלא שיעור של חבורה, אך אם חירשו או הרגו, מה צריך לומר שיעבור משום שוראי יוצא מכך דם, הרי זוהי חבורה ודאית גם אם לא ייצא דם מכך?"

כשאנו כתלמידים שמענו את השאלה, פשוט הבריק לנו העניין, איך לא חשבנו על עומק למדני כה פשוט במקרה כה ברור ומוחשי.

בנוסף כשדיבר על הגמרא בסנהדרין [עא] האומרת שבית מנוגע לא היה ולא עתיד להיות, כראב"ש האומר ששיעור בית המנוגע הוא שני גריסין, כי כל נגע שיעורו שיהיה גריס על גריס, ור"א אומר שצריך להיות הנגע בשני קירות בפנינת החרר צמודות זו לזו, ולכן לא יכול להיות שייצא בדיוק כך נגעים בבתיים, ומכך ראייה שלא היה מעולם כך.

ומרן זצוק"ל שלמד זאת הקשה בפשטותו האופיינית, שהרי הרמב"ם כותב בסוף הלכות טומאת צרעת כותב מפורשות, שכל נגעי בתיים זהו נס ופלא שלפתע מתרחש נגע על קיר בית האדם, ואז הקשה, שאם הנגע היה אכן כמחלה, ניתן להבין שלא מסתבר שייצא בדיוק כך בגודל שכזה בסמיכות בשני פינות קירות החרר, אבל אם כל עיקר הנגע הוא נס ופלא, הרי ודאי שיכול להתרחש נס ופלא גם בצורה זו".

מה עוד יכלו בני הכולל ליהנות מהיותו ראש הכולל?

"ידענותו המופלגת עמדה לכולם כ'אורים ותומים' בסוגיא בכל מקום שבו למדו, וידעו שניתן לשאול בכל מקום והוא יודע הכל על בוריו. סיפר לי חתנו הגר"ז ברלין שליט"א, שכשביקשוהו לפני שנים ספורות כשהתקיים מעמד 'סיום הש"ס' ביד אליהו, שהוא יאמר את ה'הדרן' בסיום הש"ס, הוא שאל בפשטותו האופיינית - "איך אומר את ה'הדרן' למסכת נדה אם לא למדתי זאת עתה", ואמרו לו שכולם אומרים כך... אך הוא במידת האמת שהיתה כל מהותו, ישב במשך יומיים ולמד את כל מסכת נדה, כדי שלא יצא סרך של דבר שקר מפיו, וכך לימד אותנו שלא עשה צעד באורחותיו ללא מחשבה תחילה.

סיפר לי אחד מחברי הכולל בפוניבז' שהיתה לו שאלה מורכבת בהל' חלה בהלכה, הוא ניגש למרן זצוק"ל ושאלו על כך, ובמקום מרן סידר לו את כל דברי השו"ע והש"ך וה'פתחי תשובה' במקום בצורה מסודרת, שהפליאה אותו גודל ידענותו בעניין שלא עסק בו לאחרונה כפי שבירר אצל מקורביו.

הספר הראשון שהוציא בעילום שם, היו חידושי שפרסם הגר"ש איינשטיין זצוק"ל ב'ליקוט רעק"א' מתשובות על כיבוד אב ואם, והסתיר זאת כי חשש מכיבוד ת"ח, וקיסרתי לעצמי זאת, שפעם מיהו ביקשו שימסור שיעור, וכשמע שהנושא הוא בכיבוד אב, לא הסכים באומרו, שבהיותו ילד פעם אמו ביקשה ממנו לאכול דבר מה וסירב, ואם הוא אינו מושלם בכבוד אב, איך ימסור לאחרים שיעור בעניין. וייתכן שלכן הוציא לראשונה בחייו מחידושי על כיבוד אב ואם לכפר זאת בנקיותו המוחלטת".

"בבל שטיקל" של "אילת השחר" יש פסיעה גדולה נוספת אחרי כולם"

הנסתר

הישיבה רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל בנאמל מוהשיבה

עם ידיד נפשו מרן ראש הישיבה הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל בנאמל מוהשיבה

הישיבה רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל. התמונה שעולה משיחות עם מגוון תלמידים היא שמרן ראש הישיבה זצוק"ל, צמצם עצמו לתוך ד' אמות רחבות מאד אך מוגדרות ביותר של השפעה בתוך הישיבה. הוא היה איתם אבל לא היה שם... כולם מתארים דמות של שרף עליון שהם מנסים לחרור לעולמו מבעד לקפלי טלית מסתירים, מעבר לדלת של חדר סגורה בה שומעים רק את קולו מתרונן על גבי ספרים.

הוא היה איתם בכל הנוגע לשותפות מלאה באחריות על הבחורים, הוא היה איתם כדי לתת לבחור את מה שהיה נדרש לו לעת מצוא, הוא היה איתם כדי לכוון את הבחורים לדרכה של תורה, לעיונה של תורה, אך הוא לא היה 'שם' אלא מכונן ומסתגר בעולמו הטמיר של עיונה של תורה ועבודת השם במסירות נפש.

ה'עטרה' היחידה שמרן זצוק"ל לקח על עצמו, היתה - להיות אחראי על הבחורים ה'בעלי קריאה'. הסדר היה שאלו קראו בימי שני וחמישי בעת שמרן ראש הישיבה זצוק"ל היה בישיבה, הוא היה שומע מעיר ומתקן, עד שקיבלו את ה'הורמנא' לקרוא בתורה באופן קבוע.

על אף שלא נטל על עצמו כל שררה בהנהגת הישיבה העניק גיבוי מלא לכל החלטת ראשי ורבני הישיבה ובראשם מרן רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל, יתירה מכך הוא חלק תורנות שווה בכל תפקיד, כך למשל, במשך תקופה היו רבני הישיבה אחראים כל אחד ביומו להכניס את הבחורים שהתגוררו בחדר המבוא לישיבה, מרן זצוק"ל לא פטר עצמו מכך והיה מתייצב שם ביומו, מיותר לומר שכאשר הוא היה

לרשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל היתה תקופת 'הסתר' אי שם בחגווי הסלע של ימי שוויץ לאחר המלחמה העולמית | אבל תקופת ההסתר האמיתית היתה דווקא בתקופה הארוכה ביותר בחייו - ימי כהונתו בישיבת פוניבז' לצעירים והיא נמשכה יותר מיובל שנים | הרב גרשון טברסקי יצא בעקבות תלמידים לנסות לשרטט קווים מאותה תקופת השראה והשפעה על אלפי בחורים שיצאו מכור ההיתוך של ישיבת פוניבז' לצעירים ורבים מהם היו לגדולי תורה ומוסר גלויים מאחורי פרגוד ההסתרה שבתוך ההסתרה הרב גרשון טברסקי

ותבים רבים נושאים עיניים אל תקופת שוויץ. ימי שהותו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל במחנות העבודה בעת המלחמה העולמית והשנים שלאחריה כתקופת ההסתר שלו, מנסים למצוא ולאתר ימים ולילות בבתי כנסת עלומים בארץ נכרייה זו. זו אמת כשלעצמה אך הנכון הוא שבמהלך ניסיון לסקר את קורות ימיו של מרן זצוק"ל, גילינו שימי ההסתר האמיתיים שלו הינם לאורך תקופה ארוכה יותר, אלו שנות כהונתו בראשות ישיבת פוניבז' לצעירים, שהתפרשו על פני יותר מיובל שנים.

לתובנה זו התוודענו לאור תופעה מעניינת. מרבית העובדות המדוברות מתרכזות בשנות כהונתו בשנים הקצרות יחסית בהם כיהן בראשות ישיבת 'פני חיים' בכפר סבא, ובכהונתו בראשות כולל פוניבז' וכמובן בתקופת הנהגת הציבור שהיתה לאורך השנים מאחורי הקלעים ובשני העשורים האחרונים לחייו, אבל מעט מאד - אם בכלל - מסופר מעת כהונתו בישיבת פוניבז' לצעירים, בהתחשב שמדובר ביותר ביובל שנים ובעבודה שאלפי בחורים עברו תחת כהונתו הרואים בו כמורם ורם, הדבר עורר אצלנו דרישה ובירור.

המסקנה העולה משיחה עם תלמידים עולה שבעצם היתה זו תקופה של הסתרה שבתוך ההסתרה, ידוע מה שכתוב בספרים שהעצטנעות הגדולה ביותר היא לא בהסתגרות אלא דווקא בתוך ובין הבריות. דומה שזה מה שניתן לנו במבט המצומצם שלנו להשקיף על התקופה הזו של כהונת מרן זצוק"ל בראשות הישיבה לצעירים לצדו של מרן ראש

לא זכרתי אף פעם שיש גאונים רב

עם מרן הגר"מ ליפקוביץ והגר"נ נבנצאל - זצוק"ל

התמונה שעולה משיחות עם מגוון תלמידים היא שמרן ראש הישיבה זצוק"ל, צמצם עצמו לתוך ד' אמות רחבות מאד אך מוגדרות ביותר של השפעה בתוך הישיבה. הוא היה איתם אבל לא היה שם... כולם מתארים דמות של שרף עליון שהם מגסים לחדור לעולמו מבעד לקפלי טלית מסתירים, מעבר לדלת של חדר סגורה בה שומעים רק את קולו מתרונן על גבי ספרים

הרגשתי חום בכל גופי. אולי כמה דמעות הופיעו בקצוות עיני. איך זכר מרן ראש הישיבה את הדברים כחלוף כמה חודשים, אפילו אני בעצמי כבר כמעט שכחתי מכך, ולא רק זכר אלא טרח לחפש ולהגיע אלי כדי לבשר לי זאת... זה דבר שאי אפשר לשכוח.

דמעות זולגות בעת הווידוי

הגר"מ בן שלמה שליט"א ראש ישיבת 'תורת חסד' באלעד מספר: בכותל המזרח של הישיבה קטנה ישבו ארזי הלבנון אירי התורה, אך המציאות יצרה מצב מעניין, לימין ההיכל ישב מרן הגר"מ זצוק"ל ולצידו רבני הישיבה הגאון רבי ישראל בן שלום, הגאון רבי שמואל איינשטיין והגאון רבי נתנלי נבנצאל זצוק"ל ואילו לשמאל ההיכל ישב לבדו מרן הגר"מ זצוק"ל. המצב הזה נוצר לאחר שכמה דמויות שהיו יושבים לצד שמאל, נפטרו או שנבצר מהם לבוא לישיבה. כגון הגאון רבי שרגא גרוסברד זצוק"ל שכינה כמשגיח בישיבה. זכיתי לשבת ממש במקום מול מרן זצוק"ל. זכרתי שבעת אמירת הסליחות בה"ב אמרו את הווידוי ועיני רואות מבעד לטלית שעטפה את פניו, כיצד עיני זולגות דמעות, לא זולגות - אלא מגירות נחלי דמע.

שיחה ברעווא דרעווין

מרן זצוק"ל היה משמיע שיחה בשבת לאחר סעודה שלישית, היתה מעין תורנות בין ראשי הישיבות, השיחה היתה נאמרת בחושך אבל אנו הבחנו בהתלהבות בבעירה הפנימית היוקרת גם מבעד לחשיכה. בלילות החורף היה מרן זצוק"ל משמיע שיעור בפרשת השבוע בחדרו, גם כאן היה מרבר בחשיכה מוחלטת אני זוכר שדיבר על מה שכתוב ב'חובות הלבבות' על מירת ההשתוות שזו דרגה גבוהה יותר מאשר ענוה, הוא דיבר על כך באריכות ובתיאור הדבר, ניכר היה שהוא מרבר מ'דיליה' מהדרגה שלו. באחד השיעורים אמר שיש רמב"ן מעניין בבבא בתרא (עט) שרן אם הקרש קונה בקניין חצר, הרמב"ן מחדש שאמנם יש חצר להקדש לעניין קניין, אבל אין בזה מעילה. אומר הרמב"ן שבעלות קניינית של הקדש יכולה להיות מעצמה אבל כדי שיהיה מעילה צריך להחיל קדושה וזה יכול לחול רק בפח. רואים מכאן אמר מרן זצוק"ל בהתלהבות גדולה, שקדושה כבריאה ניתן להחיל רק על ידי מעשה של אדם!!

שמרן זצוק"ל זוכר את המאורע הזה שפרח אף מזיכרון של אברך צעיר, אלא עוד זוכר שהוא היה באותה שנה ובאותו מחזור בשיעור של מרן רמ"ל זצוק"ל בעת שמילא את מקומו. האברך ביקש להביע את הכרת טובתו והזכיר את החסד שמרן זצוק"ל גמל אתו בעת שהתייחס כשניגש אליו לדבר עמו בלימוד. להפתעתו המוחלטת השיב מרן זצוק"ל "אני אזכיר לך את השאלה ששאלתי אותך", והוא אמר לו, זאת כאמור כחלוף שלושים שנה מהמועד...

להשלמת העובדה, מספר אותו אברך תלמיד חכם, שלימים נקרא לכהן באחת מהישיבות הגדולות המפורסמות. ענף של ישיבת פוניבז', נכנס ונועץ במרן ראש הישיבה זצוק"ל האם לקבל את ההצעה. "ומדוע לא", שאל מרן זצוק"ל, "ברצוני להמשיך ללמוד כדי להוסיף בירידת התורה". אמר לו מרן זצוק"ל "והויסט מער פון מיר" - "אתה יודע יותר ממני". המשיך וטען האברך החשוב: "ברצוני לגמור את הש"ס". סגט בו מרן זצוק"ל "אברך בן שלושים וחמש עדיין לא גמר את הש"ס?... בכל אופן לא קיבל מרן זצוק"ל את הטענה והמליץ לו לקבל את ההצעה. מני אז הוא מרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה.

דפיקות בדלת הפנימית

סיפר הדיין רבי יעקב אליעזרוב שליט"א: היה זה בעת שלמדתי אצל מרן זצוק"ל בישיבת פוניבז' לצעירים, היה לי חבר טוב בעל כשרון נעלה שהוחלט על ידי ראשי הישיבה להעלותו לישיבה גדולה, האבא סבר שהיות שהחבר עולה לישיבה גדולה ואני חברו הטוב מן הראוי שאעלה גם כן ואמשיך יחד איתו. עברו מספר חודשים עד שהעניין עם הבחור סודר. הוא עלה ללמוד בישיבה הגדולה של פוניבז'. באותם ימים לא חשתי בטוב והייתי בחדרי, והנה בעודי בחדר הנני שומע דפיקות על הדלת. פתחתי, מרן ראש הישיבה זצוק"ל בדלת. נדהמתי ונבהלתי התכווצתי לתוך עצמי במבוכה, הסברתי שאינני חש בטוב ולכן אני בחדר. מרן זצוק"ל אמר לי שהוא שמע על כך אבל הוא בא לומר לי שהיות שלפני כמה חודשים סוכם עם האבא שגם אני אעלה לישיבה גדולה יחד עם החבר, אזי לאחר שאבריא אלך לבית מרן הגאון הגדול רבי דוד פוברסקי זצוק"ל להיבחן אצלו, והוא - מרן ראש הישיבה זצוק"ל דיבר כבר וסידר את הסכמת הנהלת הישיבה שאעלה ללמוד בישיבה גדולה.

ניצב שם לא נותר בחור ולו לרגע קל מיראת הכבוד שהיה ממנו.

הגאון רבי חיים מאיר שטיינברג שליט"א עמד על תופעה שרבים לא משכיחים להשקיף אליה אל נכון. יותר מיובל שנים שמרן ראש הישיבה זצוק"ל כיהן לצידו של מרן ראש הישיבה רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל ומעולם לא התגלעו ביניהם חילוקי דעות. במושגים של ימינו זה נראה בלתי מציאותי בעליל, אבל גם בדורות קודמים לא מצאנו כזו אחדות דעים בין דמויות שונות זו מזו במישורים רבים. "פעם שאלתי את מרן זצוק"ל" - סיפר הגר"מ שטיינברג שליט"א - "איך זה ייתכן הלא כתוב 'אין שני מלכים משמשים בכתר אחד'... מרן זצוק"ל השיב לי 'זה הכול כשכל אחד מהם רוצה לשאת את הכתר אבל כאשר כל אחד חושב להכתיר את השני בכתר המלכות אז הם יכולים לשמש בכתר זה'. מי שמתבונן יכול להיווכח כיצד מרן זצוק"ל פשוט גרד את דרכיו בשושים שלא לגעת בכהוא מה עבר לחופתו הוא בישיבה.

אם זאת לא הסיר מרן זצוק"ל אפילו לא לרגע את נשיאת האחזיות מבני הישיבה. כל אחד ואחד, מפליא לראות כיצד על אף שהבחורים לא הרגישו בכך - ונדרמה היה להם שהוא רק 'מרבר' עמם בלימוד - הוא חי כל אחד ואף דאג לו מעבר לקלעים.

שאלה לפני שלושים שנה...

בחור אחד מבני הישיבה קטנה התייחס מאביו רחמנא ליצלן. הבחור היה בעל נפש עדינה ותמה, ממשפחת אצילי בני ישראל, והנה על אף שמרן ראש הישיבה זצוק"ל כמעט ולא סטה מהנתיב הישר של הנהגתו בישיבה, שיעור, סדר, תפילה, הוא שינה ממנהגיו וניגש במהלך הסדר אל הבחור היתום כדי לדבר עמו בלימוד, שאל אותו שאלה על הסוגיה והתפתח דין ודברים. הבחור התחזק מכך. לא היה זה דבר שבשגרה שמרן זצוק"ל ייגש לבחור באמצע הסדר. חלפו שלושים שנה, אותו בחור היה לאברך משכמו ומעלה, דמות מופת לרבים, באחת ההודמנויות פגש בו מרן ראש הישיבה זצוק"ל, הוא אמר לו, "אני הייתי ר"מ שלך למשך עשרה ימים". האברך ניסה לרדת לסוף דעתו של מרן זצוק"ל, הוא הביע השתוממות, ומרן זצוק"ל הסביר: "אתה למדת אצל רבי מיכל יהודה זצוק"ל, לא אצלי. אבל רבי מיכל יהודה זצוק"ל לא חש בטוב, ונתבקשתי למלא מקומו, כך שלימדתי אתכם במשך עשרה ימים"... האברך התפעם, לא די

בריתא דאורייתא עם מרן הגר"ש רוזנבסקי זצוק"ל

"מרן זצוק"ל" מספר הגר"ד שליט"א "לא היה מעיר כמעט לבחורים בשיעור, לכן כשהיה מעיר היה לכך את העוצמה וההשפעה החזקה. היו פעם שני בחורים בעלי מרץ תוסס שהיו צרים זה לזה. פעם בשעת אמירת השיעור תפס אחד מהם את הסטנדר של רעהו והשליך מהחלון היישר אל ה'יער' שמאחורי הבניין. קשה לראות מגיד שיעור שלא יגיב בתקיפות למעשה כזה, אבל מרן זצוק"ל הגיב במילה אחת של הערה. זה היה מספיק, המסר היה ברור, לא היה צריך יותר."

הגר"ד סוקולובר שליט"א סיפר שפעם היתה איזו הפרעה בשיעור וכולם צחקו. מרן הראש ישיבה גם חיך ומיד הפסיק, לאחר השיעור הוא דיבר על הנושא של צחוק. הוא אמר שחז"ל אומרים שאסור לאדם שיםלא פיו שחוק בעולם הזה. אמר מרן זצוק"ל מה השיעור של 'מלא פיו שחוק' - שהוא יוכל להפסיק מעצמו, לכן כל פעם שעולה חיוך של שפתיו הוא בוחן עצמו אם יכול להפסיק...

הבחורים שלא גזרקו מהישיבה

היו פעם מספר בחורים שעשו פעולה חמורה של חוצפה ופראות, והנהלת הישיבה החליטה להרחיקם מהישיבה. זו היתה מהפעמים היחידות שמרן ראש הישיבה זצוק"ל התערב באופן פעיל וביקש להחזירם, והבחורים שבו לישיבה. לימים הזכיר אחד ממקורבי מרן זצוק"ל את המעשה בפניו ואמר שהוא התחקה אחר המשך דרכם של הבחורים האלו וכולם עשו חיל וצמחו לגפן אדרת. הרבנית עליה השלום ששמעה את הדברים, פנתה ואמרה למספר: "אתה יודע רק חצי מעשה, אינך יודע כמה מרן ראש הישיבה העתיר עליהם בתפילה יום יום כדי שהחזרתם לישיבה לא תזיק לישיבה. הוא הרי לקח על כך אחריות..."

הגאון רבי דוד לוי שליט"א ר"מ בישיבה הגדולה דפוניבו' סיפר שבעת לומדו בישיבה לצעירים כשהגיעו לשיעור ג' ונכנסו ללמוד אצל מרן ראש הישיבה זצוק"ל. רוח נערות אחזה בהם, והם ניגשו אל מרן זצוק"ל ואמרו שהיות שהם מתעדרים לעלות לישיבה גדולה, אולי מרן זצוק"ל ישמע להם שיעורים ברמה של ישיבה גדולה. מרן זצוק"ל לא נכנס עמם בדברים כדי להסביר להם מדוע אין הם מבינים מה פירוש 'רמה' בלימוד, הוא השיב להם לפי הבנתם ואמר להם: "אם הייתי ראוי לומר שיעורים ברמה של ישיבה גדולה היו ממנים אותי מגיד שיעור בישיבה גדולה..."

את הדברים מסכם הגר"ד דיסקין שליט"א: "אם ננסה לתאר את פרקי חייו התואמים את רוח הצוואה בה ביטא את רצונו הפנימי, את הצימאון העז שלו להימלט מעין הבריות, היה זה דווקא בתקופה הארוכה הזו בישיבה קטנה דפוניבו' עוד טרם נכפתה עליו הנהגת הציבור. הצוואה היתה הניסיון שלו לחזור לאחר פטירתו לאותה משאלה, של הבריחה מהמצלמה, של ההתכנפות בתוך קפלי הטלית, של ההסתתרות בחדרו הפרטי בבניין הישיבה, בחדר המבודד של משרד 'החברא קדישא' בבני ברק, ובעוד חדרים עלומים באזור. השילוב הזה בין התכונות לתוך ד' אמות, לתוך חופתו הוא, ובמקביל לדאוג ולשים עין על כל בחור ובחור, הוא הליכה על חבל דק, על חוט השערה, לאורך יותר מיובל שנים."

"מקום יש להקדיש ברוך הוא בעולמו ומפתרים שמו" אומר המחזיק"א ומגלה לנו: "ישם חביון עוזו".

- תור רשום - מי יקבל לראות את הרשב"א הזה. 'שטיקלאך' תורה אף אחד לא אמר. ובחורים יושבים פה בישיבה קטנה והם אומרים 'א' גיוואלדיגע זאכן', חבורות, מתרצים תירוצים טובים על שאלה של הגרעק"א, הופכים סוגיא, מצליחים להפוך אותה. זו מתנה שהקב"ה נתן לכם, שתלן בכל דור ודור, אבל המשיך - 'נח! אבל איפה הארבע עשרה שעות ביממה!! נותנים לכם כאלה כלים - בשביל מה? בשביל לבזבז אותם?! לזרוק אותם לפח?' הוא סיפר שהיו יושבים לומדים והיה קר נורא, וישבו לילות שלמים בלי הפסק, והיום אם משהו לא מסתדר כבר לא יכולים לשבת ללמוד."

מסיבת חנוכה שנותרה מיותמת

הרה"ג אברהם סוקולובר שליט"א מספר שפעם בעת שהלך עם בן לווייתו בדרך, סר לפתע לצדדים ונכנס, ברח לתוך חצר. בן לווייתו שאל "מה קרה?" מרן זצוק"ל החווה לו על ילד: "לא שמת לב, הוא מצלם!"

מספר הגר"מ בן שלמה שליט"א: מסיבת חנוכה היתה מהאירועים הבודדים שנהוגו בישיבה קטנה, כמוכח שהבחורים חגגו זאת במרץ רב. המסיבה כבר התחילה, מרן הגרמ"ל זצוק"ל וחלק מרבני הישיבה כבר היו, ישבו בכותל המזרח, אבל למעשה ההתחלה התעכבה היות שמרן הגרמ"ל זצוק"ל עדיין לא הגיע. בינתיים התגודדו בחורים רבים בחוץ, ממתנים לבואו. והנה נפלה הברה שמרן זצוק"ל מגיע. עיני כולם נישאו אל הפתח, מרן זצוק"ל נראה נכנס עם מעגל בחורים מקיף אותו. לפתע הבויק 'פלאש', מה שאפיין את המצלמות של הימים ההם, מרן זצוק"ל נעצר על עמוד, הוא הבין שהבחורים רואים באירוע הזדמנות לעשות את מה שידוע שהוא כל כך נזהר ממנו, 'תמונות!' מרן זצוק"ל סב על עקביו ופנה ללכת לביתו. מסיבת החנוכה התחילה, אך היא תחת הרושם העגום של ההתנהגות שגרמה להיעדרו של מרן זצוק"ל. מאותו מאורע ההוראה של מרן זצוק"ל הופנמה חנושות "אין הוא מסכים לצילומי תמונות..."

והריחו ביראת ד'

אחד מבני הישיבה שח לנו, שבקרב בני הישיבה רווחה התחושה שמרן זצוק"ל רואה על פני הבחורים את מעשיהם ודרגתם. מרן זצוק"ל היה מתפלל כוונתיו, והיה מגיע לישיבה בעת חזרת הש"ץ. הוא היה עומד על מקומו ופניו אל המזרח, כשהגיעו ל'אשרי ובא לציון' הסתובב ופניו אל הציבור, סוקר את פני הבחורים, כמין פחד ויראה חלפו על פני הבחורים, וזכרנו שהיה בחור שביקש ממני להסתירו, כדי שמרן לא יביט בו בחינת מה שאמר 'והריחו ביראת ד' מורח וראני'.

הגאון רבי ברוך רב דיסקין שליט"א, ראש ישיבת 'אורחות תורה': מספר שהבחורים ידעו שמרן זצוק"ל היה אוכל ממש מעט וכמעט לא ישן, ואף על פי כן בצומות היו מכבדים רק אותו בהגבהת התורה, הכוחות שלו היו מעל הטבע בחינת 'יחד לב וגל אבן מפי באר מים'. באופן כללי התחושה היתה של מי שחי בהסתרה, היה אסור לצלם אותו. הוא סלד ממש מתמונות.

רשב"א בכתב יד

הגאון רבי אליהו נחום ברנשטיין שליט"א משיגה בישיבת 'גאון יעקב' סיפר על מאורע מעניין בישיבת פוניבו'. "היה זה לפני ארבעים שנה פרשת ויצא תשל"ח. היינו בישיבה הקדושה פוניבו', ביקשנו ממנו לבוא בליל שבת לישיבה. היה קשה ללמוד שם, בליל שבת לא היתה תאורה טובה, והוא בא בגשם ולעפות ונכנסנו מאה בחורים לחדר קטן. הוא דיבר דברים חוצבים להבות אש: "למדנו בליטא, בקמניץ לא היה רשב"א שלם, אף אחד מאיתנו לא ידע להגיד 'שטיקל' תורה. המתמיד למד עשרים שעות ביממה ובחור רגיל למד ארבע עשרה שעות ביממה. ספרים לא היו, מסדר הש"ס היה את הכרכים העבים שנלמדו. רשב"א שלם לא היה, היה חסר שני דפים ברשב"א, ובחור אחד נסע לבוינסק וביקש ממנו שיעתיק את הדפים האחרונים של הרשב"א, והוא העתיקם בכתב יד."

"כשההעתק הגיע לישיבה היה תור מכסלו עד ניסן

לאו אמתא דא חזקתא דא גאוןא דא רבא דא אהרן דא יצחק דא נח דא שמואל

מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל:
את רבי אהרן לייב אתה יכול
לשאול על כל חלקי השו"ע!

יורה יורה, ידין ידין

עם הגאון רבי ב"צ פלמן זצוק"ל. קשר של הלכה

וענהו מרן ראש הישיבה זצוק"ל: ביטול תורה זה הרבר הכי
חמור שיש ובוודאי דוחה המעלה של 'זריזין מקדימין'.

הלכה של בין אדם לחברו

פעם נשאלה שאלה בחרו כשלמרו הלכות נטילת ידיים
לגבי שלא לילך ד' אמות בלי נטילת ידיים. כשמפריע
לסובבים בחדר בשיבה שקם אחד מחברי החדר מוקדם יותר
ונוטל ידיים, האם מותר לעשות כך?
השיב מרן זצוק"ל: אסור לצער אחרים! והביאו הנהגה
מאדם גדול שהיה נוטל ידיים בחוץ כשמישהו ישן לידו ולא
הניח ליד מיטתו נטילת ידיים.

כידוע מרן החזו"א היה עומד ב'קדושה דסדרא' וכך נוהגים
בביהמ"ד 'לדרמן', אבל מרן ראש הישיבה זצוק"ל עמד
כל 'אשרי ובא לציון' כדי להסתייר את הקפדתו להיעמד
במיוחד כהנהגת מרן החזו"א.

הלכות קדימה

הרה"ג רבי אפרים הכט שליט"א בספרו 'ברית אפרים' על
מילה מביא ששאל את מרן זצוק"ל לגבי ברית מילה, אם
יעשו את הברית בבוקר בגלל 'ריוזין מקדימין' ייגרם ביטול
תורה לרבים, ואם יעשו אחרי חצות לא יהיה ביטול תורה
מה עדיף?

ושבי ב"ב של לפני ארבעים שנה זוכרים כי
כשהיו מתרפקים על דלת הבית הגדול ברחוב
חזון איש 5 בקומה הראשונה, הדלת היתה נפתחת
קמעא כשדמותו של מרן זצוק"ל בפתח וכשהיו שואלים
שאלות בהלכה היה אומר שאינו רב וילכו למורי הוראה,
שאלות בהנהגת הכלל היה מפנה למרנן ה'סטייפלער'
והגראמ"מ שך זצוק"ל, מלבד בערב סוכות בו רבים צבאו על
דלתות ביתו בשאלות עם ארבעת המינים מהשוק הסמוך,
או בימי ראשית כולל פוניבז' שאברכים שאלוהו בהלכות
טהרה.

מרן ראש הישיבה זצוק"ל מילדותו גדל בהוראה על ברכי
ש"ב הראב"ד דבריסק הגאון האדיר רבי שמחה זליג ריגר
זצוק"ל הי"ד וכפי שמקובל בין בני המשפחה, מרן זצוק"ל
אף קיבל 'סמיכה' - יורה יורה' מרבי שמחה זליג. (הסמיכה
נשלחה בדואר עם עוד כמה חפצים ברכבת ומטוס מצרי
הפציץ את הרכבת והרבים האלו נאבדו).

במשך השנים מרן זצוק"ל מסר הוראות הלכתיות ששמע
מרבי שמחה זליג. בברכת 'בורא נפשות' שמסיימים ברכה
בלי שם ומלכות זה אמן יתומה ולכן לא היה שותה מים
בגלל הספק בברכה אחרונה. עוד סיפר שרבי שמחה זליג
לא היה ישן ביום מחשש שיצטרך לברך שוב ברכות
התורה.

היו גם הוראות בהלכה שמרן זצוק"ל מסר בשם מרן ה'חזון
אישי' זצוק"ל ורובם התפרסמו ב'אעלה בתמר', דבר מעניין
שאמר לגבי אמירת 'שנים מקרא ואחד תרגום' שמרן
ה'חזון אישי' נהג לעשות מקרא תרגום ומקרא וכך בשנים
המאוחרות נהג. בשנים מוקדמות יותר נהג כה'משנה ברורה'
פעמיים מקרא ואחר כך תרגום. בשנים מאוחרות יותר
חשב לצאת ידי כולם, היה קורא שנים מקרא תרגום ופעם
שלישית מקרא.

כשהרגיש חולשה ולא היה בכוחו, היה מבקש מנכרו
שיקרא בפניו שנים מקרא ואחד תרגום והוא יצא מדין
שומע כעונה. (עד הבוקר המר והנמהר שבאמצע קריאת
שמו"ת של הנכר שלפתע נדם ליבו הטהור של מרן
זצוק"ל).

הצנע לכת בהנהגת ההלכה

בשנים האחרונות התפרסם שמרן זצוק"ל שאל את מרן
החזו"א מדוע בזמנם חתן היה פטור מלקרוא ק"ש ולא
התחייב לקרוא כמו שאנו קוראים ומרן החזו"א חייך
ולא ענה, היה נראה שיש לו מה לענות רק התחילו
להתפלל מנחה וגם הרצה שאלה זו לפני מרן הרב מבריסק
זצוק"ל. ב'אילת השחר' (כתובות ו) הרפ"ס רבינו קושיא
זו ובהצנעתו את עצמו לא הוכיר ששאל זאת את מרנן
זצוק"ל.
על הסתרה נוספת בהקפדת ההלכה שמענו מתלמידיו,

מלבד היותו מרביץ תורה לתלמידים למעלה משבעים שנה היה רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל גם מורה הוראה מובהק. "אינני רב" נהג להגיד לפונים אליו, אבל הגאון רבי בן ציון פלמן זצוק"ל ויבדלחט"א הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, היו בין אלה שעמם ליבן מרן זצוק"ל שאלות קשות בהלכה והכריע

ח. כהנוביץ

מאן דבעי למיהוי חסידא

ספקות רבות היו לו למרן ראש הישיבה זצוק"ל בענייני ברכות. פעם שאל: בגמרא כתוב שמי שרוצה להיות חסיד שיקיים מילי דברכות. בשלמא בנויקין מי ששורף קוצים במקום להצניע, אבל מה שייך חסידות בברכות, אם הוא אוכל עם ברכה כך צריך לקיים את הדין, ואם אוכל בלי ברכה אז הוא עבריין, ונשאר בספק. פעם הציע את הדברים ליבדלחט"א הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ורבי יצחק זילברשטיין שליט"א אמר לו שה'חוות דעת' מחדש שכמו שבתפילה אפשר להתפלל כמה פעמים 'תפילה נדבה' גם ברכה יכול לברך ב'נדבה' כמה שרוצה ואולי זה החסידות של מילי דברכות. לבני ביתו של רבינו הגדול זצוק"ל לא היה ספק מה הכוונה חסידות במילי דברכות. כשראו את השאלות שהתעוררו כמעט בכל פעם שהגאון החסיד רבן של ישראל זצוק"ל היה צריך להכניס דבר מאכל או משקה לפיו. אבר חסיד מן הארץ.

הרמב"ם, ומתפרנסים מן הצדקה ונהנים מכתרה של תורה, וגם הרמ"א כתב שממירת חסידות להחמיר בזה. וממחשבה למעשה החליטו ביניהם לנסות ולקיים את דברי הרמ"א הנ"ל, ולראות האם הם יכולים לעמוד בדבר הזה בלא שייפגע אצלם איכות וכמות הזמן של לימוד התורה. הראשון ניסה והצליח, ובאמת עד היום הזה הוא יושב במשך רוב שעות היום והלילה, ועוסק בתורה בעמל ויגיעה, ואינו מפסיק ממנה לרגע. השני, תוך זמן קצר נכנס לעולם העסקי, ותוך זמן קצר נשאב כל כולו לעסקים, והפסיק מתלמודו כמעט לגמרי. ואילו מרן זצוק"ל התחיל בזה, ואחרי זמן קצר הבחין שהדבר מפריע לו בלימוד התורה, ובאותו הרגע הפסיק את המלאכה שעסק בה באמצע, כשהוא מותיר שם את כלי העבודה כמות שהם, ורץ בחזרה לבית המדרש לעסוק כל היום בעמלה של תורה. "ללמדך" - אמר מרן זצוק"ל - "שברור הזה אי אפשר לקיים שניהם, וההנהגה הזו כיום לא שייכת, וכדי להצליח באמת בתורה ועבודה חייב להיות שהראש יהיה שקוע ומונה כל היום בעומקה של הלכה, שאם ייכנסו בתוכו אפילו לזמן מועט ענייני מסחר עלול הדבר לפגוע בעמל התורה."

מעודי לא אכלתי בזמן שלמדתי

כידוע מרן זצוק"ל היה פרוש מכל ענייני עולם הזה, ובפרט בענייני אכילה היה מקפיד לאכול רק כדי צרכו, וגם בזה הקפיד שלא ליהנות מהאוכל, ולכן לא אכל דברים מתוקים, והיו כמה שנים שגם את הכוית פת שאכל היה

ומאותה תקופה התחיל הקשר בין רבי בן ציון לרשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל, הקשר שלא פסק עד יומו האחרון, כאשר כל שאלה בהלכה וכל סברא חדשה הביא לפניו מרן ראש הישיבה והוא המכריע את ההלכה, ומקרב או מרחק את הסברא. על כל דבר ודבר, היה מתיישב מרן זצוק"ל עם הגרב"צ, ופותח את הגמרות והראשונים והפוסקים, ומברר את הדברים במקורם ושורשם, עד בירור הדבר להלכה למעשה. מספר הגאון רבי יוסף לורנץ שליט"א, שפעם חכ"א שאל למרן זצוק"ל למה הוא מסרב לענות לשאלות בהלכה לכלל הציבור, בעוד שלהגרב"צ פלמן הוא עונה על כל השאלות ששואל אותו בהלכה בכל ד' חלקי השו"ע, והשיב לו מרן ראש הישיבה: "כשהגרב"צ בא לשאול אותי שאלה בהלכה זה אחרי שלמד היטב את כל הסוגיא עם הראשונים והפוסקים ופתח את הספרים וברך וחקר ודרש, ואז עדיין נשאר לו קושיא, אז הוא בא לשאול אותי, ולכן יש לי צורך לענות לו, אבל שאר אנשים שואלים סתם מיד כשמתעוררת שאלה."

מיראי הוראה

פעם אחת אמר רבי בן ציון שידוע על מרן הנהגות נשגבות ונוראות כאחד הקדמונים ממש, אלא שאינו יכול לפרסמם. ומרן היה מדבר עמו דברים נסתרים שלא היה מדבר עם איש, הגאון רבי משה לייזנסקי מספר שלפני עשרות שנים (בעת שלמד עם הגרב"צ בחברותא בכולל פוניבז) אמר לו הגרב"צ זצ"ל שמרן סיפר לו על הנהגות שנהג בענייני הלכה בחומרות נוראות ומופלאות, ובפרט בכמה עניינים בהלכות שבת שחשש אף לשיטות יחידות ממש, והסתיר זאת אפילו מבני ביתו ולא רצה שידעו מזה, [והוסיף הגר"מ לייזנסקי שכנראה שמרן אמר זאת להגרב"צ לפי שאחזו שהוא בדרגתו יכול להחמיר ולעשות כן]. לחתנו הגר"י יונגן סיפר הגרב"צ שפעם אחת נתעוררה שאלה סבוכה בהלכות ריבית ודיבר עם מרן על השאלה, ומרוב אימת הדין שהיתה למרן, רעד ממש עם ב' ידי ו' רגליו בלי שום גוזמא.

סיפר מרן זצוק"ל לרבי בן ציון, שבצעירותו ישב ביחד עם שני בני עלייה, ודנו על ההלכה שאסור ליהנות מכתרה של תורה, במש"כ הטור בהלכות תלמוד תורה והעתיקו הרמ"א: ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר 'יגיע כפיו כי תאכל' וגו' "כל המשים ליבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הצדקה הרי זה מחלל השם ומבוזה התורה לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה", וכן דעת הרמב"ם, ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מידת חסידות הוא, אך אין זה מידת כל אדם שא"ל לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו. עלתה השאלה ביניהם למה היום אין נוהגים כדברי

ההוראה ממרן הגראמ"מ שך זצוק"ל

"בשונה מאחרים, כשאנחנו דפקנו על הדלת בשאלות הלכתיות" מספר לי הגאון רבי צבי פלמן שליט"א רב קהילת 'נחלת משה' ואמרנו שאבא שלח אותנו, מרן זצוק"ל היה נענה לבקשה."

מהיכן אביכם הגאון רבי בן ציון זצ"ל התחיל את הקשר ההלכתי עם רבינו הגדול זצוק"ל שאלנו, הגאון רבי צבי פלמן שליט"א מספר לנו לא לפי סדר מסוים אלא דולה מזיכרוננו עשרות שנים של קרבה של משפ' פלמן לרבן של ישראל זצוק"ל.

"אבא הגאון רבי בן ציון פלמן זצוק"ל סיפר פעם (להגר"י לייזנסקי שליט"א) איך התחיל למסור שיעורים בהלכה, ואמר שההתחלה והרחיפה הראשונה לכך היתה עוד בבחורות כשלמד בישיבת פוניבז' (בשנת תש"י - תשי"ז), התאגרו כחמישה בחורים מבני הישיבה, והחליטו ביניהם שבכל שבוע ימסור אחד מתוכם חבורה על איזה נושא שיבחר. וכך באמת היה, כל אחד בתורו מסר חבורה על הנושא שבחר בו, אחד בחר לדרון ולפלפל בדברי המנחת חינוך, השני דן בדברי הרמב"ם, השלישי מסר על הסוגיות הנלמדות בישיבה, וכשהגיע תורו של רבי בן ציון הוא מסר חבורה בהלכה.

בחורש הראשון באמת התנהלה החבורה כמתוכנן, אבל בחורש השני כשהגיע תורו של כל אחד למסור פעם נוספת בחורה, כל אחד מסיבותיו התחמק ולא רצה להכין חבורה פעם נוספת. ובכל פעם שנודע לרבי בן ציון שמי שצריך למסור השבוע אינו מעוניין למסור שוב, הוא הציע את עצמו שמוכן להיות ממלא מקום ולהשלים את החבורה של מי שהיה צריך למסור השבוע, כך יצא שבמשך שבועות רבים מסר כל שבוע, חבורה בהלכה על עניינים שונים. וקיבל טעם להמשיך להשקיע לברר סוגיות בהלכה, ולמסורם לרבים. כל פעם שהתחדשו לו סברות חדשות, היה מעלה את הדברים לפני ראשי הישיבה, והיו ממשכים לפלפל איתו בזה.

כשהחבורה התחילה להיות בקביעות, ניגש רבי בן ציון למרן ראש הישיבה הגראמ"מ שך זצוק"ל והתייעץ איתו אם ראוי להמשיך ולהשקיע במסירת חבורות בהלכה. ומרן הגראמ"מ שך השיב לו שזהו דבר גדול, וטוב מאוד שימשיך לעסוק בזה. הוסיף רבי בן ציון ושאל את מרן זצוק"ל, האם הוא יוכל לשאול אותו בכל פעם את השאלות המעוררות לו בהלכה.

ענה לו מרן הגראמ"מ שך: "לי אין זמן לזה, אני צריך להכין שיעורים למסור בישיבה, וחזקו אינו מספיק כדי להיכנס לסוגיות בהלכה ולבררם. אבל אם אתה מחפש את מי לשאול שאלות בהלכה, אתה יכול לשאול את רבי אהרן לייב שטיינמן, שאותו אפשר לשאול על כל חלקי השו"ע, ואתה יכול לסמוך עליו בכל נושא."

פעם אחת דיבר עם הגרב"צ על ברכת נטילת ידיים על פת פחות מכביצה מאחר שפחות מכביצה לא מקבל טומאה, ואמר שדבר זה נוגע לו למעשה בכל שבת שבוצע לחם משנה על מצות מכונה (שכל אחד לחמנייה, אמר, כי אין מי שיגמור את הלחמנייה, ודבר זה היה בזמן חיותה של הרבנית ע"ה, כששניהם אכלו מזה. כמו כן חוץ משעות אכילתו הקבועות לא היה נוגע באכילה ושתיה בכל שעות היום.

כגון אנא

עוד סיפר רבי בן ציון שפעם אחת דיבר עמו על המשנה ברורה לעניין 'רצה' בברכת המזון בשבת, שאם אחד מסופק אם אמר 'רצה' בברכהמ"ז או צריך לחזור, משום שאומרים שבודאי לא אמר, מחמת הרגל לשנון שרגיל תמיד לברך ברכהמ"ז בחול בלי לומר 'רצה'.

ואז שאל מרן זצוק"ל את הגרב"צ מה קורה לאדם שאף פעם לא מברך ברכהמ"ז בימי חול, ורק בשבת מברך ברכהמ"ז, משום שרק בשבת הוא אוכל לחם, האם הדין שלו שונה מכל אדם, כיוון שעליו לא שייך לומר שרגיל בלשנון לברך ברכהמ"ז בלי 'רצה', שהרי תמיד כשהוא מברך ברכת המזון הוא מברך עם 'רצה', שהרי אוכל לחם רק בשבת, וא"כ מספק אם אמר 'רצה' הוא לא צריך לחזור, משום שמסתמא אמר 'רצה' כפי שרגיל תמיד לומר בברכהמ"ז, או שנגיד שיסוד הדין שנאמר שצריך לחזור במסתפק אם אמר 'רצה', הוא מחמת הרגל הלשון, אבל אחרי שקבעו שבספק צריך לחזור אז זה נאמר על כל אדם אף לאדם כזה שאינו אוכל לחם רק בשבת.

לאחר שהתפלפלו בזה, אמר הגרב"צ אמר למרן שלמעשה דבר זה לא מצוי שאדם לא יאכל לחם בימות החול, אז ענה לו מרן ראש הישיבה זצוק"ל "כגון אני שכבר למעלה מחמישים שנה שאני אוכל לחם בימות החול..." ואז שוב היה נידון על אכילת מזונות שבו מוזכר בשבת את הזכרת 'רצה', ואז אמר מרן ראש הישיבה שכבר שבעים שנה שאינו אוכל מזונות, מחמת הספיקות שחושש על השיעור אכילה לעניין ברכת המזון.

השותה לצמא

בניו של הגרב"צ פלמן זצוק"ל מביאים כמה דוגמאות שכוחות מדברים שאביהם היה חוזר בשיעורי ההלכה בשם מרן זצוק"ל:

השותה מים לצמא מברך שהכל נהיה בדרכו, וכתב השו"ע: דווקא אם שותה לצמא מברך לפניו ולאחריו, אבל אם שותה לרפואה או לפתוח גרונו וכדו' אינו

הלכתא רבתא לשבתא

בתקופת ממשלת ברק, היה חילול שבת גדול בא"י (פרשת המשחן ועוד). והגרב"צ פלמן זצ"ל שכאב אז מאוד את כאבה של השבת הביא את מה שכתב מרן ה'חפץ חיים', שכשיש פרצה בחילול שבת, העצה לזה להתחזק בלימוד הלכות שבת. ולכן חשב על רעיון לכתוב מכתב חיוק לשמירת שבת על ידי כך שבכל בית הכנסת ובכל ישיבה ילמדו קודם שבת חצי שעה הלכות שבת.

כשהציע את הדבר לפני מרן ראש הישיבה זצוק"ל אמר לו שאכן כך ראוי לעשות, אבל אין לנו כח בדורנו לתקן כאליו תקנות שבכל מקום ילמדו דווקא בער"ש הלכות שבת, ואמר לשנות את הנוסח של המכתב "שראוי שכל אחד ילמד מירי שבת בשבתו חצי שעה הלכות שבת".

תשובה בהלכה של 'יד החזקה'

הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ציין בפנינו בהתפעלות שפעמים רבות מפסקיו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל היתה ניכרת פקחותו העצומה ו'יד חזקה' של הכרעה: "באה אלי אישה שרצתה להכניס ילד חרש ל'שמעיה'. היא אינה שומרת תורה ומצוות עדיין והיא הצהירה שהוא לא מברר וב'שמעיה' הוא ילמד שפה ויקדמו אותו ואז היא תוציא אותו. ההכרעה היתה קשה, כי החרש כעת פטור ממצוות ולא ייענש על חילול שבת רח"ל למשל, אבל כשילמדו אותו שפת אנשים וגם לדבר הוא יתחייב במצוות ואיך יתנהג בבית הוריו?

שאלתי את מרן זצוק"ל והוא אמר: לא לקבל! הילד יישאר שוטה אבל אם הוא ילמד, הוא כבר לא חרש. הבעיה של החרש שמחוסר דעת ולא ישמור מצוות מוטב שישאר כך, האימא שמעה וקיבלה את הדברים".

מברך. ולפיכך הלוקח כדור (גלולה) לרפואה וכדי שיוכל לבלוע שותה מים, כיוון שאינו נהנה מהמים אינו מברך עליהם. שמעתי ממרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל דכל זה בשותה מים אבל בשותה מיץ או שאר מיני מתיקה, כיוון שיש לו טעם עצמי אף ששותה כדי לבלוע כדור מברך שהכל קודם ששותה המיץ.

עוד אמר לעניין שותה סודה שלא לצמא, שאין מברך מאחר שאין לו טעם עצמי. ולעניין שותה תה חם בלא סוכר, ואין לו הנאה מעצם השתייה, אלא שעושה כן משום התועלת שמתחמם גופו, אמר מרן הגרא"ל זצוק"ל דמאחר ששותה זאת שלא לצמא (ותה בלא סוכר אין לו שום טעם טוב מצד עצמו) דאין מברך, ומצאתי שש"כ בספר 'אמרי נועם' בשם הגר"א.

ספק הלכתי של מרן ראש הישיבה

שח לנו הגר"צ פלמן שליט"א להמחיש עד כמה כל שיחו של מרן זצוק"ל היה הלכה. לפני שמונה שנים היה לת"ח פלוני שאלה לגבי העברת ילד מת"ת באדיש לת"ת בלשון הקודש. אמרו לו שייכנס למרן זצוק"ל במצאי תשעה באב אחרי מעריב בדרכו התפילה לחדר השני. הוא אכל מיד וניגש למרן והציג את שאלתו וקיבל תשובה ומיד פונה אליו מרן: יש לי שאלה, הגר"א אומר שכל מילה ומילה של תורה זה מצווה, מה הדין במילה - שבלשון הקודש זה מילה אחת ובאדיש זה שלוש מילים, האם כשלומדים באדיש זה שלוש מצוות, ואם כן זה שיקול להשאיר את הילד שם? מרן הלך במתינות לארון הוציא ספר ועיין בו ואמר שנראה שלשון הקודש קובע. בני הבית דחקו שהאוכל מוכן וראש הישיבה אחרי תענית, והוא שוכח מהכל והדיון בהלכה כעת מעסיק אותו. תוך כדי הדברים נכנס הגר"א דינר שליט"א לחדר ומרן זצוק"ל מציג בפניו את השאלה והם חוזרים למשא ומתן ההלכתי. אחד הנכדים אמר: זה אחרי צום ומרן זצוק"ל משיב: "אני לא רעב". והמשיך לדון בעומקה של הלכה.

הזמנה לכהן כראב"ד כשהציעו למרן ראש הישיבה צוק"ל לשבת בראש בית דין

באב תשל"ט נפטר כ"ק האדמו"ר מסאטמר רבי יואל צוק"ל שכיח כגאב"ד העדה החרדית ובמקומו התמנה הגאון המובהק רבי יצחק יעקב וייס צוק"ל ה'מנחת יצחק' שכיח עד אז כראב"ד העדה החרדית.

לאחר תקופה ביקש ה'מנחת יצחק' הגאב"ד צוק"ל לשוב לאנגליה מסיבות שונות, ומלבד זאת ביקשו ראשי העדה החרדית לחזק את בית הדין לאחר פרישתו של ה'מנחת יצחק'. ראשי העדה החרדית הרב גרשון שטמר והרב יוסף שיינברגר זכרונם לברכה פנו למרן ה'סטייפלער' צוק"ל שימליץ להם על תלמיד חכם הראוי לזה והוא שלחם למרן ראש הישיבה צוק"ל שהוא מתאים לזה, אבל מרן צוק"ל סירב לכהן כדיין או כראב"ד, בגלל שלא רצה לשבת בדין תורה.

אחרי זמן פנו השניים שהכירוהו עוד בימי כפר סבא - לשם היו מגיעים מידי פעם כדי לאסוף כספים לטובת העדה החרדית - בפנייה חדשה למרן צוק"ל שייקח על עצמו את תפקיד הגאב"ד שהוא רק הנהגה רוחנית ולא צריך לשבת בבית דין, ומרן סירב להיכנס לזה. "אני מלמד דרדקי", אמר להם "ואינני ראוי ומתאים". אמרו לו שלוחי העדה כי גם ה'פרי מגדים' היה מלמד דרדקי, הוא נותר איתן בסירובו והוסיף: "אם אקבל את המינוי אצטרך להיות כפוף לראשי העדה ודיין צריך להיות משוחרר לפעול אך ורק כפי דעתו!" כשיספר זאת לימים מרן צוק"ל (לנכדו רבי גדליה הונגסברג שליט"א) אמר לו: "ב"ה שאני ניצילתי מה'בלאטע' הזאת אבל מרן ה'סטייפלער' התכוון לטובה!"

סיפר מרן צוק"ל שמעולם לא רצה להודקק לרון בדיני תורה רק פעם אחת נטפל אליו תלמיד חכם אחד שליט"א ולא ויתר עד שישב רבינו לרון דינו ביתר עם מרן הגר"ש וואזנר צוק"ל והגאון הגדול רבי חיים שאול קרליץ צוק"ל והנידון היה שאחד נתן לחברו כסף להשקיע והלה איבד את הכסף בהשקעה לא נכונה ובתוך כדי הדין העלה מרן צוק"ל שנראה לו שיש כאן בעיה של ריבית ומיד שמו לב לדבר וביטלו את התביעה.

אחרי אותו דיון התפעל מרן ה'שבט הלוי' צוק"ל ואמר בהתרגשות: "אני לא הייתי מודע שקיים עדיין ברונו 'א' חושן מפט' דיקער איד' בצורה עמוקה ובהיקף גדול כל כך".

פעם אחרת אמר מרן בעל ה'שבט הלוי' צוק"ל: "הרב שטיינמן מנסה להסתיר את ידיעותיו אך אני בעצמי נוכחתי שהוא ממש מ'היחידים' ומרן צוק"ל עצמו אמר שהרגיש באותו דין תורה שליכו נכמר על האדם שהפסיד את הכסף ומני אז לא לקח על עצמו יותר שום דין תורה.

לפני רבות שנים כשמרן הגר"ש וואזנר צוק"ל היה נוסע לחו"ל היה רושם על הרלת: "לגשת לשאול את השאלות את מרן הגראי"ל שטיינמן או את הגר"ח ש קרליץ צוק"ל".

בהקשר לכך טען מרן ראש הישיבה צוק"ל שלא שייך כאן 'מתעסק', כי 'מתעסק' זה כשחסר לאדם ידיעה בחפצא של הרב, אבל כאן כל אדם יודע שבמעשה ההוצאה מהבית הוא סומך על העירוב, וכל אחד שיוודע שיכול להיות בעיות בעירוב, ובוודאי שהוא חושב על צד כזה מראש. למעשה נוהגים בכל המקומות כהכרעת מרן צוק"ל וכן להודיע על העירוב הפסול.

באיזה היגוי לברך

מרן רשכבה"ג ראש הישיבה צוק"ל מספר ששמע מיהודי ישיש בכפר סבא בשם רבי אליהו טוביה זצ"ל שלמר ברדיין בתחילת ייסוד הישיבה שמרן ה'חפץ חיים' צוק"ל נסע אחרי פסח לוורשא לצורך הרפסת ה'משנה ברורה' והוא נסע עמו עד לידא. מרן ה'חפץ חיים' אמר בדרך הרי אצטרך להיות בחג השבועות בוורשא ואין אברך ברכת כהנים בהיגוי ליטאי ששם מרבדים בהיגוי פולני ואולי גם אני צריך לדבר בהיגוי זה.

רבי אליהו טוביה אמר לו שבספר פלוני כתוב שההיגוי של הפולנים הוא שיבוש ולא צריך לחשוש לזה. מרן ה'חפץ חיים' לא התייחס לכך, ואח"כ נודע שמחבר הספר היה משכיל... ולמעשה מרן ה'חפץ חיים' בירך ברכת כהנים בהיגוי ליטאי.

עוד הוסיף מרן צוק"ל ששמע מנכד מרן ה'חפץ חיים' רבי הירש זאקס זצ"ל שמרן ה'חפץ חיים' היה אומר הרבה פעמים תיבת 'אתה' מלעיל ולא מלרע כדי להוציא מלב המשכילים.

"אי אפשר בלי לימוד הלכות, כל אדם מישראל במשך כל היום הוא עומד לפי המלך מלכו של עולם וממילא כל המעשים שהוא עושה צריך לעבור תחת ביקורת, לדעת איך להתנהג, כי אם יבוא אל המלך בלי שידע איך להתנהג יכול להיות שיענש". (מרביר מרן צוק"ל בכנס ארגון 'הגית')

הצ'ולנט בבריסק

הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א הביא לנו עוד שאלה שעלתה על שולחנו: "בעלת הבית שעמלה קשה כמה שבועות להכין שבת 'שבע ברכות' לבתה היחידה ולמרות הכל הצ'ולנט התקלקל. אחד מבני המשפחה הציע שילך לכל השכנים ויבקש מכל אחד מהצ'ולנט שלו מעט, וכך יהיה בשפע, ולמרבית הצער, העירוב נדקר, מה עושים?"

רבי יצחק זילברשטיין שליט"א הציע להביא על ידי נכרי, דהיינו שיהודי יתנוכב יחד עמו בין בתי השכנים ויביא את הצ'ולנט. וסמך דבריו על מה שסיפר מרן ראש הישיבה צוק"ל, בעיירה בריסק אביו רבי נח צבי זצ"ל הי"ד היה הממונה לבדוק את העירוב. בערב שבת היה נוסע עם סוס ועגלה סביב העיר לבדוק אם העירוב תקין. הרבה פעמים היו צריכים לתקן את העירוב בגלל נערים נכרים שקלקלו בכוונה ולפעמים גם בשבת ואז היו קוראים לנכרי שיוודע לטפס בשבת על עמוד חשמל שיתקן את העירוב.

הוסיף וסיפר מרן צוק"ל כי כנהוג אז, הצ'ולנט של בני העיר היו מונחים בתנור האופה, וכשהיה העירוב מתקלקל היו מבקשים מנכרי שיביא את הצ'ולנט לבית כי זה שבות דשבות במקום צורך גדול.

לחשוב על בעיה בעירוב

היה פעם מקרה שהתגלה בליל שבת שהעירוב פסול (מספרים לנו ב'מוקד העירוב' השכונתי), ואחד האחראים רצה לומר שלא צריך לחודיע, כי מי שלא יודע הוא 'מתעסק' ולא עובר על איסור. מסופר שהגאון הגדול רבי שלמה ברמן צוק"ל שאל פעם את מרן ה'חזון איש' צוק"ל מה הרעש הגדול שהוא עושה מטלטול בשבת, הרי זה בסך הכל 'מתעסק'? מרן גער בו, ולא ענה לו.

לא אכילא דא חזקא דא גאון רב ר' אהרן יצחק דה' נח צדק ושלום

על משמר המחנה וטהרתו הקברניט

"להעמיד בתים של יראת שמים"

ביקשנו לשמוע בנושא זה מהמנהל חוותיק, שעוד קיבל רבות מגדולי הדור הקודם וצוק"ל על כל צעד ושעל, רבי זאב וולף שליט"א ששנים רבות נכנס וקיבל במעונו הדל של מרן וצוק"ל הנחיות והוראות על כל צעד ושעל.

בשיחה שקיימנו עמו ניכר עליו עדיין ה"אבל יחיד עשי לך", כמו שהביא בפני מרן את עתידן של בתי ישראל, וקיבל שעות רבות של הוראות והנחיות. הוא מבקש לחדר את מילותיו בקפידה, מדייק בהם. הוא מבקש לחדר את ההוראות המרכזיות אותם הוא קיבל יחד עם עמיתיו מנהלי הסמינרים, וכן עם חברי ועדת הרבנים לענייני חינוך.

הרב וולף: "יש דבר שכבר התפרסם, אבל כדאי לחזור על זה שוב. היינו אצלו עם הגאון רבי נתן זוכובסקי שליט"א חבר ועדת הרבנים, בהצעה להכניס לסמינרים לימודים ומקצועות נוספים שיוכלו לסייע לבנות בהשגת פרנסה, הוא ביקש לפתוח את ה'ברכת שמואל' על מסכת קידושין, וביקש לקרוא את הקטע העוסק בלימודים באוניברסיטאות ואת הוראת מרן הגר"ח מבריסק שאפילו כדי להציל חיים אסור ללכת ללמוד שם. ואז הוסיף, ומה ההבדל אם הולכים ללמוד שם, או שמביאים את הלימודים שלהם אצלנו? אין חילוק בין מקרב האש אצל הרב למקרב הרב אצל האש.

הייתי אצלו פעם כששאלו אם אין דרך אחרת כיצד להתפרנס, מלבד לימודי אקדמיה, מה ניתן לומר? הוא הגיב בחריפות: "אז שילכו לגנוב?" - כלומר כשם שאין היתר ללכת לגנוב לצרכי פרנסה, כך גם אין היתר לזה. כששאלו אותו בפליאה, וכי הדברים דומים? עד כדי כך? הוא הגיב ואמר שזה יותר חמור, כי על הקלקול שעלול להגיע מהאקדמיה גם אי אפשר לתקן, בעוד את הגניבה ניתן להשיב. גם כשהיה פעם מישוה מהפריפריה, שרצה להכניס משהו בלימודים שלא היה מקובל, לימודים אקדמיים כלשהם, בשום אופן לא הסכים להתיר כזה דבר. אך כששאלו אולי

במספר הודמנויות, יצא רבינו במכתבים למנהלי התתי"ס, ובו קרא להם "לשמור על החינוך התורני בעל בבת עינינו, ועלינו לעמוד וללחום בכל הכוחות על משמר החינוך במסורתנו לנו" (ימלא פי תהלתך קובץ אגרות סי' רע"ו). ובמכתבים אחרים יצא בקריאה נרגשת שלא להכפיף את מוסדות החינוך של תלמודי התורה להוראות משרד החינוך: "הננו בזה בקריאה נרגשת לכל מנהלי המוסדות אשר נתיסדו במטרה לחנך ילדי ישראל שיחיו נאמנים לתורה ולמצוות, אל תתנו ח"ו את חיקר והקדוש - חינוך צעירי הצאן קדשים בידי אותם שאינם שומרי תורה ומצוות, ואין להסדיר רישיון זה, ואלו אשר כבר מסר מופסים אלו למשרד החינוך מוטלת עליהם החובה לחזור בהם ולבטל הבקשה" (שם סי' רע"ו ואילך).

לעומת זאת הביע בקורת רוח את שמחתו שלמרות כל ניסיונות הצרת החינוך הטהור, הוא מתרחב ומשגשג, וכך כתב: "והשמחה הגדולה היא שאף בזמן אשר עומדים עלינו כאלה אשר רוצים להצר את רגליהם של החרדים לדבר ה' בכלל ובני התורה בפרט, ורוצים להתערב לנו בחינוך הטהור של ילדי ובהורי ישראל, ודווקא לעת כזו מתרבים וגדלים מקומות אשר בהם מוחזקים תינוקות של בית רבן על טהרת הקדוש, ובאשר יענו אותם בן ורבה וכן יפרוץ" (שם סי' רפ"א).

באותה מידה עמד על המשמר בחינוך הבנות, שלא ילכו ללימודים במסגרות אחרות מלבד מסגרות "בית יעקב", וברב שמו על מסגרות "בית יעקב" שלא יכניסו בהם לימודים שמקורם באקדמיה והמסונף לזה. הוא קרא לאסיפות הסברה בנושאים אלו, וחידד והעביר את המסר הזה בנועם שיח, ובצורה שאינה משתמעת לשני פנים.

ב הודמנויות רבות נטל מרן רשכבה"ג וצוק"ל את מקל הנדודים בידו כדי לצאת ולבוא לפני העם, או שפנה במכתבים וקריאות לציבור, שבהם התריע על פירצות שונות וקרא לחזק את בדקי הבתים ולבצר את חומות הדת בנושאים רבים ומגוונים.

קשה לתמצת בסקירה אחת את שורת הנושאים עליהם עמד כצופה לבית ישראל, כיוון את המגדלור, והתריע מפני הפגעים השונים שאיימו לפרוץ בתוככי המסגרות הקרושות של ציבור היראים לדבר ר'. בלתי אפשרי במסגרת כזו, רחבה ככל שתהיה, להניח יד ולרכו את כל אותם מעמדים, דרשות, אסיפות, הכרעות, הנחיות, עצות, הדרכות, שבכוחם כיוון דור שלם. נפנינו איפוא לסקור מספר נושאים עיקריים עליהם עמד והתריע, שלא לשנות את צביון התורה המסורה בידינו, ולא לתת לפירצות שונות להיכנס לתוככי כרם בית ישראל.

החינוך הטהור

אחד הנושאים היקרים ביותר ללבו של מרן ראש הישיבה וצוק"ל היה החינוך הטהור של בני ובנות ישראל, כאשר בנושא זה השקיע שעות על גבי שעות, לכוון ולהדריך את המופקדים על ענייני החינוך, לחזק ולשמר את נושא זה.

מרן וצוק"ל נשא משאות חינוך רבים בכינוסי מחנכים ובוועידות חינוך, ואף נטל על עצמו לשבת ברבים ולענות לשאלות שונות שעלו בענייני חינוך, כדי להדריך ולכוון בעצה ותושייה כיצד להעלות את רמת החינוך. במשאותיו ובהכוונותיו היה מרבה מרן וצוק"ל לומר ולשנון, כי עיקר החינוך תלוי בדוגמה האישית, וככל שהמחנך או ההורה ירומם את עצמו, כך יוכל למשוך אחריו את החניך ואת התלמיד להתעלות אחריו.

בה במידה היה מתריע מפני הפירצות השונות המבקשים לפגוע בענייני החינוך, ולשמור מפגעי הרחוב השונים המבקשים להיכנס לחינוך הנוער בדרכים לא רצויים, הן בענייני חינוך הבנים והן בענייני חינוך הבנות.

הגר"מ קסלר: "זו הייתה הייחודיות הגדולה שלו, מתוך דאגתו המיוחדת לנידחים והאובדים, כשאי אפשר להפקיר אותם, עם זאת אסור שהדבר יבוא על חשבון שמירת החותם המיוחד של עולם התורה, לשמור עליו מכל משמר שלא תהיה בו שום סטייה. הוא היה השמרן הכי גדול בנושאים אלו"

עם ראש מועצת חכמי התורה בכינוס נגד פגעי הטכנולוגיה

כנס צניעות באולמי וגשל עם בעל "שבט הלוי" זצוק"ל והגר"מ ש קליין שליט"א

מלבד משא עולם התורה עליו היכה כל ימיו במקל החובלים שבידו כמלאך האומר לו גדל גשא מרן זצוק"ל על שכמו את משא הדור כולו במשך שנים עמד בראש המערכות בכל הנושאים הקשורים לשמירה על טהרת הכרם ונטירתו מעינים הרעה וזוהמת רוחם של זוממי רע, אם זה בענייני החינוך על טהרת הקודש, הלימודים לבנות ישראל, ענייני הצניעות, פגעי הטכנולוגיה ובשאר החזיתות הרוחניות שיחות עם האנשים שעומדים בחזית בקרבות הבלימה וההגנה, בהכוונתו ובשליחותו – ומעתה גם ברוחו של קברניט העם | דבר לדור

הרב שמואל בראון

לגמרי לבטל לימודי מקצוע, הוא אמר שצריך גם פרנסה. אברכים צריכים פרנסה, וכדי שיהיו אברכים ולומדי תורה צריכים שהנשים יוכלו לעבוד ולפרנס.

הוא אמר שפעם סתם נשים לא ידעו קרוא וכתוב, היה בכל עיר את המתפללת, קראו לה "דאוונקעס". בעצם היה צריך להיות ככה, שנחנך את הבנות שיהיו "דאוונקעס". גם אחרי שאנו כבר לא בצורה הזו, אבל העיקרון צריך להיות כזה, שהצורה האמיתית היא שבנות ישראל יהיו כמה שפחות "ידעניות".

מישהו הפיץ פעם שמועה שהיו מקרים שהוא הוסיף ליחידים ללכת ללימודים כאלה ואחרים. באתי ושאלתי אם הרבנים נכונים: האם יתכן שליחידים יש הוראה אחרת מאשר לכלל? הוא אמר לי, 'מעולם לא התרתי, לאף אחת, לימודים כאלה מחוץ למסגרת בית יעקב'.

אולי אפשר לשמוע במספר מילים על דברים אותם ביקש מרן זצוק"ל להעביר לבנות ישראל במסגרת הסמינרים?

הרב וולף: "הוא דיבר הרבה על צניעות, והיה חוזר בהרבה הורמוניות שהדבר היחיד שכתוב על זה בתורה "ושב מאחריך" זה על חוסר צניעות, שזה מביא למצב של הסתר פנים. הוא דיבר על זה חזק מאוד ובכאב רב. גם בכנסים להורי בנות הסמינרים דיבר על כך, הוא מאוד הרגיש נושא זה בכמה הורמוניות.

"לפני כעשר שנים באו ראשי ישיבות והתלוננו שצורת הפגישות בין האירוסין לחתונה נפרץ מאוד. בעבר היו תקנות בנושא שמרן הגר"מ שך זצוק"ל הנהיג, שלא ייפגשו יותר מפעם בשלושה שבועות, וזה הלך ונחלש, וחזק מזה זה הגיע לידי כך שהפגישה האחרונה מאוד התארכה בצורה מוגזמת. המעניין היה שכשהתלוננו על הדבר, גם מרן

הגר"מ ש אלישיב זצוק"ל וגם מרן הגר"א ל שטיינמן זצוק"ל, שניהם אמרו שהם לא מבינים מה יש כ"כ הרבה לדבר..."

"למעשה הוא זימן כנס ראשי ישיבות, והיו שם עשרות ראשי ישיבות, וגם לנו מנהלי הסמינרים הוא קרא שנשמע את הדברים ונעביר אותם לבנות ישראל. הוא קרא לחדש ולהקפיד על התקנות שתיקן מרן הגר"מ שך זצוק"ל, והוסיף ואמר, אני הייתי אומר שמספיקה פגישה אחת לחדש, אבל כבר הורה זקן פעם בשלושה שבועות, אך יותר מזה בשום אופן לא. אמרו לו שם ראשי ישיבות חשובים, שהיום אי אפשר רק פעם בשלושה שבועות, אבל הוא עמד על זה כחומה בצורה ולא הסכים להקל מכך".

לפני כל תחילת שנה הייתי נכנס ומבקש ברכה לבנות שיצליחו. הוא היה מברך כל פעם על הצלחת הבנות. אך תמיד הרגיש בברכתו "שיזכו להעמיד בתים של יראת שמים". זה מה שהוא שאף בהעמדת החינוך שלהן. בתים של יראת שמים".

האם הייתה הוראה מיוחדת של מרן זצוק"ל באיזה אופן אפשר להוציא בת מסמינר?

הרב וולף: "הוא תמיד אמר, להוציא בת לרחוב לא בא בחשבון. אם מוציאים בגלל שאינה מתאימה לחינוך בסמינר זה, צריך לסדר אותה במקום אחר, אבל לזרוק לרחוב לא שייך בכלל. היה פעם שסיפרו סיפור קשה על בת, והייתי בטוח שעל זה צריך לזרוק. אך כשבאתי אליו הוא אמר לי: 'לא את הכל צריך לדעת, כלומר שאני יכול לנהוג באופן זה כאילו לא שמעתי את הסיפור'.

היה פעם בת אחת שלא התאימה בכלל לחינוך של הסמינר, ממש רחוק. שאלתי אותו, אולי ניתן במקרה כזה להעביר לממ"ד, כי היא לא הייתה בכלל בכיוון של החינוך של בית יעקב, וחשבתי אולי שם היא תישאר לפחות שומרת שבת. התשובה שלו הייתה בשלילה נחרצת. אסור להעביר לממ"ד, זה כמו לזרוק לרחוב".

לסיום, האם אפשר לקבל איזה נקודה מיוחדת שאליה נחשפתם כשבאתם להיוועץ בדעת התורה במעונו של מרן זצוק"ל?

הרב וולף: "בשנים האחרונות יותר, בלטה מאוד העובדה איך שהוא מכין את עצמו לבית דין של מעלה ובוחר את

עצמו. הרבה פעמים כשהוא היה ענה לשאלות ששאלנו, הוא היה מסתמך על גמרות ומצטט מהם דברים תוך כדי שהוא מציין את הדף והמקום שבו זה נמצא, והוא היה מבקש להביא את הגמרא לראות אם זה באמת במקום הזה והוא מכוון לפי המיקום בדף עצמו, בצד שמאל למטה וכיוצא בזה. היה נראה בעליל שהוא בוחן את עצמו לקראת המבחן בית דין של מעלה. ואכן הוא עמד בבחינה... תמיד זה היה בדף שציינ, ולעיתים בדף אחר ליד, והיה נראה תמיד שנגרע בכך".

טהרת עולם התורה

כדי לקבל תמונה מקיפה על מכלול העניינים והנושאים שבהם הדרין מרן זצוק"ל וכיוון בדעת התורה הברורה את הדרך בכל הנושאים, ביקשנו לשוחח עם מי שמכהן כחבר ועדת הרבנים לענייני חנוך, הגאון רבי מאיר קסלר שליט"א המרא דאתרא של מוה"ר יעקב, שקיבל הנחיית רבות ממרן זצוק"ל בעניינים רבים ומגוונים. השיחה התארכה, הסיפורים והזיכרונות קלחו, כל סיפור מקפל בתוכו הרבה אחריות עם דעת תורה ברורה.

בראשית דבריו ציין הגר"מ קסלר שליט"א, כי מן הראוי היה ללמוד בספר יחזקאל פרק ל"ד בדברו על הרועים והנדרש מהם, כשהנביא מוכיח קשות את הרועים שאינם נותנים את לבם לחולים ולנשברים על הנדחים והאובדים. מכאן עלינו להבין כי זהו תפקידו של הרועה הנאמן, לדאוג לכל צרכי העם, אף להרחיקם ביותר, שלא להשליך אבן אחר הנופל.

זו הייתה המידה המיוחדת שראינו בהנהגתו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה זצוק"ל, שנתן לבו ועיניו לדאוג אף לאלו שנכשלו ונפלו, ולא להדיחם מעם השורות. אך יחד עם זאת הוא דאג לחזק את עולם התורה ולשמור על צביונם בצורה הכי משומרת שאפשר. וזו הייתה הייחודיות הגדולה שלו, מתוך דאגתו המיוחדת לנידחים והאובדים, כשאי אפשר להפקיר אותם, עם זאת אסור שהדבר יבוא על חשבון שמירת החותם המיוחד של עולם התורה, לשמור עליו מכל משמר שלא תהיה בו שום סטייה. הוא היה השומר הכי גדול בנושאים אלו".

האם יש דוגמאות לכך?

הגר"מ קסלר: "אספר כמה עובדות, שממן ניתן ללמוד עד כמה שמר על כל סטייה ולו הקלה ביותר. היה לפני

לא אכחך אלא מה שיש בך לאכחך

ובהזדמנות אחרת, העירייה אצלו רצתה לעשות חוגים לילדים בשעות אחר הצהריים, אחרי הלימודים בחיידר, בטענה שיש ילדים שמסתובבים ברחובות, ואולי יותר טוב שישוהו בתכנית מאשר שיסתובבו בחוסר מעש. כשהצגתי את היוזמה לפני מרן, הוא אמר: 'אני יודע שאחרי החיידר יש 'מתמידים', אני לא יודע מדברים אחרים'.

"כל אחד יבוא ויעשה את זה"

האם בנוגע לחינוך הבנות היה מבט שונה? הגר"מ קסלר: "בכלל לא. גם על כך יש הרבה עובדות, אך אספר רק מעט מוזער. היה סמינר בירושלים, עם הנהלה חשובה, שהתבקש להקים סמינר לאמריקאיות מבית שמש, שאין להם אפשרות ללכת ולהשתלב בסמינרים של בנות ארץ ישראל, ורצו להקים סמינר מיוחד עבורן עם לימודי בגרות, כי בארה"ב הדבר מקובל מאוד. שם, בכל המקומות לומדים לימודי בגרות, ואפילו אצל גברים זה מקובל יותר, ובוודאי אצל נשים. הם כבר היו אצל אחרים שאף נתנו להם תמיכה חזקה לתכנית זו, וביקשו לקבל גם את ברכת הדרך ממרן זצוק"ל, וביקשו שגם אני אבוא עמם.

נכנסנו למרן יחד עם המנהל של הסמינר הקיים והמנהל שביקשו להביא לסמינר זה, יהודי חשוב מחו"ל, ירא שמים, והצגנו בפניו את התכנית. הוא נתן דפיקה על השולחן בחזק גדול, וצעק בתקיפות, לא! אסור להקים דבר כזה. המנהלים שהיו עמי ברחו מהחדר מרוב בהלה, ובאמת דבר כזה לא ראיתי אף פעם.

אחרי שהם יצאו שאלתי את מרן, אבל עושים את זה רק לאמריקאית, ואין להם ברירה אחרת. מרן הגיב בחזק ואמר, כל אחד יאמר אני גם אמריקאי, אם ירשו לעשות את זה, כבר כל אחד יבוא ויעשה את זה.

הוא היה מאוד תקיף בדבריו אלו. לפני שנים לא רבות היה סמינר בירושלים שביקש להכניס לימודים של יחידות בגרות, ושלחו אותי לשאול את גדולי ישראל זצוק"ל, והיו מגדולי ישראל שהורו להיתר, ואמרו שהעיקר שלא מלמדים לימודי תעודת בגרות, ואם התכנים עצמם בסדר, אפשר ללמד יחידות בגרות. אחרי תקופה נכנסתי למרן זצוק"ל ושאלתי אותו על כך, והוא הורה שאסור להרשות את זה, כי היום זה יתחיל כך ויתווסף עוד ועוד, עד שהדבר ייפגע לגמרי, ויתירו אף לימודי בגרות. שאלתי אם עלינו כוועדת הרבנים לענייני חינוך להודיע את זה לסמינרים, אחרי שכבר הודענו בעבר בשם גדולי ישראל זצוק"ל שאפשר ללמוד זאת, הוא הורה לי להודיע זאת על אף הכול".

להציל מהרחוב

מה היתה גישתו הבללית לעניין של בית יעקב?

הגר"מ קסלר: "העיקרון הראשון היה אצלו שזה יוכל להועיל בשבט יוכלו להמשיך וללמוד. הוא היה אומר שבית יעקב נועד כדי להציל את הבנות מהרחוב, ובעצם היה צריך להיות שלא ילמדו בכלל, וכל מה שהולכים ללמוד זה כבר שינוי, כיון שהיה סכנה שילכו למקומות פסולים, ולכן העמידו את בית יעקב, ותמיד צריך לדון מה יכול להועיל כדי להציל מהרחוב המסוכן. אך עם זאת בפועל לא התיר שום תכנית לימודים זרה, או שיונקת ממקומות אחרים".

מה היו הוראותיו בנוגע למקומות עבודה לנשים? הגר"מ קסלר: "הוא היה מאוד נחרץ בכך שנשים לא יעברו במקום שיש גם גברים באותה עבודה. היה מקום עבודה שרצה לפתוח אצלו משרד עבודה לנשים

ראשי אנשי המונינים בהתנועות אצל מרן ראש הישיבה זצוק"ל. נבחרו זצוק"ל רבי זאב וולף, רבי ישעיהו ליברמן, רבי הנדל וייבס, רבי יהודה מנדלזון, רבי עזריה הלפרין ורבי יצחק אוסטריין - שליט"א

הרב וולף: "ואם אין דרך אחרת להתפרנס מלבד לימודי אקדמיה? - הוא הגיב בחריפות: "אז שילכו לגנוב?" - כלומר כשם שאין היתר ללכת לגנוב לצרכי פרנסה, כך גם אין היתר לזה. כששאלו אותו בפליאה, עד כדי כך? אמר שזה יותר חמור, כי קלקול מהאקדמיה אי אפשר לתקן, גניבה ניתן להשיב".

ויצרה מקומות עבודה רבים. לפני כ-12 שנה, בא בעל הבית של המפעל, יהודי חרדי מארה"ב שרוצה לסייע בידי משפחות לומדי התורה להתפרנס בכבוד, ורצה ליוזם מקום עבודה כזה אף לגברים, שיעבדו מספר שעות בערב. הוא בא עם תכנית מפורטת, ליצור מקום שיעסיק מספר מצומצם מאוד של גברים, שיועיל לפתרון עבור משפחות ברוכות ילדים המתקשות בפרנסתם.

כשהוא ישב אצלי, הדבר היה נראה בעיניי כדבר חיובי, כיון שהיה מותנה וברור שהדבר ייעשה בלי שום פרסום, ובלי שום הטפה לאף אחד מיושבי בית המדרש שילך לעשות פרנסה, אלא אך ורק מפה לאוזן יידעו כמה רבנים להציע זאת לאלו שהם מכירים המתקשים בהבאת פת לחםם וביתם. כל מה שהתחלנו לדון היה אם נכון יותר לעשות את זה לכאלה שעדיין לומדים בכולל, וליצור עבורם מסגרת של פרנסה מחוץ לסדרי הלימוד, כדי שיוכלו להתעלות בלימודם ביתר שעות היום בלא קשיי הפרנסה המעיקים עליהם. או שיותר נכון הדבר לקחת כאלה שכבר עזבו את מקום הלימודים, ועל ידי פרנסה מכובדת זו, יוכלו לשוב ולשקוד בבית המדרש ברוב שעות היום. מלבד הספק הזה, לא ראיתי כאן מקום ספק כלל.

אך בכל זאת, בעל הבית והיוזם חשש וביקש שניכנס למרן לשאול אותו אם נכון הדבר. עלינו איפוא לבית מרן, והתחלנו להציג בפניו את הדברים. מרן קטע את הדברים ואמר בחירות, בשום אופן לא! והוסיף ונימק, אם יעשו אצלכם בעיר דבר כזה, כבר לא תהיה בעיה עם אברכים. באותו זמן מרן היה טרוד מבעיות של אברכים שהגיעו בפניו שאינם מוצאים כולל מתאים, היה זה עוד לפני ההתפתחות המופלאה של רשתות הכוללים שראינו בשנים האחרונות. ועל זה אמר, שאם יפתחו מקום כזה, כבר לא יהיו בעיות של אברכים שיחפשו כוללים, כי בסוף כולם ילכו לשם.

חזרתי ושאלתי, אבל זה יהיה בלי פרסום כלל. מרן שאל אותי, 'שלושה אנשים יידעו מזה?' זה כבר מספיק. אסור ליוזם כזה דבר בעיר של אברכים. וזו הייתה פסיקה נחרצת ביותר שגנזה את התכנית.

הרבה שנים אצלו בעיר, יהודי תלמיד חכם אמריקאי שהילדים שלו למדו בתלמוד תורה בעיר, אך כמנהג אמריקה הוא סבר שהילדים צריכים להשתחרר מעט בשעות הביניים, והוא שלח אותם לשחק במשחק כדורסל מחוץ לעיר. הרבר מאוד הפריע להנהלת התלמוד תורה, והיא ניסתה למנוע אותם מכך. האבא מאוד כעס, ולא הבין מה חטא יש בכך אם הילדים ישתחררו מעט, והרי כך נהוג הדבר באמריקה בכל מוסדות החינוך, אפילו למתבגרים יותר.

שני הצדדים פנו אלי, הן הנהלת התלמוד תורה, והן אבי הילדים, להתלונן זה על זה, ולא ידעתי מה לענות על כך. נכנסתי למרן ראש הישיבה זצוק"ל, והוא ענה בצורה נחרצת מאוד, שילך, זאל ער אוועק גיין. (שילך מכאן) בזמנו זה היה נשמע לי מאוד משונה, אולי אם אפשר לומר, קיצוני קצת.

אבל בימים האחרונים שמעתי סיפור נוסף שהבהיר לי יותר את הדברים. סיפר הגאון רבי אהרן רוב פרוינד שליט"א עובדה רומה שהייתה גם עמו. אחד הנריבים הגדולים מאמריקה שהיה תומך בישיבתו, היה לו בן שהתגורר בבית שמש בקהילה של בני חו"ל, והוא בא בטענה שבחו"ל גם החרדים למדו לימודי בגרות ולימודי חול, וכאמריקאי הוא לא מצליח להשתלב בישיבות הקדושות כאן בארה"ק, ולכן הוא רוצה להקים ישיבה קטנה כרוגמת אלו הקיימים רבות באמריקה בשילוב לימודי מקצוע. הוא ביקש להיכנס יחד עם הרב פרוינד כדי להציע את הדברים לפני מרן זצוק"ל, והרב פרוינד ניסה לחמוק מכך כי ידע את דעתו השלילית הנחרצת של מרן ראש הישיבה על דברים אלו. אך לנוכח הפצרותיו של אותו גביר, לא הייתה לו ברירה והוא נכנס עמו למענו.

מרן זצוק"ל שמע את הדברים בסבלנות, אותו אחד הרצה באריכות את תכניתו, וטען שבאמריקה זה אחרת. כששמע מרן דיבורים אלו, הוא ענה בתקיפות, מי ביקש ממך לבוא לגור כאן בארץ ולהכניס את הדברים הלא טובים שיש באמריקה? תחזור לאמריקה, איזה זכות יש לך לבוא לארץ ישראל ולשנות את הדברים הנהוגים כאן? זה כבר הסביר לי גם את הסיפור הקודם שהזכרתי שבו אמר מרן למי שחפץ להנהיג כאן דברים מאמריקה, "שילך".

"לא יהיו בעיות לאברכים"

ומעניין לעניין אביא סיפור נוסף, עד כמה חרד על כך שלא יעשו פתח שיאפשר למשוך אברכים מכתלי בית המדרש. במסגרת אחד מהפרויקטים התעסוקתיים הקיימים בעירנו, קיימת חברה שמעסיקה נשים רבות,

הגר"ב שפירא: "מרן זצוק" ל אף ביקש להפיץ בכל תפוצות ישראל את אגרת הגר"א (נוסח ארם צובא) במהדורות שונות, שבו כתב הגר"א שכשם שאצל הגברים התבלין נגד היצר הרע הוא לימוד התורה, כך אצל נשים התבלין הוא הצניעות"

כל הדברים האלה אינם שייכים לנצח, אלא זה אבוד לנצח, אוי ואבוי לכן ארם שהוא במצב של אבוד, וזה נצח! זה לא שנה ולא עשר שנים ולא מאה שנים ולא מיליארד שנים, אלא זה נצח!! זעקת הנצח נשמעה ברמה, והחרידה ישנים מתרדמתם.

בסמוך לימי חנוכה שנת תשע"ד התקיים כינוס נשים ענק בעשרות מוקדים ברחבי הארץ. מרן זצוק"ל נשא דברים בביתו שתועדו והועברו לכל המקומות. בדבריו הוא הזכיר את הסכנה הגדולה הקיימת באינטרנט ואת החובה לחסום במקומות העבודה, והביע את פליאתו איך אנשים לא חוסמים בשל שיקולים כלכליים, ואמר על כך את המליצה "אדם רואה על איבוד דמיו ואינו רואה על איבוד ימיו".

בתמוז אותה שנה נוסד בעידודו והכוונתו של מרן זצוק"ל, "ועידת הרבנים לביצור חומות הדת". מרן הגיע לכינוס היסוד באולמי קונקורד שבו השתתפו רבני הקהילות מכל רחבי הארץ, ובו עורר על החומרה שבאינטרנט שמי שנכנס אליו קשה לו לצאת ממנו, וחובה להתרחק ממנו מאד.

כאשר הקימה "ועידת הרבנים לביצור חומות הדת" את מוקד הייעוץ המקצועי לחסימה כהלכה במקומות העבודה יצא מרן זצוק"ל יחד עם מרנן ורבנן גדולי התורה זצוק"ל ויבלחט"א במכתב מיוחד שבו נכתב: "כבר נתפרסם פסק ההלכה שאיסור חמור להשתמש באינטרנט הפרוץ אף לצרכי פרנסה ושבת במקומות העבודה המוכרחים לכך מחויבים לסדר חסימה כהלכה, והנה לאחרונה הוקם מוקד ייעוץ ע"י ועידת הרבנים לביצור חומות הדת אשר בו אנשי מקצוע מנוסים מרדיכים את העובדים היאך ניתן לחסום בחסימה כהלכה..."

בשנת תשע"ה התקיים ע"י "ועידת הרבנים לביצור חומות הדת" כינוס לבעלי עסקים באולמי קונקורד. מרן זצוק"ל טרח ובא למקום, ונשא דברים ועורר על הצורך להמשיך ולפעול ללא הרף בעניין החמור של פגעי הטכנולוגיה.

בשנת תשע"ו התקיימו על פי הנחיית מרן זצוק"ל בכל רחבי הארץ כינוסים ועצרות ענק, ובשלהי אותה שנה נמשכו הכינוסים אף בהיכלי הכוללים, שבהם עוררו גדולי ישראל והרבנים על הצורך לחזק את החסימה הראויה.

גל כינוסים זה התקיים בסימן "המהפכה הקדושה", ובסיום כל כינוס נערכה "קבלת הציבור" שבה קיבל כל הציבור בחתימת ידו להישמר מכלי המשחית. מרן זצוק"ל יצא אף במכתב מיוחד אליו הצטרפו להבחל"ח מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א ומרן ראש הישיבה הגר"ג ארלשטיין שליט"א, שבו נכתב: "חובה קדושה מוטלת על כל אחד להצטרף לקבלת הציבור".

הגויים ואותם שהולכים בדרכיהם גם הם ככהמות נדמו, הם לא מחשיבים זאת לעיר גדולה. עיר גדולה היא עיר שיש בה הרבה לומדי תורה, במקום שיש יראים ושלמים ולומדי תורה מתוך הרחק, הם אלו האנשים שעבורם נברא הבריאה, ועליהם אפשר לומר שהם מגדילים את העיר, העיר שלכם היא העיר הגדולה בעולם".

הגר"מ קסלר שליט"א מאריך עוד בדברים שקיבל ממרן זצוק"ל על מעלתם של יושבי בית המדרש, והוראות נוספות שקיבל ממרן זצוק"ל בנוגע לעיר קריית ספר, ועוד חזון למועד.

פגעי הטכנולוגיה

ביקשנו לשמוע עוד על מאבקו של מרן בפגעי הטכנולוגיה, פנינו לראשי "ועידת הרבנים לביצור חומות הדת" שהוקם בעידודו והנחייתו של מרן זצוק"ל, כדי לשמוע על דרכי הנחייתו ופעולותיו בנושא זה. ראשית מאבקו של מרן זצוק"ל בנושאים אלו, היה כבר לפני שנים רבות, כאשר חזר פירצת השימוש בטלפונים הסלולריים בין בחורי הישיבות, והחל כבר אז החשש לאן יתדרדרו הדברים, עמד ויום את הכינוס הגדול לכלל בני הישיבות, יחד עם מרנן ורבנן גדולי ישראל מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, מרן רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל ומרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל, ובמרכז הכינוס נשמעו דבריו המעוררים והנוקבים, וזה היה אחד מהדברים הראשונים שהביאו את חסימת הפירצה. כאשר החל לחדור השימוש באינטרנט, נעמד רבינו מרן זצוק"ל בראש המערכה להצלה מפני הפגעים הרעים. הוא עורר עריכת כינוסים לרבני הקהילות ולציבור הרחב כדי להתריע על הסכנה הגדולה ודרכי השמירה מפניה.

בכנס ראשי הישיבות בתמוז תש"ע, דיבר מרן זצוק"ל בדברים חריפים וחדים מאוד בנושא: "כתוב בתחבולות תעשה לך מלחמה, הדרידו וכל הדברים האלה חודרים לכל מקום, האינטרנט וכל הדברים הכי גרועים גורמים לדברים נוראים. צריך לעשות מלחמה, וצריך לדעת איך נלחמים, עכ"פ מה שכל ראש ישיבה רואה שצריך לעשות הוא אחראי... אפי' מי שלמד כמה שנים ושמע שיחות מוסר, ברגע אחד הכול יכול להיות אבוד, אדם צריך לדעת במשך כמה שנים שהי' ישיבה הוא למד גמרא ומוסר והתעלה, ולפתע ברגע אחד הכול יורד, לכן צריך לדעת עד כמה להחשיב לא לאבד את מה שרכש במשך שנים, וצריך מאוד להשתדל שלא יאבד ברגע אחד את כל מה שרכש ברוחניות".

ברבות הזמן עורר מרן זצוק"ל על הצורך להקים פתרונות נכונים כנגד פירצת האינטרנט, וקרא לעורר את הציבור על חשיבות התקנת החסימות על הכלים הטכנולוגיים שברשותם.

בחושי תשרי תשע"ג התכנסו רבני הקהילות במלון ציפורי בבני ברק ורבינו נשא דברים בפניהם ועורר כי ידוע על מעשים נוראים שקרו על ידי האינטרנט שהוא בבחינת מחטאיו הגדול מההורג, ועל הרבנים להזהיר את הציבור ולומר להם שזה אש.

בעשרת ימי תשובה תשע"ד, נערך כינוס ענק בעיר מודיעין עילית בהשתתפות אלפי תושבי העיר וכל רבני המקום לעורר על חומרת הדברים בשימוש באינטרנט הפרוץ. בעיצומו של הכינוס הגיע מרן זצוק"ל והשמיע בפני רבבת המשתתפים זעקה גדולה ומרה לנוכח הטרגדיות שהביא עמו האינטרנט הפרוץ: "אם אדם טבע בבוץ גדול, האינטרנט רח"ל,

שהעבודה תהיה בקשר עם חו"ל, והוא שאל אם יש גברים במקום, ואמרו לו שיהיו רק אחד או שנים. הוא חזר ושאל למה צריך אותם? והסבירו שכיון שעובדים בענייני תיווך למדינות זרות, צריך עו"ד שיעצו להם לברר את המעמד החוקי של כל מיני נכסים. הוא אמר, אני לא מבין, הרי אתם עובדים לחו"ל וכל העבודה היא בתקשורת, למה העו"ד לא יכול לשבת גם הוא בחו"ל ומשם ליעצו? למה צריך שהוא יהיה במקום? ולא הסכים להתיר זאת".

"מי שיישאר חזק אלו יושבי בית המדרש"

איך התייחס לבעיות עם הטכנולוגיה המתחדשת מעת לעת?

הגר"מ קסלר: "הרי הדרשות והדברים שדיבר בכנסים הציבוריים והמכתבים שכתב בנושא זה ידועים. אספר רק מה שראיתי בעצמי, כשבאו לשאול על האפשרות לעשות מכשירים חכמים בצורה כשרה, הוא אמר 'אין דבר כזה כשר, אפשר לומר שזה פחות טרף, אבל אי אפשר לקרוא לזה כשר'.

שאלתי אותו אם יש אחד מחו"ל שרוצה להשקיע בפיתוח דבר כזה, לעשות משהו יותר מסונן, אך זה עלול לגרום שאבדו רבים ובני תורה שלא התקרבו לדבר כזה, יבואו וישתמשו בזה כיון שזה פחות טרף. הוא אמר על זה ואמר נורא: 'הרי חו"ל עקרו תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת, מצווה דאורייתא, וראש השנה, וכל זה מחשש שמא יעבידנו. כמה רחוק הוא החשש שבראש השנה, בתוך אימת הדין, יבואו לעבור איסור? זה דבר מצוי? אולי פעם אחת זה יקרה. ועל זה ביטלו לכל ישראל תקיעת שופר'. היה מובן מהתשובה, שאם יש חשש שיכשלו בזה, כדאי לבטל את זה.

אמנם בהזדמנות אחרת הסביר מדוע אינו רוצה לכתוב בלשון של איסור גורף על השימוש באינטרנט, ורק מעורר על הסכנה שבדבר ועל החובה להקים חסימות ראיות, והטעים שצריך לשמור את הכוח של ההתעוררות על דברים שיכולים לפעול. הוא ירד לפרטי פרטים בזה, והיה פלא לראות עד כמה הוא מתמצא במציאות. הוא הסביר כי הנה זה התחיל לפני 20 שנה עם מחשב, כבר לטריט, והמשיך למשחקים, עד שבא הדבר שנקרא אינטרנט. רואים בעיניים איך שהעולם זו, 'די וועלט רוקט זיך', זו מציאות שאי אפשר בלי זה, ולא יוכלו לעצור את זה, אם יש לרבנים כוח באידישקייט, צריך לעשות את זה על דברים שיוכלו לקבל את זה, ושזה יחזיק לאורך זמן.

שאלתי אותו מה יהיה בעוד שנים ספורות, כשכל העולם ישתנה והטכנולוגיה תשתלט על כל תחומי החיים עם כל הניסיונות הכרוכים בהם? הוא ענה כי היצר הרע חזק יותר מכולם. על כל פירצה שמאפשרים לה להכניס את הרגל שלו, הוא נכנס והוא כבר שם. מי שיישאר חזק אלו רק היושבים בבית המדרש ואין להם שום דבר עם העולם, והם ישמרו על כולם.

הוא החשיב ביותר את האבדנים, וראה בהם את חזות הכל. פעם אמרתי לו בנימת בדיחותא בבין הזמנים, שהעיר התרוקנה, וכנראה שהאבדנים התאמצו כל כך בלימודם עד שצריכים לנפוש. כאבה לו נימת הביקורת שנשמעה בדברים, ואמר לי שאסור לקטרג, יש לנו מספיק מקטרגים על לומדי התורה.

הוא אמר לנו כמה פעמים כי מודיעין עילית היא העיר הגדולה בעולם. והסביר את עצמו, מה זה עיר? הרי עיר שיש בה מיליוני בניהמות אי אפשר לומר עליה שהיא עיר גדולה.

לאלו זכרונות ואלה חזקת שמו גלארניז רק פון דא אהרן יחזקאל'ס דה נח צבי שטיינמן

המהפכה הצרפתית האמיתית

"מסע המגן-דוד"
של מרן זצוק"ל
- לתקן עולם במלכות ד'

הוא היה רבן של כל בני הגולה לא רק בתואר אלא בפועל. ממרומי שנותיו הוא ירד אל הקהילות בכל רחבי תבל. יחד עם כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א ובנפרד במסעות נוספים, הוא חרש את תודעת היהודים, זרע בהם את השקפת התורה ולעיתים רק כעבור שנים רבות קצר ברינה את הפירות. במאמץ פיזי בל יתואר ובכוחות נפש גדולים הרבה יותר הוא הסתער על הבסטיליה האינטלקטואלית שחומותיה רדיפה אחר השכלה, נהנתנות וחומר - ובקע אותן. את ההמנון הצרפתי - ה'מרסלייז', החליף בקול התורה. | כך הוקמו הישיבות החדשות בצרפת. רבני הקהילות מסכמים ממרחק השנים מסכמים ראשי הישיבות והרבנים שליט"א את ההשפעה, התוצאות, והעקבות שנותרו בלב יהדות צרפת | - 'דרכון ארץ' שקדם לתורה - והקמתה. פרק א' - צרפת

הרב מ. ברמן

רשת נשא תשנ"ו.

פ בשעה 8.30 בבוקר מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל מתעדר לצאת מביתו שברח' חזון איש 5 בבני ברק לעבר שדה התעופה, כשבפעם הראשונה ממרסו גילו הוא יוצא לחזק את בני הגולה בארה"ב, ולהקים רשת מוסדות חינוך על טהרת הקודש בארץ ובגולה. בידיו 'ספר תהילים'... רבים באים להיפרד, ומרן זצוק"ל כדרכו נראה כפני מלאך שאין לו בעולמו דבר זולת המטרה שלשמה נוצרה הנסיעה כולה בעמל כפיים על ידי רבים וטובים - 'נקדש את שמך בעולם'... במטוס הפרטי שעמד הכן בשדה התעופה בלוד, ממתין לשעות קורת רוח שלא זכה להם מעודו, להיות 'מרכבה' למי שכל ימיו ביקש להיות רק 'מרכבה לשכינה', ובקרב שלושה חדרים, כשהשלישי שבהם הוכן עבור מרן, ובו ישנם שתי כסאות ומיטה, וכשהוצע למרן שישכב מעט לנוח, הוא אומר בגילוי לב למקורבו - "אינני יכול לישון"... מי שהיה עמו באותו מסע כשותף לדרך ולמטרותיה וכידיד אישי, כמו במסעות רבים קודמים, היה כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א. מטרת הנסיעה היתה להרחיב שיעורי תורה, חינוך הילדים וצניעות, ביצור חומות השבת

"מאז ביקור מרן, נוצר ברק בעיני האלפים הצעירים, והודות לקולות הלב שבקעו ממנו וחדרו עמוקות לליבות הצעירים הרבים ששתו בצמא את דברותיו, ביוזעם כי זוהי הזדמנות של פעם בדור"

לרפא את מחלתם ברעל התלישה מעולמה של תורה? מחלה לא מרפאים ברעל. בשום פנים ואופן לא! צריכים לפתוח ישיבה שתתאים לבחורים אלה. אבל רק על טהרת הקודש. ישיבה שתתאים להם, אבל רק בצלמה ודמותה של ישיבה - על פי המסורת שקיבלנו איש מפי איש, דור מפי דור. "אם הנסיעה לארץ ישראל אינה מתאימה לכולם, צריך לפתוח ישיבה גדולה במרסיי" - אם תהיה ישיבה מקומית, יהיה לבחורים המשך ורצף ישיר. זה בוודאי יפתור חלק מהבעיה... מכאן יצא מרן זצוק"ל לבית המדרש 'פקודת אליעזר', לפגישה עם רבני הקהילות הכלליות. המונים נדחקים לתוך האולם שמתקשה להכיל את המונים. השכונה השקטה שהירוק של עצי הגני מעטר את כל רדיכה, הופכת לסואנת ביותר. המונים מבקשים להתקבל בדלתיים סגורות. איש איש ומעמסת ליבו הזקוק לצדיק גורר. איש איש ותקוותיו הטובות הזקוקות לברכת הדרך. אחרי שעה ארוכה של קבלת קהל ביחידות, יצא מרן זצוק"ל אל הכנס הגדול. משטרת מרסיי מגלה יעילות רבה ביותר. יחידת האופנועים שלה, בולטת בייחודיותה. כשהאופנוע המלווה את השיירה כרכב חלוץ חוסם את הצמתים ופותח תנועה חופשית לרכבים שלנו, חוצה האופנוע המאסף את שיירת המכוניות ועובר לראש, כדי לחסום את הצומת הבאה. מרסיי אינה בנויה לגובה. היא נמרחת על המרחבים. מרכז העיר פקוק להפליא. בחיך יגידו לנו המקומיים שהנהירה היא לאצטריון מקומי: 'אולימפיק מרסיי נגד טורסו', וזה מושך את כל תשומת הלב העירונית. אבל פניה של היהדות המקומית, גם של יהודים רחוקים יותר, מועדים לעבר אולם 'קרלטון ביץ', השוכן בפאתי המפרץ. אנו רצים והם רצים, שח לי צעיר מקומי כשנהרה על עיניו.

האולם רחב המימדים שוכן במרומיו של הצוק. באולם הענק הולכים ומתכנסים אלפי גברים, בשתי הקומות האחרות שלהן כניסות נפרדות, כונסו הנשים. הדרך שמתפתלת לאורך המפרץ כנחש, עמוסה בכלי רכב. שרשרת ההרים שחובקת את בתי הקומות של העיר, נראים מצידו השני של המפרץ. גלי הים רוגעים, אינם מעידים על הסערה הגדולה שתתפרץ כאן. מאחורי הבימה שהוצבה בכותל המזרח, מבעד לחלונות הזכוכית הענקיים, נשקף הים התיכון. יש משוה מרהים בתכלת הזו, באופטימיות של המראה. גלים מתנפצים על החוף, כמו הרגשות שמסעירים על חופו של לב. יהודים מכל קצות החברה היהודית, מתערבים זה בזה בדבוקת צמאי דבר ד'. החלונות הולכים ומשחירים, והאור עולה בפני האנשים. הראשים נדים על הקצב של מה שמתרחש על הבמה. פתאום העיניים נעשות שקופות ואתה יכול לקרוא בהם את פנימיותם של הנוכחים.

כשעלה הג'ר ראובן אוחנה שליט"א אל המיקרופון - טרם שעלו גדולי ישראל מה גודל המתנה שתוענק להם כאן, לעין כל. בקול נרגש שמתנגן בשפת המקומיים, הוא דיבר על גודל המעמד. ואז הוא השתק לרגע: "אנחנו מכריזים

צריך להתאמץ כדי להבחין: מרסיי אינה מורגלת בכגון אלה. ההרגל לא עמעם את ההתפעלות של המפגש הראשון. בחוץ כבר התייצבו צעירי הצאן, הגדירים, וכידיהם רגלים אדומים. חלקם במגבעות, אחרים בכיפות קטיפה בורקות בשמש. כמה מהם עטרו לראשם קסקט, ששיוו להם מראה צרפתי אופייני. הם היו לבושים בגדי חג. מבטם לוהט, ממוקד. בעוד מספר דקות, יתחיל מסע החיזוק על אדמת צרפת.

בשעת אחר הצהריים אביך ודוהו, התמלא ביתו של הג'ר ראובן אוחנה שליט"א - רבה של מרסיי במנהיגיה הרוחניים של העיר. הללו, כלי קודש היושבים ראשונה במלכותה של תורה, התכנסו כדי לדון בשאלות שהומן והמקום גרמו. בחצר, תחת הסככה, נראו עשרות בחורי ישיבה. הם היו מעט מותשים למראה. לא קשה היה לזהות שהגיעו זה עתה מדרך רחוקה. היריעות הירוקות וגג הברונזה הלבן, לא הצליחו לרכא את להט השמש. אף לא את להט פניהם. מאיפה באתם? שאלתי טרם הפתעה. הם באו מ'בוסייר' - בני ישיבת נובהדרוק השוכנת ליד פריז. הדרך, הלך ושוב, תאלץ אותם לעשות עשרים וארבע שעות בדרכים. בני תורה, אין להם כסף למטוסים ורכבות. הם יודעים שגם בפריז יהיה כינוס המונים, "אבל שם לא נוכל להגיע", אומר בחור טרוט עיניים. אנחנו רוצים ללחוץ יד, רוצים לשמוע.

אסיפת הרבנים היתה ההתכנסות הראשונה. היו אלה רבניה החרדים של העיר, ראשי הכוללים. בצוותא עם מרן זצוק"ל וכ"ק האדמו"ר מגור שליט"א, הועלו השאלות הקשות, התובעות מענה.

מרסיי, כך מתברר, סובלת מבעיות נשירה. סולם עלייתם של בחורים מסוימים, נקטע. הם יוצאים לארץ הקודש, להתחנך בישיבות. אולי הפרי המנטליות, עמדו בעוכריהם. שמה הבסיס אינו רחב דיו, כמו המסד הרחב שזוכים לו נערי ארץ הקודש. אולי הפרי טרם הבשיל, בטרם נקטע. עם שובם של הנערים למרסיי, ניכרים, אצל חלקם, ניצני חוסר ההיטמעות בתוך עולם התורה.

"האם כדאי לפתוח ישיבה עם לימודי מקצוע, במיוחד למען בחורים אלו?" - שאלו הרבנים.

על פניו של מרן זצוק"ל, עלתה ארשת מחייכת, מעט כאובה: האם כאשר אדם חולה, אתה רוצה להביא רעל אל פיו, במקום תרופה? בחורים אלה הינם 'חולים'. אתה רוצה

והתרחקות מהבלי העולם. עיקר ההשקעה בכל המסעות לצרפת, היתה לייסד מקומות תורה על טהרת הקודש. אז זה היה נראה לא הגיוני כשמדובר במדינה שההורים בה לא היו מוכנים לשמוע כלום נגד לימודי חול שיכינו את ילדיהם לקראת חיי המעשה. לאחר דיבור על בעיות שונות וסבוכות שיועד דורינו, מסכם מרן זצוק"ל את מילותיו בקול ברור - "דבר ראשון נדבר על תורה, כי בלי תורה אין כלום. עד מתן תורה היה חמס וגזל כי לא היתה התורה, ואחרי שמדברים על תורה ניתן להוסיף לדבר על חינוך וצניעות ועוד".

כל משתתפי המסע הבינו את המסר החד והברור בקולו של מרן, כמי שלא הסיח דעתו מהתורה כל ימיו - "כל חפצי הוא להרבות תורה בטהרתה".

מרסיי - צרפת

התחנה הראשונה במסע הארוך היתה העיר מרסיי, בה נחת המטוס בארמתה, ורבה של העיר הג'ר ראובן אוחנה שליט"א עולה ומברך בקול נרגש את מרן זצוק"ל, והומין את מרן להתארח בביתו. באולם שדה התעופה מתקיימת קבלת פנים חמה של כל בני הקהילה, וילדי מרסיי עומדים נרגשים עם רגליים בידיהם.

התיאור שנכתב ברוח אותו ביקור בשעת מעשה, מיטיב להגדיר את האווירה המתחוללת באוויר צרפת כולה...

"כשנפתחה דלתו של המטוס בקצה מסלול הנחיתה של העיר מרסיי, יכולת לחוש בגל של חום. מזג האוויר היה מהביל, מאפיין את מיזגה של עיר ים תיכונית מובהקת. מרסיי שוכנת על חוף הים, וזו אינה רק הגדרה גיאוגרפית. 'ים-תיכונית' זה אומר גם האנשים, התנהלותם, אופיים ומזגם. ירדנו במדרגות של כבש המטוס. מיד כשכפפות רגליך דורכות על אדמתה של מרסיי, אתה מבין שההבל עולה מן הים, אבל החום הוא אנושי. כשנראו מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל וכ"ק האדמו"ר מגור שליט"א, פרצה במקום שירה אדירה. מחיצות הזכוכית שניצבות בואכה אל הטרמינל הקטן, לא הצליחו לכלוא את הקולות.

דמויותיהם של גדולי ישראל שהשתקפו אל תוך הזכוכית, הכפילו את ההתפעלות. הטרמינל הקטן אינו מורגל במראות מהסוג הזה. מרן יושב על הכסאות האדומים, וההמונים סככו עליהם כמו צדפה המגוננת על פניה. לא

קבלת הפנים עם ספרי התורה ברחובות פריז

לא זכרתי אף מאמר על גאונים רק

שח עם הגר"י הלל בדרך לצרפת בדברי תורה

הביקור נמשך במשך יומיים, ועבר דרך כולל מרסיי, ובכנס הילדים במרסיי, וגולת הכותרת כשהגיע מרן לשיבה הקטנה שהוקמה על טהרת הקודש, מרן זצוק"ל בקושי מטפס במעלות הבניין, אך מרבר בפניהם על גודל זכיתם להיות עבדי ד' אמיתיים בכל סדר יומם, והם הבינו כי הם בני החיל של צרפת כולה.

***

במרחק של עשרים ושתים שנה - כששורשי הנסיעה הניבו פירות תורניים עצומים, שהתחזקו לאחר מכן בביקור הנוסף של מרן זצוק"ל בשנת תשס"ו בעיר, כשנוכח בעצמו איך המהפכה האמיתית מתרחשת כאן בינות למוסדות התורה ולצעירים שמגלים את אור התורה עליו ריבר מרן מנהמת לב - שבים אנו אל הגר"ר אותנה שליט"א, והשאלה המתבקשת מה התחולל מאותם ביקורים מפעמיים.

הגר"ר אותנה: "הביקור המופלא, היה רק ההצתה. לאחר מכן הוצרכנו לטיפול המשך, והמיוחד היה שמרן זצוק"ל הציב לנו את היעד, הוא עורר על שלוש נקודות: שיעורי תורה, שמירת שבת וחיווק גרדי הצניעות. עובר לעשייתן הקמנו שלושה ועדים: ועד שמירת השבת כבר טורח לייסד שיעורים בהלכות שבת ומגייס מתנדבים לשכנע את הסוחרים שלדאבוננו לא עומדים בניסיון, לסגור את בתי העסק שלהם בשבתות. ועד הצניעות עוסק בעיצוב המודעות ובייסוד שיעורים בעניין טהרת הבית היהודי. הוועד להפצת שיעורי תורה כבר עמל להרבות שיעורי תורה ולקרא לכל יהודי לבוא ולהשתתף. וכיום אין ספק שגולת הכותרת זוהי השיבה, שנפתחה עובר לאותו ביקור במרסיי לקראת חודש אלול".

איך הצניעות האירוע על הדור הצעיר?

הגר"ר אותנה: "באסיפת הילדים שהיתה אז, לא היו רק ילדים חרדים. בתום הכנס, כשהם עברו להתברך, רבים מהילדים היו עם דמעות בעיניים, כשהציבור עמד וקיבל עול מלכות שמים, ראיתי קבוצה גדולה של ילדים שכבו. ממש געו בבכייה. זה לא ימחה לעולם. אבל אני חייב להבהיר, שעיך התרומה היתה ביחס של מנהלי בתי הספר. כשבקשנו מהם לבוא, רבים לא הבינו לשם מה, ומה זה יועיל להם. עכשיו גם המנהלים הבינו שעולם התורה זה לא משהו מהעבר, אלא משהו קיים ונוכח, והעולם התורני זה לא משהו מהספרים ולא 'ההיסטוריה שלנו', אלא משהו שקיים במציאות, מציאותינו, נשמת אפינו.

הם ראו במוחשיות לראשונה את שידעו כי התורה הינה משהו עתיק שעובר ע"י גדולי התורה מדור לדור, וזו היתה להם פעם ראשונה לראות את מעתיקי השמועה מוסיף הלפיד. ביניהם היו גם כאלה שתפסו את הדברים בעומקם.

"האם כדאי לפתוח ישיבה עם לימודי מקצוע?" - שאלו הרבנים. על פני מרן זצוק"ל, עלתה ארשת כאובה: האם כאשר אדם חולה, אתה רוצה להביא רעל לפיו במקום תרופה? בחורים אלה הינם 'חולים'. לרפא מחלתם ברעל התלישה מעולמה של תורה? מחלה לא מרפאים ברעל".

ואם לפני האירוע היה צריך לשכנע אותם כמה זה חשוב, ולהסביר להם מה זה גדול בתורה, מהי מסירה מדור לדור, מה זה שמואל בדורו. כשהם היו נוכחים בעצמם, הם עברו משהו, איזו טלטלה. זה פתח אשנב בלבבות. כאלה שהיו בצד השני של המתרס, השתנו באחת. מאז הביקור ועד היום, הם הסכימו שאברכים יפתחו בתי מדרש בתוך בתי הספר שלהם, לכל מאן דבעי. בכתות הגבוהות ישנם שיעורים חופשיים - ומי שירצה יוכל להצטרף לבית המדרש. משני תיכונים קבלנו אישורים להכניס שיעורי יהדות לתוך הכתות, והודות לביקור הרם, שערם נעולים נפתחו לרווחה כמו הלבבות...

אוכל לומר דבר ייחודי, שבאותה עת היה בין ארה"ב לפריז פער של כעשרים שנות יהדות, ומרסיי נמצאת באיחור של עשר שנות יהדות לעומת פריז, זה פער אדיר שחייבים להרביק, והביקור הזה צמצם ממש את הפער. **האם כיום רואים את תוצאותיו גם כשהיהדות נתפסת באופן עמוק יותר, מלבד המוסדות והחינוך הטהור?**

"מבחינת תושבי העיר, אנחנו זוכים לאהדה ומקובלים בכל החוגים. אבל מה שהתרחש מאז, זה משהו הרבה יותר עמוק. תושבי העיר ראו במו עיניהם שההנהגה הרוחנית של העיר כפופה לגדולי ישראל ומושגת רק על דעת תורה. הם מתחילים להבין שזה לא 'הרב' המקומי שתובע, אלא זו פשוט סמכות התורה שעברה מדור לדור ומסורה כיום ליוקני העם.

רובה של היהדות המקומית משתייכת ליהדות שומרת מסורת. הם מקיימים מצוות ושומרים על צביונם של חגים, אבל אין להם שייכות לעולם התורה והישיבות.

גם הרבנים השתייכו לזן של רבנים שהיו כלי קודש. הם שימשו כחזנים, מוהלים, בעלי קורא וגם פוסקי הלכה. וגם המשמעות היא שיהודי בעיניהם הוא 'אורח העולם', רק שיש לו מסורת והוא שומר מצוות. אחרי הביקור, חדרה להכרה המקומית משמעות חדשה לגמרי: 'יהודי זה לא כמו נוכרי שומר מצוות', יהודי זה משהו אחר לגמרי. בריאה בפני עצמה, ולכן הוא חושב אחרת, מדבר אחרת, מטרתיו אחרות, סולס הערכים שלו שונה. לרובם זו היתה פגישה ראשונה עם השקפה של 'יהודי', השקפה של תורה, לראשונה התחילו להבין שהכל תורה, והכל לפי תורה".

והוא מבקש לסיים במסר חד וברור שאין כמותו להבהיר עד כמה המהפכה עצומה - "בני עדות המזרח תמיד כיבדו את התורה ואת לומדיה והלב היה תמיד פתוח לקבל את מרות גדולי הדור, להתכופף להם - ואין זה משנה כלל מהו מקורו של אותו צדיק. ובכל זאת המסעות הללו פעלו כאן רבות, כי הם החלו לחשוב בעצמם גם לאורך שנים לאחר מכן, מה לזקן ראשי הישיבות המגיע בצוותא עם אחד מגדולי האדמו"רים לעיר שרובה בני עדות המזרח? מה הם רוצים מעמנו, מאומה, זולתי להביא את דבר ד' ולייסד קהילות ומוסדות של תורה על טהרת הקודש, הדבר הזה אינו נעדר מעיני ההמון ומליבם, ולכן הם נותרו פעורי פה ולבם נפתח לקבל את המסר של המסע המיוחד להגדיל ולהעביר כח התורה, הצניעות והשבת שהביא לכאן חיי קהילה תורתית למופת שלה מוסדות חינוך מגיל קט ועד כוללים לתפארה, ורבים מבניה הבוגרים מפאדים כיום את עולם הישיבות המובהקות בארץ הקודש, והכל נוקף למרן זצוק"ל שורע את הורעים והנביא את הצמחים שהניבו פארות לכל העיר, עד שכיום בוגרינו כבר עסוקים בהרצת התורה בטהרה כמשאלתו".

כאן על הקמתה של ישיבה גדולה במרסיי, הוא זעק ונקטע בקול מחיאות הכפיים של אלפי המשתתפים. "בנשיאות הישיבה יכהן בע"ה ראש הישיבה" - הוא שח לסובבים. ואז התבקש מרן זצוק"ל לשאת את דבריו.

לא הכל הבינו את המילים היוצאות מפיו. אבל המסרים הקרינו את הנשמות. הוא דיבר על התערבות הרע בטוב ועל תפקידו של האדם להוציא את הטוב מתוך עצמו. הוא הבהיר שלכך לא יועילו אותות ומופתים - כי במופתים הדבר אינו מגיע מהאדם עצמו. הוא הזכיר את הפר של אליהו בהר הכרמל, שסרב למסור את עצמו, עד שאלוהיו ימסור אותו - כי התכלית היא קדוש ד', ואם אליהו לא ימסור את הפר אלא הפר ימסור את עצמו, הרי יחסר בכבוד שמים של אליהו. האולם דמם, כשקולו פילס דרכים אל הלבבות. לעשות למען כבוד שמים, הוא תבע. הוא קרא לצבור לבצר את גרדי הצניעות, לבל ישוב הקב"ה מאחוריה, ח"ו.

אחרי שהדברים תורגמו ע"י הגר"ר אותנה, הם חדרו עמוק להבנה, והתחברו עם מה שכבר היה מורגש ללב. אנשים הביטו זה בזה ברממה מופנמת. היה כאן לא רק קשר רוחני בין רב לתלמידים, זו היתה זיקה של קשר נפשי חם ואוהב, משהו שיש בין אב לבנים.

לכן לא פלא שכשהגאון רבי דוד חנניה פינטו החל בקבלת עול מלכות שמים, סערו הרוחות. האולם הפך למרקחה. זעקת דורות עמדה בחלל האוויר, והאוויר... את הרגעים שחוונו כעבור שעה קלה קשה להביע במילים, לילה ירד על העיר והשחר את גלי הים. בחלון הגדול, מרסיי באורות. נקודות קטנות נצצו בעלטה, ורק הדמיון ידע לצייר מהם בתים. בצעדים איטיים ניגש הגר"ר פנחס כהן שליט"א, ראש כולל 'ברכת מרדכי' ורבה של אחת הקהילות ובפיו בקשה - "תגידו לראש ישיבה" - הוא הפציר בהתרגשות - "זה עתה ניגש אלי יהודי, שהרחיק לכת וחצה את הקוים, הוא קשר את גורלו עם בת לעם זר, התבולל. הוא בא לכאן, כי כולם באו. הלב היהודי היה לו תמרו. "לא הבנתי מילה", הוא אמר, "אבל ראיתי את מה שהתחולל כאן. ראיתי את פניהם. הקשבתי לשפת הלב של ראש הישיבה. אפילו את התרגום לא הבנתי, כי התוכן עסק בדברים גבוהים מאד. אבל איך אני יכול לבגוד בעמי, אחרי שהייתי נוכח כאן". ואז נפרץ הסכר, בעיניו של האיש עמרו דמעות - "אני עיוב. אני חוזר הביתה. אני שב אל העם שלי".

גם בעיניו של הרב ספיפר, התהווה דמעה סוררת. כששמע מרן זצוק"ל את הדברים, עלתה גם בעיניו לחלוות. "ולו רק בשביל להציל יהודי אחד מבאר שחת, היה כדאי להגיע עד מרסיי", הוא שח בקול חלוש ונרגש. גם אנחנו, כולנו, המשכנו לבכות...

הגאון רבי יואל טובול שליט"א באירוע המרכזי לכבוד מרן זצוק"ל ויבלחט"א ב"ק האדמו"ר מגור שליט"א בליון

ליון - צרפת

בנסיעה הראשונה שארכה כשלוש שעות נסיעה ממרסיי לליון, מספר מרן זצוק"ל בתוך כדי נסיעתו על עדותו של רבינו יחיאל אבי הרא"ש שהעיד לאחר פטירתו שיש לו רשות לבוא כל ליל שבת לקדש בבית, כמו שכתוב על רבי הקדוש, ורק כדי שלא לבייש אחרים אינו עושה זאת...

למרות שליון הינה עיר קטנה ופשוטה, ולא ציפו שיהיו המונים בה כביתר ערי צרפת, ההפתעה היתה גדולה כשאלפים ממש באו והתכנסו בכדי לשמוע את דבריו של מרן זצוק"ל, וכולם רצו לחזות בפני קדשו, ולשמוע מה מביא את גדול הדור לנוע עד לעיירתם הקטנה. רב המקום הג"ר יחיאל טובול שליט"א מקבל את רבינו בברכה, ומוזמין לדבר בפני האלפים שבאו לשמוע את דברותיו, ומרן מדבר על הרשאים שנשאו ק"ו למינהו מהאילנות, ועל ברית המלח עם המים שלא רצו לדרת למטה וקיבלו בתמורה את ניסוך המים וברית מלח שיוקרב על כל הקרבנות, אפילו שאינו הרבה, משהו בסיוע לכבוד שמים די להם, ועלינו ללמוד מכך כמה חשוב להרבות כבוד שמים, בשיעורי תורה, בשמירת המצוות וגדרי הצניעות.

הרב מתרגם את הדברים לשפה הצרפתית, והדברים מתקבלים על הלב ומחוללים את הבלתי יאומן, אצל יהודים שלא הבינו דיים מהי תורה, לפתע התורה בערם בנפשם, זה החל ללכת לשיעור תורה קבוע, אחר שלח את ילדיו לראשונה לחינוך תורני טהור, ורבים הבינו שיש ליצור מהפכה תורנית אמיתית.

אך את עיקר הביקור שחולל מהפכה של אמת וכו בני הקהילה בביקורו השני של מרן זצוק"ל בעירם בשנת תשס"ו.

בטרם יצא מרן למסע החיזוק, היו מי שבאו לחדרו ותמחו: לליון? נכון, קהילה חשובה. עם זאת, נחוצות פרופורציות. צריך לקחת בחשבון גם את מגבלות הכוח הפיזי, ובשל כך לשקול סדר עדיפויות. אך מרן זצוק"ל שלח בשואל מבט חודר, כשהיך חומל על שפתיו - לפני עשרות שנים שיגר הגר"י חייקין זצוק"ל את תלמידו הג"ר צבי פרידה שליט"א לפתוח בית ספר בליון. אחרי עמל רב, בתום מסע הצרות בלתי פוסק והתרפקות על שערי הלבבות, ראה ברכה מסוימת בעמלו: הוא הצליח לדרוש ילד בודד!

"בשביל ילד אחד לפתוח בית ספר?" - תמה באוזני

בעיות שהעלה מנהל הת"ת לדיון, החל מרן זצוק"ל לנקוט את הפצע. הוא חיטא את הנגע, בתביעות נוקבות: "אם ימצא כך ערוות דבר ושכ מאחוריך", שכינה נמצאת בקהל ישראל. "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך", אבל אם ימצא כך, חלילה, ערוות דבר, ושכ מאחוריך. כאשר הקב"ה נמצא, ישנה הארת פנים. "כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד, ורחמים וחיים ושלום". אך אם חלילה יש הסתרת פנים, אם "אנכי אסתר אסתיר", עלולות ח"ו לבוא כל הצרות. אם 'ושכ מאחוריך', זה הסתר פנים נורא. אמנם נסתרות דרכי ההשגחה. אנו לא יודעים את מהלכו. אבל אם השכינה מסתלקת, עלולות לבוא ח"ו כל המחלות הנוראות, כל הצרות הקשות.

***

כיום כעבור 12 שנים מאותו ביקור, אנו נועדים לשיחה מקיפה עם הגר"י טובול שליט"א שאומר לנו מצפונות הלב - "כבר אז בסיום הביקור חשתי - כיתר ראשי הקהל כאן - שצריך לעשות משהו, ואסור שביקור שהביא להתעלות כזו, ימוג עם היומיום, זה יהיה 'בל תשחית' רוחני. אנחנו יודעים שיש לליון כח רוחני פוטנציאלי. אם זכינו לביקור חיזוק נדיר כזה, זה מחייב אותנו להוציא את הכח הזה לפועל. הביקור הזה פשוט הותיר אותנו בעלי חוב. חשנו שעמדנו מול תובע, שהותיר בידינו שטר לפרעון. זו התחושה ששררה בהנהגת הקהילה. ואז התפללנו וייחלנו שנצליח להקים כאן מקום תורה - כולל אברכים מהסוג שאין להם בעולמם דבר, זולתו השאפה לצמוח גדולי תורה. אלא שאז היו לצערי חסרים בליון בתי ספר יהודים. לדאבון לב, המציאות בצרפת היא שילדים יהודים לומדים בבתי ספר של נוכרים, ולאחר מכן הם באים ללמוד יהדות. מיותר לפרט את הבעייתיות".

ומה קורה כיום שנים לאחר מכן?

הגר"י טובול: "מהפכה אמיתית במלוא מובן המילה, כיום ליון היא עיר גדולה לאלוהים, שיש בה ארבעים בתי כנסיות, וכמעט 20 מקוואות, יש בה ב"ה שלוש בתי ספר שאחד יש בו כ-1300 תלמידים, והאחרים כ-500 ילדים, והעיקר, נענינו לבקשת מרן זצוק"ל להקים ישיבה קטנה על טהרת הקודש שבה כארבעים בחורים. ואף זכינו להקים את משאלתו המיוחדת של מרן לייסד כוללים לאברכים שישקיעו כל מרצם בעמל התורה, ויש לנו כיום בליון ארבעה כוללים שבהם עשרות רבות של לומדי תורה יומם וליל".

ואיך השפיע הדבר על המון העם?

הגר"י טובול: "אני יכול לומר כמי שהיה מאחורי אלו שארגנו את המסע לליון, שאותו מסע עשה התעוררות נוראה בעצם מה שהוא בא, אני חייב לומר שאיש מעמנו לא ידע כמה יהיו בכנס שאליו הוא הגיע לדרוש בפני העם, כי לא הכירו אותו רבים, ולהפתעת כולנו היה מעמד שהיו בו כ-3500 איש ששמעו דברי קדשו, והיה זה דבר פלא, לראות את ההמונים שבאו בתשוקה לקבל מסר, וזכיתי לתרגם את דרשתי, וכמה התרגשו לשמוע מילים חודרות ואמיתיות על 'שמח חסיד במעשיו', בהביאו את דברי חז"ל שהמים התחתונים רצו להיות עליונים, והאריך בקרבת הברואים לבוראה, וק"ו בני אדם שמתקרבים רק בכח התורה והמצוות.

מה שפעל ביקורו, שרחוקים מאד באו לשמוע את דבריו והתעוררו מכך, לא היה לי קשר עם כל אחד לאחר מכן, אבל נוכחתי שזה יצר כאן מהפכה של התעוררות ורצון להשתפר. הכירו הכל שיש מדרגה עליונה של התורה הקדושה, וייסוד הישיבה הקטנה על טהרת הקודש היתה באותה שנה רק בזכותו, ולא

רבו. "בודאי" - השיב הגר"י חייקין "לא רק לפתוח בית ספר, לא רק לפתוח כיתה. פעמון בית הספר יצלצל להפסקות. בית ספר של ממש. בשביל ילד אחד! אבל, ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאור..."

"ליון" - הוסיף מרן - "היתה במרכז מעייניהם של גדולי ישראל שעסקו בהצלחת יהדות המזרח. צריך לפעול, אפילו בשביל ילד בודד. אבל כשהגענו לליון, גם מבחינה כמותית נכנסה לנו הפתעה נעימה. גדולת כמות. רבת איכות".

בתייה של ליון, לפחות באזור שאליו הגיע, דהויים ואפורים. הכל נראה כקופסאות של מגורים, ובתוך כל מגירה מתרחשים חיים. הכניסה לבית הכנסת של הגאון רבי יחיאל טובול שליט"א - הדיין דמתא והרוח החיה בקהילה, דרוסה ופקוקה. שיירת המכוניות חוסמת את הרחוב בחסות המשטרה, וההמונים נדחקים. בעוד זמן קצר, אחרי תפילת מנחה, נגיע אל האולם המרכזי.

האולם מלא מפה לפה. כאלפים בני אדם, גורשים את חללו. וילונות כחולים נעימים למראה, מנסים להשרות רוגע. עשרות 'פסוטים' בעלי תאורה חזקה, מנסים להאיר בעוצמה. קל מאוד להבחין שהמקום מאור באש הנשמות. עשרות ילדים שוכבים שרועים לצד הבמה, מגביהים מבט לעבר מסכי הענק. גם זו ררך להצליח לראות. באולם הסמוך שהפך לעזרת נשים, מספר גדול ביותר של נוכחות. העיניים נשואות אל הבמה. שקט יורד על האולם. הקול מנסר. אחר כך יתרגם הרב טובול את הדברים. אבל עכשיו, כשהדברים נאמרים בלשון הקודש, איך הם מבינים? מדוע אינם מסירים לרגע את מבטם? אולי זה הצמא האדיר? שמא כך נראית כמיהה למטרייתם של גדולי ישראל? אולי הם פשוט האזינו לשפת הלב המרגיש, לב של כלל ישראל, שפועם גם בשפתם? בחוץ יורד גשם מורף שהופך את האבק לעיסה דביקה. קבלת עול מלכות שמים. קהילה שלמה בערה באש הנשמות, באש של אהבה, באש של "אחד". וכשהקול הזה בוקע מאלפי גרונות ועולה כלהבה ממעמקי של כבשו, זה נצרב על לוח הלב. גם אם כבר היית בנסיעות קודמות וכבר צפית במעמדים, רטט חולף בגוף...

היום החדש, עם הנץ חמה, ימצא את מרן זצוק"ל בכולל של הרב מגנון, בבניין הת"ת של ליון. במעמד הדיין דליון וראש ישיבת אקס-לה-בן - הגאון רבי יצחק וויל שליט"א שבא לליון בראשות תלמידי הישיבה, 'שיהיו עיניהם רואות', נשא מרן זצוק"ל דברים כדרבנות. בעקבות

מאנטוורפן הרחוקה. ברבוקה מאחדת התייצבו כדי לשמוע את הקולות: קולות של חיוק, קולות של התחזקות באמונה. קולות של התלכדות סביב אנכי ד' אלוקיך, שמרן וצוק"ל האריך בהם והפך בהם רכולא בהם.

כשמונת אלפים יהודים גרשו את שלושת האולמות הענקים של 'אורט דה פרי' בפריז שבפרבר אוברוילייה. ההמונים גרשו את האולמות רחבי ידיים. יום ראשון הוא יום מתאים לכנס חיוק, לא עובדים: "ולא נתנו לגויי הארצות ולא הנחלתו לעובדי פסילים". "אם כן", שאל מרן את רבה הראשי של צרפת באותם ימים - הגר"י סיטרוק זצ"ל - שבא להיוועד עמו, "לשם מה מוסיפים את המילים 'וגם במנוחתו לא

הישיבה הקטנה 'אבי עזרי' ויתרגם, ואז גם הילד יבין למה אבא לא הסיר מבטו ממנו. ילד עמוק מבט. נראה שגילו קרוב לבר מצווה או שמא כבר קיבל עליו עול תורה ומצוות. בדיוק עליו התכוון מרן כשהביא את דברי ה'חיי אדם' בדיוק על האבא שלו.

היה שקט באולם הענק, אבל יכולת לשמוע את גלגלי המות. זה לא היה האולם היחיד. אולם סמוך היה גרוש באלפי נשים, ולצידם אולם נוסף ובו אלפי ילדים. קולו של מרן וצוק"ל הדהר, קול נוקב במסריו. אבל הפנים שעטרו את המסך הענק והאירו את האולם המוחשך בחושך יקרות, היו מאירות, מלטפות, מפיקות טוב. הוא הגיד לבית ישראל, ובו ברגע הועברו הדברים הקשים כגידים במעגל סגור, כדי שיאמרו בלשון רכה

הרחק מכאן באקס-לה-בן נוסדה הישיבה ע"י הגר"י וויל בוכותו, שבה לומדים חכמישים בחורים.

הוא עורר בכך את המון עמך ישראל להבין שיש תורת אלוקים, ובאו הנה מכל הסוגים, והיו ב'פורת יוסף' אנשים שהמטרה לא נתנה להם להיכנס מפאת הסכנה לאולם, והם צבאו על הרלתות להקשיב לכל מילה, וזכיתי שמרן וצוק"ל היה בביתנו.

ואספר סיפור מופלא שיעיד על גדלותו של מרן, היה מתוכנן ביום נסיעתו לפריז שיעבור דרך ביתי לארוחת בוקר, ולפתע אחרי התפילה ניגש אלי מקורבו ר"ש גליק באומרו, שהזמן התאחר והם מצטערים שאינם יכולים להספיק להגיע לבית, כי חייבים לטוס כבר.

בהשגחה מופלאה כשאני יוצא אני מבחין במרן יושב במכוניתו, ושלא כדרכו חלון הרלת פתוח, אמרתי לו שהרבנית שלי הכינה ארוחת בוקר מיוחדת ותשמח מאד בבואו, כששמע זאת מיד אמר - "לא ייתכן שהרבנית תטרח לחינם, חייבים להגיע שלא לצערה", ואכן נכנסו וטעמו ואכלו כשמרן לא טעם דבר כמוכן..."

מה הביא הביקור המיוחד ביום לאחר שנים רבות באווירה של ליון?

הגר"י טובול: "יש לנו בחורים שעולים ארצה ללמוד בישיבות המוכרות, מירי פסח ותשרי, אנו עושים כאן ישיבות בין הזמנים שבהם עשרות רבות של לומדים, וכי היה הוא אמינא שיהיה לנו דבר כזה לולי הביקור של מרן?"

מבין 50000 אלף יהודים שיש בליון, יש לנו חמשת אלפים שומרי תומ"צ לפחות שכולם שומרי שבת ומצוות, ובשכונת 'לורובן' הרבוקה לליון, האווירה שם של חיי יהדות תוססים, כשאלפים הולכים לביהכ"נ ושומעים שיעורי תורה ב-15 מקומות שונים.

הוקם אף סמינר 'בית יעקב' לעשרות כנות המתחנכות ברות ישראל סבא. והעיקר היא מהפכת התורה, שבארבעת הכוללים שיש לנו יושבים כמאה אברכים על התורה יומם וליל והם נזר הבריאה כאן."

פריז - צרפת

אם חפצים אנו לחוות במהפכה של מקום תורה שהצליח להפוך ארץ שלמה מקצה אחד למשנהו, די להביט בקהילת 'יד מרדכי' בפריז, בכדי להיווכח עד כמה מקום תורה יכול לשנות אורחות קהילה שלמה.

מרן וצוק"ל מסר נפשו בביקורו בפריז במסר אחד ונוקב - לשלוח את הילדים להתחנך במוסדות שעל טהרת הקודש שבהם מגדלים תלמידי חכמים, לא לדאוג ל'תכלית', ולהתחזק בשמירת השבת וללמוד הלכותיה כדי שלא להיכשל.

וכך כתבו יודעי העתים ברגעים של ניצני מהפכה מוזוית עינייהם - "האיש עם הכובע האפור שישב באחת השורות הראשונות, צד את מבטי. ראיתי שהוא שומע, שהוא מקשיב, שהוא מתאמץ לשמוע, אבל עיניו לא היו נשואות לעבר הבמה המוגבהת. אוזניו היו כרויות, אבל מבטו היה ממוגנט אל בנו שישב לצידו. ילד יפה שלבש חליפה, שעניו היו ממוקדות אל מסכי הענק. ייתכן שבשלב הזה, הנער לא כל כך הבין את המילים. ייתכן. אבל עיניו אספו את מראהו של הגאון הישיש מגדולי ישראל, שבגלל אהבתו ודאגתו לו, לבני גילו, לקטנים ממנו ולמבוגרים ממנו, לא חסך כל מאמץ ובא במסירות נפש, כדי לדבר אליו.

עוד מעט יעלה הג"ר דוד בנישו שליט"א - ראש

מעמד האלפים בפריז. כבוד התורה.

ישכנו ערלים?" אלא, הבהיר מרן וצוק"ל, "אין זה רק שאומות העולם לא קיבלו את שבת קודש כיום קדוש, שהרי לא ניתנה לגויי ארצות ועובדי פסילים. אבל אפילו כיום מנוחה, הם לא זכו ליום זה. יום מנוחתם יחול או ביום שיש - כמנהגה של דת אחת, או ביום ראשון - בדת אחרת. גם במנוחתו - כיום מנוחה, לא ישכנו ערלים."

וכך, ביום ראשון שבו הפרהסיה הצרפתית שובתה ממסורה ומשרדה, נאספו היהודים לשמוע דבר ר'. האולם הואפל מאורותיו החזקים. גם בחושך שממקד את המבטים אל הבמה המוארת, אתה יכול להבחין במבטים המהורהרים. אנשים באו כדי לשמוע ולעשות סדר חדש בהכנות. האפלה טובה לכך, היא מחדרת את התחושות. כשהעין אינה נמשכת לנעשה סביבך, אתה נעשה קשוב יותר למהומה הפנימית, לסיבובי המוח שמתערבים ברעש הלמות הלב. אנשי האבטחה שחזרי העור, עושים את מלאכתם ביעילות יתר. הם לא נותנים להתקרב. משלבים ידיים כשרשרת חיה, חזקה מפלדה וברזל. הם מפריעים גם לאנשי תקשורת לעסוק במלאכתם. הם גם משרים אי נעימות על מי שמנסה לקלוט את האירוע במימד ההמולתי, הנדחק, במקום להפנים מסרים.

קולו של מרן וצוק"ל ניסר בחלל האוויר ובקע מחיצות של בשר בדרכו אל הלכות. הקהל, בהמוניו, הפך לרדף שמבקש לזהות כל גוון בקולו. הם ידעו היטב, מי הוא הרב. שעה קלה קודם לכן נשא כאן הגר"י פאלק שליט"א מגייסה, דברי חיוק. בדבריו הבהיר לנוכחים, מי יישא כאן את המשא המרכזי. האולם נעטף באהבה גדולה. המתנה גדולה לאירוע

גם לבית יעקב: ה'חיי אדם' בהקדמה שנייה כותב אודות שנות צעירותיו. אז איש לא חשב מה יהיה עם בנו כשיגדל ומהיכין יתפרנס. כל אברצה רק שילדיו ילמדו תורה! ומניין יתפרנס? - לזה לא דאגו כלל! האב ידע שמאן דיהיב חיי יהיב מזוני. צריך ללמוד, זעק מרן הגרא"ל שטיינמן וצוק"ל. "יש מיליארידי אנשים בעולם שאוכלים, כי הקב"ה הן אותם. לא לזה צריך לדאוג. צריך לדאוג שהבנים ילמדו, הקב"ה ייתן אוכל. אירור הגבר אשר יבטח בארם. ברוך הגבר אשר יבטח בד', והיה ד' מבטחו. אדם חייב לשים בד' מבטחו בעניין הפרנסה, ולדאוג לבנו שילמד תורה. צריך לשלוח את הילדים להתחנך במוסדות שעל טהרת הקודש שבהם מגדלים תלמידי חכמים, לא לדאוג ל'תכלית', הרהר הקול הנוקב באולם הענק. והאבא בכובע האפור הקשיב, ומבטו האוהב סקר את בנו. יכולת לשמוע את גלגלי המוח בסיבוב, וה'רעש' טרד את המנוחה.

זמן קצר קודם לכן נחת מטוס קטן-מידות בשדה התעופה לה-בורג'ה, המפורסם בזכות היותו המארץ של הסלון האווירי. ביציאה אתה מבחין בחללית שהוצבה כאנדרטה, ובמטוסי פוגה-מגיסטר הצבועים ב'טרי-קולור', שלושת צבעי הדגל של צרפת. אלו הם מטוסייהם של חיל האוויר הצרפתי. מטוסי הצוות האירובטי הונצחו כאן, בפתחו של המוזיאון המפורסם, לצידה של החללית. אבל תוך זמן קצר, תתרומם הקהילה היהודית המקומית, לגבהים מסוג אחר. לא הרחק מכאן נועדו אלפי יהודי פריס, בעצרת עם לחיוק וביצור גרדי הדת. רבים מרחוק באו. רבים הגיעו ממרסיי וערים נוספות, אחרים שחו לי שבאו

"מבחינת תושבי העיר ליון, מה שהתרחש מאז, זה משהו הרבה יותר עמוק. תושבי העיר ראו כמו עיניהם שההנהגה הרוחנית של העיר כפופה לגדולי ישראל ומושתתת רק על דעת תורה, מסמכות התורה שעברה מדור לדור ומסורה כיום לזקני העם"

לתושבים וזכו להיות מהיושבים ראשונה בממלכת התורה כאן בארץ הקודש, והמדובר בדורות של בתי תורה במלוא מובן המילה".

איך גררו צעירים לשנות מסלול בחייהם לכל עתידם מכפי שהורגלו?

הגר"י כץ: "חותני הרב רוטנברג זצ"ל היה דמות חזקה מאד, הצעירים הרגישו בטוחים בסביבתו, וכך הצליח לגרום אותם בשמחה של מצווה, במיוחד בשמחת תורה, ומידי מוצאי שבת היה עושה מלווה מלכה בנגינה ושירה, ובעקבות כך הגיעו רבים והצטרפו למעגל העשייה, היה זה מחזה מרגין כשעשו הברלה בביתו ורקדו זמן רב בשירה בביתו מידי שבוע.

הודות לאווירת המקום, התחושה היתה לבני הקהילה הצעירים, שטוב להיות בן תורה ולהסתופף בישיבה הקר, והתחושה המיוחדת ביותר התחזקה במסעותיו של מרן זצוק"ל, שכשהיה אומר מחמאה לבורח בישיבה אמר לו - אתה בן תורה אמיתי! וכך הצליח להרים את כבודם של הילומדים, שכבודו היה להראות שהשו"ע הוא המלך, וכל חיי האדם צריכים להתנהל על פי ההלכה הצרופה. באותם זמנים אמרו הצעירים ששמחים הם שיש כאן רב שמבין את ליבם ורוחם של הצעירים, ולכן הסכימו לקבל את דבריו ולהצטרף ללגיון של תורה.

מאז ביקור מרן, נוצר ברק בעיני האלפים הצעירים, שכבר היו בחלקם הגדול עם הפנים החוצה, והודות לקולות הלב שבקעו ממנו וחדרו עמוקות לתוככי ליבותיהם של הצעירים הרבים ששתו בצמא את דברותיו, ביוזעם כי זוהי הודמנות של פעם בדור, להביט בעיניו היוקדות של מרן שטרם ובא במיוחד להדריך ולגווש אותם, למטרה אחת ויחידה שהיא היתה העיקר בדרשותיו - "אין לנו גם את התורה, יש לנו רק את התורה והיא כל חיינו, וכל תפקידנו כזה העולם הוא להיות עבדים העושים כל חייהם רק את מה שמצפה מהם אדונם וקונם".

הדברים הללו חללו חלחלו לראשונה בכל רחבי הארץ, ולכן מאז החלו להיפתח ישיבות ותלמודי תורה המלמדים על טהרת הקודש, דברים שלא היו כמעט קודם לכן במושג החינוכי של צעירי הארץ הזאת, שהכירו יותר את תרבות המערב מאשר מורשת עתיקת היומין של עם הנצח, ולכן לאורך שנים על גבי שנים, הדבר הביא למהפכה אמיתית בכל רחבי המולדת, ואם יש כיום שכונות שלימות בארץ הקודש של בני תורה שהקימו בתים אמיתיים של תורה ועוסקים כל יומם בעומק לימוד התורה ויגיעתה, זה הרבה בזכות אותם מסעות שעשה מרן ראש הישיבה שליט"א כאן בארצנו".

רנסי - צרפת

עוד קהילה למופת הוקמה בעקבות מסעו של מרן זצוק"ל וחוללה מהפך אמיתי, היא הקהילה התורנית ברנסי, בראשותו של הג"ר יהודה טולידנו שליט"א ראש ישיבת 'חזון ברוך', שמסביר לנו על הקורה בצרפת קודם בואו של מרן זצוק"ל. "בצרפת היו כמה ישיבות שהיו בהם לימודי חול, ובעוד שלאחר המלחמה היתה להם הוראה חד פעמית ממרן הגרי"ו לפתוח ישיבה, כי הבינו שבלי לימודי חול לא יבואו כלל לתלמוד, לאחר שאבי נסתלק לבית עולמו, הלכתי למרן זצוק"ל, ואמרתי לו שכלל שיאמר נעשה, ואז הורה לנו לקיים הישיבה על טהרת הקודש.

בתודעת היהדות המקומית. המושג של 'חינוך על טהרת הקודש', היה מושג ששייך רק ליחיד סגולה. מאז, בעקבות הביקור ההוא, דברים השתנו. עקבות עמוקים נטבעו כאן בקרקע. לכן הפצרנו בו שיבוא לחזק כאן, למרות הקושי הפיזי התובע מסירות נפש. לכן הוא נעתר. אין ספק שהביקור הזה יוסיף להעמיק את השינוי שראש הישיבה החל בו. הביקור הזה הוא יום גדול לתורה, לחינוך וביצור גררי הדת".

***

כיום שנים לאחר מכן פונים אנו להגאון רבי יצחק כץ שליט"א ראש ישיבת ומוסדות 'יד מרדכי', להבין מעט את המצב שהיה קיים באותה תקופה בפרין, ומה שהביא למהפכה בעקבות מסע מרן זצוק"ל.

ראש הישיבה משתף אותנו בהחלטה אחת ישירה ממסעו - "כיום יש ישיבה קטנה 'אבי עזרי' על שמו של מרן ה'אבי עזרי' זצוק"ל, גם ג' שיעורים בתפוסה מלאה בלע"ה". והודות להקמת הישיבה, החלה לראשונה הפסקת לימודי חול בגיל 14, שכן באותם זמנים לא היה מקובל כלל להפסיק בלימודים אלו, ובזאת הנהיג לראשונה שעלינו להמשיך את לימודי הקודש אף בקרב הצעירים לכל שעות היום, והנהגה זו ממשיכה בכל הכח. כל זה החל לאחר מסעו ההיסטורי של מרן זצוק"ל, בשנת תשס"א הוסיפו שלומדים לימודי קודש כבר מכיתה ח'.

את פירותיה של מקום התורה בחיי הקהילה מיותר להציג, ניתן היום לחזות בפירות המערכה, שהודות

ההמונים קמו על הגלגלים. הארבע בלה - בורלה.

יוצא הדופן, פרצה במלים ומנגינה: ימים על ימי מלך תוסין. ומרן החל במשא ממושך, על שבת שחייבים להקדים את קבלתה לפחות שלוש דקות קודם השקיעה - כי היא מקור הברכה ומחלליה מות יומת. הוא שח על חיוק באמונה. אבל, בעיקר דיבר על התורה. איך להם לבריות מעלבונה של תורה: מותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. העולם הזה שייך לבהמות. להן אין הישארות הנפש. האדם הוא המאושר, ומי זה האדם? כלל ישראל! להבדיל, לאומות העולם אין להם את זה. אין כל דמיון במדרגתם לכלל ישראל, ממש בבחינת מותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. אנחנו לא כך. אנחנו יכולים להיות מאוד גדולים. רק צריך להבין זאת, לנצל זאת. לנו העוה"ו אינו אלא תחנה! תחנה בדרך לנצח! צריך לעמול כאן כדי לזכות לנצח. לשם כך אדם צריך להיות תמיד רעב. לרצות לבלוע עוד ועוד. לעולם לא להיות שבע. לנסות לחטוף: "יש שש מצוות תדירות שאדם יכול לקייםם בסדר: אנכי ד', לא יהיה לך אלוקים אחרים, אהבת ד', וראת ד' ועוד מצוות שספר החינוך מונה, ואדם יכול לקיימם כל רגע. כך גם מצוות תלמוד תורה, שאין כמותה. כתוב שמצוות תלמוד תורה זו המצווה הגדולה ביותר. על כל רגע שהוא חושב בתורה ומדבר בדברי תורה, יש לו מצווה. מרגליות מתגלגלות ברחוב, צריך רק לאסוף! צריך להיות רעב, לא להיות שבע, לאסוף את המרגליות. הדברים הגדולים והחשובים ביותר, מתגלגלים ברחובות. צריך רק לראות את זה ולנצל את זה. הניחו לעוה"ו, הוא לא שייך לאדם. עזבו את הבלוי של העולם הזה". והחשמל שהיה שם, לא היה זה שהפעיל את המנוורות העוממות שצבעו באדום את האולם. היה זה חשמל שהאיר לבבות באור יקרות. טורבינה רוחנית שהאירה עולם, לא אולם. ואז המשיך מרן זצוק"ל לבקש את הצלת הילדים. הוא דיבר, והאבא עם הכובע האפור, הקשיב ונעץ מבט אוהב בבנו... כמו הרבה אבות ילדים, עם כובעים אחרים.

"מסע החינוך הקודם של מרן זצוק"ל על ארמת צרפת" - שח אז הגר"י כץ שליט"א - "הוליד שינוי

לא זכרנו את המלך של הארץ

באקס-לע-בען למרגלות האלפים: "למח נאמר מח נאור על החרים רגלי מבושר ולא מח נאור רגלי המבושר על החרים, אלא שכל כבודם של החרים הוא שיבואו עליהם רגלי המבושר"

היכנס לאלפי ילדי ישראל במרסי. רבה של העיר הגר' אוהנה נושא דברים

"מרן התעקש ואמר לי - תקים כאן ישיבה קטנה בעקס-לע-בען על טהרת הקודש, ותראה ברכה בכך, וכעבור כשנה וחצי אודות לבקשתו נפתחה הישיבה במדויק כרצונו, ובאמת ב"ה ראינו ברכה גדולה שיצרה אורה אחרת בצעירים כולם"

שאין היום יהודי צרפתי, והתכוון לומר שמאז הפסיקו הישיבות בצרפת, מקום התורה נפסק, ורק במקום שיש ישיבות קול התורה נמשך, ואין קהילה יהודית צרפתית רצינית בה כי לא היו ישיבות, ויהדות צרפת נגעה לליבו, והוכיח לי כמה פעמים ש'המאירי' כותב שהיו בעיירות בצרפת מאות אלפים של בעלי התוספות והיה מתרגש - מדינה שהיו בה מאות אלפים של בעלי תוספות ואין שם בעלי תורה?

מצד שני, אחז מאד מהיהודים הצרפתים והאינטליגנציה שלהם, וכשישב שבעה על הרבנית ע"ה לא דיבר כמעט, נכנסתי אליו בשאלת פיקוח נפש, ואז אמר לי מעצמו בהתרגשות - "ראית שד"ר הרדי הגיע מיוחד מצרפת בכדי לנחם אותי, אני יגיד לך היהודים הצרפתים הם לא כמו הישראלים, הם אינטליגנטיים".

מלבד זאת היה לו חיבור ליהדות צרפת, כשריברנו עמו לא אחת על הקורה בה, היה מעלה שמות עיירות מצרפת והזכיר את הקהילות בפריז וברנסי ואקס-לה-בן, ומאד התעניין איך מתקדם כל דבר, וכשאמרתי לו שהמסע המיוחד שלו הצליח והוא חיוק המקומות שישירות רבות קמו בזכותו, אמר לי שאם יש בחור אחד שהלך לישיבה בגלל זה, היה שווה כל המסע".

הרבה השפיע גם על יהודים רחוקים מחיי תורה? "היה יהודי שגר בעיר 'ליל' הרחוקה 200 ק"מ מפריז שאין בה כמעט יהודים, והיהודי דר רחוק מביה"כ", וכשרק שמע שגדול הדור מגיע לצרפת, אמר שצריכים ללכת לראותו, והגיע לפריז לכנס עם ילדיו, וכשחזרו אמר לבנו - אנו עוברים דירה לדור ליד בית הכנסת, וכיום בנו הוא אברך לכל דבר, וזה החל מכך שאפילו אלו שלא היו שייכים כלל לאידישקייט, כיום הם חרדים ממש.

מלבד זאת קמו כמה ישיבות בעקבות המסע, והישיבות הקיימות התחזקו, והישיבות הגדולות נהיה נחלת הכלל למרות שקודם לכן היה רק נחלת הפרט, והיה הרבה בנורמה ששולחים הנערים לישיבות על טהרת הקודש.

לא מעט שאלות נשלחנו לשאול את מרן, פעם היה מצב שריבים רצו לעלות לארה"ק בעקבות הפיגועים, והיה נידון אצלנו כאן לרכוש בניין גדול למוסדות בכמה מיליוני דולרים, והסתפקנו אם להשקיע בה הרבה כשלא ידוע כמה יהיו לבסוף, והורה לנו מרן בקול נחרץ - "דא"י שווה לקנות, כי יום אחד של תורה שווה יותר מכמה מיליוני דולרים"....

את הישיבה בזכותו של מרן. מטרת הנסיעה היתה בעיקר בשל הצורך של הישיבות הקטנות שרצו לחזק אותן, וכשראה מרן זצוק"ל שהעניין יכול להיות לתועלת, הוא לא ניאות לרדת מכך, ולמרות שניסו להניאו מכך בשל זקנותו, לא הסכים ואמר לי פעם - "אתה חושב שקל לי לנסוע לצרפת? אבל אני עושה זאת כי אני יודע שצריך זאת, ואם בחור אחד יתחזק מכך היה שווה הכל".

אחרי הכנס של אסיפת מחנכים, עלו מחנכים ושאלו, על הלימודים שלא מקובל שלא לומדים לימודי חול בגיל צעיר, ואולי שם מתאים לעשות עם מעט שעות של לימודי חול, והוא היה נחרץ ואמר - "בשום פנים ואופן, מי מתיר לכם לעשות ביטול תורה אחרי שהם בגיל היכולים ללמוד תורה, ואיני מלמד את בני אלא תורה" - זו היתה תשובתו הנחרצת.

באותו עניין, היתה פעם שאלה במוסדות שלומדים חצי יום לימודי חול, ולמדו גם שם כל יום עד 12.30 לימודי קודש כולל יום שישי, ועלה רעיון שילמדו ביום שישי בלבד לימודי חול כל היום, וכנגד זה להוסיף שעות לימוד תורה כל יום, ויצא בסופו שיוסיפו בס"ה יותר שעות לימוד תורה, אך ביום שישי לא ילמדו כלל תורה. אמר לי מרן - "בשום אופן, בצרפת הרי לא לומדים גם בימי ראשון, ואז לא ילמדו שלושה ימים - שישי שבת וראשון, והרי משה תיקן להם לישראל שלא יהיו שלושה ימים בלי תורה, וחייבו בשל כך קריאת התורה, אין מצב כזה שלא יהיה להם ממי התורה כל יום".

מה היה המיוחד במסעו שקירב את ההמונים להסכים לכך? "אחד המשפטים החזקים שאמר בכנס הגדול, היה -

ומרן זצוק"ל רצה לסבר את דבריו ודיבר בהפלגה מנהמת לב - ספרנו פעם כמה ראשונים חיו בצרפת - אלפים, כאומרו שברייטב"א בהוצאה מיוחדת נאמר זאת, הוא פתח הספר ודפדף ואז הקריא לנו זאת שהיו בה אלפים... ואיך נוכל שבמקום שהיו אלפי בעלי תוספות לא תהיינה ישיבות על טהרת הקודש".

אביו הגר"י טולידנו זצ"ל הגיע לפתוח לראשונה ישיבה על טהרת הקודש, הוא הביא לשם כך מכולל גייטסהד עשרים בחורים, ופתח בשנת תשכ"ז ישיבה גדולה בעצת מרן הגרא"מ שך זצוק"ל ואביו הגאון הגדול רבי רפאל ברוך זצוק"ל. הם ראו שיהדות דרום אפריקה באו לצרפת ודאגו לעתידם, מרן הרב מפוניבז' זצוק"ל והגדולים באמריקה נתנו לו סכום נכבד כששמעו שהולך לפתוח ישיבה בצרפת. וכל התלמידים הראשונים כיום ראשי ישיבות ומרביצי תורה, וכך נפתח המוסד החרדי הראשון, ששירת את כל הציבור התורני בפריז.

מרן זצוק"ל המשיך במסעו ורתם את ההמונים להבין שהתורה היא בבית עינו של כל יהודי ירא ד' באשר הוא, ואין לנו דבר אחר בלתו. הוא הפליג בחשיבות הלימוד הטהור ללא כל התערבות של תכנים וריס, ודברותיו יצרו מהפכה אמיתית ברנסי, שהפכה להיות עיר גדולה לד' ולתורתו.

ברנסי יש כיום מוסדות חינוך רבים מגיל הגן עד כולל, ישיבה גדולה אמנם הוקמה בזמן אביהם, אך כיום יש ישיבה קטנה מצוינת עם שבעים בחורים מצוינים, כשמרביתם באים לארץ לישיבות המצוינות ממש. בתי הספר מונים כאלף תלמידים, ויש כמאתיים משפחות תורניות. והיא מהווה מקום של תורה בפרבר של פריז במרחק רבע שעה נסיעה, כי ישיבה בתוך העיר קשה מעט, ולכן אביהם הקים שם את הישיבה.

***

בשיחה עם רבי יהודה שליט"א ואחיו רבי שמואל טולידנו שליט"א ראש ישיבת רינת התורה, אנו שומעים בבירור - מרן השקיע במיוחד בנסיעה הראשונה שכל היעד והמסר הינו להעמיד ישיבות קטנות, כי לא היו ישיבות קטנות מיוחדות לפניו, ואקס-לה-בן, החלק שהינו רק על טהרת הקודש, הוקמה בזכותו, כפי שאמר הגר"י וויל שליט"א שהקים

הקברניט

המשך מעמוד 43

קדושת המחנה

רבות פעל מרן זצוק"ל במשך כל השנים לעורר על צניעות בנות ישראל, ובכל המסעף מכך. מרן זצוק"ל אף ביקש להפיץ בכל תפוצות ישראל את אגרת הגר"א (נוסח ארם צובא) במהירות שונות, שבו כתב הגר"א שכשם שאצל הגברים התבלין נגד היצר הרע הוא לימוד התורה, כך אצל נשים התבלין הוא הצניעות.

מרן זצוק"ל כתב אגרות רבות על חיזוק עניין הצניעות, ואף נשא משאות רבים לעורר על חיזוק ענין זה בכנסי מנהלי הסמינרים והורי התלמידות ואף בפני כלל הציבור, ולא חסך בזה כל מאמץ.

מקורו הגדול הגאון רבי ברוך שפירא שליט"א מראשי ישיבת קול תורה לצעירים מספר על אותם מסעות התעוררות שערך מרן בנושא זה: "לפני למעלה מעשר שנים, במהלך שנת תשס"ו, כשמרן כבר היה כבן צ"ג, הוא לא חס על זקנותו ועל כבודו, ונטל את מקל הנדודים ונסע מעיר לעיר לאורכה ולרוחבה של ארץ ישראל לכנסי צניעות, ודיבר ועורר חוק מאוד בנושא זה.

לא אשכח מה שהיה פעם לאחר שחזר ממסע כזה ממקום מרוחק מאוחר בלילה, והיה תשוש כוח, ופנה אלי ואמר לי, כי נאמר בפסוק "כבר את ד' מהוונך", ודרשו חכמים ממה שחננך, וכל עוד שיש לו כוח ואפשרות לחזק את הציבור בעניין זה, וב"ה יש התעוררות מכך, הוא רוצה להמשיך בכך. וסיפר כי היה איזה חזן טוב שהתפלל לפני התיבה ועורר את הציבור, ומיד לאחר שהפסיק בכך הוא נפטר באותה שנה, ואמר כי לפעמים זה הוכות שנותנת שנות חיים. כשהוקם "ב"ר"מ שמר התורה" בחוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ומרן הגר"ש וואנר זצוק"ל, הוא עורר זאת מאוד, ואף רבני הבר"ץ באו לביתו והתייעצו עמו בשאלות שונות, והורה והנחה כיצד לנהוג.

באותה המלחמות לפני מספר שנים בעת שגורו טילים מעזה, כאחד מאותם ימים כשקם מרן לפנות בוקר, הוא אמר לרה"ג רבי משה יהודה שניידר שליט"א, שלנוכח המצב שיש טילים ופגזים רח"ל, ויש הסתר פנים, צריך לחזק את "משמר התורה" בציבור כדי שלא יהיה מצב של "ושב מאחריך" ח"ו. במקביל הוא גם יום ועמד בראש כינוסי כוללי אברכים לעורר את האברכים על חשיבות הרבר. הגר"ח משיבובסקי שליט"א אמר בדרשות שנשא בהיכלי הכוללים לאור קריאת מרן זצוק"ל, כי אם רוצים לדעת את חשיבות הרבר בעיני מרן זצוק"ל בצורך הדיבור על ענייני צניעות בכוללים ניתן ללמוד על כך מהעובדה שכאשר ביקש ממרן רשות לדבר בכוללים על נושא של פקוח נפש של כלל ישראל, שזקוקים לעשות לו מגבית דחופה, ורצה לדבר על זה 10 הרקות האחרונות של הסדר, הסתייג מכך בטענה של ביטול תורה, ורק לאחר מספר פעמים שראה שהמציאות מוכיחה ואין ברירה אחרת, הסכים שידברו על כך. אך בנושא זה של הדיבור בכוללים על נושא הצניעות אף כעיצומו של הסדר, מרן הורה מיד לעשות כך, ולא רק שאישר לעשות את זה, אלא אף דירבן לעשות זאת".

לפתוח ישיבה קטנה כזאת גם בעקס-לע-בען שתהיה כולה על טהרת הקודש, כי קודם לכן רק מעטים בני אדם היו ששלחו את הילדים לישיבות קטנות כאלו, ואם נפתח ישיבה כזאת על טהרת הקודש כאן, זה יחזק רבים ללכת בעקבות זאת. אמרתי למרן כי אלו המעוניינים בכך שולחים בניהם מחוץ לעיר, אך מרן התעקש ואמר לי - תקים כאן ישיבה קטנה בעיר על טהרת הקודש, ותראה ברכה בכך, וב"ה אכן כעבור כשנה וחצי הורות לבקשתו נפתחה הישיבה במדויק כרצונו, ובאמת ב"ה ראינו ברכה גדולה בכך שיצרה אוריה אחרת אצל הצעירים כולם.

אני יכול לומר כיום שכל הישיבה שלנו הוקמה רק בזכותו, הוא אשר נתן לי את הכח לכך, ולמרות שהיו נסיונות קודם להקים ישיבה כזאת, אבל היו שם רק 5-6 תלמידים ולא היה בסדר גודל גדול, ובזכות אותו מסע שהוא רומם ובא להאדיר זאת, הצלחנו לעשות זאת בצורה מיוחדת כשרבים ביקשו להצטרף לכך.

גם כיום יש כארבעים תלמידים בכל מחזור, אבל ב"ה מאותם 14 שנה שפתחנו את הישיבה בבקשתו, ניתן לומר שההשפעה הינה על האיזור כולו, כמו שאמר לנו מרן, שישבה כזאת תשפיע על האיזור כולו, ואנו נוכחים בכך בחוש, כיצד אירת הישיבה משפיעה על כולם, וגדלו משם אברכים חשובים שיכולים להצליח ולגדל הורות הבאים בכך, וכיום הם שומרים שיכולים לשלוח את ילדיהם לחינוך טהור ממש.

מה איתם במיוחד מגדלותו של מרן זצוק"ל שהצליח להשפיע

אני התפעלתי במיוחד מהפקחות והחכמה שלו, גם כשהייתי בביקור בארץ הקודש לא מעט, ונכנסתי אליו, ראיתי לפני 'פני מלאך', וכה התפעלתי מהפקחות הגדולה, וגם מהיכולת שלו להכריע בכל דבר לאמיתת של תורה. כשבאתי אליו תמיד שאל והתעניין אם לומדים טוב, ואיך אני מוסר את השיעור, וראיתי כיצד חשוב לו כל דבר כיצד הוא מתרחש במדויק.

שנים לאחר מכן כשהגיע עוד הפעם לכל המקומות כאן בצרפת, זה חיזק מאוד שבה אף אלינו, וראו כאן כולם אדם גדול שממרום גילו אכפת לו רק מה קורה ומתרחש אצלנו, ואיך מחנכים יהודים טהורים רק על טהרת הקודש. המסירות נפש שראו אדם כה זקן, שלא הסתכל בכל מסעו דבר לעצמו, אלא להיפך קשה היה לו הרבר, ולמרות זאת הלך ונסע לכל העולם רק למטרה אחת - לקרש שמו יתברך בעולמו, כשהרגישו את המסירות נפש העצומה הזאת שהוא מוסר נפשו רק למען ד' יתברך, ולא נהנה מכך דבר לעצמו, זה השפיע ללא גבול.

***

זהו פרק אחד בלבד ממסע ארוך שכולו רצון אהבה ורביקות למטרה אחת ויחידה שהגשימה את עצמה יותר מכל, ריבוי כבוד שמים והרבות תורה בטירתה בכל מקום בעולם, כשהמסר היה חד וברור בכל מקום - רק מקומות תורה יחיו את התורה בטירתה לאורך זמן רב. על תחנות המסע האחרות לאורך אירופה ולרוחבה, ארה"ב מחוץ לחוף ואמריקה מצפונה ודרומה, בפרקים נוספים ועוד חזון למועד.

בנוגע לעלייה לארץ, דעתו היתה שעדיף שיישאר הצרפתים בצרפת כשהם מסודרים בקהילות חרדיות, ולייעץ להם להישאר שם, כי המעבר אינו פשוט, והעקירה אינה קלה, ולא תמיד מגיעים למקומות מתאימים בארה"ק, אך לכל אחד ענה בפרטיות מה שמתאים לאורחותיו.

ואכן, גם אלו שעלו ארצה, דאג להם מרן בכל ליבו שיהיו להם ברעננה ועוד, בתי ספר וכוללים, ופעילות ושיעורי תורה, בכדי שהצרפתים יחישו את עלייתם גם בארץ הקודש. ההרגשה היתה שצרפת זוהי קהילה גדולה שניתן להשקיע בה, ואין הרבה מקומות תורה ביחס לגודל של הציבור, והרגישו אחריות לפתח בה את הגדולים והת"ח לדרור הבא".

היה דבר מה שהתפעלתם מיוחד מאמירותיו?
"פעם חיונו לי לכהן כראש כולל בצרפת, ושאלתי - מה עם חינוך הילדים הלומדים כאן בחדרים הכי טובים בב"ב, ואמר לי - מי שדואג לחינוך ילדי ישראל, לא יהיה לו שום הפסד בחינוך ילדיו, והמשיך באומרו, שמרן החזו"א שלח את הגאון הגדול ר"י אדלשטיין זצוק"ל לרמת השרון, וכל בניו לא נפגעו מכך ויצאו ת"ח".

עקס-לע-בען, צרפת

בעיירה זו היה צורך מיוחד להקים ישיבה על טהרת הקודש, וקודם מסעו של מרן זצוק"ל אכן היתה במקום ישיבה, ויצאו ממנה צדיקים, אבל בישיבה קטנה שזוהו בגיל צעיר התקשו ללמוד על טהרת הקודש, ומאו שהגיע מרן זצוק"ל לאיזור, נכנס הדבר לתאוצה ויצר שינוי, הישיבה התיכונה הלכה והתממטה עד היום, והגר"י וויל שליט"א חולל מהפכה של ממש בשליחותו, כשהמגמה כולה השתנתה. הישיבה המקומית שהיתה עד בואו של מרן עם לימודי חול שקיבלו את אישורו של מרן הרב מבריסק זצוק"ל כהצלה והוראת שעה חר פעמית, עם בואו של מרן זצוק"ל התחולל השינוי ונפתח המסלול הישיבתי על טהרת הקודש.

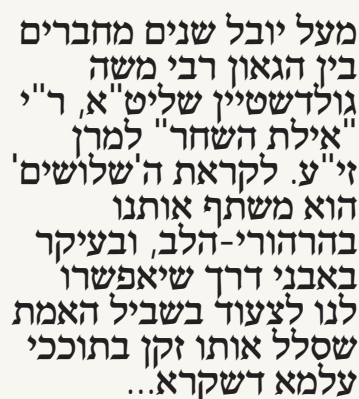
בשיחה מיוחדת שקיימנו עם הגאון רבי יצחק וויל שליט"א ראש הישיבה והמוסדות בעקס-לע-בען שבצרפת, הוא מספר על הזכות הגדולה שנפלה בחלקם לארח את מרן זצוק"ל, וההשפעה של ביקורו שהפכה רוח תורתית אחרת על פני היישוב כולו.

מה המיוחד שנוכחתם במה שאירע בביקורו של מרן זצוק"ל בעיירתכם?

בפעם ראשונה כשמרן זצוק"ל היה בצרפת, הוא נסע לפרין, ואחר כך וכינו שהוא בא גם אלינו לעקס-לע-בען, ובא לדרוש בפני כאלף אנשים שבאו מעיקר מכאן, אך גם מערי הסביבה, וכולם רצו לראות מה יש למרן להשיע, והוא דיבר בכזו מידת האמת על החשיבות של החינוך הטהור, כמה צריך שילמדו רק על טהרת הקודש, בלי לימודי חול בכלל.

והאמת שאז כבר התחילו בברכתו במעט מקומות להקים ישיבות קטנות רק על טהרת הקודש - במרסיי, רנסי ובפריז, רבות בהשפעת פעילותו עוד מארץ ישראל, אך הוא בא לצרפת בכדי לחזק זאת שימשיך הדבר בעוד מקומות, ואצלינו גם היו מעטים כאלו שנשעו ללמוד במיוחד במקומות כאלו, אך מרן זצוק"ל שהיה אצלינו דיבר ואמר לי באופן אישי, שאני צריך

"את אותו טעם מתוק שהוא הנחיל לנו - עלינו להעביר הלאה!"

א ת חדר- לימודו של הגאון רבי משה גולדשטיין שליט"א - ראש ישיבת 'אילת השחר' - פקדנו בשעת צהריים. חלק מן תלמידים לא שמעו כנראה על 'כין הסדרים' והמשיכו את תלמודם בסמוך - בהיכל הישיבה הקדושה.

מזל יובל שנים מחברים בין הגר"מ גולדשטיין למרן זי"ע, ולקראת ה'שלושים' הוא משתף אתנו בהרהורי-הלב, ובעיקר באבני דרך שיאפשרו לנו לצעוד בשביל האמת שסלל אותו זקן בתוככי עלמא דשקרא.

מתי הוחלט על כך?

אפשר לשתף אותנו עם דברים מאותה שיחה?

יתירה מכך, במקרה של התמכרות לאלכוהול אין מישור מסוים שמשתלט עליך אלא שאתה מאבד את דעתך

ופרח לו איש האמת!

הגר"מ גולדשטיין: אם נבקש להגדיר את מרן זי"ע בשתי מילים, הן תהינה 'איש האמת'.

מה הוא עשה בצוואה? שלף את האמת - שלו החוצה. בצוואה בעצם אמר: אנשי העולם, אני מכיר אתכם היטב... עזבו את ההצטעצעות וכל שאר הדברים שכלפי חוץ. אחזו באמת - ואני יודע את האמת. כתבתי אותה בצוואה. עזבתי את העולם, והשארתי לכם צוואה שם אמרתי שאני לא צריך שתספירו וכו', לא צריך כלום, אני זקוק רק לאמת שזה משניות. תהלים. צדקה. בבקשה מכם, הניחו לי מכל דבר אחר.

הגדרות שלו הייתה שלמרות שגם בחייו חי שם באותה אמת מווקקת, בכל זאת היה לו את אורך הרוח להתעסק עם כל מיני אנשים שלא ידעו לאחוז באמת כמוהו. הרי זה פלא פלאים השילוב הזה. אבל פעם אחת הוא צעק את האמת שלו, בקול גדול ולא יסף - - -

לא בכדי 'אילת' [השחר] זה בגימטריא 'אמת', כי זה מה שהוא היה.

הוא חשב אמת, דיבר אמת ונהג באמת.

והאמת - היא המצרך הכי חשוב בדורנו.

ברור שהשקר שלו כל כך גדול, האיר נר של אמת.

ואת זה איברנו: פרח לו איש האמת!

סיכוי. אינני זוכר את מילותיו המדויקות, אך משמעות דבריו הייתה: תנסה בכל זאת.

הבחור התקבל. ואף הצליח להתקדם.

חלפה מחצית השנה. במהלך שיחת התייעצות עם מרן זי"ע נזכר סיפורו של הבחור ודיווחתי שהוא נהיה בן-אדם וכבר יש ברוך-השם עם מי לדבר. לא התאפקתי ושאלתי: על סמך מה אמר ראש הישיבה לקבל אותו? ענה: לא חשבתי שאפשר להצליח אתו, אבל גם לא חשבתי שאני יכול לומר "לא", אלא מה? צריך להתפלל, צריך להתפלל.

הוא לא פירט יותר על המעורבות הרגשית והרוחנית שלו ביחס לבחור. אך אני הבנתי אז שהוא פשוט לקח אותו על עצמו! כן. היה אכפת לו מאוד מצבם של בחורים - מאוד!

הבחור הספציפי הזה איננו יודע מהסיפור עד עצם היום הזה - ואני גם לא אספר לו את זה.

מדוע לא? אדרבה, זה ישמח אותו לשמוע שבמשך חצי שנה מרן זי"ע התפלל עליו ודאג להצלחתו!

כי חצי סיפור אין טעם לספר - ואת הסיפור השלם אי אפשר לספר.

היו מקרים רבים של בחורים שבאו לישיבה, ולא עלה על דעתם כמה פעולות ומאמצים נעשו למענם מאחורי הפרגוד. עצם הידיעה הזו עשויה לפגוע בהם, ואף להכעיס אותם. מה, כשבילי היו צריכים כל-כך להתאמץ? הרי אני הייתי בסדר! לגבי הבחור הנ"ל, מרן זי"ע שאל 'האם לדעתך הוא יזיק לבחורים אחרים?' האם הייתה הוראה גורפת מצדו שיש להרחיק מי שמזיק לאחרים?

הוא מאוד הקפיד על כך שאם בחור מוזיק לאחרים אין להחזיק אותו. למרות זאת נזהר במשך כל השנים מלומר לי את המילים "תוציא אותו מהישיבה". היה צריך להיות בר-דעת להבין את ההוראה, אך הוא נזהר מלהוציא מפיו את המילים "להוציא בחור מהישיבה".

אלו הוראות כלליות קיבלתם ממנו ביחס להתנהלות הישיבה?

הוא עורר לא מעט על חשיבות ה"הספק", ויותר מכך על חשיבות הלימוד באופן מבוסס, ולא בסגנון של סברות הפורחות באוויר. זו הלא הייתה דרך הלימוד שלו, להעמיק בעומקה של סוגיא ולא לפרוץ באוויר שמעליה בסברות מפורות.

ב"אילת השחר" ישנן סברות עוצמתיות שכל אחד אחר יכול היה לבנות מהן הרים וגבעות. אך הוא, בגישתו האמיתית התמקד בתוך פשט הגמרא. זה מה שהיה חשוב לו ועל כך שם תמיד את הדגש.

אז אין סיכוי שבישיבתכם ישמעו בשיעור "סברות פורחות באוויר"!

הן אף פעם לא נשמעו בין כתלי בית מדרשנו, והן גם לא

אותך ברמאות חדשה, ומיד לאחר מכן גיעות עוד אחת ועוד אחת. בקצב הזה אין לאדם זמן לשקול ולחשוב איזה שקר הוא קנה - כי כבר הגיע שקר חדש יותר, שבעקבותיו מגיע שקר חדש עוד יותר וחוזר חלילה...

ישנו סוג של אנשים שאוהבים לקנות "ספר טוב". הם קונים אותו בשביל לקרוא אותו, אבל למחרת מניחים לצרו בספרייה עוד "ספר טוב" שהם מתכננים לקרוא. הארון שלהם מלא ספרים שבעזרת השם וכלי נדר, כשיהיה להם רגע אחר פנוי, הם יתחילו לקרוא. אבל כרגע הם לא פנויים כי הם עסוקים ברכישת עוד ספר... עד כמה שזה מגוחך, המצב בתקשורת חמור פי אלף. הצרכן לעולם לא בודק את השקר הנוכחי - כי הוא כבר שקוע בשקר הבא!

אתם מתמקדים יותר ויותר בשקר של התקשורת - אין שם דברים גרועים יותר?

הדבר הכי גרוע שיכול לקרות לאדם, זה לקחת ממנו את הדעת, את החשיבה, את חוש הביקורת. השקר של התקשורת גרוע מהכול, משום שהנסיגה מוכיח לצערו שמי שחשף לתקשורת כה אינטנסיבית מאבד את הכל!

תאר לעצמך אדם בן ארבעים המתיישב לאכול. ניגש אליו מישור ומושיט לו בנקבוק, הוא מסתכל על הבקבוק בתמיהה ושואל: מה זה, "מטרנה"? אני לא תינוק... מסבירים לו שיש בנקבוק את כל אבות המזון והוא ממש מומלץ. אדם שמכבד את עצמו יהיה מוכן שידחפו לו בנקבוק לפה? זה בדיוק מה שעושה התקשורת לאנשים בכל הגילאים! היא "מאכילה" אותם בכל מה שהיא רוצה, ולצרכנים אין אפילו מושג ממה, ממי ובמה הם ניזונים.

מזה הייתה ההוראה המעשית של מרן זי"ע בעקבות אותה התייעצות?

שעל כל בחור לבחור בין קשר עם הישיבה לקשר עם העולם. בחורים באותה תקופה התנתקו מהתקשורת, ומי שלא - ניתק עצמו מהישיבה.

מאז ועד היום המשכנו להתמודד עם העולם, ובעזרת השם נמשך. אך התהליך כבר הבשיל לירי פתיחת ישיבה חדשה, שתיקרא מעתה על שמו.

מדוע אם-כן לא הוקמה הישיבה לפני שבע שנים?

אכן לפני כחמש שנים העלה מרן זי"ע מחשבה בכיוון זה, אך הדעתי לא הבשיל לכדי מעשה. בהקמת ישיבת "אילת השחר" אנו רואים משום מילוי רצונו, והושבת ישיבה על קברו. חשבנו ששמה של הישיבה מאוד הולם למקום בו רבות ממשבותיו, דרכיו ושיטותיו של בעל "אילת השחר" מיושמות למעשה.

את השאלה הבאה אנו מציגים בבחינת "תורה היא וללמוד אני צריך": צברתם עשרות שנות ניסיון בתחום ההתמודדות של צעירים עם הבלי העולם הזה. הייתם החלוצים שפתחתם עבורם ישיבה מותאימה. מרן זי"ע, שתמיד היה ספון בדרך הנמרא, כיצד הצליח להמציא לכב מוסילות לליבם?

לפני שאני משיב עליי להרהר בשאלה לפחות פעמיים, וזאת מחמת שהיא לא עלתה על דעתי מעולם. ומדוע לא עלתה על סף דעתי? משום שבמהלך ההיכרות שלי עמו - מעל 50 שנה - תמיד ראיתי שהוא ידע הכל. מאיפה ידע? לא שאלתי. אבל הוא ידע הכל!

מסתבר שזה בכלל ה"דברים הרבה" בהם זוכה מי שעוסק ב"תורה לשמה". תמיד, כאשר נכנסתי להתייעץ לא הייתי צריך להסביר שום דבר. הוא פשוט ידע. תיארת מקרה, הוא קלט אותו במהירות ומיד הוסיף סימפוטמים של המקרה המדובר... והיה מכוון: 'תברך את זה'. 'תגיד כך וכך'.

כאשר הצגתי בפניו מקרים היו לו שאלות מאוד מעניינות.

לא זכרתי את המצב של גאליץ רק

למה נגרע? את הדברים הייחודיים שהישיבה תורמת לבוגרים ניתן גם לתרום לצעירים!

השפה שונה לחלוטין. במשך 40 שנה לא הורגלתי לשפה של בחורים בגילאי ישי"ק. קשה לי אישית למצוא תקשורת נכונה עם בחור בן 15 ששואל שאלות לא מספיק מתאימות - אגב, מה שמרן זי"ע כן ידע לעשות! הוא ידע להתחבר לכל גיל אפילו ל"ילדים".

האם כבר אז, בתור בחורים בישי"ק, כבר הכרתם בגדולתו המופלגת?

לא חושב שבתור בחורים צעירים באמת עמדנו על הגדלות, אם כי ללא ספק הייתה כלפיו יראת כבוד גדולה מאוד. בגיל כזה לא היו בידינו כלים לאמור גדלות, אך ידענו ושמענו אודותיו הפלגות רבות - בפרט שאחד מבניו שליט"א למד עמנו והיה חושף בפנינו טפח מהנהגותיו.

לדוגמא, ידענו שחולפים עליו לילות ארוכים של התמדה עילאית ללא שינה וכדו'. כמעט ולא היה אצלו ביטוי של כעס, ואם הרים את הקול - זה היה בלימוד.

שאלה לסיום: כבר בחיי מרן זי"ע, ובעיקר לאחר הסתלקותו, נחשפנו כולם לסגפנות הפלאית והבלתי נתפסת. זה לא מייאש? אנחנו הרי כל כך מנותקים מזה!... השאלה הזו בעיניי היא התמקדות ב"חיצוניות" של אישיותו הגדולה. לא אתה, לא אני, ולא אף אחד אחר יגיעו אי-פעם לחלקים הללו. אלו לא הנהגות שהוא סיגל לעצמו בשנים האחרונות. אנחנו זוכרים את רמותו עוד מהישיבה קטנה - הרבה שנים אחורה - וכבר הוא היה נראה בדיוק אותו דבר כמו היום. שום דבר לא השתנה בהנהגותיו. מלבד זאת הוא היה סוג מסוים של אישיות, עם כוחות נפש מיוחדים, ולא כל אחד מסוגל לזה.

להתמקד בסגפנות זה להתמקד בחיצוניות, כי כאמור אין לנו אחיזה בתחום זה. מה שכן, עלינו להתמקד בצדדים מעשיים כמו דרכו בלימוד וכדו'. אצלו בלט מאוד החיבור הנפשי הפנימי לתורה. כל דבר שבתורה "שייך" אליי ואני צריך להבין אותו. הוא לא עסק בדברים מופשטים, הוא עסק תמיד בדברים חיים, ב"תורת חיים". את זה אנחנו יכולים לקחת מדרמותו.

בשיעוריו בישי"ק הוא הצליח לקשר את הבחורים ללימוד. ומה למדנו שם? לא "רבי שמואל" ולא "רבי ברוך בער". למדנו גמרא, רש"י תוס' וקצת ראשונים - אבל זה היה מתוק!

את אותו טעם טוב עלינו להנחיל הלאה עד כי יבוא שילה!

"באותה שיחה שמעתי ממרן זי"ע דבר נפלא: 'לומר לאדם שהוא טיפש - זו טיפשות'. וההסבר מאוד פשוט: אם הוא טיפש - אין שום סיכוי בעולם שהוא יבין את זה!..."

ידוע שיעצו למרן גאון ישראל רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצוק"ל שקודם שהוא מוציא לאור את ספרו על התורה, ישרפים תחילה את האור שמח' כדי שיווכחו בלמדנותו, ורק אח"כ את ה'משך חכמה' עה"ת... למעשה אנו יודעים שגם ה'משך חכמה' עמוס וספוג בגאונות ולמדנות. 'אילת השחר' עה"ת עמוס וספוג בגאונות ולמדנות, אבל זה לא שכיח שראשי ישיבה יחבר ספר עה"ת שבנוי על לימוד של כל הפרשה מתחילתה ועד סופה בלי להניח שום פסוק בצד. אמנם, זה נובע מקשר פנימי ואמיתי עם התורה. גם כאן בישיבה יושם דגש ללמוד בשבת קודש את כל הפרשה, חומש רש"י. כמו"כ, להרגיש ולרעות מה זו קדושת שבת. באופן זה ניכר שהסדר בשבת איננו פחות טוב מביום חמישי!

ישנו עוד מוסר ייחודי לישיבה החדשה?

צורת הישיבה וצורת תלמידי הישיבה אינם שונים במאומה מכל ישיבה גדולה אחרת. אך בעומק הדברים אנחנו מקפידים מאד שלא תהיה המוניות, וגם לא חיצוניות, אלא אמת פנימית - שהיא היא ההצלחה האמיתית. ההמוניות טובה להמונים, אבל ישנם רבים שאינם המוניים וזקוקים למקומות יותר אישיים, יותר קטנים, עם יותר אפשרות של ביטוי עצמי. כל אחד ואחד לפי מה שהוא.

בעבר הוקדף אצלכם על מוסר תלמידים מוסרים, האם בעת תשנתה המוגנת?

אנחנו לא מקבלים כל אחד. נכון, קשה, ואפילו מאוד קשה להחליט מי כן מי לא - אבל בלתי אפשרי לקבל את כולם. ישנה זכות קדימה למי שלפי ראות-עיניים עתיד להפיק מהמקום תועלת מקסימלית.

האם נשמע בעתיד גם על ישיבה-קטנה 'אילת השחר'? הכל ייתכן, אבל זה לא בתוכנית.

יישמעו. אין בהן כל תועלת, וסגנון הלימוד הזה רק מאכזב את הבחור!

תראה, כשאתה לומד ומגיע לנקודת אמת אתה מרגיש את הטעם, את הגעשמה, נוצר מה שנקרא "קליק" בינך למה שלמדת. אבל זה מתרחש רק כאשר הלימוד אמיתי. החכמה היא להגיע לנקודה של אמת. אך מה בצע אם לא הגעת לנקודה של אמת.

נושא מרכזי נוסף. הוא מאז ומתמיד התווה את המסלול של "המאור שבתורה מחזירן למוטב". הדרך הנכונה לקרב אדם היא רק ע"י חיבור - בחיבור נכון - לתורה. לפעמים לא מתחבר בחור לתורה, לא מרגיש טעם בלימוד, וזה בדרך כלל נובע משתי אפשרויות. או שהוא לא מסוגל להתחבר לתורה מפני שהוא קשור למקום אחר. או שהוא פשוט לא התחבר ללימוד בצורה הנכונה.

מאז ומעולם, ראינו כאן בישיבה כמשימה הראשונית והחשובה ביותר, למצוא את הדרך לכל אחד ואחד להיות מחובר ומרגיש-שייך ללימוד תורה. כדי להגיע למטרה אפשר לנסות דרכים שונות - אבל זו המטרה. במשפט אחד: הצלחת לחבר בחור ללימוד תורה - פתרת את הבעיות שלו! אנו נושאים תפילה שבישיבה החדשה, הדבר הבולט ביותר יהיה קשר בלתי אמצעי של כל אחד ואחד מהתלמידים עם גמרא, רש"י, תוס', ראשונים. להיות מחוברים ללימוד, "להרגיש" את הלימוד - וממילא גם ליהנות מהטעם הערב - "הערב נא, ד' אלקינו, את דברי תורתך בפנינו", ו"פקודי ד' וישרים משמחי לב" (תהלים יט, ט).

ומה קורה כאשר החבור, חלילה, לא מרגיש שזה "משמחי לב"?

מה קורה כשאדם שומע בריחה ולא צוחק?

הוא אומר שהוא לא הבין את הבריחה!...

אם בחור לומד והתורה לא משמחת אותו, הווה אומר שהוא לא למד נכון, שהוא לא התחבר נכון. אם הוא ילמד באופן הנכון השמחה תרביק אותו!

מלבד זאת, נאמנים לדרך של איש האמת, אנו משתדלים בישיבה להרגיש יותר אכפתיות לאמת. הנקודה הזו מתבטאת בין השאר בשבתות, בגישה לתפילות, ובגישה למצוות.

מה הביטוי ביחס לשבת?

לא רק בקשר לזמירות שבת... כי אם גם ללמוד את פרשת השבוע מתחילתה ועד סופה. פוק חזי את ספר 'אילת השחר' על התורה. חיבור כזה איננו שכיח בקרב ראשי ישיבות.

שיחת כאב וגעגוע עם ראשי ומנהלי ה'חינוך העצמאי' - יושב הראש הרב אברהם יוסף לייזרזון שליט"א, המנהל הכללי הרב אליעזר סורוצקין שליט"א והרב צבי בוימל שליט"א מי שזכה לעמוד שנים רבות בראשות המערכת בשליחותו של מרן רבינו זצוק"ל

במלחמת העצמאות של החינוך

בראש מעייניו של רשכבה"ג מרן רבינו ראש הישיבה זצוק"ל עמד כל העת חינוכם הטהור של ילדי ישראל. כאב רחום לילדיו דאג ועמד על המשמר שלא תשתנה דרך החינוך כמלוא נימה | ראשי ומנהלי מוסדות החינוך זכו אצלו לאוזן קשבת ולזמן ניכר מזמנו היקר, שאלות רבות וסוגיות כבדות בחינוך היו עולות תדיר על שולחנו החל מהשאלה הפעוטה ביותר ועד לסוגיה המורכבת ביותר, כשבכל שאלה ושאלה היה משקיע את כל כולו בשביל לפתור על הצד הטוב ביותר | כמלאך אשר היכה על קדקודם וכאב אוהב לילדיו עמד מרן רבינו זצוק"ל כנשיא ה'חינוך העצמאי' וכנושא בעולו הרוחני והגשמי כאחד | בעת מלאת השלושים ימי הבכי מעת חשכו המאורות וניטל מרן גדול הדור זצוק"ל, נכנס 'מוסף שבת קודש' כדי לשמוע מראשי ה'חינוך העצמאי' ומנהליו על אביהם של ילדי ישראל שהסתלק לבית עולמו והותיר רבבות ילדים יתומים

משה ברקאי

שליט"א, המנהל הכללי הרב אליעזר סורוצקין שליט"א והרב צבי בוימל שליט"א מי שזכה לעמוד שנים רבות בראשות המערכת בשליחותו של מרן רבינו זצוק"ל.

יתמות

"אבל יחיד עשי לך - ה'חינוך העצמאי" פותח הרב לייזרזון את הדברים. הוא שעדיין זוכר את ישיבות ההנהלה המפורסמות כשמרן רבינו בעל ה'אבי עזרי' זצוק"ל יושב במרכז השולחן ומשני צידיו כ"ק האדמו"ר בעל ה'נתיבות שלום' מסלונים זצוק"ל וכ"ק האדמו"ר בעל ה'פני מנחם' מגור זצוק"ל, כשהם ממשיכים במורשת המפוארת של דור המייסדים מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל, מרן הגר"ז סורוצקין זצוק"ל, מרן הגר"י סרנא זצוק"ל, כ"ק האדמו"ר ה'בית ישראל' מגור זצוק"ל ועוד גדולי ומצוקי ארץ. "לאחר הסתלקותם היתה אצלנו תחושה נוראה של יתמות, של יתומים קטנים שצריכים את האבא שלהם, ואז הגיע מרן רבינו ראש הישיבה זצוק"ל ולקח את העול על כתפיו, והרגשה שלנו בעשרים השנים האחרונות היתה

ב ית ה'חינוך העצמאי' בירושלים, מקום עם ניהוחות של הור קדומים, מוסד שנוסד ע"י רבותינו עיני העדה שבדורות הקודמים ואשר נוהל על ידיהם באופן אישי, שלא כמוסדות אחרים אשר עומדים בנשיאות מרנן ורבנן גדולי התורה, ה'חינוך העצמאי' הוא המוסד האישי של גדולי התורה. זכורות לכולם ישיבות ההנהלה הקבועות מידי יום רביעי כשרבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגר"מ שך זצוק"ל היה יושב בראש השולחן ומנווט ומנהל ברמה את ענייני ה'חינוך העצמאי'. מעת שנסתלק רבינו מרן בעל ה'אבי עזרי' זצוק"ל, והבית הגדול לתורתם ותפילתם של תינוקות של בית רבן עמד כצאן ללא רועה. בעצה אחת עם רבינו פוסק הדור מרן הגר"י ש'אלישיב זצוק"ל, נטל מרן רבינו זצוק"ל את העול העצום על כתפיו. מאז עמד הנהיג וניווט את כל ענייני ה'חינוך העצמאי' ביד רמה ובמסירות נפש מופלאה עד לימיו האחרונים ממש. במשרדי הנהלת ה'חינוך העצמאי' ישבנו לשיחה רווית כאב וגעגועים עם ראשי ומנהלי המוסד המפואר והוותיק הזה, יושב הראש הרב אברהם יוסף לייזרזון

הרב בוימל:

היינו איתו 24 שעות סביב השעון כשהוא בקושי אוכל ובקושי נח ואפילו אינו נשען על מושב הכיסא, רק ממחר ממקום למקום, מברך את האנשים, מחזק אותם, מוסר שיחות ושיעורים, ומנצל כל רגע פנוי ללימוד. אפילו צוות המטוס הרגיש שיש כאן תופעה מיוחדת ונדירה

הרב בוימל: לפני עשרים שנה בתענית אסתר תשנ"ח נקראתי אליו והוא דיבר על הצורך שעולה מן השטח להקים בתי ספר של קירוב, וכי אנשי 'לב לאחים' חשים שיש צימאון אדיר בשטח. רצונו היה להקים קרן מיוחדת שתמומן ע"י נדיבים בחו"ל ותאפשר להקים מוסדות תורניים לילדי הקירוב במסגרת ה'חינוך העצמאי'. לשם כך הוטל עלי לצאת לחו"ל כדי להכין את נסיעתם של גרולי ישראל ואת התשתית להקמת הקרן, כדי שהוא יוכל לבוא לשם בעצמו ולפעול לשם כך.

הרב לייזרוב: באותה תקופה כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א היה שותף למטרה הזו, והוחלט על הקמת קרן נפרדת לשם כך שינהלו אותה הרב צבי בוימל שליט"א והרב מרדכי לב שליט"א, ואז הוחלט על הנסיעה ההיסטורית המשותפת הראשונה של מרן רבינו זצוק"ל ויברל"א כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א, היתה לי הזכות ליטול חלק במגעים להצלחת המסע שכאמור במסגרתו הונח היסוד והתשתית לאימפריה החינוכית המהווה חוליה מבורכת בשרשרת מוסדות ה'חינוך העצמאי'.

אני זוכר שנכנסתי אליו בשם הנהלת ה'חינוך העצמאי' כדי שיצרפו גם את ה'חינוך העצמאי' לנושא הזה והוא סירב בתוקף. הוא אמר שחשוב מאוד שזו תהיה קרן נפרדת שתפעל בצורה עצמאית. כן אמר שאת השעות והתקנים ניתן לקחת מה'חינוך העצמאי', אבל בשביל ההפעלה והמבנים חייבים לגייס סכומי עתק.

הרב בוימל אכן היה החלוץ לפני המחנה: נסעתי לארה"ב עם הרה"ג ירחמיאל בויאר שליט"א לתקופה ארוכה כדי להכין את המסע המיוחד. למסע הראשון היתה מטרה מוצהרת והיא - הקמת הקרן. מה שקרה, שתוך כדי שהותו בקרב הקהילות בחו"ל, הוא חש שהימצאותו בגולה תביא חיזוק גדול בכל התחומים, ולכן ראה חשיבות להמשיך בנסיעות נוספות לחו"ל.

בבוקר בו נחתו חברי המשלחת בארצות הברית, נפטר בשיא אגרות ישראל באמריקה הרב משה שרר זצ"ל, וישר משדה התעופה נסענו ללווייה שלו. למחרת כשהקרן קמה בישיבת גרולי התורה ראמריקה במעונו של כ"ק האדמו"ר מנובומינסק שליט"א, היא נקראה על שמו 'נתיבות משה'. בעקבות המסע המרומם הראשון נפתחו לקראת שנת הלימודים תשנ"ט ארבעה בתי ספר - בנהריה, קרימה, עפולה ואשקלון.

הרב סורוצקין: כשביקשנו שייפתח בית הספר בנהריה סיכמתי עם הרב בוימל שרק אם יהיו 18 תלמידים נפתח את ביה"ס. בסוף עונת הרישום התברר שאין מספיק תלמידים. היה מורכב בעלות גבוהה מאוד של פתיחת ביה"ס, והיה לנו ויכוח גדול, החלטנו שנלך לדין תורה אצל מרן רבינו זצוק"ל, והוא הכריע שגם אם נצליח להגיע לעשר תלמידים

היו לו את הכתפיים הרחבות לקבל את ההכרעות הקשות ביותר ואח"כ לגבות אותם. בשנים הקשות של הממשלה הקודמת, מרן רבינו זצוק"ל לקח באופן אישי וקשה ביותר את כל הפגיעות שהממשלה ניסתה לפגוע בעולם התורה, בכני הישיבות ובמוסדות החינוך.

שרי האוצר והחינוך דאז בהשראת הממשלה ההיא שמו להם למטרה לפגוע בעצמאותו של ה'חינוך העצמאי'. היינו מקבלים השכם והערב חוזרי מנכ"ל עם הוראות והנחיות שונות ומשונות, עם ניסיון התערבות בתכנים הרוחניים והחינוכיים שעל עצמאותם הצלחנו לשמור במשך שנים. לשאלתי כיצד להגיב אמר: "תגיד להם שאתה לא בעל הבית". העזתי ושאלתי: "האם אני יכול לומר להם שמרן ראש הישיבה הוא בעל הבית שלנו?" - היה עונה "מה הם כבר יכולים לעשות לך? הם יכו אותי? יענישו אותי? תגיד שאני בעל הבית". ואכן מסר זה הועבר כתשובה לאותם גורמים.

דרך נוספת שבה ניסו לפגוע בעצמאותו של החינוך העצמאי היתה ע"י דרישה לביקורת עומק. חבר הכנסת הרב משה גפני ז"ה שאין כאן מטרה עניינית והכוונה למצוא נקודת תורפה שתאפשר להם כניסה והתערבות. נכנסנו למרן זצוק"ל ושטחנו בפניו את הבעיה. תגובתו מרן זצוק"ל היתה נחרצת שאין לתת להם אפילו דריסת רגל קטנה ככל שתהיה. גם הפעם הסכים שהרברים יאמרו בשמו. אין כל הסבר טבעי איך עברנו את התקופה הזו אבל המציאות היתה שרבריו אכן התקיימו והם ירדו מדרשותיהם ולא נערכו שום ביקורות. ה'חינוך העצמאי' המשיך ושמר על עצמאותו כבימי קדם.

נתיבות משה

גולת הכותרת במפעלים הרבים של מרן רבינו זצוק"ל היה נושא הקירוב. ניתן לומר עליו בפשטות שהוא לא נתן מנוחה לעצמו אם רק היה אפשר לגרום לקרב עוד ילד או עוד יהודי לאביו שבשמים. לשם הפעלת מערכת הקירוב ייסד מרן רבינו זצוק"ל יחד עם יברל"א כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א את קרן 'נתיבות משה' המונה 17 בתי ספר ותיכונים בערי הפריפריה עבור העם שבשדות, עבור אותם הורים שנשאם ליבם בחכמה להציל יקר מוולל ולשלוח את ילדיהם לחינוך תורני.

הרב סורוצקין: בתפקידי כמנכ"ל 'לב לאחים' זכינו לקרב משפחות רבות לצור מחצבתם, אלא שהרגשנו שאם אנחנו לא מצליחים לתת מענה אמיתי של מוסדות חינוך לאותם משפחות, אזי חלילה כל העבודה תרד לטמיון. באתי אליו פעם אחר פעם ואמרתי שחייבים למצוא פתרון דחוף לצורך הזה. מרן רבינו זצוק"ל קרא לרב צבי בוימל וביקשו שיתחיל לפעול בנושא.

ש'השולחן הגדול' של ה'חינוך העצמאי' עבר לרח' חזון איש בכני ברק. הוא היה האבא האמיתי והאהוב של ילדי ישראל בכלל ושל תלמידי ה'חינוך העצמאי' בפרט.

"אם אנחנו מדברים על אבא" אומר הרב סורוצקין, "אני חושב שניתן להגדיר זאת בצורה יותר רחבה. אצל מרן רבינו זצוק"ל ה'חינוך העצמאי' היה בראש דאגתו וההגדרה שאני הרגשתי אצלו זה אב ותולדות: יש את ה'חינוך העצמאי' בראש המערכת החינוכית ויש לו ענפים ותולדות רבים הקשורים ושייכים אליו, אם זה בתי הספר של 'נתיבות משה' שהוא ייסד בנסיעתו הראשונה לארה"ב יחד עם יברלחט"א כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א, אם זה מוסדות 'שערי ציון' שפעלו בקרב בני העדה הבוכרית, אם זה 'קרן ההסעות' שמרן זצוק"ל ראה בהם את גלגלי ההצלה של הרוח ולקח עליהם אחריות אישית והיה חותם להם ערבויות כל הזמן, וכמובן יש גם את 'לב לאחים' וכל פעילות הקירוב שלו שבשנים האחרונות בעקבות מבצעי הרישום הגדולים שנערכו בשליחות מרן רבינו זצוק"ל ע"י 'לב לאחים' הגיעו המוני תלמידים ל'חינוך העצמאי' ואברכים בני תורה מתגדרי הארגון ליוו את המשפחות.

אז נכון, ההגדרה כמו שאמרנו בתחילת הדברים שמרן רבינו זצוק"ל היה 'אבי החינוך העצמאי', אבל כל המעטפת הענקית מסביב זה התולדות של האבא הגדול שגם הם זכו והלכו בדרך שהוא הנחיל".

אנחנו מנסים לעשות מעט סדר בדברים, ניכר על משתפי השיחה שאצורים בקרבם כ"כ הרבה רשמים והרגשות עזים מהשעות הרבות שזכו הם לשהות בצילו של האילן הגדול, ועל כל עניין ונושא שנפתח בדברים מיד יישפכו המילים ויצאו לאוויר העולם. במקרים כגון אלו כמעט ואין צורך לשאול שאלות די להעלות נושאים והסיפורים והעובדות מיד צצות, בתקווה שהעתקתם עלי גיליון לא מקה מעוצמתם.

אחריות אישית

טבעי הרבה שהדברים הראשונים שרצינו לשמוע זה על מעורבותו של מרן רבינו זצוק"ל בנעשה בין כתלי הבית הגדול הזה בית שמחנכים בו לתורה ויראה, שכן הוא מעולם לא הסתפק בלהישאר 'נשיא החינוך העצמאי' אלא כפי ששמענו הוא היה בפועל גם ה'נשיא' גם 'יושב הראש' גם ה'מנכ"ל' ואפילו 'מוכיר אישי'.

הרב בוימל: מרן רבינו זצוק"ל נשא באחריות אישית של ה'חינוך העצמאי' מהמסד עד הטפחות. הוא היה נגיש בשבילנו בכל זמן והיה מעורב בכל פרט ופרט. הוא היה מאזין ומקשיב בסבלנות והיתה לו גישה מעשית ועניינית איך לפתור אפילו את הדברים המסובכים ביותר.

לב לאחים'

רבות דובר על הקשר העצום של מרן רבינו זצוק"ל לארגון הקדוש 'לב לאחים' וכמובן שידובר עוד. בשיחה זו נגענו מעט בדברים שקישרו את הפעילות של 'לב לאחים' עם החינוך העצמאי, שכן מרן רבינו זצוק"ל היה אב אוהב לשני המוסדות המפוארים, וכמו שמספר הרב סורוצקין שזכה בשליחותו לנהל את שני הארגונים הללו: פעם שאלתי אותו לגבי נתינת צדקה והוא התבטא כי "מקום יש בראש להניח עליו שני תפילין", וכך באמת היתה ההרגשה שאין שום סתירה חלילה בין הפעילות ב'חינוך העצמאי' לפעילות ב'לב לאחים'.

האם היתה הרגשה שיש אצלו בן יחיד?

הרב סורוצקין: כל פעם נושא השיחה היה אצלו בן יחיד, אם מדברים על מוסד פלוני או הוא כעת ה'בן יחיד' שצריך את כל העזרה והסיוע, וכשאח"כ משוחחים על מוסד אלמוני אז מיד הוא נהיה ה'בן יחיד'. היו לו מאות ואנשי בני יחידים וכל אחד אחד באמת הרגיש שהוא הוא היחיד והמיוחד.

ובכל זאת כשהוא יצא למסעות הגדולים שלו הוא לא הסכים שנערב בזה את 'לב לאחים'. גם כשיבקשנו להצטרף לנסיעות הוא הזהיר שבשום אופן לא נדבר על הכסף. הוא רצה שהמסעות יהיו אך ורק לשם חינוך וכפי שיובא בהמשך, והוא סבר שהאפקט של החינוך יורד כשבאים גם בשביל כסף.

אבל זה כמובן לא מנע ממנו לשאת בעול הרוחני כמובן וגם הכלכלי של 'לב לאחים', והוא היה מעורב בכל הפרטים, בנושא הרישום בהוצאה ההסעות ובכל המעטפות של הפעילות הענפה, ותמיד היה בראש דאגותיו איך להמשיך את המפעלים הקדושים האלו. פעם כשהוא שמע על רישום מוצלח לבתי הספר הוא נאנח. היה נראה לנו שההיפך הוא הנכון, שהוא צריך לשמוח, אך הוא הסביר לנו מיד: "כ"כ הרבה ילדים יש כעת, מה יהיה איתם בעוד 8 שנים כשיסיימו את בית הספר?" זו היתה האחריות העצומה שלו, לא להסתפק רק בהצלחה הנוכחית אלא מה יהיה איתם בהמשך.

בעונה אחת של הרישום הציע הרה"ג רבי אורי זוהר שליט"א להקים רשת טלפנים משוכללת כדי ליעל את הרישום. היה מדובר בסכום גדול, נסענו במיוחד לחו"ל והצלחנו להשיג ארבעה שותפים שכ"א נטל על עצמו חמישית מההוצאות, נשאר לנו את החלק האחרון. כשחזרנו לארץ הקודש ישר משרה"ת בדרכי לביתי נכנסתי למרן רבינו זצוק"ל והוא התעניין מאוד איך זה יעבור בדיוק ואם יהיו תוצאות וכו', ואז הוא אמר "תעשו את זה ואני אדאג לסכום הנוסף".

כעבור מספר שבועות באתי ושיטפתי אותו בהצלחה הגדולה שהיתה. הראיתי את הרו"ח והתוצאות של כל יום פעילות, הוא שמח מאוד. המתנתי שהוא יאמר משהו על ההתחייבות שלו אבל הוא שתק, וכך היה עד סוף עונת הרישום. בסיום התקופה עשינו ערב חיוק והוקרה לרשמים בהשתתפות גדולי ישראל מרן ראש הישיבה רמ"י ליפקוביץ זצוק"ל והגאון הגדול רבי משה שמואל שפירא זצוק"ל. מרן רבינו זצוק"ל הגיע אחרון לכינוס, ובדרכו למקומו הוא הסתובב כדי שלא יראו והגיש לי מעטפה עם סכום כסף מסודר שהיה גדול הרבה יותר ממה שהוא התחייב. תוך כדי שהוא אמר "בוודאי היו לך הוצאות גדולות יותר ממה שחשבת". קיבלתי את רשותו לספר את זה לכל הנוכחים במקום

צריך לפתוח. בסופו של דבר הגיעו רק 8 תלמידים נכנסו אליו שוב והוא הכריע "רובו ככולו" ובאמת המקום הזה מכיל היום מאות תלמידים בלע"ה.

הרב בוימל: בהמשך נפתחו עוד ועוד בתי ספר, כשהוא נושא בעול כאשר ישא האומן את היונק, ובכל פרט ופרט וכל צעד וצעד היה על פי הוראותיו. מכוח אותה נסיעה הקרן קיימת עד היום ואנו קוטפים את פירותיה ופירות פירותיה.

באחת השנים נוצר צורך לפתוח תיכון לקירוב בצפון הארץ עבור בנות בוגרות בתי הספר. ביקשתי מהנהלת הקרן מימון לשם כך וקיבלתי תשובה שבשנה זו אין אפשרות. לאחר תקופה הגיע לביקור בארץ אחד הנגידים שתורמים לקרן והוא ביקש שאכניס אותו למרן רבינו זצוק"ל. כשהיכינו לירד דלת חדרו סיפרתי לאותו נגיד על התיכון, ומיד הסכים לתרום סך 50 אלף דולר על מנת שנוכל לפתוח את התיכון. כשנכנסנו למרן סיפרתי לו על כך והוא בירכו בחום. רק אח"כ התברר, כשנכנסנו באופן מעשי לפתיחת בית הספר, שהסכום נמוך מכדי לפתוח את התיכון. אך רבינו ראה באותה תרומה ראשונה סייעתא דשמיא ובידך על פתיחת התיכון הקיים עד היום ובסייעתא דשמיא מיוחדת הוא מוציא מידי שנה עשרות בנות לתורה ויראת שמים. מרגלא בפומיה של רבינו: "לך אין את הכסף אבל להקב"ה יש את ירו המלאה, הפתוחה והרחבה".

הרב סורוצקין: ראשי הערים החילוניות לא ראו בעין יפה את הקמת בתי הספר הללו. אני זוכר את הצביעות של יפי הנפש ושוחריי החופש שעמדו בצורן וצעקו מול בית הספר החדש וקומץ ההורים והילדים "צורן חופשית" עד שהקרן נאלצה להעביר את הילדים לקרימה, פעם אחת ראש עיר אחד צעק עלי ושאל "מה זה הכלאים הזה? יש לי בית ספר חרדי, אם אלו ילדים חילונים - ורובם כך היו - יש ביישוב ב"ס חילוני, ואם זה דתי לאומי יש גם כזה. מה זה הערבוב הזה?" מרן רבינו זצוק"ל אמר לי אז "הוא תפס את העיקרון וחושש ממנו".

הרב בוימל: ההוראות שתמיד קיבלנו ממנו היו לנהוג לפי התקנים החוקיים של משרד החינוך והרשויות ללא חריגות כלשהן בבתי הספר. אך היה מקרה אחד חריג: כשפתחנו את ביה"ס בראש העין היתה התנגדות מסיבית של העירייה להקמת בית ספר תורני ביישוב. בעיצומן של עבודות השיפוץ במבנה שנשכר על ידינו, הגיע צו שיפוטי המורה על הפסקת עבודה מיידית. נכנסתי למרן ששאל: "מה יקרה אם העבודות יופסקו?" השבתי: "אז לא יהיה בית ספר!" "אז אין לך ברירה, אתה חייב להמשיך בשיפוץ", הורה לי. התוצאה: בפתיחת שנת הלימודים המקום עמד על תילו מבלי שקרה לנו שום נזק! ולעומת זאת שנתיים אחר, היו חסרות באותו מקום כיתות ורצינו להניח קרוואן בחצר. מרן התעניין האם יש רישיון לכך? כשתשובתנו היתה שלילית, לא הסכים לכך שיעשו דברים בלי רישיון. לאחר שנים אותה עירייה שנלחמה בהקמת בית הספר הקצתה קרקע בגודל 10 דונם לבניית מבנה של קבע ואכן בית הספר קיים עד היום במבנה מפואר ומאכלס למעלה מ-400 תלמידים כן ירבו. אבל כשיקבלנו את המגרש בראש העין והיה זה יום שמחה עבורנו, באנו לשאול אם לעשות טקס חנוכת הבית. מרן זצוק"ל חשב וענה בחכמתו: "תעשו משהו צנוע, עד חמישה אנשים בלבד".

הרב סורוצקין:

כל פעם נושא השיחה היה אצלו בן יחיד, אם מדברים על מוסד פלוני אז הוא כעת ה'בן יחיד' שצריך את כל העזרה והסיוע, וכשאח"כ משוחחים על מוסד אלמוני אז מיד הוא נהיה ה'בן יחיד'. היו לו מאות ואנשי בני יחידים וכל אחד אחד באמת הרגיש שהוא הוא היחיד והמיוחד

בפניו בכדי להראות לרשמים את חשיבות עבודתם בעיני גדולי ישראל ואת הסייעתא דשמיא שזכינו במסע שלו לצרפת הוא אמר מראש שהוא מעוניין לדבר על החינוך הטהור. אמרנו לו שאין סיכוי, כי כולם שולחים לתיכון ולא לישיבות, הוא התעקש לדבר בדיוקא על הדברים האלו תוך שהוא נותן הוראות ברורות איך צריך להיות החינוך, ללא שום התערבות חיצונית בלי בגריוות וכדומה אלא נטו תורה ורוחניות וכנגד כל מה שחשבנו היתה הצלחה גדולה מאוד לנסיעה הזו.

המסעות

פרק מזהיר ומיוחד בהנהגתו של מרן רבינו זצוק"ל היו המסעות המיוחדים שלו לארצות הגולה להביא את דבר ד' בכל רחבי תבל. זו היתה הנהגה מרוממת שלא ראו אותה אצל גדולי ישראל כעבר והיה בזה ללא ספק דברים על טבעיים שבגיל כזה ללא אוכל וללא שינה כמעט כל כולו למען כבוד שמים. ברור לכאורה שמצד הדין הוא לא היה מחויב לכך, אבל אצל מרן רבינו זצוק"ל השיקולים היו אחרים, המחויבות שלו היתה בלתי לד' לבדו לחיוק כבוד שמים בעולם. מי שזכה להצטרף לנסיעות הרבות הללו היה הרב צבי בוימל שליט"א שמרן רבינו זצוק"ל ביקשו בכל פעם שיצטרף אליו. תוך כדי השיחה ביקשנו לייחד דברים על מה שהוא ראה בזמנים אלו של קירבה מיוחדת.

הרב בוימל: כפי שהזכרתי כבר, תוך כדי הנסיעה הראשונה הוא הרגיש שהוא יוכל להביא חיוק גדול ברוחניות אם הוא ייסע שוב, וזה היה השיקול היחיד

עם הרב מאיר לוריא, מקבליים
את ברכת מרן זצוק"ל והכוונתו

הרב סורוצקין: "הוא היה מקפיד לשאול שאלות שהילדים יידעו להשיב אליהם. אני זוכר שפעם נכנסה כיתה של חינוך מיוחד שבכל המבחנים האחרים שהם עשו הם נכשלו, ומרן רבינו זצוק"ל, בעינו החדה, הבחין בכך ולכן שאל אותם שאלות פשוטות מאוד שיתאימו בשבילם. אני זוכר באיזו הרגשה מרוממת הם יצאו ממנו. לעומת זאת באחד המבחנים של ת"ת שהיו נכנסים קבוע למבחן הוא שאל שאלה קשה מאוד שאפילו הצוות החינוכי שהיה במקום לא ידע להשיב עליה. רציני שהתלמידים יראו שמותר גם לומר לא יודע" הסביר לנו אח"כ."

הרב סורוצקין: "לא פעם הוא סיפר שהוא היה אצל מרן החזון איש זצוק"ל וכשבאו תלמידים להיבחן, הוא עזב הכול ובחן אותם מיד מפני שהוא סבר שיש כאן ביטול תורה דברים. הבנו ממנו שאת ההנהגה הזו הוא לקח ממרן החזון איש. ככלל גם כשהיה מדבר בפני תלמידים הוא ידע תמיד מה בריוק לומר להם והוא התאים את עצמו לרמה שלהם. בחנוכת הבית של ת"ת בעיר שכבר היה בה ת"ת נוסף הוא דיבר בדרשתו על אמונה כשהוא מזכיר את הגמ' "בא חבקוק והעמידם על אחת וצדיק באמונתו יחיה" ונתן משל על שני תנויות מכולת הצמודות אחת לשנייה וציין שכל אחת צריכה להאמין שפרנסה משמים. היה נראה מוזר מה פתאום הוא מדבר כעת על אמונה באירוע של חנוכת הבית, כשחזר לביתו הוא הסביר: "היה חשוב שייבנו שאין מלכות נוגעת בחברתה ואפילו אם יש שני ת"תים באותו מקום, זה לא אחר על חשבון השני, ואת זה אפשר להבין רק כשמתחזקים באמונה". שלא כמו שזה נראה במבט שטחי, הוא היה מכין את עצמו לכל מפגש עם תלמידים. כשהיה ת"ת שביקש להזמין למסיבה תוך בקשה שהתלמידים רוצים רק לראות גדול בישראל הוא הסכים הגיע לאירוע, עמד בדלת מספר דקות ועזב את המקום. אח"כ שאלו אותו למה הוא לא בירך אותם? "הם באו בשביל לראות, אינני יכול לברך בלי להכין את עצמי..."

הרב לייזרוב: "ההיקף העצום של היריעות שלו באו לידי ביטוי במבחנים הרבים האלו, כמובן מלבד המסירות נפש והומן הרב שזה לקח ממנו. בכל פעם שהיינו מבקשים ממנו שיבוא לשאת דברים בפני המחנכים, הוא היה מגיע. פעם כמעט הוא לא סייר וזה למרות גילו המופלג. שמעתי פעם גדול בתורה כשהספיד אדם גדול אמר על

יכולים לדבר איתו באריכות והוא היה נותן לנו הרגשה כ"כ טובה שכאילו אנחנו 'חברים שלו' לשיחה ואין כאן ר'ב ותלמיד', למרות שהיה רב שעל כל פעולה ועל כל צעד ושעל הוא לימד!"

הבחינות

היתה תופעה מיוחדת במינה אצל מרן רבינו זצוק"ל וזה עניין הבחינות. מאות ואפלי ילדים מכל רחבי הארץ היו באים לביתו. כיתות שלמות, מה'חינוך העצמאי' והת"תים, באו ויצאו בשביל לזכות ולהיבחן אצל רבן של ישראל על תלמודם. "אני מסתובב הרבה בתלמודי תורה ברחבי הארץ" אומר הרב סורוצקין, ובחורש האחרון בכל מקום שהיינו תלו תמונות של מבחן של אותו ת"ת אצל מרן זצוק"ל. לא פעם שרציני להיכנס לשאול על דברים דחופים ואמרו לי שאי אפשר כעת להיכנס, ואח"כ אני שומע על עוד כיתה שנכנסה אצלו למבחן. אז הייתי שואל - "הרי אמרתם שהוא לא מרגיש טוב?"! התשובה תמיד היתה: "כשבאים תינוקות של בית רבן למבחן גם אם נראה שמרן רבינו זצוק"ל לא חש בטוב, פתאום הוא היה מקבל כוחות מיוחדים ומצליח לשבת איתם למבחן."

באמתחתו של הרב לייזרוב ישנם סיפורים רבים על מבחנים אצל גדולי ישראל: "אני זוכר שבעת המו"מ הקואליציוני על הקמת ממשלת בגין היו צריכים לקבל את הכרעתו הדחופה של מרן רבינו הגראמ"מ שך זצוק"ל וכשהגיעו העסקנים לביתו היו אצלו ילדי כיתה של ה'חינוך העצמאי' מרמלה שקבעו להם מבחן באותה שעה בריוק. מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל האריך עם התלמידים הללו כשבחזר העסקנים צועקים למלמד שלהם שיסיים כבר כי יש כעת שאלות דחופות על הפרק. את אותה שלושה סבלנות ואורך רוח ראינו אצל מרן רבינו זצוק"ל בכל פעם שהוא קיבל כיתה למבחן."

אני אישית זוכר את הסבלנות המיוחדת שלו עוד מצעירותי, מוסיף הרב לייזרוב. "למדתי לפני 55 שנה בישיבת 'תפארת ציון' לצעירים בבני ברק, רציני להכיר או את גדולי התורה ואו הייתי פוגש אותו ומעלה בפניו שאלות, אני זוכר עד היום את הסבלנות העצומה שלו לכל אחד. באיזה אורך רוח ושלווה כאילו יש לו את כל הזמן שבעולם בשבילי."

והמטרה היחידה של כל הנסיעות בהמשך. הוא היה בודק כל רגע ורגע אם מה שהוא עושה כעת זה רצונו יתברך וזה מה שהנחה אותו.

לפני הנסיעה לדרום אמריקה היה ויכוח גדול האם נסיעה מפרכת כזו, כראית. בשליחותו בירדתי אצל מי שהורגלו לנסוע למדינות אלו, ושאלתי את הגאון הגדול רבי יששכר מאיר זצוק"ל. תשובתו היתה: "תגיד למרן בשמי שאין לתאר ואין לשער את החיוק הגדול לתורה ויראת שמים שהיו מנסיעה זו". מרן רבינו זצוק"ל שמע את זה ומיד החליט לנסוע.

זו היתה נסיעה מפרכת וקשה מאוד, למעלה משבועיים שהוא היטלטל מעיר לעיר וממדינה למדינה. למשלחת הצטרף הרופא ה"ר הררי כדי לעקוב מקרוב אחר מצב בריאותו. בכל השבועיים הללו הוא טיפל בכל חברי המשלחת חוץ ממרן רבינו זצוק"ל שבכוחות על אנושיים לא נזקק כלל לסיוע. היינו איתו 24 שעות סביב השעון כשהוא בקושי אוכל ובקושי נח ואפילו אינו נשען על מושב הכיסא, רק ממזר למקום למקום, מברך את האנשים, מחזק אותם, מוסר שיחות ושיעורים, ומנצל כל רגע פנוי ללימוד. אפילו צוות המטוס הרגיש שיש כאן תופעה מיוחדת ונודרה.

כששאלנו אותו איך הוא לא חס על כוחותיו הדלים, הוא היה מביא את דברי חז"ל "אל תקרי מהונך אלא מגרונך" - שמי שניחן בקול ערב והוא לא מנצל אותו לצרכי שמים, יש עליו תביעה. זה בריוק מה שהוא הרגיש, שאם הוא לא יחזק אנשים בתורה ויר"ש למרות שיש באפשרותו, תהיה תביעה עליו.

הבעיה היחידה שהציקה לו בנסיעות האלו היה הכבוד הרב והעצום שהרעיו עליו אלפי בני ישראל שחרדו לקראתו. הוא פשוט תיעב את הכבוד ותמיד היה אומר ש'כבוד זה טרף' ומשלמים על זה ביוקר. בכל מעברי הגבול ידעו לכבד אותו ולא עשו לו יותר מדי בדיקות, רק פעם אחת, במנצ'סטר, הוא עבר ביקורת גבולות משפילה עד כדי כך שאנחנו חרדנו לכבודו וההרגשה היתה מאוד קשה, אבל הוא חיך.

בשעת כושר שאלתי אותו מה הוא הרגיש, והוא ענה שהבחינון זה המירוק עונות הכי טוב שיש. לא תלאות הדרך הציקו לו, לא המעמסה, רק הכבוד הרב, ובכל מעמדי קבלת הפנים שעמדו אלפיים ושרו לכבודו, הוא הוריד את הראש, עצם את עיניו ולא הסתכל כלל, זה הרבר היחיד שהטריד אותו לא להיות מהכבוד אפילו באצבע קטנה או בהבטה מיותרת.

בנסיעה הראשונה אני חזרתי מעט לפניו. כשבאתי להיפרד ממנו הוא ביקש שאלך לרבנית ע"ה ואספר לה איך הוא מרגיש. כמובן שמיר משרה התעופה נסעתי לביתו. הרבנית התעניינה ושאלה כל פרט איך הוא מרגיש? מה הוא אכל? אם היה לו כוח? היה מרדים לראות כמה הוא דאג להרגיע אותה וכמה היא דאגה לשלומה ובריאותו.

כשהוא חזר מדרום אמריקה, עמדו ליד ביתו ציבור גדול שהמתין לשונו. מרן רבינו זצוק"ל צעד שעון על מקלו נכנס לחדרו ופתח מיד את הגמרא וישב ללמוד כאילו הוא חזר כעת מהתפילה או מטיול קצר. לא היו אצלו סיפורי חוויות או התלהבות וכדומה, הוא עשה את השליחות ומיד 'ויחזור לתלמודו'. שכנו הגר"י ישראל זצ"ל ראה את ההנהגה הזו עלה מיד לביתו והתחיל לבכות מהתרגשות מהפשוטות והעוצמה של כל צעד וצעד בהנהגה מרוממת זו.

זכינו כל חברי המשלחת להיות קרובים אליו מאוד בימים האלו של המסעות. גם היה לו עניין והוא ביקש מאיתנו ומהאנשים הקרובים אליו שיצטרפו אליו לנסיעות האלו. ככלל כל ההרגשה אצלו היתה של הסרת מחיצות. היינו

הרב לייזרזון:

**הוא היה בשבילנו גשר
וחיבור לדורות הקודמים.
כל פעם שהייתי אצלו הוא
היה מספר לי סיפורים
מגדולי ישראל מדורות
שעברו. הרגשתי כל הזמן
שהוא נשאר בשביל לחבר
את הדור היתום שלנו עם
הדורות הקודמים**

הפסוק "עלה מוות בחלוננו" ומבאר ה'אמרי אמת' שזה נקרא חלון כי דרכו יש את האפשרות לצפות במקומות אחרים. אני זוכר שדודי מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל הספיד פעם יהודי מבוגר והוא התבטא שעל יהודי מבוגר צריך לקרוע קריעה כדין שקורעים על ס"ת אפילו אם הוא לא ת"ח. אצל מרן רבינו זצוק"ל על אחת כמה וכמה כי לא רק שהוא זכה לכוזה גיל מופלג ובצלילות מוחלטת, אלא גם העוצמה של הגדלות וההנהגה שלו.

הוא היה בשבילנו גשר וחיבור לדורות הקודמים. כל פעם שהייתי אצלו הוא היה מספר לי סיפורים מגדולי ישראל מדורות שעברו. הרגשתי כל הזמן שהוא נשאר בשביל לחבר את הדור היתום שלנו עם הדורות הקודמים, כמו שרבי יוחנן בכה על 'האי שופרא דבלי בארעא' והמהרש"א מסביר שלמרות זקנותו הוא בכה עליו כי הוא נשאר בשביל בני ירושלים שלא ראו את הדור של לפני החורבן.

קבלת והוצאת תלמידים ואנשי צוות

כאביהם ואוהבם של ישראל מרן רבינו זצוק"ל נשא את משא הדור על כתפיו. שאלות של קבלת תלמידים או הוצאתם ח"ו מהמסגרות החינוכיות היו עולות תדיר על שולחנו כשהוא כואב את העניין ומטפל אישית בכל מקרה ומקרה.

הרב בוימל: "בכל סוף שנת לימודים היו רואים עליו את הכאב הגדול. היו נכנסים אליו הורים שקיבלו תשובות שליליות והוא היה כואב יחד איתם את המצב. הוא היה חוזר ואומר על כך ש'את רבקה אמנו היום לא היו מקבלים בשום מוסד חינוכי, מכיוון שהיה לה כזה אח וכזה אבא - לבן ובתואל'. בדרך צחות הוא הוסיף שזה היה בית שייצרו בו סם המוות, הרי לא כתוב שבתואל הלך לקנות סם המוות בשביל להמית את אליעזר, אז ע"כ שהוא בעצמו ייצר את זה, אז מה רבקה ראתה בבית? איך מייצרים סם המוות, ובכל זאת כשהיא באה לבאר - המים עולים לקראתה, ללמדנו שכל אחד יכול".

הרב סורוצקין: "אני באתי תמיד מהצה השני, מהצה של 'לב לאחים' שצריך לדאוג לילדי הקירוב למוסדות. אני לא זוכר אף פעם ששמעתי ממנו היתר לא לקבל משהו למוסדות חינוך, כמוכן אם זה לא היה פוגע בצורה ברורה ביותר בשאר הילדים. זו היה האחריות העצומה שהוא לקח על עצמו".

הרב לייזרזון: "היתה לו חכמת חיים ופיקחות נדירה, והוא ידע להבחין מתי זה אמיתי או לא, וכידוע גם שהוא ניהן בחכמת השתיקה באורח נדיר, וכשלא היה צריך לומר אז בלתי אפשרי היה להוציא ממנו דברים. אפשר לומר שהשתיקה דיברה אצלו הרבה פעמים.

גם במקרים של הוצאת תלמידים ממוסדות החינוך הוא היה מקפיד מאוד, כמו שידוע הסיפור שהוא שאל מנהל מוסד מה שם האמא של התלמיד שאותו הוא רוצה להוציא מהמוסד שלו, וכשהמנהל לא ידע הוא גער בו "איך אתה חושב להוציא אותו לפני שבכלל התפללת עליו?" הוא היה מתרעם על כך שהיום כולם רוצים רק מצוינים ורק מצוינות בלי לעמול ולטרוח גם הבינוניים. "פעם היו מחנכים אמיתיים" הוא היה חוזר ואומר בכאב.

הרב סורוצקין: "היה לנו סיפור עם אבא בעל עבירה שהרבנים במקום מגוריו ניסו להפעיל עליו לחץ ודרשו מאיתנו להוציא את בתו מבית הספר. כמוכן שנכנסנו לשאל מרן רבינו זצוק"ל שהיה נחרץ מאוד בתשובתו: "במה חטאה הילדה שאביה מתנהג כך?" שאל אותנו. כמוכן שהוא לא נתן להוציא אותה".

הרב בוימל: "דוגמא לדאגה שלו לכל ילד וילדה. היה תלמיד שהתנהג בצורה בעייתית מאוד וביקשו פעם אחר פעם רשות לסלקו מהמסגרת. הוא התחבט רבות בשאלה הזו ואז הוא הורה לנו ש"המנהל של המוסד יחליט, אבל בתנאי שהוא יחשוב שזה הבן שלו". המנהל שהיה יד"ש אמיתי ישב כמה ימים והחליט להשאיר את הבן שלו בין כתלי המוסד". הרב בוימל: "תלמידה באחת המוסדות התפארה בהתרסה בפני חברותיה שהיא מכינה את שיעורי הבית בשב"ק. ראינו בזה נזק חינוכי אדיר, אבל מרן רבינו זצוק"ל הורה לנו בפשטות "הרי לכך נוצרתי...". וכך אחרי תקופה נוספת שהגיעו מים עד נפש שוב הוא חזר על אותה תשובה. אחרי כמה שנים זכיתי להשתתף בחופתה של אותה תלמידה כשהחתן סיפר לי בהתרגשות שביום חופתה הוא זכה לשבת וללמוד עד הצות היום.

כשכל זה נוקף כמוכן לזכותו של מרן רבינו זצוק"ל שללא הוראתו התלמידה לא היתה ממשיכה את לימודיה אצלנו. הוא תמיד היה אומר שאם תלמיד נכנס ברמה רוחנית מסוימת ועל פי הדרך הרגילה הוא אמור להתעלות לרמה גבוהה יותר, ובגלל התרשלות של הצוות החינוכי הוא יגיע לדרגה גבוהה אך פחות ממה שהוא יכול להגיע, ח"ו מי יתן את הדין על כך...

גם לגבי פיטורי צוות ההוראה מרן רבינו זצוק"ל היה נחרץ ביותר והוא היה שוקל את כל השיקולים הדקים ביותר לפני שהכריע בדיני נפשות אלו".

הרב בוימל: "מספר פעמים שמעתי ממנו סיפור נורא על זקנו של מרן הגרעק"א זצוק"ל שגם לו קראו רבי עקיבא איגור. הוא שימש כרב באחת העיירות והובאה בפניו שאלה על רב זקן שהפסיק לתפקד אם ניתן להביא במקומו רב צעיר. הגרע"א הכריע שביאור רב חדש וכמוכן שהרב הזקן מאוד נפגע. בשבת שובה הראשונה לאחר המינוי כשהרב החדש הגיע לדרוש בקהילתו, הרב הזקן קיבל את זה מאוד קשה והוא נפטר לאחר כמה ימים. רע"א הגיע להספידו ובמשך שעה ארוכה ניטל ממנו כח הריכוז והוא לא הצליח להוציא מילה מפיו, ולאחר שבוע ימים גם הוא הסתלק לבית עולמו ל"ע".

הוא היה חוזר על הסיפור הזה שוב ושוב, וזה הספיק בשבילי להבין באיזו רגישות צריך לפעול שזה ממש ריני נפשות. היתה מורה שיצאה לחופשת לילה וההורים היו מאוד מרוצים מהמורה שהחליפה אותה והם ביקשו ממני להשאירה ולא להחזיר את המורה הקבועה. מרן רבינו

זצוק"ל שאל מיד במה חטאה המורה הזו, ואם בגלל שהיא יותר טובה יש גם הרבה יותר טובים ממני".

הרב סורוצקין: "מאידך גיסא שהיה שיקול של טובת הילדים. הוא ידע גם להכריע לצד השני. היתה לנו מורה שהתנהגה בצורה בעייתית מאוד עם התלמידות והיה שיקול גדול של שלום בית באם נפטר אותה. מרן רבינו זצוק"ל אמר לי "נכון שכמנהל צריך לדאוג למורים וצריך באמת לדאוג לה, אבל ה'חינוך העצמאי' חייב לדאוג לתלמידים שלו".

יצאנו מהשיחה המרוממת הזו עם תחושות כואבות מאוד על החלל שנפער בדור היתום שלנו, על החיסרון הגדול שאין לנו כרגע מי שיורה דעה ויבין שמועה אך כמוכן שיותר חשוב לנו לשמוע את הרגשות האישיים של שותפינו לשיחה, של אלו שעבורם החיסרון הגדול יהיה מוחשי דבר יום ביומו.

הרב לייזרזון: "מרן רבינו זצוק"ל ציווה שלא יספידו אותו אבל ללמוד ממנו ודאי מוטל עלינו. לחקות את ההנהגות שלו זה ודאי חיוב. עלינו ללמוד מהמסירות נפש שלו, מהנשיאה בעול, ומהזהירות המיוחדת בכבוד הוולת. פעם סיפרתי לדודי מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל על אחד מגדולי ישראל שכולם שיבחו אותו והתפעלו ממידת הוותרנות שלו, מרן הגרש"ז זצוק"ל עשה בידו תנועת ביטול ואמר לי "לשבת זה לא חכמה, מה חשוב זה לדעת לחקות ולאחזו בדרכיו".

אני זוכר שביקשתי את ברכתו לפני ניתוח שעברתי בעיני בארה"ב, שנים רבות אח"כ כל פעם שראה אותי הוא מיד שאל מה שלום העיניים שלי. כ"כ היתה לו והירות בכבוד הוולת, אז נכון כמו שהזכירו את הספרו של ה'נורע ביהודה' על ה'פני יהושע' על שציווה לא להספידו אבל אמר שכן צריך לבכות על ההערר, וכדי להבין מהו ההערר צריך לדבר בשבחי וזה מה שאנחנו עושים.

בנוסף, ראינו אצלו ש"כבוד גדול עשו לו במותו" בבחינת קיים זה מה שכתוב בזה. אני זוכר שמרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל הספיד בישיבת סלבודקא את מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל והוא התבטא ש"יהודי שהקדיש את כל חייו למען כבוד התורה, גם לאחר הסתלקותו כאשר אין כבר באפשרותו לפעול למען כבוד התורה הוא זוכה והלווייה שלו הופכת למעמד אדיר ומסע של כבוד התורה וקידוש השם וזה מה שזכינו לראות באשכנזיה דרבי, ובוודאי שהדברים נזקפים לזכותו ולעילוי נשמתו".

הרב סורוצקין: "זכינו אצלו לקרבה מיוחדת, היו שנים שהוא התיר לנו להיות לידו גם בשעות שלאחרים לא תמיד ניתנה דריסת רגל, ודווקא בשעות האלו ובזמנים המיוחדים הללו היה ניתן לראות איך שכל ההנהגות שלו הם בלתי נתפסות בעיניים שלנו. הוא תמיד החזיר לשלל דבר יש השלכות, אין דבר סתם בעולם, ומכיוון שיש השלכות אז צריך הכרעה ברורה של דעת תורה על כל צעד ושעל. וכשהוא הכריע זה היה לאחר שהוא שמע את כל הפרטים והבין עד הסוף, ואלו דברים והרגשות שיישארו איתנו תמיד".

הרב בוימל: "התחושה היא של אנשים קטנים שמנסים לדבר על אדם גדול, ענק שבענקים, ולמרות שהוא נתן כל הזמן הרגשה שהוא מסיר את החץ ומדבר איתנו ב'גובה העיניים', כפשוטו. כוללים וישיבות, מוסדות של קירוב, מוסדות של תורה וחסד בכל רחבי העולם, הוא היה הכוח המניע, הוא נשא בעול, הוא לקח אחריות, הוא נתן את הברכה ואת הרוחפה להקמתם ולהחזקתם. קשה לראות איך ממשיכים מכאן. "מי ילחם מלחמתך וישוב לשערים?"

לא אכילא דא חזקא דא גאליא דא ר' אהרן יצחק דא נח צבי טייטלבוים

השומר והשוער

כיצד ניווט מרן זצוק"ל את החינוך בבית יעקב? הרב ליברמן: אני חייב לומר לכם מה אני מרגיש מאתמול בבוקר (יום הסתלקות רבנו זצוק"ל א.ה.). אבל לנו אבא שהיה ביתו פתוח מבוקר לפני הנץ עד ערב, ותמיד שמע והקשיב ועזר והרריך, אוי, מי יתן לנו תמורתו.

אשתף אתכם בעובדה אחת שתראה את גדלותו וטוב הלב שלו וחשיבתו על הכול. הייתי בלוס אנג'לס כשמרן זצוק"ל היה במסעותיו לחיזוק היהדות החרדית בעולם וביקרתי גם אצל אחד מתמכין דאורייתא. בתפילת ותיקין כל החרדים קמו לוותיקין להתפלל עמו, חצי שעה לפני התפילה, כבר היה בית הכנסת מלא. בחזרת הש"ץ עלה למניין ספרדי לברכת כהנים.

בסיום התפילה רצו כולם לעבור להתברך. הגבאי הכריז לא להיעצר ולא לתת יד, רק לברך ולהתברך. אין זמן. אני עם המארח שלי ועוד אחד התקדמנו בתור. הגעתי לפניו, הוא עצר אותי, חיך, הושיט יד, וכל הציבור ממתינ. התחיל לשאול איפה אתה נמצא ומתי אתה חוזר, כחמש דקות עצר אותי. הציבור היה במתח והוא שאל אותי שאלות.

מאד עניין אותי מה קרה שעיכב אותי. שאלתי את נאמן ביתו רבי יצחק לווינשטיין זצ"ל ואמר לי שמכיוון שבאתי שיכירו אותי ושיתרמו עבורי, רצה לתת לי כבוד, להכיר אותי בפני הציבור, היה לו זמן בשבילי.

ואספר לכם עוד משהו על טוב מידותיו. נקראתי אליו פעם בתקופת הרישום, על נכדת אחד הגדולים שלא רציתי לקבל. הרבר נמשך כמה חודשים עד שהגיע לשולחנו. באתי והסברתי למה אני לא רוצה לקבל, והוא אמר לי לקבל. אמרתי: למה? ומרן זצוק"ל אומר לי: כי היא רוצה. ואם אני לא רוצה? שאלתי. אמר לי מרן: הסבא רוצה. והוא ת"ח. אמרתי: מרן מבקש ואני אקבל אבל אני מבקש ברכה שלא אכשל, ובירך מאד.

כשסיים לברך אמר לו ר' יצחק זצ"ל: יש עוד בת מירושלים שלא התקבלה... ומרן זצוק"ל השיב בפסקנות: ניין. שאלתי אותו: למה על הבת הקודמת ראש הישיבה מבקש ועליה לא? ואז בחיבתו ובאהבתו אמר לי: בשביל הראשונה ביקשתי כי אני יריד של הסבא, בשביל השנייה לא ביקשתי כי אני יריד גם שלך...

הרב חילדסהיימר: אם הוזכר נושא הרישום. באחת השנים היו לי בתקופת הרישום שמונה פניות של בנות וארבע מקומות אחרונים, ומתוך השמונה היו ארבע שלא רציתי. לא ידעתי איך לבחור ונכנסתי לשאול את מרן זצוק"ל. הוא

'על דוד המלך כתוב שהיו ידיו מלאות בדם טהרה, אני ידיי מלאות בלהכניס בנות לסמינר', התבטא פעם רשכבה"ג מרן זצוק"ל 'הנה בדורות האחרונים הופקד חינוך בנות ישראל בידי מוסדות בית יעקב שבהם מחנכים בנות ישראל ליראת שמים טהורה בלא שום תערובות לימודים אשר אין רוח חכמים נוחה מהם. שבים אנו ומעוררים שזהו המקום היחידי שבו צריך וראוי לחנך את בנותינו ואין ללכת וללמוד באותם מוסדות שאין רוח חכמים נוחה מהם שמלמדים בהם לימודים אקדמיים או הכנה ללימודים אלה', כתב מרן זצוק"ל במכתב לפני חמש שנים. החינוך הטהור ו'בית יעקב' היו בבת-עיני כל השנים | פאנל מיוחד עם מנהלי סמינרים על השומר ועל השמירה, מגיף התריסים לרוחות ופוחת השערים לחניכות

הרב א. הכהן

כסף ל'קרן ההסעות' כדי שיקבלו אותה, באתי וישבו שם כל הרבנים של קרן ההסעות והיו בטוחים שאתוכח עם מרן ראש הישיבה. אמרו לי: מרן אומר לקבל. אמרתי להם: רבותי, אני לא בעל הבית של הסמינר, אני שליח, מה קראתם לי?! אם מרן ראש הישיבה אומר להכניס, אני מכניס. אני לא בעל הבית.

אמר לי: תעשה הגרלה.

חזרתי למשרד, הוצאתי שמונה פתקים, כתבתי שמות וקראתי לילד שלא טעם חטא שיוציא פתקים. עלו כל הארבעה שלא רציתי. אמרתי למזכירה שיטלפנו להורים ויודיעו שהתקבלו. כל ההורים ענו אותו דבר: תודה, הילדה מסודרת במקום אחר. אם הייתי עושה בלי עצת הרב לא יודע מה היה יוצא אבל כשאביהן של ישראל שכלכו דאג לכולן אמר לעשות הגרלה, הוא לקח אחריות.

הרב כהנא: אני רוצה לספר איך הסמינר שלנו נולד. נקראתי לפני 22 שנה למרן זצוק"ל ואמר לי שרוצה שאפתח סמינר. חזרתי אליו עם דף של הסתייגויות למה אני לא מתאים, הוא עבר על כל סעיף שכתבתי ודחה את הכל. אמרתי לו כטענה אחרונה: אף פעם לא דיברתי לנשים. אמר לי מרן זצוק"ל: בשביל זה אתה הכי מתאים! ולא יכולתי לומר לא.

הוא הקים ועדה מסמינר הרב וולף שהחליטה שיהיו בכורות ובנות טובות ושלחו מכתבים להורים ובאו למרן ראש הישיבה ונתן את הסכמתו. התחילו בכיות ובלאגן בכל העיר. ההורים לא רצו, למה להיות 'שפני ניסיון' רצו לשלוח לסמינר הרב וולף. והוא עמד כחומה בצורה. הגיעו אברכים ובכו וצעקו ומרן ישב, לא הווי אצבע ואמר: עוד שנה תחזרו לסמינר הרב וולף אבל עד שנה כולם צריכות ללכת לסמינר החרש, ומי שלא רוצה תשב בבית. היו בכיות וצעקות ולא עוד כלום.

מספר בנות ישבו בבית שבוע שבועיים ובסוף כולם באו ונשארו, למעט בת אחת שחזרה לוולף והשאיר נשארו שש שנים. כך נפתח הסמינר וכל השנים הוא היה הפטרון. לא זזנו ממנו והרגשנו שהוא מעריך אותנו. דיברתם על הרישום. פעם קראו לי על בת שאביה תרם

בנות ישראל אל מרן רבי אהרן לייב זצוק"ל בכינה: פאנגל מיוחד עם מנהלי הסמינרים הרב ישעיהו ליברמן שליט"א מנכ"ל 'מרכז בית יעקב' ומנהל הסמינר החדש, הרב עזריה הילדסהיימר שליט"א מנהל הסמינר בפ"ת, הרב חנן אברהם כהנא שליט"א מנהל הסמינר בב"ב והרב אהרן פוירשטיין שליט"א מנהל הסמינר במודיעין עילית. לשיחה הצטרפו טלפוניית: הרב יחיאל מנדלזון שליט"א מנהל סמינר 'דרכי רחל' ירושלים והרב יחיאל צוקר שליט"א מנהל הסמינר החדש אשדוד וסמינר 'דרכי חנה' אלעד

ראיתם בהדרכותיו?

הרב ליברמן: הישרות שלו הייתה מופלאה. בשנים עברו, שילמו גמול הכנה למבחנים על סולד. בתשס"א הפסיקו, ומשלמים רק למי שיש בגרות. זה היה הרבה כסף, והייתה אפשרות לעשות במקצוע אחר, כמוכן לא בגרות מלאה, בגרות, ואז כל ביה"ס קיבל תקציב.

באנו למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ושאלנו אותו לעשות בגרות במתמטיקה או באנגלית, וממילא כל המורות יקבלו גמול. אמר לנו: לכו תשאלו את מרן ראש הישיבה. באנו אליו ואמרנו שמרן הגרי"ש אלישיב שלח אותנו. מיד אמר: זה יהיה רק לשנה, הם יתפסו שאתם מקבלים כסף בלי בגרות מלאה ויבטלו את זה.

חורנו למרן הגרי"ש וסיפרנו לו מה אמר מרן ראש הישיבה. סיפרנו שאומר שזה רק לשנה, הוא צחק ואמר: הוא יודע... ובאמת כך הווה. אחרי שנה ביטלו את הרעיון.

פעם הייתי בב"ב בשבת ונכנסתי להתפלל בביתו. היו אז גזרות של ביקורות. הוא אמר לי שהסיבה שיש את הגזרות האלו, א. כי הם רודפי החינוך החרדי אבל נוסף על זה שאחד משרי הממשלה חושב כיפה בא להתפלל מנחה בכולל פלוני וראה שם כמות של אברכים וברישובים מופיעים פי שש! ממה שהוא ראה. ואמר לי: מה הוא חושב אותו אחר, שלא מדויקים ברישום? חילול השם שגורם לצרות.

הרב מנדלזון: באחת מהפעמים הרבות שנכנסנו אליו המנהלים לשימוע מה הדרך שיראה לנו בעניין מהותי שנוגע

הייתה שנה אחת שהיה לי קשה, היה רישום עם לחצים ואיומים. באתי למרן ראש הישיבה ואמרתי לו: אני לא יכול. הוא צחק ואמר לי: יש שני סוגי אנשים. יש מנהלי מוסדות שאין להם תלמידים ובאים ובוכים שאעזור להם ויש כאלו שיש להם יותר מדי, תבחר מה אתה רוצה להיות...

הרב מנדלזון: הרבה פעמים היה מתעניין ושואל, חוץ מהעניינים הרוחניים שהיה מרדכי תמיד בעצה ותושייה, גם על אופן קיומו הפיזי של בית הספר - איך מסתדרים עם העול הכלכלי ובייחוד עם העול הגדול של השכירות. כמה עולה עניין פלוני וכמה ההוצאות על העניין האחר, והכל לפרטי פרטים ונתן עוד חיזוק ועוד עידוד עד כדי שהתחושה הייתה שהכל ללא קושי. בהודמנות אחת ביקש שנפתח בבית שמש סניף וברוך שיהיה בסייעתא דשמיא בלי קושי, ובס"ד בזכותו הגדולה העניין שם הסתדר על הצד הרצוי והטוב במהירות, וכשאמרנו לו שזה בזכותו ביטל זאת מכל וכל.

בהודמנות בה היה מי שניסה לפעול לתוספת לימודי תואר מעבר לתארים המקובלים היום בציבור החרדי, שלל זאת מרן ראש הישיבה זצוק"ל מכל וכל. וכשהיו שאלו שאולי לצורכי פרנסה ומציאת מקומות עבודה וכו' אפשר בכל זאת להסכים לכך, התבטא ואמר: "אני סובר שתואר ועוד תואר ועוד תואר - בסוף מגיעים לגיהנום". ואנחנו 'רצון יראיו יעשה' והנושא אכן ירד מסדר היום.

במשך שנים רבות הסתופפתם בצלו. תוכלו להגדיר מה

לסמינרים מול משרד ממשלתי, דיברו איך והאם לצאת ולהילחם בזה, ואז עלתה השאלה שאולי כדאי קודם לנסות להירכב עם הגורמים הממשליים ולדון על כך. מרן ראש הישיבה זצוק"ל הורה שוודאי כדאי לקבוע פגישה לשם נקבעה הפגישה ומיד בתחילתה פתח ואמר להפתעתנו המרובה הנציג הבכיר מהמשרד הממשלתי שישב אתנו שיש לנו מספר נושאים לדיון, אולם בקשר לנושא זה הוא קיבל פנייה אישית מביתו של מרן ראש הישיבה שביקשו משמו שהיות ויש ב"בית יעקב" כבר מספיק בעיות, ינסה לעזור שנושא זה כלל לא יעלה לדיון. "אני מכבד את בקשתו", כך אמר אותו גורם בכיר, "וממילא הנושא יורד מסדר היום ואין מה לדאוג". כך ראינו והרגשנו שלא די שמורה את דרכינו בתבונה ובדעת, כי אם פועל ומסייע בדינו מבלי שנדע וסולל עבורנו את הדרך בה נלך.

הרב הילדסהיימר: שאלתם מה ראינו, ראינו את הראגה שלו לסמינרים. הרגשנו בחורו את הקשר האישי תמיד. מה ששמנו לב, פעם נכנסתי עם מנהל אחר לגבי ללמד מקצוע מסוים בסמינר, כמוכן לא מקצוע אקדמי. ביקשנו רשות ולא ענה ודחה, פעם נוספת שמע ואמר: פ"ת כן, והמקום השני לא. דהיינו, אין הוראה גורפת, אלא כל מוסד לגופו. זו הייתה הנחיה שראינו כמה פעמים.

פעם הגדיר עבודה זו של חינוך הבנות: 'מלאכת הקודש', ולאורך כל השנים, כל פעם שנכנסנו שמענו דברים ברורים ובצורה אבהית.

הרב ליברמן: אני אשתף אתכם בעובדה מעניינת. התחמתי את גדולי ישראל למען 'אתנחתא', הבאתי אליו לחתום והוא שלח אותי קודם למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל. הבאתי במוצש"ק למרן הגרי"ש ולא קיבלתי את המכתב חתום. בשני בלילה קיבלתי טלפון מחתנו של מרן הגרי"ש שהמכתב חתום ונמצא אצלו. בשלישי מוקדם בבוקר הלכתי לקחת את המכתב ונודע לי שבתשע בבוקר מרן ראש הישיבה אמר לטוס לחו"ל. נסעתי במהירות לנתב"ג וכשהגעתי, הרכב כבר היה ליד 'שער השלום'.

ניגשתי לרכב וביקשתי ממרן זצוק"ל אם יוכל לחתום, והוא חתם. ביקשתי ברכה שהמפעל 'אתנחתא' יצליח, והוא בירך שיהיה נחת מהפעילות עם הבנות, אמרתי בקול רם: אמן, וננקל... הוא חזר אחרי: בניקל... והסתובב ברכב לאחוריו לבנו הגר"מ שליט"א ועוד מנאמניו ואמר: הוא רוצה בנקל, בנקל יש רק שם למעלה, כאן בעולם צריך לעבוד... בסיעתא דשמיא זה בסדר אבל בנקל, כאן צריך לעבוד, ככה כמה דקות חזר על הדברים.

בכלל, מי שרצה לגרום לו מורת רוח, היה צריך להציע לו רעיון לא ישר.

הרב כהנא: יש לנו בסמינר כיתות מקצועיות ללקויות למידה בדרגות שונות. התברר לנו שאם נכנסים בגרות בכמה מקצועות נקבל תקציבים יותר גדולים, כי צריך לתת לבנות האלו הרבה יועצות ומטפלות. כמוכן נכנסתי לשאול את מרן זצוק"ל. הוא שאל אותי: ובשאר הכיתות אתה מוכן גם בגרות? אז למה לכיתות אלו כן ולאלו לא? אם בגרות זה לא טוב, זה לא לאף אחת.

הרב פוירשטיין: מה שראיתי כל השנים, שיש הברל ביחס לבת שכבר בסמינר לבין לקבל. לקבל, אם יש סיבות לא מקבלים, אבל בת שכבר נמצאת בסמינר, ההתייחסות שונה. הייתה לנו תלמידה שקיבלנו לסמינר ובשלב די מוקדם התברר שצריך לטפל בה. מרן זצוק"ל הורה שכל זמן שלא מתפרסם הרב, אין בעיה. היה שלב שידעו מכך גם בנות אחרות. ניגשתי ואמרתי לו שכבר יודעים מכך, ואמר

הרב ליברמן: נגישתי לרכב וביקשתי ממרן זצוק"ל אם יוכל לחתום, והוא חתם. ביקשתי ברכה שהמפעל 'אתנחתא' יצליח, והוא בירך שיהיה נחת מהפעילות עם הבנות, אמרתי בקול רם: אמן, ובנקל... הוא חזר אחרי: בנקל... ואמר: הוא רוצה בנקל, בנקל יש רק שם למעלה, כאן בעולם צריך לעבוד... בסיעתא דשמיא זה בסדר אבל בנקל, כאן צריך לעבוד, ככה כמה דקות חזר על הדברים.

הרב פורשטיין: היה פעם בסמינר שאורגן משהו מסוים ללא ידיעתי אבל בצורה מבוקרת. שאלתי את מרן זצוק"ל איך אני אמור להגיב? הוא ענה לי: אתה לא צריך כל דבר לדעת! אמרתי: אבל אני יודע. והוא חזר ואמר: לא כל דבר אתה צריך לדעת. והוראה זו מלווה אותי מאז, פעמים שאתה מתעלם...

הרב צוקר: 'ידוע בהלכה ש"כח דהתירא עדיף" ומשמעותו האמיתית היא לא שעדיף להתיר חלילה אלא שכדי להתיר צריך להיות בר סמכא גדול יותר בהלכה. בעניין כמו זה אפשר לאמר "כח דאיסורא עדיף" היינו שכדי לאסור דברים צריך להיות בר סמכא גדול יותר כי צריך לקחת את ההשלכות, כמובן כשמדובר בשמירה הכי קפדנית על גדרי ההלכה והצניעות'.

יודע רוחו של כל אחד ואחד וסובל כל אחד ואחד. הרב הילדסהיימר: שאלתי פעם אם לפתוח התמחות אדריכלות גם לא בשלב אקדמי, באמצעות טכניון בחיפה. מרן זצוק"ל שאל זה הטכניון בחיפה והשיב: 'הם רוצים להכניס לאקדמיה' ולסרב. אחר כך שאלתי שוב על עיצוב פנים בשיתוף מה"ט והסכים ואמר: צריך לדאוג לפרנסה ולא לפרופסורה.

הרב צוקר: עם הקמת הסמינר באשדוד נכנסתי אל מרן זצוק"ל יחד עם הגאון רבי חזקיהו מישקובסקי שליט"א למשך שעה ארוכה ללבן הנהגות כלליות בקשר לצורת החינוך במוסד. בין הדברים הבאתי לו את תקנון הצניעות וביקשתי שיעבור על סעיפיו, וללבן עמו יחד את השאלות.

מרן אמר מיד, עליך לדעת שלהחריד צניעות בבנות זה הדבר החשוב ביותר, מעל לכל העניינים, זה העיקר! ביקשתי לעבור על סעיפי התקנון, ענה ואמר: 'מה אני מבין בזה, המחנכות והמנהלות מבינות טוב מאוד מהו האסור והמותר בזה, וצריך לסמוך על דעתן' ורק כשאמרנו לו שישנם סעיפים שגם המורות מסתפקות ולכן אנו מבקשים ממנו שיעבור, נאות לעבור סעיף אחרי סעיף.

הבעתי בפניו על סעיף מסוים שרווח בתקנונים של סמינרים רבים ובו אוסרים סוג מלבוש שכשנאסר מסתבר שהיה בזה שיקול דעת לא נכון כי אני בו שום בעיה הלכתית וצניעותית, וכבר הגיעו כולם למסקנה שהוא נכתב בחיפזון אבל לא רוצים להוריד זאת כי כבר נכתב, ושאלתי אם נכון הדבר. ענה לי מרן בכאב גדול: 'האם יודעים אתם כמה נערות יכולות להידרדר לרוב

מנשוא אבל הקב"ה אינו מעמיד אדם בניסיון שאיננו יכול לעמוד בו, מתנסים, נופלים חלילה, מתמודדים ומתורוממים, וככה צומחים. רק כך ניתן לגדול ולצמוח, תפקיד ההורים והמחנכים לתת כלים, במצבים מאוד קשים לתת משענת ועצה, פעמים להעמיד במקום, אבל אלו רק תרופות, או חיסונים, לפחות שמונים אחוז צריך הילד והנער להתמודד בכוחות עצמו, אחרת הוא יהיה נכה.

אני חייב להעיר, שבמשך למעלה מעשרים שנות עיסוק בחינוך אם הייתי מתייחס לכל מה שראיתי, ונותן להם את היחס המקובל, כיום רבים מתלמדי ותלמידותיי היו יושבי קרנות! ההתעלמות הרבה שהתעלמתי ע"פ אותה הכוונה של מרן זצוק"ל, נותנת לי כיום עונג עצום לראות את הבעלים של אותן בנות שהם מטובי האברכים בעיר, ורובם אומרים לי שמאחורי השטיגן שלהם עומדת רעייתם, ואני חושב בליבי אילו רק היה יודע אותו אברך מה עברה רעייתו בבחרותה...

הרב הילדסהיימר: הייתה פעם הכרוזה שסוגרים את כל הסמינרים ומשאירים רק שלושה סניפים בירושלים, בכ"ב בחיפה. באנו ואמרנו למרן: לא תהיה פרנסה לבנות ישראל. אמר לנו: אתם לא סגרתם, סגרו לכם. ואז הוסיף, ללחם ומרגרינה יש מספיק כסף, כל הוויכוח זה על היתור מזה. שיהיה ברור על מה לוחמים, ואחר כך הוסיף: גם לחמאה יספיק...

הרב פורשטיין: מצד שני על מגמות, כמובן, מותרות שרוח חכמים נוחה מהם, אמר: צריך פרנסה וצריך למצוא פתרונות. הוא היה 'איש אשר רוח בו'

לי מרן: זה לא יזיק לאף אחת, וחזר על כך כמה פעמים. עמדנו מופתעים איך שהבת סיימה אצלנו והקימה בית נאמן ואף אחת לא ניווקה. אני רואה בזה עצת חכם וברכת חכם.

היה פעם בסמינר שאורגן משהו מסוים ללא ידיעתי אבל בצורה מבוקרת. שאלתי את מרן זצוק"ל איך אני אמור להגיב? הוא ענה לי: אתה לא צריך כל דבר לדעת! אמרתי: אבל אני יודע. והוא חזר ואמר: לא כל דבר אתה צריך לדעת. והוראה זו מלווה אותי מאז, פעמים שאתה מתעלם...

הרב צוקר: פעם אמר לי "מחנך טוב צריך 80% לא לראות!" שאלתי אותו: ואם אני רואה? ענה לי "אז אל תראה". המשכתי לשאול: ואם בכל זאת ראיתי? ענה לי "תחשוב שלא ראיתי!" חורתי ושאלתי: התלמיד רואה שראיתי ואם אני לא אגיב אולי ילמדו מזה מדרשתך משמע ניהא ליה?

מרן הרצין ואמר: "אל תהיו כאלו בעלי גאווה. המחנכים צריכים להפסיק לחשוב שהם מנהלים את כל העולם, תנו להם להתמודד!"

עניתי ואמרתי: תורה היא וללמוד אני צריך, ואז הסביר לי ואמר: העולם מלא חיידקים. אדם נדבק כל הזמן בהמון חיידקים, מדוע אינו נופל למשכב בכל יום עשר פעמים? כי הקב"ה ברא מערכת חיסונית בגוף והיא מתגברת על רוב המחלות, כשאין ברירה והחיידק חזק מדי צריך לקחת תרופה, אוי ואבוי לאדם שנוקט לקחת תרופה בגלל כל חיידק.

כמו במחלות הגוף, כך הם מחלות הנפש, כלומר, ההתמודדות עם היצורים הרעים. יש יצר הרע, הוא קשה

הרב מנדלזון: בהזדמנות בה היה מי שניסה לפעול לתוספת לימודי תואר מעבר לתארים המקובלים היום בציבור החרדי, שלל זאת מרן ראש הישיבה זצוק"ל מכל וכל. וכשהיו ששאלו שאולי לצורכי פרנסה ומציאת מקומות עבודה וכו' אפשר בכל זאת להסכים לכך, התבטא ואמר: "אני סובר שתואר ועוד תואר ועוד תואר - בסוף מגיעים לגיהנום" ואמנם "רצון יראיו יעשה" והנושא אכן ירד מסדר היום.

הרב הילדסהימר: שאלתי פעם אם לפתוח התמחות אדריכלות גם לא בשלב אקדמי, באמצעות טכניון בחיפה. מרן זצוק"ל שאל זה הטכניון בחיפה והשיב: 'הם רוצים להכניס לאקדמיה' ולסרב. אחר כך שאלתי שוב על עיצוב פנים בשיתוף מה"ט והסכים ואמר: צריך לדאוג לפרנסה ולא לפרופסורה.

הרב כהנא: היתה פעם בת בסמינר שהשתתפה בהפגנות התרסה נגד דעת רבותינו גדולי הדור וסילקנו אותה מהסמינר. קבלתי הרבה איומים ונכנסתי למרן זצוק"ל והוא אומר לי: אתה מפחד מאיומים?! לא צריך

לכינוסים ועצרות חיוק בכל רחבי הארץ לעורר ולחזק את העניין ועל אף חולשתו הרבה אף פעם לא אמר שקשה לו להשתתף ולפעול בזה.

גם כשעלה הנושא של הנהגות חתן וכלה וראה שצריך לחזק את השתתפות בהדרגה הנכונה לחתנים בני ישיבות ולכלות בנות הסמינרים, הטריח את עצמו בנסיעות וארגן והשתתף באספות של ראשי ישיבות ומנהלי סמינרים, וכיוון את העוסקים בכך בהוראות והלכה למעשה לפרטי פרטים.

מרן זצוק"ל היה שילוב נדיר של מרות מעלתו הגדולה של "זקני ת"ח, דעתם מתיישבת עליהם" בכל דבר היה ביישוב דעת ותכלית ההכמה, כשהיה צריך לא נשאר רק כמציא שנותן הוראות אלא נרתם כחיל ממש ופועל בכוחות עילאיים עם כל זקנות וחולשתו המרובה. זה עצמו נתן חיוק רב לכולם, בראותם אותו טורח כה רבות וחוזר מיד לסדר יומו המופלא שהחל עוד בשעות הקטנות של הלילה, בזמן שהאחרים, העסקנים שהיו עמו, ביקשו לעצמם מנוחה לאחר המאמץ הגדול.

ובהנהגה זו בה היה לאות ומופת גם היווה סמל ודוגמה עד כדי שהיה מעורר אותנו כל פעם שריברנו אתו על פעילותו להחדרת ערכי חינוך וצניעות אצל התלמידות, היה מתעניין מה מידת השתייכותן של המורות כולן לעניין הן בדיבורן והן בהנהגתן האישית, ועד כמה התקשרותן לעניינים אלו באופן שיוכלו להוביל את הבנות בדרך הנכונה.

ועכשיו, בנות ישראל אל מרן ראש הישיבה זצוק"ל בכינה...

ידעו מזה, כיום, לפעמים בחור מוכן לדבר עם כולם חוץ מהמשגיח. אתה, אמר מרן, תראה למנות משגיח כמו משגיח צריך להיות.

ואגב, לאחר שהתמנית בין צוות המשגיחים בישיבת 'תורה בתפארתה' כשניגשתי למרן להתברך אמר "צוקר איז זיס, מען דארף זיין הויסער משגיח" - צוקר זה מתוק, צריך להיות משגיח מתוק!

אגב, אספר לכם עוד משהו שלא קשור לסמינר: נכנסתי אליו יחד עם מו"ר הגאון רבי פינחס שרייבר זצ"ל להזמין לפתיחת ישיבת שערי בינה באשדוד. אחרי שריבר עמו בעניין, החל לשאול את הגר"פ: "אז מה יש לך בבית את ר' יוסל ואת ר' בונים, (בניו הגאונים שליט"א העומדים בראשות ישיבות) שתי שיטות!" והגר"פ שרייבר החל מונה לו את שאר ילדיו, ואז אמר לו שיש לו עוד בן שבוודאי הראש הישיבה מכיר אותו היטב - הרה"ג ר' דוד, מראשי קופת העיר. מרן זצוק"ל קימט את מצחו להיזכר בו, ואז אמר: "דוד פון כולל פוניבז', אחושבער תלמיד חכם". זה מכולל פוניבז' הוא תלמיד חכם חשוב!

הבנתי מיד, מרן ידע שהגר"פ אינו מייחס חשיבות לעסקנות ציבורית, דבר חשוב כשלעצמו בפרט בענייני צדקה. מרן הכיר היטב את בנו ר' דוד הוא מסתובב אצלו בלי סוף בענייני הקופה, אבל במתכוון הוא הדגיש את היותו תלמיד חכם מכולל פוניבז'...

הרב מנדלזון: רבות פעל מרן זצוק"ל לחיזוק הצניעות ועמד בפרץ ואמר שעל כך הרי נאמר במפורש הפסוק: "ולא יראה... ושם מאחריו", ויש לפעול שתשרה שכינה בישראל. הוא בעצמו קם ונסע

רק בגלל שאוסרים עליהם דבר שההלכה, גרדי הצניעות האמיתיים והמחמירים והשכל הישר אומר שאינו אסור?! ואז הוסיף ואמר: 'ידוע בהלכה ש"כח דהתיירא עדיף" ומשמעותו האמיתית היא לא שעדיף להתיר חליה אלא שכדי להתיר צריך להיות בר סמכא גדול יותר בהלכה. בעניין כמו זה אפשר לאמר "כח דאיסורא עדיף" היינו שכדי לאסור דברים צריך להיות בר סמכא גדול יותר כי צריך לקחת את ההשלכות, כמובן כשמדובר בשמירה הכי קפדנית על גרדי ההלכה והצניעות'.

בשנים האחרונות כשמרן הגרי"ש אלישיב ומרן הגר"ש ואזנר זכר צדיקים לברכה הקימו את "ב"ד משמר התורה", וכתבו תקנון השווה לכל נפש בו הוגדרו הכללים לכל נשות ישראל, מרן הגרי"ש ישב על המדרכה חודשים רבים! הוסיף סעיפים לחומרה אך גם הוריד סעיפים מאותן הסיבות ממש.

במעמד הנ"ל, דיבר מרן ראש הישיבה זצוק"ל רבות על דרך החינוך שהעיקר הוא ע"י קירבה לתלמיד, וסיפר שבישיבת פוניבז' הגיע מרן הגר"א דסלר זצוק"ל לכהן כמשגיח ושיטתו הייתה לקרב ולרומם דרך השיחות בעומק המחשבה, ולא בדרך של כוח. היו שהתלוננו על כך שהוא אינו עושה מה שמשגיח צריך לעשות, הם הביעו זאת בפני מרן החזון איש, ומרן החזון איש השתמש ביסוד שלו בקניינים שמשכינה גדולה מחזקה, ואמר שבחינוך "משיכה גדולה מחזקה".

ואז פנה אליי מרן ואמר לי: צריך למנות משגיח גם בסמינר, אבל לא משגיח מה שנקרא היום משגיח, הרי הפכו את המטרה. בעבר מינו משגיח כדי שהבחור יוכל לדבר אתו על כל נושא שפחד ששאר צוות הישיבה

את הניסוח על מצבת הרבנית הצדקנית ע"ה,
מרן זצוק"ל ניסח ואישר, ועל בן אין בו חסרון ואין בו הפרזה.
אבל אני, "טועים בי". הרדורים ליד המצבה.

פניה ובקשה. לידי מערכת 'יתד נאמן' הגיעו פניות רבות בדבר הצורך להמשיך ולהעלות רשמים ואלומות אור מאורחות חייו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל. לכן נבקש בזאת מכל מי שבידו אלומות אור היכולות ללמד את הכלל, מאורחות הכוללים, הישיבות ובתי החינוך השונים, מעשה רב, מכתבים ושיחות, תשובות והארות ממרן זצוק"ל, שיועיל לשלוח זאת למערכת, ובע"ה יוכל לבא לכה"פ במהלך השנה לידי הרבים לתועלת, שנוכל ללמוד מקצות דרכיו ואורחותיו להמשיך במורשתו כפי שהיתווה כל ימיו לכלל ולפרט. ניתן לשלוח למייל: yf@yated.net או למייל yated@neto.net.il וזכות הרבים תעמוד לו בזה ובבא.